VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ IŠEIVIJOS INSTITUTAS

VINCO TRUMPOS KORESPONDENCIJA

Šaltinių publikacija

Sudarytojos
Daiva Dapkutė ir Dalia Kuizinienė

VERSUS AUREUS

UDK 323.15(1-87)(=172)(044.2)
Tr245

Knygą recenzavo:
Doc. dr. Sandra Grigaravičiūtė
Doc. dr. Algirdas Jakubčionis

Knyga parengta ir išleista vykdant
Lietuvos mokslo tarybos projektą
„Lietuvių egzodo paveldo likimai“
(sutarties Nr. VAT-12/2010)

ISBN 978-9955-34-383-7

TURINYS

LIBERALAUS TAUTIŠKUMO DARBININKAS

Ne vieną kartą istorikas, žurnalistas, pedagogas, visuomenės veikėjas Vincas Trumpa yra buvęs išskirtiniu pavyzdžiu aiškinant įvairias lietuvių pasaulėžiūros orientacijas. Jo bičiulis Algirdas Julius Greimas kadaise įvardijo jį kaip sekuliaraus žmogaus grynuolį. Istoriografijos istorijos baruose jam skirtas prancūziškų madų diegėjo vaidmuo lietuvių istorijos moksle. Liberaliojo sparno išeivijos veikėjai įžvelgė jo asmenyje liberalaus tautininko idealą. Visa tai rodo, kad Vincas Trumpa gebėjo sukaupti plačios veiklos patirtis, derinti filosofinę mintį su kasdienio gyvenimo užduotimis, išmintingai žarstyti linksmo skepticizmo krislus opių ginčų įkarštyje, vengiant prisiimti nuolatinę visažinio misiją.

Gimęs 1913 m. Paliepių kaime, Ariogalos valsčiuje būsimasis istorikas visą savo gyvenimą liko labai jautrus kognityviajai atminčiai, neleido didiesiems XX a. vidurio sukrėtimams užgožti savo asmeninės praeities, vaikystės, protėvių ir tėvų tradicijos paveikumo. Jo galvosenoje derėjo visuotinė pasaulio patirtis ir istorinės Žemaitijos centro mažumynų mažumynai. 1933 m. baigęs Kėdainių gimnaziją, o iki 1937 m. Vytauto Didžiojo universiteto visuotinės istorijos studijų programą, jis atsidūrė tarp tų gabiųjų Pirmosios Respublikos jaunuolių, kuriems teko Švietimo ministerijos stipendijos studijuoti Sorbonoje. Tuometinėje Prancūzijoje savo lietuvišką tapatybę Vakarų civilizacijos išmėginimais stiprino daug įspūdingos biografijos studentų. A. J. Greimas, Jurgis Baltrušaitis, jr., Henrikas Radauskas, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Juozas Miltinis, Bronius Dundulis, visas būrys kitų.

Vincas Trumpa gilinosi į tuos XVII a. vidurio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos istorinius klodus, kurie atsivėrė Paryžiaus, Šantiji (*Chan-*

tilly), Vienos, Krokuvos archyvų saugyklose. Surankiotus naujus istorijos šaltinius skaitė veikiamas prancūzų istoriografijos ir viešpataujančių tradicijų. Sudėjęs krūvon dar VDU patirtą profesoriaus Levo Karsavino įtaką su prancūzišku šmaikštavimu prieš vokiečių pozityvizmą ir perdėtą istorijos *sumokslinimą* jaunasis istorikas susikūrė sau nekonformistinius, skeptiškus, lakius, eseistinius praeities aiškinimo ir aprašymo įrankius.

Grįžęs į Lietuvą Vincas Trumpa kurį laiką dirbo Lituanistikos instituto Istorijos skyriaus sekretoriumi, 1940-aisiais, jau griaudžiant Antrojo pasaulinio karo kanonadai, jis buvo „Lietuvos aido" korespondentas Belgijoje. Paskui vėl Kaunas, kur trumpai mokytojavo VI gimnazijoje. 1941–1944 m. Vincas Trumpa žengė į akademinį gyvenimą jau kaip Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Lietuvos istorijos katedros vyr. asistentas. Būdamas karštas patriotas su stipriais nonkonformisto bruožais ir žvelgdamas į liberaliojo nacionalizmo vertybinio horizonto pusę jis negalėjo pasilikti sovietų vėl okupuojamoje Lietuvoje.

1944–1945 m. *išvietintųjų asmenų* (DP) stovykloje Miunchene organizavo lietuvių gimnaziją ir dirbo jos vicedirektoriumi. Tuo pat metu neapleido ir žiniasklaidos. Rūpinosi „Minties" ir „Šviesos" žurnalų likimu, rašė į įvairius išeivių laikraščius, stengėsi surasti bendrą kalbą ir korektišką diskusijų formą su skirtingų partinių orientacijų auditorija. Šiuo išeivių visuomeninės ir kultūrinės veiklos periodu prasideda ir V. Trumpos korespondencijos, ir pasakojimų tomo medžiaga. Laiškai Henrikui Žemeliui, jaunystės draugui ir amžinam bendražygiui, yra geriausias jų šaltinis.

Persikėlęs į Jungtines Amerikos Valstijas 1949 m. V. Trumpa blaškosi tarp Los Andželo ir Vašingtono. Imigranto dalia Kalifornijoje nebuvo lengva: atsitiktiniai darbai, menkas uždarbis, vienišumas, nuo kurio gelbstimasi korespondencine draugyste ir dalyvavimu visuomenės gyvenime. Jis tampa Lietuvių rezistencinės santarvės (LRS), įsikūrusios Londone, Amerikos skyriaus nariu. Kaip nepriklausomas intelektualas Vincas Trumpa dažnai stoja į žodžių karą su katalikiško ir kairiojo (socialdemokratinio) sparno leidiniais ir jų autoriais. Gina besikristalizuojančią liberaliąją lietuvių laikyseną, kurios tiesioginė reprezentantė buvo LRS, nors dar Vokietijos DP stovyklose studentija susivienijo ir susibūrė į liberaliąją „Šviesą", su kuria Vincą Trumpą siejo glaudūs ryšiai. Šios pasaulėžiūrų orientacijos, bet sąmoningai nepartinės, lietuvių išeivijos grupės

politiniame spektre derėjo skepticizmas partijų veiklos atžvilgiu išeivijoje, parama Lietuvos diplomatinei tarnybai ir jos šefui Stasiui Lozoraičiui, sr. bei vadinamasis *krašto primato* principas. Tai reiškė, kad tos krypties veikėjai nenorėjo suteikti egziliniams veiksniams (visų pirma VLIK'ui) lemiamo vaidmens Lietuvos valstybės atstatymo byloje. Rezistencinė kova ir pagalba jai buvo šventas dalykas, bet Lietuvos išsivadavimas ir juo labiau būsimos santvarkos pobūdis buvo išimtinai ne emigrantų, o pačių kovojančių ir nekovojančių Lietuvos žmonių kompetencija. Egziliniai veiksniai turėjo būti svarbus pagalbininkas, bet nevaidinti demokratiškai deleguotos egzilinės vyriausybės.

Tuo pačiu metu Vinco Trumpos nepriklausoma laikysena ir individualistinis liberalumas derėjo su kilniu siekiu nekelti ant pjedestalo jokių, net savos aplinkos, herojų. Skepticizmas, atmieštas sveiku ir racionaliu humoru, buvo bene svarbiausia polemininko ir publicisto charakterio savybė. Šventeiviškai negarbinti nieko, ignoruoti hierarchinius santykius, gebėti pristabdyti savo vežimo arklius, išsaugoti linksmą ironiją savo paties atžvilgiu, gebėti matyti individualias ribas ir gerbti žaidimą pagal taisykles – tai vis sudėtinės to paties charakterio dalys. Čia V. Trumpa iš tiesų labai nuoseklus. Jo laiškai patvirtina tai, ką buvo galima įskaityti jo istorijos veikaluose.

Neradęs laimės Los Andžele, jis atidunda į Vašingtoną, kur kantriai ieško darbo Kongreso bibliotekoje. Čia jam pasiseka ir nuo 1954 m. prisijungia prie keleto kitų išeivių šviesuolių klubo. Nors bendruomenė nebuvo gausi, tačiau JAV valdžios respektuojama atstovybė veikė, o Povilas Žadeikis ir kiti diplomatiniame korpuse arba arti jo buvę veikėjai sudarė labai kvalifikuotą aplinką. Politinis sąmoningumas tokioje aplinkoje gilėjo, jungėsi į viena besiplečiantis Amerikos ir tarptautinės politikos suvokimas. Čia, net ir be laikraščių žinių, suplaukdavo viso išsiblaškiusių lietuvių pasaulio naujienos ir gandai.

V. Trumpa dirba prie savo svarbiausios istorinės knygos „Napoleonas, Baltija, Amerika", įsitraukia į lietuvių politinių veiksnių veiklą ir rašinėja į skirtingus išeivių laikraščius. Galiausiai tampa proginių apžvalginių straipsnių meistru, pirmo rango polemininku, kritiku ir recenzentu. Nors daug ką supykina, bet nėra piktas autorius. Prašomas ir tiesiogiai neprašomas jis imdavosi tokio žanro, kuriame daug savanorių niekada nebuvo. Lietuvių intelektualinės kultūros istorijo-

je apskritai nesusiformavo gero lygio recenzijų tradicija. V. Trumpos vaidmuo šiame bare nepaprastai svarbus.

Pats autorius puikiai suvokė savo misiją ir neišvengiamą jos vykdymo pasekmių įvaizdį viešojoje išeivijos erdvėje. Viename iš savo laiškų Vytautui Kavoliui, rašytame 1962 m. gruodžio 1 d., jis savaip išsiduoda, kokie visuomeniniai aidai jam yra esmingi. V. Kavolis rengė vieno Vinco Trumpos paskaitos teksto publikaciją, ir ta proga autorius pastebėjo:

„... būtų gerai prie mano paskaitos pridėti prierašas, pacituojant iš „Į Laisvę" žodžius: „Vinco Trumpos žodis vietomis buvo skaudus savo bekompromisine teisybe. Bet tiktai tokia bekompromisinė teisybė, toks atviras žvilgsnis į save mums padeda atsekti tikrąją mūsų situaciją"...

Tai buvo reta blyksnė, kurioje kilnaus kuklumo žmogus atskleidė, kaip jis supranta savo darbą ir pašaukimą. Jis kartais žvelgė į save idėjinių oponentų ir garbingų viešųjų ginčų dėl idėjų dalyvių akimis.

Nepaisant linksmo ir šmaikštaus būdo, kuris paprastai gelbsti vyrą nuo vienišiaus lemties, V. Trumpa liko viengungis. Laiškuose draugams jis retsykiais žybteli vienu kitu asmeninio gyvenimo lūkesčiu, tačiau iki pat savo kelio pabaigos neranda gyvenimo draugės. Galbūt ta aplinkybė – kylanti išeivių gerovė ir stiprios šeimyninės tradicijos – lėmė, kad jis tiek daug rašė. Nuolat skųsdamasis ir koneveikdamas savo tinginystę jis iš tiesų buvo nenurimstantis spaudos darbininkas. Ne tik rašydamas, bet ir nepaprastai plačiai skaitydamas. Jo smalsumas buvo beribis, o erudicija įspūdinga.

Svarbus V. Trumpos charakterio ir intelektualinės biografijos bruožas – asmenybės integralumas. Sudėjus krūvon jo poleminius tekstus istorijos ir politikos temomis su asmeniniais laiškais matyti, kaip praeities pažinimas, britų ir prancūzų liberalizmo tradicijų samprata pynėsi į jo dabarties ir galimos ateities siekiamybių vaizdinius. V. Trumpos liberalizmas socialinėje plotmėje reiškėsi kaip nuoseklaus evoliucionizmo pavyzdys. Revoliucinis radikalizmas ir totalinės utopijos, pasibaigiančios prancūzų giljotinomis arba sovietų ir nacių konclageriais, jam buvo atgrasūs dalykai. Lygiai kaip ir visos kitos fanatizuotos religinio ar ideologinio mąstymo formos.

Štai kodėl jis natūraliai pritapdavo prie panašiai orientuotų jaunimo būrių. Buvo garbingas *Santaros-Šviesos* filisteris, pusmetinio

„Metmenų“ žurnalo bendradarbis. Ypač svarbus V. Trumpos vaidmuo „Akiračių“ mėnraščio leidėjų, redaktorių ir autorių būryje. Čia didysis liberaliojo nacionalizmo ir lietuviškojo patriotizmo darbininkas išliko iki pat paskutiniųjų gyvenimo dienų.

Solidi tarnystė Kongreso bibliotekoje ir nesudėtinga viengungiško gyvenimo kasdienybė leido susitelkti prie visuomeninių rūpesčių. Šia prasme nedaug ką pakeitė išėjimas į pensiją ir sugrįžimas į Santa Moniką, Ca. arčiau sesers šeimos. Jis ir tada išliko autorius, patarėjas, redaktorius, organizatorius, o visa tai atsispindi laiškuose V. Kavoliui ir Liūtui Mockūnui. Pamažu išskirtinė V. Trumpos interesų ir išmanymo sritis pasidarė sovietinėje Lietuvoje leisti ir per *geležinę uždangą* atgabenti humanistikos leidiniai. Jis ir toliau buvo bene vienintelis nenuilsęs recenzentas. Domėjimasis Lietuvos reikalais, kintančios padėties išmanymas ir įžvalgus diagnozavimas skaidrino jo senatvės vaizduotę. Juto artėjant sovietų imperijos griūtį, džiaugėsi permainomis, neklydo iš karto atpažindamas sąjūdžio lyderių plejadoje tikrus atgimimo šauklius.

Neabejotinai džiaugėsi galėdamas sugrįžti į Lietuvą. Gražiame Vilniaus priemiesčio šile buvo jaukūs namai. Lietuvių išeivijos instituto ir bendradarbių inicijuotas sumanymas, pavadintinas *Vincas Trumpa pasakoja*, įvairino jo dienas. Pagal susitarimą ir tam tikrą planą instituto darbuotojai ir prijaučiantieji pakaitomis turėjo lankytis istoriko kambaryje ir bandyti užrašyti jo prisiminimus. Knygoje publikuojami žurnalistės Birutės Garbaravičienės pastangomis surasti ir iššifruoti pokalbiai sukosi to sumanymo orbitoje. O V. Trumpos mintys tuo pačiu metu sukosi ne apie jį patį, bet apie kitus, daug kitų lietuvių – išėjusių, negrįžusių, sugrįžusių ir nepelnytai pamirštų. Tikėkime, kad į skaitytojų rankas atiduodamas pluoštas intymiausių didžiosios lietuvių emigracijos praeities liudijimų atvers prasmingo supratimo langines. Pro V. Trumpos akis praeitis ir lietuvių pasaulio akiračiai pasirodys ne juodai baltos dokumentikos optikoje, bet spalvingu, judriu, prieštaringu, nesupaprastintu ir nedemonizuotu, sureikšmintu, bet nesukarikatūrintu pavidalu. Tas paveikslas turėtų neleisti mums visiems užmiršti šio nepavargusio herojaus, pro kurio akis pažvelgiama, vardo.

Egidijus Aleksandravičius
Kaunas, 2012 m. lapkritis

LEIDINIO SUDARYMO PRINCIPAI

Skaitytojų dėmesiui pristatoma žymaus išeivijos istoriko, žurnalisto Vinco Trumpos (1913–2002) korespondencijos rinktinė. Lietuvių visuomenei V. Trumpa daugiausia žinomas istoriniais darbais bei straipsniais įvairiuose Lietuvos ir išeivijos leidiniuose. Ši knyga skirta kitokiam V. Trumpai – paprastam, draugiškam, ironiškam, skeptiškam, turinčiam nuostabų humoro jausmą, kuris nebijojo pasakyti tiesą į akis ar pasišaipyti iš kitų ir, žinoma, labiausiai iš savęs.

Knygą sudaro du skyriai. Pirmajame publikuojami Vinco Trumpos laiškai Henrikui Žemeliui, Broniui Railai, Vytautui Kavoliui, Kostui Ostrauskui, Liūtui Mockūnui ir kitiems asmenims. Laiškuose galima rasti įvairios informacijos apie V. Trumpos visuomeninę, žurnalistinę veiklą, knygų leidybos aktualijų. Pasitraukęs iš Lietuvos V. Trumpa dalyvavo liberaliojo sparno organizacijų Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos, Lietuvių rezistencinės santarvės, Šviesos, Santaros-Šviesos veikloje, bendradarbiavo periodinėje spaudoje: „Mintyje", „Šviesoje", „Metmenyse", „Akiračiuose". Ankstyvuosiuose laiškuose, rašytuose H. Žemeliui, B. Railai, galima rasti nemažai informacijos apie to laikotarpio įvykius, Bendrojo demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio Užsienio delegatūros, Lietuvių rezistencinės santarvės organizacijų veiklą, pastangas išeivijoje leisti savo – liberaliojo sparno – periodinį leidinį. Laiškai atspindi išeivijoje vyravusias nuotaikas, ideologinių srovių (katalikų ir liberalų) nesutarimus bei konkurenciją. V. Trumpos laiškuose V. Kavoliui, Vytautui ir Henrietai Vepštams, Gintautui Vėžiui, L. Mockūnui svarbiausi nagrinėjami klausimai susiję su „Metmenų" bei knygų leidimo aktualijomis. Laiškai nėra oficialūs, daugiausia rašyti geriems

pažįstamiems ir artimiems draugams, taigi juose nestinga humoro bei V. Trumpai būdingo atviro žodžio. Tuo ypač išsiskiria jo laiškai artimam draugui K. Ostrauskui[1]. Visi knygoje publikuojami V. Trumpos laiškai saugomi Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos instituto fonduose.

Antrąją rinktinės dalį galima simboliškai pavadinti „Vincas Trumpa pasakoja". Tai įvairūs pokalbiai, interviu su V. Trumpa. 1997 m. istorikas grįžo gyventi į Lietuvą. Dažnai kalbinamas V. Trumpa kartodavo, kad galėtų kaip Justinas Marcinkevičius parašyti „Dienoraštį be datų", nes, gyvendamas svetimam krašte, dažnai keldamasis iš vienos vietą į kitą, jis nesukaupė ir neišlaikė savo archyvo. 1998–1999 m. kalbinamas Dalios Kuizinienės, Lino Salduko, Daivos Dapkutės jis mielai pasakojo apie pavienius savo gyvenimo tarpsnius, sutiktus ir pažintus žmones. Šie pasakojimai nėra nuosekli jo gyvenimo istorija, tai atskiri jo fragmentai. Vieni pašnekesiai buvo trumpesni, kiti ilgesni, o neretai V. Trumpa prie tų pačių pokalbių sugrįždavo kitų susitikimų metu. Kai kada temą rinkdavosi pats V. Trumpa, tuomet klausytojui telikdavo įjungti diktofoną ir užrašyti ilgus jo pasakojimus apie lemtingus gyvenimo įvykius sovietinės ar vokiečių okupacijos metais. Kai kartais užduodavom klausimų apie literatūrą, išeivijos istoriją, apie tai, kas tuo metu mus labiausiai domino. Lietuvių išeivijos instituto archyvuose yra išlikę kelių pokalbių fragmentai. Šie interviu spausdinami pirmą kartą. Antroje dalyje pridėti ir keli V. Trumpos interviu, publikuoti „Akiračių" mėnraštyje.

Knygoje publikuojami V. Trumpos laiškai redaguoti tik minimaliai, ištaisytos kai kur pasitaikančios didžiosios rašybos ir skyrybos klaidos. Knygų, spaudos leidinių pavadinimai suvienodinti, tekste pavadinimai pateikiami kabutėse, nors originale jie nėra išskirti, pabraukti, rašomi didžiosiomis raidėmis ar kitaip paryškinti. Laiškų, interviu kalba ir stilius netaisyti, tekstai paliekami autentiški, saugant autoriaus stilistiką, rašybą, paliekant visus, nors ir netaisyklingus, „trumpiškus" žodžius ir posakius. Nevienodinama asmenvardžių ir geografinių pavadinimų rašyba, datų žymėjimas, nors tekstuose ir įvairuoja.

1. 2006 m. K. Ostrauskas Lietuvių išeivijos institutui atsiuntė jam rašytų V. Trumpos laiškų kopijas. K. Ostrausko archyvas saugomas Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejuje.

Publikuojant interviu kai kurie pokalbiai (pvz., apie studijas ar gyvenimą Vokietijos DP stovyklose) tematiškai sujungiami į vieną, kad pasakojimas būtų nuoseklesnis. Knygoje skelbiami interviu iššifruoti pažodžiui, palikta gyva V. Trumpos kalba, kartais – nebaigti sakiniai. Literatūriškai suredaguoti šie interviu prarastų autentiką. Laiškuose ir atsiminimuose paliekamos netaisytos V. Trumpos vartotos tarmybės. Vietomis laužtiniuose skliaustuose pridedami knygos sudarytojų paaiškinimai, kad skaitytojui būtų lengviau suprasti pasakojimo esmę. Vietos, kur interviu buvo nutrūkęs (pvz., kam nors sutrukdžius vykusį pokalbį) ar praleisti nereikšmingi šalutiniai intarpai, tekste žymimos daugtaškiais paprastuose skliaustuose.

* * *

Leidinio sudarytojos reiškia padėką asmenims, talkinusiems rengiant šį leidinį. Nuoširdžiai dėkojame Alisijai Rupšienei, Gabrielei Kuizinaitei už pagalbą renkant tekstus, Birutei Garbaravičienei ir jos padėjėjoms už pokalbių šifravimą.

Dalia Kuizinienė
Daiva Dapkutė

VINCO TRUMPOS KORESPONDENCIJA

Vinco Trumpos 1947 m. gegužės 5 d. laiškas Henrikui Žemeliui

5. 5. 47

Mielas Henrikai,[2]

Labai gailiuos, kad būdamas Memingene negalėjau tavęs matyti. Mat buvau tik labai trumpą laiką ir lagerio neturėjau progos pasiekti. Pasižvalgius Memingene man susidarė gana šiurpus vaizdas. Poną Vasaitį[3] vos galėjau atpažinti, nors mes su juo geri prieteliai. Jis, atrodo, visai pametęs nervus. Iš viso reikia tik stebėtis, kad dar tokiomis sąlygomis galimas koks nors darbas. Nepavydžiu tau. Tikrai reikės daug kantrybės ir pasiaukojimo. Su tavo taktu, žinoma, galbūt ir bus galima kas nors padaryt. Linkiu iš visos širdies, kad ta velniava pagaliau pranyktų iš Memingeno padangės. Juk gėda tiesiog, kada tarp tų pačių lietuvių atsiranda tokia neapykanta ir aistros. Kalbant su vienais ir kitais man prisiminė senas Hobbes posakis apie *bellum omnium contra omnes*[4]. Ar netinka tie žodžiai Memingenui? Ačiū už tavo kvietimą bendradarbiauti[5]. Prie progos rengiuos šį tą parašyti, nors aplamai dabar išgyvenu labai neraštingą periodą, o be to, sunkiai įsivaizduoju, su kokia medžiaga galėčiau pas jus įsiterpti. Kaip su tavo atsiminimais, spausk, kad juos greičiau atspausdintų.

Po Memingeno nuvažiavau į Augsburgą, kur turėjome vadovybės posėdį. Išsišnekėjome. Tačiau reikia konstatuoti, kad aplamai LKS[6] padėtis labai sunki. Svarbiausia, trūksta žmonių. Užtat ir pagrindinį uždavinį vadovybei nelengva atlikti, būtent, sudaryti tarybą. Norėtųsi, kad taryba būtų sudaryta iš rimtų ir partiškai su kitomis grupėmis ne-

---

2. Henrikas Žemelis (1913–2000) – teisininkas, žurnalistas, visuomenininkas. V. Trumpos draugas nuo gimnazijos laikų, 1932 m. baigė Kėdainių gimnaziją. Vokietijoje redagavo „Minties" laikraštį. Dalyvavo Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos, Lietuvių rezistencinės santarvės ir kitų liberalių organizacijų veikloje.

3. Jonas Vasaitis – teisininkas, spaudos darbuotojas, 1946–1949 m. Vokietijoje, Memingeno stovykloje leido ir redagavo „Minties" laikraštį. 1949 m. persikėlė gyventi į JAV.

4. Anglų filosofo Tomo Hobso (*Thomas Hobbes;* 1588–1679) posakis: *Bellum omnium contra omnes* (lot. *Visų karas prieš visus.*).

5. H. Žemelis kvietė V. Trumpą bendradarbiauti „Mintyje".

6. Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga (LLKS) – pogrindžio organizacija, įkurta Lietuvoje 1940 m. daugiausia tautiškai liberalių pažiūrų jaunosios kartos atstovų. Po karo organizacija buvo atkurta emigracijoje.

susirišusių žmonių, nes tik tokiu būdu būtų galima išlaikyti organizacijos savarankiškumas. Man regis, kad mums gresia pavojus tapti senųjų neolituanų ir nacionalistų sambūriu. Manyčiau, kad tai didelis šešėlis būtų visam sąjūdžiui, nes ateitis tikrai priklauso ne tokio tipo žmonėms. Norėčiau, kad tame sambūryje galėtų tilpti kaip tik pažangios ir pozityvios dvasios elementas, kuris būtų tam tikra jungtis viso antiklerikalinio bloko. Deja, kol kas tokių aktyvių žmonių labai trūksta. Mes su Mečiu[7] manome, kad tu turi būtinai įeiti į tarybą nuo prancūzų zonos. Prisilaikant tau dabar Memingene patogu ir susisiekti su Augsburgu. Tad sutik būti tarybos nariu ir atvyk 31 gegužio į Augsburgą, kur bus vadovybės ir apygardų atstovų posėdis. Tada galėsime plačiau apie visus reikalus išsikalbėti. Žadėjo tau parašyti laišką ir Mečys.

Prieš porą dienų buvau pas Jurgį[8]. Jis vargšas dar tebeserga. Būtinai reikalinga operacija. Dėl to jis deda pastangas, kad galėtų išvykti į Šveicariją. Laukia vizos. Šiaip jau viso mūsų veikimo atžvilgiu jis yra skeptikas. Jis laikosi VLAK-o[9] pozicijos. Aš palaikau artimą kontaktą su juo ir noriu kokiu nors būdu per jį užmegzti ryšį su žuvėdais[10]. Nemanau, kad tarp mūsų ir žuvėdų yra suardyti visi tiltai. Daug čia pagadino Žakas[11],

---

7. Mečys Valiukėnas (1910–1999) – chemikas, žurnalistas, visuomenininkas, karo metais Lietuvoje dalyvavo Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos veikloje. Gyvendamas Vokietijoje 1945–1949 m. buvo LLKS atstovas Vyriausiajame Lietuvos išlaisvinimo komitete. Vėliau emigravo į JAV.

8. Jurgis Valiulis – Karolis Drunga (1919–1987) – chemikas, politinis veikėjas, pogrindžio organizacijos Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga narys ir vienas iš steigėjų Lietuvoje. 1945 m. jis Karolio Drungos slapyvardžiu drauge su Jonu Deksniu pasitraukė į Vakarus, visą gyvenimą emigracijoje gyveno Drungos pavarde. Emigracijoje aktyviai dalyvavo LLKS, Lietuvių rezistencinės santarvės, Šviesos, Santaros-Šviesos organizacijų veikloje, buvo „Minties", „Metmenų", „Šviesos", „Akiračių" bendradarbis.

9. Vyriausiasis Lietuvos atstatymo komitetas (VLAK) – 1946 m. vasarą J. Deksnio iniciatyva Lietuvoje įkurta pasipriešinimo organizacija, kontroliuojama sovietų saugumo. Užsienyje veikė VLAK'o informacinis centras (J. Deksnys, Algirdas Vokietaitis, Vytautas Stanevičius). J. Deksnys į užsienį atsivežė įgaliojimus sudaryti VLAK'o Užsienio delegatūrą, tačiau, VLIK'o nariams nesutikus priimti įgaliojimų ir tapti VLAK'u, J. Deksnys atsisakė minties sudaryti VLAK'o UD, visą veiklą perkeldamas į BDPS Užsienio delegatūrą. BDPS UD buvo slapta organizacija, sudaryta specialiai ryšiams su krašto rezistencija ir užsienio žvalgybomis palaikyti.

10. Švedais.

11. Stasys Žakevičius – Žymantas (1908–1973) teisininkas, visuomenės veikėjas, karo metais Lietuvos pogrindžio organizacijų LLKS, LAF, VLIK narys, 1941 m. birželio sukilimo

bet ne taip, kad nebūtų galima atitaisyti. Su Paryžium[12] palaikau glaudų kontaktą. Jie dabar aktyviai visoje veikloje nedalyvauja, tačiau negalima jų paleisti visiškai iš rikiuotės, nes tai yra labai pozityvūs žmonės.

Palaikau glaudų kontaktą ir su Šviesa[13]. Po jos metinio suvažiavimo atrodė, Šviesa išėjo daugiau apsišlifavusi ir reikia tik linkėti, kad ji toliau augtų ir klestėtų.

Šiaip mūsų padangėje nieko ypatingo. Valdžia sudaryta, tik aš abejoju, ar ji bus pakankamai veikli. Iš viso laikau, kad VLIK-as[14] atgyveno savo amžių ir emigrantinė politinė vadovybė turėtų būti sudaryta kitu pagrindu. Tuo reikalu esu parašęs platesnį memorandumą, su kuriuo Augsburge galėsi susipažinti. Ten vieną egzempliorių palikau.

Mano mažajam pasaulėlyje nieko naujo. Pavasaris velniškai puikus ir visokie jausmai sukyla kaip garo katile. O norėtųsi dar įdomiai ir kaip žmogui tinka pagyventi, tik deja... Tremtinio siela tik dalį to pavasario gali pajusti, tik nuotrupas, tik skeveldras.

Parašyk, kas pas tave naujo. Labų dienų Nark. ir kitiems bičiuliams.

Tavo

V. Trumpa

Rich.Wagnerstr. 5

Reutlingen

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

---

dalyvis. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, aktyviai dalyvavo BDPS Užsienio delegatūros, vėliau Lietuvių rezistencinės santarvės veikloje.

12. Paryžiuje tuo metu gyveno Algirdas Julius Greimas, Bronys Raila, Stepas Mackevičius, kurie sudarė stiprų LLKS ir BDPS Užsienio delegatūros branduolį.

13. Šviesa – Tiubingene 1946 m. įkurta jaunimo organizacija, buvusi labai aktyvi ir populiari Vokietijoje tarp liberalaus jaunimo. Po emigracijos į kitus kraštus Šviesos skyriai buvo įkurti JAV, Australijoje. 1957 m. Šviesa susijungė su Santara į Santaros-Šviesos federaciją.

14. Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas (VLIK) – 1943 m. Lietuvos pogrindyje įkurta centrinė organizacija, suvienijusi pogrindžio organizacijas bendrai rezistencinei veiklai. Po karo VLIK'as buvo atkurtas Vakaruose, veikė Vokietijoje, 1955 m. perkeltas į JAV.

Vinco Trumpos 1948 m. liepos 28 d. laiškas Henrikui Žemeliui

28. 7. 48

Mielas Henrikai,

Ačiū už laišką ir už straipsnį. Baisiai gerai, kad tavo sveikata jau pasitaisė ir kad tu vėl grįžti į savo postą. Jeigu sveikata leidžia, laikinai atsisakyk nuo atostogų, nes momentas yra svarbus ir labai svarbu, kad tu būtum savo vietoje. Neseniai rašiau trumpai bosui apie naują padėtį. Prašiau, kad jis tomis mintimis pasidalintų su tavim. Būtų labai gerai, kad tu vieną kurį šeštadienį atbrauktum pas mane. Būtų labai įdomu geriau viską aptarti. Pagrindinė mano mintis – visą aštrumą nukreipti prieš krikdemus, Vliką bent laikinai paliekant nuošaly. Iš to išeinant aš ir tavo straipsnį vertinu. Aplamai paėmus jis puikus. Įžangą jo aš sutrumpinčiau, nes iš tikrųjų susidaryti gali įspūdis, kad „Mintis“[15] nusistačiusi prieš partijas aplamai. Tekste įterpčiau dar vieną skyrelį dėl to, ką „Į Laisvę“[16] prikiša apie užuominas ir aliuzijas. Čia galima būtų paminėti, kad tik provokacijos sumetimais „Į Laisvę“ duodasi nesuprantanti tų aliuzijų. Iš tikrųjų ji puikiai jas suprato. „Mintis“ laikosi to nusistatymo, kurį dar 1946 m. Hanau Konferencijoj iškėlė Vliko pirmininkas, kad Vlikas ir dabar yra pagrindinė organizacija. Tas nusistatymas ligi šiol nebuvo pakeistas, nors savo pareiškimais spaudai ir dėl kitų priežasčių ir jo sudėtis, ir jo struktūra pasidarė visuomenei pakankamai žinoma. „Mintis“ vis dėlto nenori uždėti taškų ant i, ir teisingai, kaip tu rašai, nenori eiti tuo demaskavimo keliu, kuriuo eina „Į Laisvę“.

Šiaip pas mane nieko naujo. Sėdžiu beveik be kapeikos ir negaliu nė iš vietos pajudėti. Jeigu norit, kad aktyviai paremčiau „Mintį“, turit turėti tą galvoje, nes šiomis sąlygomis negaliu net laikraščio nusipirkti.

Laukiu tavo laiško arba atvažiavimo.

tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

---

15. „Mintis“ – 1946–1949 m. Vokietijoje, Memingeno stovykloje leistas laikraštis, atstovavęs liberaliosios srovės pozicijoms.
16. „Į laisvę“ – 1948 m. Vokietijoje atgaivintas Lietuvoje ėjęs pogrindžio leidinys, nuo 1953 m. buvo leidžiamas JAV. Žurnalą leido Lietuvių fronto bičiulių organizacija.

Vinco Trumpos 1948 m. rugpjūčio 15 d. laiškas Henrikui Žemeliui

15. 8. 48

Henrikai,

Siunčiu truputį medžiagos. Dėl atsakymo Maceinai[17] parašiau laišką Bradūnui[18], bet, iš jo negavęs jokio atsakymo, dabar ramiai galiu atiduoti „Minčiai". Jį dar kartą peržiūrėjau ir kai ką pataisiau. Tad kiekvienu atveju gerai, kad tada pats jo nepasiėmei kartu. Siunčiu ir vieną akimirką, tikrą akimirką, kokių norėjo Bronys[19].

Gavau medžiagos iš Greimo[20] kultūros puslapiui. Kadangi susitarei, kad tą puslapį patvarkytų Radauskas[21], tad jam ir perdaviau tą medžiagą. Dalykėliai įdomūs. Greimas rašo labai trumpai, tik sako, kad Deksnys[22] bijojęs pasirodyti jiems į akis. Iš viso padėtis durna esanti ir jis labai nusivylęs. Turbūt ir paryžiečiai dabar daugiau susikoncentruos į kultūrinę veiklą. Gal ir gerai. Man prieš mano valią kliuvo nemaloni pareiga bandyti organizuoti žurnalo reikalus.[23] Nežinau, kaip seksis, bet esu labai skeptiškas. Prašysiu ir Tavo pagalbos. Padėk man, kaip aš retkarčiais tau padedu. Jei gauni kartais žurnalinių straipsnių, parleisk

---

17. Antanas Maceina (1908–1987) – filosofas, pedagogas, dalyvavęs ateitininkų, Lietuvių fronto organizacijų veikloje, Lietuvių fronto ideologas.

18. Kazys Bradūnas (1917–2009) – poetas, rašytojas, 1944 m. pasitraukęs į Vakarus. 1945–1948 m. redagavo „Aidus", 1949 m. persikėlė gyventi į JAV.

19. Bronys Raila (1909–1997) – žurnalistas, rašytojas, po karo gyveno Prancūzijoje, LLKS narys, 1946–1948 m. BDPS Užsienio delegatūros narys, informacinio biuro vedėjas ir biuletenio redaktorius. 1948 m. persikėlė gyventi į JAV. Vienas iš Lietuvių rezistencinės santarvės steigėjų. Aktyviai bendradarbiavo lietuvių išeivijos spaudoje.

20. Algirdas Julius Greimas (1917–1992) – žymus išeivijos lietuvių mokslininkas, semiotikas, visuomenininkas. Po karo gyvendamas Paryžiuje aktyviai dalyvavo LLKS, BDPS UD veikloje, 1950 m. išvyko dirbti į Aleksandrijos universitetą. Bendradarbiavo „Minties", „Šviesos" leidiniuose.

21. Henrikas Radauskas (1910-1970) – poetas, 1944 m. pasitraukęs į Vakarus, 1949 m. persikėlė gyventi į JAV. „Literatūros lankų", „Minties", „Aidų" ir kitų spaudos leidinių bendradarbis.

22. Jonas Deksnys (1914–1982) – liberaliosios srovės rezistencijos veikėjas, aktyviai dalyvavęs Lietuvoj pogrindžio organizacijos LLKS veikloje. Vakaruose buvo vienas iš LLKS, BDPS UD iniciatorių, palaikė ryšius su lietuvių rezistencija ir užsienio žvalgybomis. 1949 m. trečiosios kelionės į Lietuvą metu buvo užverbuotas sovietų saugumo.

23. Šviesos organizacija 1946–1949 m. Vokietijoje leido žurnalą „Šviesa", prie kurio leidimo daug prisidėjo ir V. Trumpa.

juos man. Ir pats parašyk ir paagituok kitus prietelius ta prasme. Kol kas redakcijos adresas pas mane.

„Žiburiai" nesiliauna. Ką manot daryti? Jų atsakymas tau nėra stiprus. Daro žingsnį atgal.

Mikaila yra Fellbacho pirmininkas. Tad dėl jūsų persikėlimo tikrai galėtų padėti. Pabandykit. Aš būčiau labai patenkintas.

Labų dienų bosui. Parašykit, kas naujo

tavo

V. Trumpa

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1948 m. rugpjūčio 21 d. laiškas Henrikui Žemeliui

21. 8. 48

Henrikai,

Vakar gavau visą glėbį tavo medžiagos, visą ją perskaičiau, dėl kai kurios jos pasitariau su Mečiu. Man atrodo, kad Žymanto akimirka gera ir ją drąsiai galima dėti. Laiškas redaktoriui truputį miglotas, bet ir jį galima padėti. Blogiausia su Broniaus akimirka. Ją daviau paskaityti ir Mečiui ir jis tos nuomonės, kad joje daug kas netiksliai nušviesta. Iš viso, klaidinga tezė ginti BDPS[24] užsieny. Jos tokios nėra, nebuvo ir negali būti. Buvo tik delegatūra, dėl kurios „Mintis" niekados nebuvo užsiangažavusi ir neturi reikalo jos ginti, nes, kai ir pats Deksnys pasisakė prieš ją (atsisakydamas jai teikti informaciją), ji netenka jokio „raison d'etre". Reiktų sulaikyti mūsų prietelius Paryžiuje ir kitur prieš bandymus ją palaikyti ir pūsti šiuo atžvilgiu miglas. Tai tik dar

24. Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdis (BDPS) – 1946 m. J. Deksnio kelionės į Lietuva metu Lietuvoje įkurta pasipriešinimo organizacija. 1947 m. J. Deksnys užsienyje įsteigė BDPS Užsienio delegatūrą, kuri buvo sudaryta iš liberaliosios srovės J. Deksnio aplinkos žmonių. BDPS UD buvo slapta organizacija, įkurta specialiai ryšiams su krašto rezistencija ir užsienio žvalgybomis palaikyti. 1948 m. po Baden Badeno susitarimo (tarp Juozo Lukšos, J. Deksnio ir VLIK'o žmonių) J. Deksnys uždarė BDPS Užsienio delegatūrą, dėl to nutrūko jo ryšiai su Užsienio delegatūros nariais, kurie negalėjo pastarajam atleisti už šį sprendimą.

paaštrintų santykius su Deksniu, kas niekam neišeitų į naudą. Suprantu, kad po šio konflikto (neįdėjus tos akimirkos) su Bronium santykiai dar pablogėtų. O „Minčiai“ būtų gaila nustoti tokio bendradarbio. Tad bandžiau dar ją taisyti, bet nieko neišeina. Tu padaryk, kaip išmanai. Aš parašysiu Greimui laišką aukščiau išdėstyta prasme. Pats nenoriu labai aštriai pastatyti klausimo, nes juos abu esu pakvietęs bendradarbiauti mūsų žurnale. Na, Bronius išvažiuoja į USA ir, be abejo, kad jo bendradarbiavimas su tavim ir su manim vis vien sumažės.

Aplamai, Vlike kova tarp katalikų ir kitų grupių vyksta po senovei. Ji net gal dar aštrėja. Vakar kalbėjau su Mackevičium[25]. Jis išsireiškė, kad negalima pakęsti esamos padėties, kad ją reikia griauti. Taigi tuo atžvilgiu „Mintis“ gali ramiai pasilaikyti seną liniją, kurią turėjo. Ta prasme aš ir parašiau tą porą labai atsargių akimirkų. Su Lozoraičiu[26] konfliktas nemažėja. Atrodo, ir kiti atstovai nėra patenkinti vliko ėjimais, ypač Sidzikausko[27] su katalikais bandymais atsistoti visko priešaky, sudarinėti vyriausybes, keisti konstitucijas ir t. t. Naujieji susitarimai su krašto atstovais jų teisių tuo atžvilgiu nepadidino.

Sekančią savaitę ruošiuos pas jus atvažiuoti. Parašyk, kada jūs teiktumėtės mane priimti. Pirma tuo reikalu susitark su seserim. Mat jus abu noriu pamatyti. Iš viso dabar „Minčiai“ labai reikia pasispausti, nes ir „Žiburiai“[28] pradeda eiti tris kartus. Reiks išlaikyti konkurenciją. Reikia, manau, nepaleisti kortos iš rankų ir išnaudoti mūsų visuomenės nepasitenkinimą katalikų diktatūra. Būčiau nuomonės, kad tuo atžvilgiu akciją net galima būtų sustiprinti ir paryškinti. Tai bus geriausias laidas, kad „Mintis“ ir toliau bus mėgiamas laikraštis. Kritiką žmonės mėgsta.

Gerai, kad organizuojasi kultūros puslapis. Akimirkų duok ir pats. Gal pasinaudodamas Railos akimirka pats parašyk, bet išeidamas iš mūsų galvojimo. Ginti BDPS, bet ne delegatūrą, parodyti, kad „Min-

---

25. Greičiausiai kalbama apie Mečislovą Mackevičių (1906–2003), Valstiečių liaudininkų sąjungos narį, aktyviai dalyvavusį visuomeninėje politinėje veikloje Vokietijoje, vėliau JAV.
26. Stasys Lozoraitis (1898–1983) – diplomatas, Lietuvos pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Italijoje, po Lietuvos okupacijos tapęs Lietuvos diplomatijos šefu. Kalbama apie jo nesutarimus su VLIK'u.
27. Vaclovas Sidzikauskas (1893–1973) – diplomatas, kaip Ūkininkų partijos atstovas dalyvavo VLIK'o veikloje, nuo 1947 m. VLIK'o Vykdomosios tarybos pirmininkas.
28. „Žiburiai“ – Vokietijoje, Augsburge 1945–1949 m. leistas lietuvių laikraštis.

tis" buvo visados už krašto primatą[29], kad „Mintis" už konstitucinius organus (diplomatus), kad „Mintis" už aktyvią kovą ir sveikina visas pastangas, kurios veda prie visų veiksnių apjungimo ir suderinimo. Ta prasme ji sveikins visas Vliko pastangas šia kryptimi, jeigu tos pastangos nuoširdžiai ves į visų jėgų apjungimą.

Tiek šiuo tarpu

tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1948 m. rugsėjo 22 d. laiškas Henrikui Žemeliui

22. 9. 48

Henrikai,

Tikrai pagalvojau, kas velnias yra, kad tu taip ilgai tyli. Seseriai jau rašiau, kad jos tavęs taip gerai nešertų, nes tu visai sutingsi. Na, gerai, kad pasirodei. Pas mane ir aukštose sferose nieko naujo. Tebebombarduojamės laiškais su Paryžium ir Anglija. Paskutiniame laiške tave Bronys ima gerokai ant menčių, žinoma, ir man nepagaili skaudžių žodžių. Aš, žinoma, neimu per daug į galvą ir kol kas jam dar neatsakiau. Greimas nuosaikesnis ir bando dar taikyti, bet, žinoma, draugų mano galva nei taikyti nereikia. Galima apsiboksuoti kaip Taras Bulba su savo vaikais, paskum pasibučiuoti ir vėl gerai. Vis vien mūsų visas gyvenimas nužymėtas tais pačiais dygliais ir čia mes nieko nepadarysime. Turime laikytis krūvoje, ar tas patinka, ar ne.

Dėl permetimo kūno per zoną, tai nėra jokios baimės. Gali drąsiai mauti, nes nėra jokios kontrolės. Tarp Stuttgarto ir Tűbingeno dabar kursuoja du Eilzugai[30], jie ant sienos net nesustoja. Vienas jų Plochingene būna apie 9 valandą, kitas apie 15 val. Tad pataikyk į tą laiką ir

---

29. Liberalų organizacijos išeivijoje laikėsi vadinamojo krašto primato principo, pagal kurį visam išsivadavimo judėjimui vadovaujantis centras turi būti Lietuvoje, kad emigracijoje susikūrusios organizacijos neturėtų ir negalėtų spręsti krašto likimo ir jam vadovauti, jos privalėtų tik remti, patarti, nes Lietuvos išlaisvinimas priklauso ne tiek nuo užsienyje veikiančių organizacijų politikos, kiek nuo Lietuvoje likusios tautos.

30. Traukiniai (vok. *eilzug* – greitasis traukinys).

galėsi drąsiai mauti. Tik Jurgis kol kas neatvažiavo į Tūbingeną ir nežinia kada atvažiuos. Mat ten kažkas susitrukdė. Tad palauk, kol gausi naują pranešimą.

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1948 m. rugsėjo 23 d. laiškas Henrikui Žemeliui

23. 9. 48

Henrikai,

Siunčiu atsakymą „Žiburiams" ir labai prašau jį nieko nelaukiant įdėti, nes kitaip gali gautis nereikalingas visuomenės klaidinimas. Parašiau jį plačiau, paliesdamas gerokai ir „Žiburius", mat tuo bus iš karto nušauta du zuikiai. Tiesiog esu dėkingas p. L. D., kuris išlindo „Žiburiuose", nes kitaip nebūtų patogu anuos visus reikalus minėti. Pas mane daugiau nieko naujo. Dėl to atitaisymo (klaidų korektūros) nežinau kaip atsitiko, kad jūs neįdėjot. Tai labai blogai ir norėčiau, kad daugiau tokie dalykai nepasikartotų.

Viso gero

Tavo

Vincas

P. S.

Eidamas į paštą buvau užsukęs pas Rūką[31]. Pakalbėjom abu apie „Mintį". Žinai, ji paskutiniu laiku pasidarė labai blanki. Rodos, mūsų nuomonė buvo visados, kad antikrikdeminė linija turėtų būti daugiau pravesta. Kitaip „Mintis" neteks daug Rašytojų. Kai atvažiuosi, plačiau pasišnekėsim.

V. T.

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Ranka rašytas prierašas.

---

31. Antanas Rūkas (1907–1967) – rašytojas, aktorius, dramaturgas, 1944 m. pasitraukęs į Vakarus.

Vinco Trumpos 1948 m. spalio 11 d. laiškas Henrikui Žemeliui

11. 10. 48

Henrikai,

Persiunčiu DB, kurį prieš porą dienų gavau iš Paryžiaus. Susipažinęs pasiųsk Jurgiui[32]. Dėl „Minty" atspausdintų Meškio[33] ir UD pareiškimų vakar turėjau progos išgirsti V[alstiečių] liaudininkų nuomonę. B. Bieliukas[34] liaudininkų ir prijaučiančiųjų subuvime apgailestavo, kad vyrai metasi į tokią akciją, kuriai nei viena grupė negalės pritarti ir kuri anksčiau ar vėliau turės žlugti. Pranešu tą informaciją tik tavo žiniai. Asmeniškai aš galvoju, kad reiktų iš tikrųjų neforsuoti tos akcijos. Parašiau laišką Neveravičiui[35] ir išdėsčiau, kad pagrindinis nesutarimas tarp jų ir mūsų, kad jie ar šiaip, ar taip organizuoja naują sąjūdį, o mes manome, kad toks sąjūdis nereikalingas. Mums atrodo, kad reiktų dėti visas pastangas konsoliduoti jėgas, o ne jas skaldyti.

Lozoraičio atvykimą katalikai trukdo, nes nenori vesti su juo pasitarimų, kol, kaip vakar išsireiškė M. Mackevičius, Vliko paleisti viduriai (suskilęs aiškiai į du blokus). M. M. pažymėjo, kad laicistinė penkiukė pasiryžus pravesti savo reikalavimus (pašalinti vieną krikų atstovą, įvesti M[ažosios] Liet[uvos] atstovą ir susitarti su pasiuntiniais). Tai irgi tik tavo informacijai.

Vakar mačiaus su Būtėnu[36] ir Prapuoleniu[37] (abu buvo girtoki). Jie labai norėtų su tavim pasimatyti. Atrodo, jaučia, kad katalikai per daug

---

32. Jurgis Valiulis – Karolis Drunga.

33. Meškis, t. y. Vytautas Stanevičius – Staneika, politikas, rezistencijos veikėjas, 1946 m. drauge su J. Deksniu buvo atvykęs į Lietuvą, VLAK'o informacinio centro narys, aktyviai dalyvavęs BDPS UD veikloje, spaudoje pasirašinėjo Meškio slapyvardžiu.

34. Bronius Bieliukas (1908–1992) – teisininkas, visuomenės veikėjas, Valstiečių liaudininkų sąjungos narys ir atstovas VLIK'e.

35. Fabijonas Neveravičius (1900–1981) – rašytojas, vertėjas, visuomenės veikėjas, 1944 m. pasitraukęs iš Lietuvos, nuo 1947 m. gyveno Anglijoje. Aktyviai dalyvavo BDPS UD, LRS veikloje, buvo „Santarvės" žurnalo redaktorius.

36. Julijonas Būtėnas (1915–1951) – žurnalistas, rezistentas, aktyviai dalyvavo Lietuvos pogrindžio veikloje karo metais. Po karo 1946–1948 m. Vokietijoje dirbo VLIK'o informacinėje tarnyboje Pfulingene. 1951 m. drauge su Jonu Kukausku pasiųstas į Lietuvą, kur 1951 m. išduotas žuvo.

37. Leonas Prapuolenis (1913–1972) – ekonomistas, politikos veikėjas, Lietuvoje karo metais dalyvavo pogrindžio veikloje, LAF'o narys, 1941 m. birželio sukilimo dalyvis. Po karo Vokietijoje dalyvavo VLIK'o veikloje, vienas iš Lietuvių fronto bičiulių lyderių.

užsipjovė ir kad norėtų ieškoti taikos. Žodžiu, atrodo, „Minties" pozicija nebloga. Kaip su jūsų jubiliejumi. Mes su A. Rūku norėtum pribūti. Parašyk, ar darote ką nors ir kada. Spausk bosą dėl valiutos Anglijoje.

Labų dienų seseriai

tavo

Vincas Trumpa

P. S. Primušę porą antspaudų grąžinkit mano darbo pažymėjimą.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1949 m. gruodžio 15 d. laiškas Henrikui Žemeliui

15. 12. 49

Mielas Henrikai,

Jau maniau, kad arba apsiženijai, arba su savo paties cigarete sudegei, kai taip ilgai nesulaukiau iš tavęs laiško. Užtat ir labai džiaugiausi jį gavęs. Malonu, kad tu gerai laikaisi ir po visokius kongresus važinėji. Tu laimingas, kad esi netoli centrų. Aš kai atvažiavau, taip ir užklimpau sausoj Kalifornijoje (mat čia beveik ir niekados nelyja). Belieka tik gražia gamta ir geru klimatu džiaugtis ir susitikus su Broniu pabėdavoti apie visokius reikalus. Tiesa, ir mes galvojome išplaukti į didesnius vandenis. Buvo pasirodžius maža viltelė išleisti žurnalą (atgaivinti „Šviesą"), bet dabar jau laikau, kad tas sumanymas yra palaidotas. Atrodo, kad su tavo laikraščiu irgi nieko neišeis. Neseniai gavau iš Blazo[38] laišką ir kvietimą bendradarbiauti jų netrukus pasirodysiančiame laikrašty „Lietuvių Kelias". Nors tu ir perspėjai labai neužsiangažuoti, tačiau aš palankiai sutikau jų sumanymą ir jau pasiunčiau truputį medžiagos. Sutinku, kad tai bus daugiau mažiau liaudininkų laikraštis, nors Blazas rašo, kad laikraštis turės plačią bazę ir stengsis apimti visas demokratines sroves. Žinoma, jeigu mūsų plotmėje būtų išleisti laikraštis būtų

38. Henrikas Blazas (1904–1965) – žurnalistas, visuomenės veikėjas, Vokietijoje, Regensburge, redagavo „Lietuvių balsą", 1949 m. persikėlė gyventi į JAV. Nuo 1950 m. redagavo Niujorke leistą „Lietuvių kelią".

mieliau, bet ką padarysi, kad tai ne taip lengva padaryti. Manyčiau, ar nereikėtų mums susikoncentruoti apie žurnalą. Laikraščių turim jau beveik pakankamai, o žurnalo nei vieno. Bet organizacinį darbą turėtumėt pasiimti jūs ten, Eastuose[39], nes čia per didelis užkampis. Mes su Broniu paremtume visas jūsų pastangas. Manau, kad reiktų tik kaip nors pradėti, o paskum eitų. Žiūrėk, su kokiu nieku savo laiku išėjo į svietą mūsų Simas[40], o į kokį gražų laikraštį jis išaugo. Tas pat būtų su žurnalu. Tik ir vėl reikėtų plačios bazės ir pritaikinto prie amerikoniškos visuomenės žurnalo. Jeigu tai įvyktų, pažadu ir materialinę paramą iš vietos lietuvių. Prisimenu, kai tu apie tai savo laiku galvojai dar Vokietijoje būdamas. Ar neatnaujinti tuos planus dabar?

Šiaip daugiau pas mane nieko naujo. Blogiausia, kad dar esu be darbo. Užtat ir kišenė visiškai tuščia, o be dolerio negali nieko ir pamandravoti. Tikiuos, kad nauji metai bus geresni ir aš stipriau atsistosiu ant savo kojų.

Mūsų parapijoje kas dedasi, tu pats turbūt žinai. Aš retkarčiais susirašau su Žaku ir Jurgiu. Jurgis rašė, kad jo sveikata gerėja, tad jis galvoja apie kitą vasarą atsirasti šičia. Žakas, kaip žinai, dalyvauja didžiojoje politikoje. Kad tik jam viskas gerai sektųsi. Kartais aš truputį bijau dėl jo, nes jis ne visados moka išlaikyti šaltą kraują.

Bronys dirba kaip jautis. Kartais net būna rankas nusidaužęs. Jam tai nelengva, nes tu žinai, koks jis aristokratas. Su juo susitinku maždaug kas savaitę. Nesistebėk, kad taip retai. Mat Los Angeles yra baisiai didelis miestas ir man ligi Bronio reikia lygiai valanda važiuoti. Kaip iš Kauno į Vilnių.

Sesuo tebebeniursiauja[41]. Mes abu gailėsimės, kad tavęs nebus prie kūčių stalo. O ir iš viso nežinau, kaip tos šventės praeis. Nelaukiu nei kiek, nes bus dar liūdniau, kaip šiokiomis dienomis. Be abejo, priseis nugerti. Tai mes atliekame kas savaitę. To gero netrūksta. Tik žinoma, trūksta tokių taurių, kaip kad turėjome prancūzų zonoje. Netrūksta čia ir visokių subuvimų. Mat visokių klubų ir organizacijų be galo. Kiekvieną sekmadienį vis koks naujas subuvimas. Tik jie gana tušti ir nuobodūs, na, bet ką padarysi.

---

39. Rytuose (angl. *east* – rytai).

40. Simas Miglinas (1907–1997) – žurnalistas, knygų leidėjas, dalyvavo VLIK'o veikloje kaip LLKS atstovas. 1950–1955 m. Vokietijoje, Memingene laikraščio „Tremtis" leidėjas ir redaktorius.

41. Dirba medicinos seserimi (angl. *nurse* – medicinos sesuo).

Iš viso, ligi šiol laikas eina gana tuščiai. Reikės turbūt pradėti ar pinigus krauti, ar ką. Tik pirma turiu gauti darbą. O gal geriausia būtų ženytis. Bet prie Holywoodo žvaigždžių prieiti nėra taip lengva, ypač kai kišenė tuščia.

Na, tiek šiuo tarpu. Geriausi tau linkėjimai su Š. Kalėdomis ir N. Metais. Nepamiršk vėl man parašyti. Ypač būtų malonu, jei žurnalo reikalu ką nors pameistravotum.

Tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1950 m. vasario 10 d. laiškas Henrikui Žemeliui

February 10, 1950.

Mielasai Henrike,

Kadaise Vaičkui[42], organizuojančiuojam lietuvišką filmą, buvo ir daina sukurta:

Truda ruda, sunkiai juda,

Kol įkūrė Holyvudą.

Tas pats ir mums su laikraščiu ir žurnalu. Jau tiesiog ir nusibodo. Žinoma, ir aš esu tos nuomonės, jeigu pasisektų išleisti vieną ar kitą, užkinkius mūsų ekipą, kaip mėgo rašyti paryžiečiai, būtų galima daug kas padaryti ir galbūt nukonkuruoti kitus. Praeities patyrimai teikia daug drąsos. Bet kaip tu čia pradėsi. Svarbiausia, esame dar labiau „depe“, kaip buvom Vokietijoje ir konkrečiai bent tavo ir mano parapijos pačios vienos tikrai per mažos, kad būtų galima kas nors sumeistravoti. Rodos, kad būtum Čikagoje ar New Yorke, būtų lengviau. Tačiau minties atsisakyti nereikia.

---

42. Juozas Vaičkus (1885–1935) – Lietuvos režisierius, teatrinės veiklos pradininkas Kaune. 1923–1928 m. dirbo JAV, įvardijamas kaip „lietuvių teatro tėvas“, suvaidinęs didžiulį vaidmenį JAV lietuvių teatro istorijoje ir sukūręs pirmą nuolatinį aukšto profesinio lygio lietuvių dramos teatrą emigracijoje.

1. Dėl žurnalo buvau prieš kokį mėnesį laiko gavęs vėl optimistiškesnį laišką iš Čikagos Sauliaus[43]. Jis tiesiog oro paštu norėjo mane išsikviesti į Čikagą ir rašė, kad galėtų kas išdegti. Ten jį parėmęs ir naujai atsiradęs Jurkštas[44]. Tačiau tuo pat laiku aš gavau ir iš Dovydėno[45] laišką: siųsk ko greičiausia medžiagą, nes vasario mėnesį „Nemunas" išplaukia. Pasiunčiau jam vieną straipsnelį ir palinkėjau sėkmės, žadėdamas paramą ir toliau. Bronys taip pat rašo didesnę studiją. Reikia dabar palaukti, kas iš to viso blyno išeis. Svarbu, kad kas nors išeitų. Dovydėnas rašo, kad materialiai gal pasiseks metams užsigarantuoti. Tai labai puiku, ir net nesinori tikėti, kad taip gerai būtų.

Dėl Šviesos šiuo tarpu nieko naujo negaliu pasakyti. Taip pat prieš mėnesį maždaug laiko lankėsi čia iš New Yorko, kur yra Šviesos centras, A. Valaitytė. Su ja plačiai apšnekėjom visus reikalus ir ji žadėjo painformuoti, kaip iš ten viskas atrodys. Tačiau ligi šiol jokios žinios. Ir aš esu nuomonės, kad esam per biedni ir per silpni.

Koks išeis „Nemunas", nežinau. Manyčiau ir aš, kad žurnalas turėtų būti ne grynai akademinis. Tiesa, panašu, kaip ir tu siūlai, bando leisti Vitėnas[46] vietoje seniau ėjusio „Kalifornijos Lietuvio". Jo pirmas numeris pasirodė. Paremtas daugiausia iliustracijomis iš lietuviško gyvenimo. Biznieriškai gal ir neblogai.

2. Dėl laikraščio ar savaitraščio nieko negalėčiau pasakyti. Nesuprantu, kas ten atsitiko Blazui ir Co. Bet ligi šiol dar vis jis nepasirodo. Žinoma, tai nėra mūsų vaikas ir nelabai yra ko jaudintis. Vis dėlto, jeigu jis išeitų toks, kokį jie projektavo, reikėtų jį paremti, nes sakau, mums patiems ir vėl kažin ar kas pavyks. Jeigu tu turėtum realesnes

---

43. Vytautas Saulius (1915–1987) – knygų leidėjas, 1944 m. pasitraukęs į Vakarus. 1948–1949 m. „Šviesos" žurnalo Vokietijoje redaktorius. Persikėlęs gyventi į JAV leido lietuvių knygas, įkūrė leidyklas *Terra* (1951 m.) ir *Litho art Studio* (1952 m.)

44. Petras Gediminas Jurkštas (1916–1990) – teisininkas, žurnalistas, karo metais dalyvavęs pogrindžio veikloje Lietuvoje. Po karo studijavo Tiubingeno universitete, vienas iš Šviesos organizacijos steigėjų, „Šviesos" žurnalo redaktorius.

45. Liudas Dovydėnas (1906–2000) – žurnalistas, rašytojas, 1944 m. pasitraukęs į Vakarus. 1950–1951 m. JAV leido liberalų žurnalą „Nemunas", tačiau dėl finansų ir bendradarbių trūkumo žurnalas ėjo trumpą laiką, pasirodė tik 6 numeriai.

46. Juozas Vitėnas – teisininkas, žurnalistas, 1946–1949 m. Vokietijoje leistų „Žiburių" leidėjas ir redaktorius. Persikėlęs gyventi į JAV redagavo „Kalifornijos lietuvį", šiam sustojus 1950–1955 m. buvo „Lietuvių dienų" žurnalo redaktorius.

galimybes, bandyk klebinti. Tiesa, kad esi vienas, bet ką gi rimtai reikalą pastačius būtų galima ir iš šalies ką nors prisitraukti. Aš pats irgi nebūčiau nieko prieš, jeigu reiktų kur nors pajudėti.

3. Mano asmeniškam gyvenime vis dar nieko naujo. Buvau pradėjęs dirbti vienam restorane, bet savaitę padirbęs pabėgau. Darbas buvo nesunkus ir atlyginimas pusę bėdos, tik velniškai daug laiko paimdavo. Nebuvo laiko nei prieteliams į laiškus atsakyti. Dėl to ir tau susivėlavau su atsakymu. Dabar turiu porą permatymų. Jeigu vienas kuris iš jų išdegtų, būtų visiškai neblogai. Tik kadangi tiek kartų jau teko nusivilti, tad ir dabar nedaug ko tikiuos. Iš viso kažkaip velniškai nesiseka. Jeigu dar ir dabar nieko neišdegs, bandysiu mauti kur nors kitur laimės ieškoti. Kur, pats ponas Dievas žino. Parašyk, ar būtų galima už ko nors užsikabinti Rochesteryje.

4. Turbūt girdėjai, kad mediniai reikalai[47] buvo įklimpę į krizę. K. K. (B. R.)[48] atsistatydino, prieš tai gana smarkiai išbaręs narius. Dabar vyksta nauji rinkimai. Greičiausiai išrinks tą patį. Bronys visados labai serga tais reikalais. Bet šiose sąlygose ką čia labai galima padaryti, ypač kad esame ne tik čia Amerikoje išsiblaškę, bet ir po visus tris kontinentus. Manau, kad nereiktų per didelių programų ir per didelių reikalavimų vieni kitiems statyti. Kol neturim savo žurnalo ar laikraščio, nieko negalime padaryti.

5. Vietinė veikla turbūt ir pas mus panaši, kaip visur kitur. Iš karto tampydavo ir mane po visokius susirinkimus ir valdybas. Visados nebuvau entuziastas. Dabar jau pradeda atslūgti. Tiesa, Vasario 16 d. proga turėsiu išdrožti speečių[49].

Tiek tai tokelių iš mano padangės. Ar palaikai ryšius su Europa. Aš tik retkarčiais su Valiukėnu persimetu vienu kitu laišku. Girdėtis, kad

---

47. Kalbama apie Klevo organizaciją. Vokietijoje buvo įkurta ir kurį laiką veikė slapta rezistencinė liberalų antiklerikališka brolija, kuriai vadovavo Bronys Raila. Realiai šiai grupei nepavyko suburti tvirtos vieningos sąjungos ir imtis platesnės veiklos. Netrūko nesutarimų ir tarp pačių Klevo narių, o Railos bandymas vadovauti ir sukurti masonišką organizaciją dažnai susilaukdavo ne tik V. Trumpos, bet ir kitų narių nepritarimo. Plačiau žr.: Dapkutė D. *Lietuvių išeivijos liberaliosios srovės genezė: politiniai organizaciniai aspektai 1945 m. – šeštojo dešimtmečio pabaiga*. Vilnius: Vaga, 2002, p. 194–209.

48. Klevo organizacijoje buvo naudojami slapyvardžiai. Čia K. K. – Krivių Krivaitis, t. y. Bronys Raila.

49. Kalbą (angl. *speech* – kalba).

ten su B. B.[50] išėjo kažkas negero (tarp mūsų, būk iš vliko pašalino. Tai būtų baisus smūgis visai tūlai akcijai. Laukiu daugiau informacijų.).

Nepamiršk vėl man parašyti. Labų dienų Valiukėnui.

Tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1950 m. kovo 4 d. laiškas Henrikui Žemeliui

March, 4, 1950

Mielas Henrikai,

Tikrai pagalvojau, kad gal jau tu sudegei, kad taip ilgai negalėjau sulaukti laiško. Na, dėkui Dievui, dar taip blogai nėra, bet vis viena tavo orakulas rodo, kad tau ypatiškai reikia saugotis ugnies. Mes abu su siostra baisiai kvatojomės skaitydami tavo prietykius.

Žurnalo ir laikraščio atžvilgiu esame vienos nuomonės. Tikrai reikia juos abu paremti ir gerai, kad tu imies iš peties. Aš prisidedu irgi su savo trigrašiu. Taip pat ir Bronys jau gerą glėbį medžiagos žurnalui pasiuntė. Manau, tau organizuojant korespondentų ir bendradarbių tinklą pirmiausia reikėtų kreiptis į mūsų vyrus, kurie juk po visus kontinentus išblaškyti. Tik Australijoje neturime. Bet ten yra Marius ir Pulgis Andriušis. Tai problemą nesunkiai išriši.

Dabar noriu truputį plačiau pasišnekėti medžio[51] reikalais. Kaip žinai, buvo jame sukelta krizė. Nemanau, kad toji krizė buvo labai reikalinga, ir žinojau, kad ji nieko naujo neduos. Taip ir išėjo, tik atnešdama labai mažus pakeitimus. Perkūnas[52] ir toliau K[rivius] K[rivaitis] ir dabar imasi organizuoti veiksmingesnę veiklą. Man asmeniškai labai gaila, kad Jurgis išėjo iš krivūlės. Juk žinai, kad mes visados sutardavome. Dėl to neiškenčiau nepadaręs priekaišto K. K. Man vis nepatinka,

50. Bronius Bieliukas.

51. Kalbama apie Klevo organizaciją.

52. Bronys Raila – Perkūnas, Krivių Krivaitis.

kad per daug bijoma kritikos ir opozicijos. Nepatinka taip pat, kad remiamasi asmeniškais ryšiais ir tarpusavio garbinimusi bei sentimentais, o ne darbais ir bendrais reikalais. Aš vis negaliu pamiršti ir anos senos istorijos su Jonu. Juk ji irgi nebuvo reikalinga. Žinoma, visa tai nėra labai svarbūs dalykai, bet kitą kartą baisu, kad kartais įsibėgėję per toli nenuvažiuotume, ypač kai dabar K. K. suteiktos gana plačios teisės. Mano nuomone, ne tiek svarbu labai daug nuveikti (šiomis sąlygomis tai neįmanoma padaryti), kiek svarbu nepadaryti klaidų. Žinoma, aš visiškai pasitikiu Perkūnu, bet iš antros pusės jaučiu, kad kartais jį reikia prilaikyti. Vakar turėjau su juo mažą konfliktėlį ir nežinau, kaip visa istorija išsivystys. Jis staiga užpuolė mane, kad pasiimčiau dvasinio vadovo (aitvaro) pareigas. Prašiau leisti pagalvoti, o jis norėjo čia pat atsakymo. Na tada ir pasakiau „ne". Jam tas buvo labai nemalonu. Ir aš pats gailiuosi truputį dabar to savo žingsnio, bet žinai, nemėgstu niekados daryti greitų sprendimų. Bandysiu toliau dar kalbėtis, bet jis buvo labai nepatenkintas tuo mano žingsniu. Principe nieko neturiu prieš, bet susikertama kartais dėl metodų. Be abejo, ir aš jaučiu, kad reikėtų šiek tiek suaktyvinti veiklą, bet nereikėtų karščiuotis, nes aukščiau bambos vis vien neiššoksime. Siūliau jam tavo kandidatūrą. Nežinau, kaip jis pasielgs. Be abejo, tai neturėtų iššaukti vėl naujos krizės. Kadangi mums svarbiausia cementuotis savo tarpe ir daryti viską, kas padėtų tuos stipresnius pagrindus padėti, tad reiktų vengti visko, kas būtų priešinga tam. Viską, ką čia parašiau, tegu lieka griežtai tarp mūsų. Šiuo momentu, kada atsiranda galimybių šiek tiek ir konkrečiau pradėti veikti (žurnalas ir laikraštis), mūsų ekipos išlaikymas yra be galo svarbus ir užtat aš iš savo pusės viską padarysiu, kad šis mažas nesusipratimas būtų likviduotas.

Man labai nemalonu, kad truputį per mano atvirumą susigadino santykiai tarp Jurgio ir Perkūno. Mat aš neiškęsdavau nepasidalinęs mintimis iš mano su Jurgiu korespondencijos su Perkūnu. O kadangi mes toje korespondencijoje paliesdavom kritiškai vieną kitą dalykėlį iš medžio veiklos, tai Perkūnui nepatiko ir jis atvirai tai pareiškė savo cirkuliaruose. Dabar Jurgis man neberašo. Bandysiu dar kartą pats su juo aiškintis, nes nenorėčiau, kad kristų bent šešėlis ant mano su juo santykių. Tu žinai, kaip Jurgį aš vertinu.

Mano asmeniškam gyvenime šiuo tarpu nieko naujo. Galėčiau tik pasakyti, kad mudviejų padėtys šiuo metu panašios. Mat ir aš pradėjau „naują biznį". Esu gavęs pasiūlymą mažos stipendijos iš Los Angeles universiteto. Pats universitetas sumokėjo visus įstojamuosius mokesčius (apie 200 dolerių), žadėjo ir man dešimkę kitą išmesti. Tad ir vėl pradėjau studijuoti. Žinoma, tai reikalas labai netvirtas, bet kadangi iš viso nelengva gauti darbo, o gavus jis atima beveik visą laiką, tad nutariau pabandyti studentiškai pavargti, kad ateity būtų kas nors geriau.

Persikėliau iš savo pusbrolio gyventi į kitą kambarį. Nors tas mano kambariukas ir visiškai mažutis, bet jau nusibodo mūčytis su tuo liaudies draugu. Moku 5 dolerius į savaitę ir turiu tą privilegiją, kad galiu pats valgyt virtis. O tai išeina daug pigiau.

Beje, prieš kiek laiko gavau laišką iš Paulusos. Jis jau grįžo iš nelaisvės, kur teko visokio velnio iškentėti. Parašiau jam laišką, kuriame įdėjau ir tavo adresą. Manau, jis ir tau parašys. Reiktų jį truputį paremti. Aš irgi pasiunčiau porą dolerių.

Sesuo tebedirba ligoninėje. Dažnai suseinam ir pabėdavojam, kad gana liūdnas gyvenimas. Svarbiausia, neturime gerų prietelių. Dažnai ir tave prisimenam.

Tad tiek šiuo tarpu

Nepamiršk ir vėl man parašyti. Pasisekimo tavo radijo bangoms.

Viso geriausio

tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1950 m. birželio 14 d. laiškas Henrikui Žemeliui

June 14, 1950

Henrikai,

Besiruošiant tau rašyti laišką užklupo tavasis antras. Tad dabar iš karto du zuikius nušausiu. Matai, kaip kartais gerai neskubėti. Tai aš visados mūsų mielam Broniui R. sakau.

Žinai, tie trys tūkstančiai dolerių būtų baisiai pravartus dalykas. Keletą šimtukų, kuriuos buvau gavęs iš universiteto, jau baigiu pustyti ir nebežinojau, už ko čia reikės griebtis. Užtat su įniršimu perrašiau 5 egzempliorius ir išsiuntinėjau durnesniems negu aš pats, daugiausia visokioms senmergėms, kurios juk be tūkstančių šioje kontryje[53] tikrai neištekės. Gavo panašų pasiūlymą ir mano niur-niurse[54] (rodos, iš Clevelando).

Šiaip jau esu beveik visiškai atsiskyręs nuo pasaulio ir tikrai beveik nieko nežinau. Turbūt girdėjai apie visokių tarybų steigimus, buvau ir aš nagus prikišęs, bet visuomenė yra tokia apatiška, kad be galo sunku kas organizuoti. Net ir mūs Bronys baisiai nusivylęs. Aš laikinai žadu visiškai pasitraukti iš visokio veikimo, nes ir materialinių sąlygų tam neturiu.

Prieš porą dienų gavau gana griežtą mūsų boso Liudo laišką. Jis puola, kad neorganizuojame „Nemunui" materialinę paramą. Suprantu jį. Bet ką tu čia žmogus padarysi. Bandžiau su aukomis. Sunkiai sekasi. Dabar ruošiuosi jam parašyti ir duoti adresus kai kurių senų lietuvininkų, kuriems visoks organizavimas yra kasdieninė duona. Jie tikrai galės daugiau padaryti. Baisiai norėtųsi, kad tas „Nemunas" nepavirstų cicėniškai–tumiška srovele. Aš pats kol kas gal tik vienu kitu straipsneliu paramstysiu, ir viskas. Pirmu numeriu nesu labai sužavėtas, bet reikia tikėtis, kad pasitaisys. Tavo ir Valeškos nuomonė teisinga tuo reikalu. Reikia bandyti pamindžioti žmonėms ant mazolių. Gal tada pradės šokinėti.

Apie medinius reikalus daugiau nieko nežinau, ką anksčiau rašiau. Krivaitis kažkaip po to incidento vengia apie tai su manim kalbėti. Šiuo atveju irgi pritariu tavo nuomonei, kad reikia išlaikyti mūsų trejukės vienybę ir kad nereikia karščiuotis. Esamomis sąlygomis nieko daugiau negalima padaryti. Bet pati idėja svarbu išlaikyti ir išlaikyti be šokinėjimų į vieną kraštutinumą ar į kitą.

Šiomis dienomis gavau laišką iš Paulusos. Jis vargšas vargsta ir skundžiasi su sveikata. Ar atsimeni tokį Aliošą iš Berlyno, su kuriuo lošdavome tenisą. Jis mirė džiova. Mirė taip pat ir de Castrienė (Eismontienės sesuo).

Tai tiek navynų iš mano padangės.

---

53. Šalyje (angl. *country* – šalis).

54. V. Trumpos sesuo, dirbusi medicinos seserimi (angl. *nurse* – medicinos sesuo).

Nežiūrint, kad rengiuosi visiškai išsiskirti iš pasaulio, draugų baisiai nenorėčiau nustoti. Tad prie progos vis nepatingėk man parašyti apie visokias naujienas iš tavo padangės. Jeigu su „Lietuviu" taip išėjo, tikrai gaila. Žodžiu, „Mintis" buvo surišta grynai su tavo asaba. Tu išvažiavai ir prasidėjo smukimo kelias.

Sesuo ruošiasi tau parašyti, o kol kas dėkoja už labas dienas.

Viso geriausio.

tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1950 m. spalio 31 d. laiškas Henrikui Žemeliui

October 31, 1950

Mielas Henrikai,

Ką tik šiandien gavau tavo laišką ir čia pat skubu atsakyti. Buvau baisiai pasiilgęs ryšio ir jau ir pats rengiausi šiomis dienomis belstis į tavo pusę. Gerai, kad pats pirmas parašei. Perskaičiau tavo laišką ir apsidžiaugiau, nes jis man padėjo nustumti visokius sąžinės išmetinėjimus ir vidines kančias. Mat, galvojau, kad tik aš vienas toks netikėlis, kuris net draugus pamiršta. Dabar, matau, kad tai visuotinas reiškinys, kad ir daugiau tokių tipų, kaip aš yra. Ot taip pagalvojau, kad tebebūtų senoji „Mintis", būtų galima drožti akimirkas su visokiais pagraudenimais.

Iš tikrųjų visą vasarą nei šuniui kelio neparodžiau, nei čia vietoj, nei platesniuose politiniuose ir visuomeniniuose baruose. Tiesiog gėda ir prisipažinti, kad net į Dovydėno laišką neatsakiau. Tai jau per daug. Bet velniška tokia apatija buvo užgulusi, kad niekaip pajudėti iš vietos negalėjau. Laukiu, kad viskas pasikeis, nors bendrai jau senatviški simptomai pradeda reikštis. Taip, tikrai. Ir noris kartu su Dolskiu užtraukti. „O tų jėgų taip maža bepaliko, ir smilkiny jau rudenio šarma". O be juoko, šarma kaip reikiant. Beveik visiškai baltas palikau, ir dar senbernis. Gėda ir žmogui pasakyti. Bet toj velniškoj Kalifornijoj tiesiog

tai neišsprendžiama problema, nes, be vaikuotų našlių ir malalietnų mergicų, nieko kito nėra. Vien tik dėlto norėtųsi patraukti į ystus[55]. Tiesiog tautos potencialo išlaikymo pareiga verstų tai padaryti, nes kitaip ir ministeris Krupavičius[56] galėtų įsikišti. O jo pabarimus nesinorėtų užsitraukti. Tu žinai, kodėl?

Dabar tie ystai lyg arčiau pasidarė. Mat šiomis dienomis nuverčiau „car'ą"[57]. Nežinau, ar toks senukas (1940, Plymouth) nuneštų mane ligi Rochesterio, bet bandyti būtų galima. Dabar paskubomis mokinuosi draivinti[58] ir šios savaitės bėgyje bandysiu laikyti egzaminus.

Tave pasiekę gandai tik iš dalies teisingi, nors iš esmės juos reiktų paneigti kaip kiršinimą vienos visuomenės grupės prieš kitą. Tiesa, mūsų pusbrolis mirdamas paliko šiek tiek mūsų „sendraugei", bet iš viso to dar tik „ant alksnio grūšės". Žinoma, tai padėjo man įsigyti „car'ą", bet tuo visas mano laimėjimas beveik ir tapo išsemtas.

Kai minėjau, su visuomene jokių ryšių nepalaikau, taip pat nei su veiksniais. Gaila, kad „Nemunui" taip sunkiai sekasi ledus laužti, nors aplamai antras numeris išėjo geresnis. Iš savo pusės, baisiai nesmagu, kad nieku konkretesniu jo paremti negaliu. Net parašyti straipsnelio neturiu laiko. Žinoma, turiu vilties, kad ateity padėtis pagerės.

Tu prašai painformuoti apie padėtį. Čia, brolau, pataikei kaip pirštu į dangų. Neturėdamas jokių ryšių, aišku, neturiu jokių informacijų. Jeigu jau tu, gyvendamas arčiau centrų, maža ką bežinai, tai ką norėti iš manęs. Ne, žinai, Henrikai, tiesiog bieso šiaudas iš viso to. Net mūsų energingasis Bronys nuleidžia rankas. Tiesa, jis dabar turi jobą[59] ir jau taip pat galvoja apie karą (mašiną).

Buvau iš spaudos išskaitęs apie tavo ir co metimąsi į biznį. Gerai, nes be biznio šioje kontrėje[60] nieko doresnio negalima sulaukti. Gaila tik, kad toli gyveni, o galėčiau būti geras klientas. Tikiuos, kad vis dėlto

---

55. Rytus (angl. *east* – rytai).
56. Mykolas Krupavičius (1885–1970) – kunigas, politikas, visuomenės veikėjas, 1945–1955 emigracijoje atkurto VLIK'o pirmininkas.
57. Mašina (angl. *car* – mašina).
58. Vairuoti (angl. *drive* – vairuoti).
59. Darbą (angl. *job* – darbas).
60. Šalyje (angl. *country* – šalis).

susiprasi pakviesti į savo knaipą. O žinai, baisiai būtų gerai taip prie čerkelės padaryti pasišnekėjimų ir juokų siansą.

Tai tokios naujienos pas mane. Vis dėlto retkarčiais vėl parašyk, nes nesinorėtų, kad kontaktas visiškai nutrūktų.

Sesuo, manau, tau atskirai parašys. Kol kas siunčiu tau linkėjimus.

Spaudžiu dešinę. Sveikink ir Sadauskiutę mano sesers vardu.

Tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1951 m. balandžio 24 d. laiškas Henrikui Žemeliui

April 24, 1951
Los Angeles

Mielas Henrikai,

Buvo, rodos, šnekama, kad Amerika tempo kraštas. Dabar gi išeina viskas kitaip. „Nemunas" nei kertainiais nesuspėja išeiti, tavo laiškai irgi tik pusmečiais pasirodo. Tas pats ir su kitais draugais. Ir veikimas visas taip sulėtėjo, kad kartais sunku pasakyti, ar judama pirmyn, ar stovima ant vietos, ar slenkama atgal. Vokietijoje būdami kažkaip kitaip padėtį čia įsivaizdavome. Ir blogiausia, kad negali žmogus pasakyti, kame viso to priežastis. Kad ir su mūsų „Nemunu". Ne tik nesraunus, bet net ir drumzlinas. O juk tikrasis „Nemunas" toks nebūdavo, kiek pamenu. Ir tai juk turėjo būt visų neparapijinių nusiteikimų tautiečių žurnalas. Kur tie žymieji kultūrininkai? Juk ir iš „kolegijos" narių vienas kitas dar nei straipsnelio neparašė, o kad moka rašyti, gali paliudyti „Draugo", „Dirvos" ir kitų laikraščių skiltys. Šefas atakuoja, duok medžiagos. Bet argi gerai, kad keli kolegijos nariai prirašys, labiausia, kad nebūtinai tie kolegijos nariai yra geriausi raštininkai. Kur visi kiti Radauskai, Rūkai, Blekaičiai, Jesaičiai (Margiris), ir kiti „grybai ir šungrybiai vardais neminėti", anot Anykščių Šilelio. Kur senoji karta: dvi Biržiškos, Blazas, Pajaujis, Leskaitis, ir t. t. ir t. t. Tikrai liūdna pasakyti, bet mūsų bosas

nesugeba vežti viso gana sunkaus vežimo. Ne dėl to, kad įdėjo Krėvės[61] atsiminimus (keletą klaidų pataisius juos pilnai galima buvo dėti, nes ar šiaip, ar taip tai vienas įdomiausių ir vertingiausių straipsnių visoje ilgoje „Nemuno" istorijoje), ne dėl to, kad įdėjo pasveikinimą Garmui ar nelabai taktišką pastabą Rastenio[62] adresu, bet kad nesugebėjo sudaryti aplink „Nemuną" tvirtą ir rimtą bendradarbių kadrą. Tada nebūtų reikėję nei Vaičiūnienės eilėraščių dėti, nei ištraukėlės iš Sudermanno romano, nei, sakysim, ir mano paties straipsnio, kuris tik gvoltą šaukiant buvo parašytas ir kuriam vieta tikrai geriau buvo redakcijos krepšy. Nekalbu apie ekonominę pusę, nors tai, be abejo, irgi baisiai svarbus reikalas. Bet čia mūsų bosas irgi kaltas, nes jis gi garantavo pusė metų lėšas. Žinoma, be tokios garantijos nebuvo ko ir pradėti. Šiuo atveju aš visiškai su tavim sutinku, kad geriau nieko neveikti, negu prastai veikti. Kaip šitą ekonominę bazę reikėjo suorganizuoti, mano durna galva sunkiai išneša, bet kad jį galima buvo suorganizuoti, rodos, įsivaizduoti galima. Juk kai pažiūrai, kad štai mūsų poros šimtų moterėlių parapija gali statyti bažnyčią už $ 60 000 ar $ 70 000 dolerių (senoji dar visiškai nebloga ir joje telpa ne tik parapijonai, bet ir tokie liberalai kaip aš), tai visas liberalinis blokas (dėl jo dabar daug kas baisiai širsta. Gerai), galėjo ką nors padaryti, kad keletą numerių padoraus žurnalo išleistų. O toliau gal ir pats imtų riedėti.

Žodžiu, padėtis prasta. Kas daryti toliau? Asmeniškai, aš jau du kartu buvau parašęs atsistatydinimo pareiškimus. Ne dėl to, kad ten tilpo vienas kitas straipsnis ar pasveikinimas, bet dėlto kad šiomis sąlygomis jaučiausi negalįs būti naudingas kolegijos narys ir negalįs realiai prisidėti prie žurnalo leidimo. Tai esu visiškai nuoširdžiai Liudui išdėstęs, tik jis nenorėjo su mano argumentais sutikti ir paliko mano pavardę garbingų kolegijos narių tarpe, o mane su neramia sąžine, kad

61. Vincas Krėvė-Mickevičius (1882–1954) – lietuvių prozininkas, dramaturgas, rašytojas, po Lietuvos okupacijos 1940 m. buvo „Liaudies vyriausybės" narys, ėjo ministro pirmininko pavaduotojo, užsienio reikalų ministro, vėliau ministro pirmininko pareigas. 1944 m. pasitraukė į Vakarus. „Nemuno" žurnale 1951 m. buvo išspausdinti V. Krėvės atsiminimai apie pirmąją bolševikų okupaciją Lietuvoje, kurie sukėlė nemažą nepasitenkinimą išeivijoje.

62. Vincas Rastenis (1905–1982) – žurnalistas, teisininkas, po karo pasitraukęs į Vakarus. Vienas iš tautininkų lyderių emigracijoje, vėlesniais metais Santaros-Šviesos suvažiavimų dalyvis, „Akiračių" bendradarbis.

sėdžiu kolegijoje tik dėlto, kad turiu sėdynę. Tai padėtis, kuri mane baisiai kankina ir tikrai nežinau ką daryti.

Bet žinoma, asmeniški reikalai turi užleisti vietą bendram reikalui. O čia klausimas prieš akis, ar galės „Nemunas" toliau eiti, ar turės sustoti. Kadangi formaliai tai buvo Liudo kūrinys (jo vardu ir visi leidimai, ir viskas padaryta), kokie nors pakeitimai redakcijos sąstate sunkiai įmanomi. Be to, atrodo, jis turi nemaža skolų. Tad kas norės sėsti į taip apsunkintą vežimą. Belieka arba išlaikyti tokioj sudėty, koks yra, tik stengiantis kiek galima pagerinti jo reikalus, arba uždaryti šapą. Ši pastaroji prielaida realiausia. Bijau būti prastas pranašas, bet panašiai kaip „Mūsų Kelias" uždarė savo šapą, gali prisieiti ir „Nemunui" uždaryti savo. O tada po kiek laiko ir daug geriau ir rimčiau pasiruošus galima būtų bandyti kas nors naujo. Visiškai naujo.

Štai trumpi mano apdūmojimai dėl „Nemuno". Pats šefas man jau pusmetis kaip neatsako į laišką, tad su juo tiesioginio kontakto neturiu.

Asmeniškai, šiuo tarpu (dar kokiam pusmečiui) esu baisiai užimtas ir negaliu aktyviau įsijungti į jokį veikimą. Jei priseitų padaryti tai, padaryčiau su didžiausiu nenoru. Tikiuos, už pusmečio padėtis pagerės ir tada galėsiu aktyviau ir savo trigrašį pridėti. Šiuo metu negaliu būti veiklesnis ne tik dėl to, kad esu baisiai užimtas su universitetu, bet ir ekonomiškai verčiuos labai sunkiai. Taip kad ir laiškas parašyti kartais sudaro sunkumų.

Tačiau baisiai pykčiau, jei pats ir kiti mano gerieji prieteliai visiškai mane išmestų už borto šiuo tikrai sunkiu man momentu. Užtat būsiu dėkingas pačiam už pasidalinimą mintimis su manim ir planais bendroje mūsų ateities siekimu platformoje.

Sesuo tebedirba ligoninėje ir, rodos, nieko naujo jos gyvenime neįvyko ir artimoj ateity nenumatoma, kad įvyks.

Viso geriausio.

Tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1951 m. gegužės 12 d. laiškas Henrikui Žemeliui

May 12, 1951
Los Angeles

Henrikai,

Ačiū už informacijas ir už bajorišką laišką. Pačiam, kaip Rytprūsių bajorui, pritinka atžymėti „trzecego maja"[63] jei ne kuo kitu, tai bent laiško parašymu savo pavaldiniams.

Iš tikrųjų labai apsidžiaugiau šiuo pastaruoju tavo laišku. Tai pirmas pozityvus laiškas, kokio ilgas laikas neteko apturėti. Apie „Nemuno" reikalus nieko naujo negaliu pasakyti, nes jokių žinių apie jį neturiu. Turbūt praktiškai išeis taip, kad jis mirs savo mirtimi. Gal taip ir geriausia. Juk sergančiam „liūtui" tik asilas drįsta spirti į pašonę.

Bet tavo pertraktacijos su Tysliava[64] tikrai įdomios ir suteikia naujos vilties, kad bus galima, jei viskas taip klostysis, kaip tu planuoji, kas nors subudavoti. Nors Bronys ir turėjo karčių patyrimų su „Vienybe", bet juk ir Vykintas[65] turėjo ne mažiau karčių patyrimų su Simu[66]. Tu gi su savo taktu ir diplomatija sugebėjai labai daug padaryti. Kažkaip noris tikėtis, kad ir šiuo kartu būtų galima panaši istorija pakartoti. Kiekvienu atveju bandyti galima ir reikia. Anuž! Iš savo pusės tavo planui visomis keturiomis pritariu ir iškilmingai pažadu visą paramą. Tiesa, ligi liepos mėnesio esu velniškai užimtas ir daug ką negalėčiau padaryti, bet po liepos mėnesio tikiuosi padėtis pasitaisys ir galėsiu būti tau naudingas. Be to, vis dažniau ir pats galvoju apie patraukimą Rytų link. Atrodo, kad mano sekantis hauptkvartyras[67] turėtų būti Washington D. C., bet gali būti ir New Yorkas. Kiekvienu atveju tai būtų arčiau ir būtų galima palaikyti glaudesnis kontaktas. Tad, Henrikai, nesvyruo-

---

63. Gegužės trečioji (*lenk.*) Lenkijoje švenčiama Konstitucijos diena.
64. Juozas Tysliava (1902–1961) – poetas, rašytojas, nuo 1932 m. gyvenęs JAV. 1940–1961 m. „Vienybės" redaktorius. Čia kalbama apie H. Žemelio bandymą „Vienybės" laikraštyje turėti Lietuvių rezistencinės santarvės skyrių.
65. Stepas Vykintas (1905–1978) – žurnalistas, kritikas, visuomenininkas, Lietuvos atgimimo sąjūdžio narys ir šios organizacijos atstovas VLIK'e 1945–1946 m. Vienas iš „Minties" laikraščio Vokietijoje steigėjų ir redaktorių, 1946–1950 m. redagavo „Laisvąją Lietuvą".
66. Simas Miglinas.
67. Gyvenamoji vieta.

damas leiskis į tą avantiūrą, o kas išeis, vienas Dievas težino. Kadangi atrodo nieku nerizikuoji, tad nėra ko daug ir svyruoti.

Žinoma, tu turi pakankamai redaktoriavimo patyrimo ir jokių patarimų nereikalingas, o jei principe esi numatęs ir gavęs iš boso principinį pritarimą, kad galėtų eiti „Minties" keliu, nieko geresnio ir negalėtų būti. Mano galva, svarbiausias dalykas suburti liberališkai nusiteikusius kultūrininkus, kurių yra devynios galybės ir kurie kol kas savo tribūnos neturi, užtat ir blaškosi tarp „Draugo" (kaip Rūkas), „Dirvos", „Vienybės", „Naujienų", arba dažniausiai nieko nerašo. Jeigu bent iš dalies „Vienybėj" pasisektų suburti juos aplink save, tikrai būtų galima padaryti toks laikraštis, be kurio nei vienas negalėtų apseiti. Manau, Tysliavai ir reiktų nuolat ir nuolat kalti į galvą, kad tai galima padaryti, kad jėgų yra ir kad reikia tik sudaryti gerą šiltadaržį joms augti ir bujoti.

Parašyk, kaip klostosi reikalai toliau, o aš iš savo pusės nebūsiu skolingas.

Spaudžiu nykščius ir lieku tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1951 m. rugpjūčio 3 d. laiškas Henrikui Žemeliui

August 3, 1951

Mielas Henrikai,

Ačiū už laišką ir informacijas. Baisiai gaila, kad tau su „Vienybe" taip išėjo. Nors ir žinojau iš Broniaus, koks ten padėjimas, bet tikėjausi, kad tu su tavo taktu ir šaltu būdu bus galima kliūtis nugalėti ir sukurti bent vieną laikraštį prie dūšios. Juk su Simu[68] irgi kova buvo nelengva, o vis dėlto ji pasisekė. Žinau labai gerai, kad tokiems Tysliavoms ir aplamai amerikoniškai spaudai, jeigu dar ją spauda galima pavadinti

68. Simas Miglinas.

(žr. „Sandaros" konfliktą su Radausku!), biznis terūpi ir, kėdainiškai tariant, „apsukavojimas", bet pažindamas skaitytojų nuotaikas įsivaizdavau, kad bizniui geras laikraštis nepakenktų, kaip nepakenkė Simo bizniui „Mintis". Na, bet jei taip išėjo, nieko nebegalima padaryti. O reikalas ir toliau pasilieka aktualus: reikia ir toliau gyventi mintimi, kad kada nors reikės laužti ledus ir bandyti išleisti kaip reikia laikraštį. Juk tokių puikių temų ir klausimų aibės! Manyta buvo, kad su „Nemunu" bus galima šis tas padaryti. Deja, ir čia šabloniškai tariant „viltys nepasiteisino". Mačiau paskutinį numerį su nauja redakcija: dėl redakcijos pakeitimo (tu ten dar tebesi) nieko negalima pasakyti. Gal ir geriau, kad prie vietos. Be to, įėjo neblogų vyrų. Bet kad numeris jau išėjo pernelyg silpnas. Tiesiog nėra kas skaityti. Vargu iš Liudo bus galima kas daugiau išspausti.

Taigi spaudos reikalas pasilieka problematiškas. Sėdėdamas užkampy ir be to būdamas užimtas savo kasdieniniais rūpesčiais nežinau nė nuo ko tą problemą būtų galima pradėti spręsti. Bet kad tokia padėtis, kokia yra, yra nepakenčiama. Manau, nei svarstyti nėra ko. Taigi ir pats vaikščiok ir toliau su idėja ir prie pirmos progos bandyk ją judinti. Numanau, kad sunkumų daug, bet iš antros pusės esu taip pat tikras, kad tinkamai užsimojus būtų galima ištirpdinti ledus ir sukurti kas nors gražaus.

Apie visą kitą nėra ko ir rašyti. Tiesa, prieš kiek laiko susiorganizavo čia Santarvės[69] skyrius (tegu tai būna tarp mūsų). Bronys ir M. Biržiška[70] yra jos *spiritus movens*. Yra ir kitų smarkių ir išmanių vyrų. Nežinau kol kas, ar iš to kas didesnio išeis. Praeities patyrimas verčia būti skeptiku, bet pastangos šia kryptimi sveikintinos ir reikalingos. Girdėtis, kad po neblogo debiuto Anglijoje dabar jau ir čia tas reikalas juda, ypač New Yorke. Kliūtys iš karto didelės. Vos spėjus idėjai gimti, krikai apsiputoję ėmė pulti ir puls toliau. Tai žinoma ir nieko nuostabaus. Jiems viskas yra skaldymas vienybės ir t. t. Nors Prapuolenio stabai ir panašios jų pačių kombinacijos jiems nėra joks vienybės skaldymas. Blogiausia, tačiau, kad ir iš visų kitų grupių nebus pritarimo. Nors

69. Lietuvių rezistencinė santarvė (LRS) – 1950 m. Londone įkurta liberalų organizacija, turėjusi savo skyrius Europoje ir Amerikoje. 1953–1958 m. Londone leidusi žurnalą „Santarvė".

70. Mykolas Biržiška (1882–1962) – literatūros istorikas, kultūros ir visuomenės veikėjas. Gyvendamas Amerikoje įsijungė į Lietuvių rezistencinės santarvės veiklą.

Santarvė pasistačiusi tikslu grynai rezistencinį darbą, tačiau tai sunku atskirti nuo politikos. O tada visi politiniai vienetai sujunda prieš, kaip širšių kūlėj. Slaptai galiu pasakyti, kad pav. liaudininkų CK yra priėmęs nutarimą Santarvės atžvilgiu laikytis laukiančios politikos ir drausti bet kam iš jų atstovauti liaudininkus Santarvėj, nors, kaip žinia, tarp jos steigėjų yra ne vienas liaudininkas. Ką bekalbėti apie esdekus[71]. Neaiški pozicija ir tautininkų, nors oficialiai nežinau, kaip jie laikysis.

Iš viso, man asmeniškai neatrodo, kad labai daug vilčių į Santarvę galima dėti. Atrodo, panašios nuomonės yra ir tavo Karaliaučiaus okolicos bajoras Janis, kuris į pusmetį parašo man laišką.

Sesuo sendraugė laikose neblogai. Aš gąsdinu ją senatve, bet ji vis negali pasirinkti berno. Taip abudu ir senstame. Man geriau, kad nei rinktis nėra iš ko.

Parašyk ir vėl prie progos.

Viso geriausio

tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1951 m. rugpjūčio 22 d. laiškas Henrikui Žemeliui

Aug. 22, 1951
Los Angeles

Mielas Henrikai,

Ačiū už laišką ir informacijas. Tavo nuotykiai su spauda labai įdomūs ir charakteringi. Iš to tik vieną išvadą galima pasidaryti, kad kol savo laikraščio neturėsim, nebus galima laisvai jaustis. Senieji čia amerikonišku būdu sudarė sindikatą ir nežiūrint pažiūrų skirtumų pučia į vieną dūdą. Net ir „Dirva" man rodos nepakankamai drąsi. Taip kad jeigu kas nors būtų galima padaryti ir surasti tą aukso sprendimą, apie kurį tu savo laiške užsimeni, būtų galima padaryti tikrą revoliuciją.

71. Socialdemokratus.

Būtų galima taip pravėdinti visus pripelėjusius užkampius, kad tik šlapia vieta paliktų. Deja, sunkumai baisia dideli, kuriuos tik sudėjus į krūvą Peniko[72] ir Vasaičio užsispyrimą galbūt būtų galima nugalėti. Blazui, kaip žinia, nepasisekė. Ne geriau siseka ir Dovydėnui. Jeigu nebūtų čia „Lietuvių Dienų", būtų galima čia kas nors bandyti. Tave prisitraukus ir sudarius šutvę iš Railos, tavęs ir mano mažybės būtų galima bandyti startuoti. Čia pas mus kolionija auga ir vietinė bazė būtų jau ne taip silpna. O gal tau reikėtų pagalvoti apie pajudėjimą Kalifornijos link. Su mano planais pajudėti Rytų link vargu kas išeis. Pas mane iš viso dar pablogėjo ir manausi greitu laiku eiti į fabriką ir pradėti rimtai gyventi ir žaliukus kalti. Ką darysi iš neturėjimo ką veikti.

„Naujienos" nei iš šio, nei iš to pradėjo mėsinėti tave. Nesu skaitęs tavo to straipsnio „Dirvoje", bet iš to, ką paskaičiau „Naujienose", neatrodė, kad būtų buvęs jiems pagrindas tave užsipulti. Ypač tavo knygą. Tiesa, tu toj knygoj palankiai įvertini Vietinę Rinktinę, bet tai darydamas tu labai teisingai nieko nepuoli ir nesmerki. Kodėl tad „Naujienoms" atėjo į galvą tave užsipulti? Juk jie žino tave ir tavo plačias liberalines pažiūras. Kodėl jie nei žodelio nesako apie krikų a la Maceina pilamas pamazgas ant visų nekrikų. Tai tikras nesusipratimas. Ar tik dėlto, kad Grigaitis[73] sėdi vienam krėsle su Šimučiu[74]. Antra vertus, visa tai kampanija prieš Lozoraitį? Ko tariami liberalai siekia ta kampanija. Ar nuvaryti visišką ne tautininką Lozoraitį į tautininkų glėbį. Nesuprantu be čierkos. Man rodos, kad tai krikų intrigų darbas ir jie iš viso pilvo gali tik iš to juoktis. Dievuliau mano, kaip pagalvoji. Quo vadis?

Mačiau „Santarvės" antrą numerį. Jis geresnis. Kiek matyt iš Railos korespondencijos, pradedama judėti. Gerai. Bet kaip galima judėti neturint savo jokios tribūnos. Žodžiu, velniava visais atžvilgiais.

---

72. Domas Penikas (1907–1969) – žurnalistas, spaudos darbuotojas, 1944 m. pasitraukęs į Vakarus. 1945–1949 m. Vokietijoje redagavo „Mūsų kelią", 1949 m. persikėlė gyventi į JAV. 1952–1954 m. vienas iš „Kario" leidėjų ir redaktorių.
73. Pijus Grigaitis (1883–1969) – žurnalistas, teisininkas, nuo 1906 m. gyvenęs JAV, vienas iš kairiosios srovės lyderių. 1914–1960 m. socialistų leidžiamo laikraščio „Naujienos" redaktorius. Vienas iš Amerikos lietuvių tarybos įkūrėjų, ALT vykdomojo komiteto narys.
74. Leonardas Šimutis (1892–1975) – žymus JAV lietuvių visuomenės veikėjas, žurnalistas, atvykęs į JAV 1913 m. 1927–1952 m. „Draugo" redaktorius, 1940–1965 m. Amerikos lietuvių tarybos pirmininkas.

Asmeniškai neturiu jokio noro dalyvauti spaudoj, nors rašyti apie ką būtų marios. Palauksim, gal ateis geresni laikai.

Prie progos vėl parašyk.

Viso geriausio.

tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1951 m. gruodžio 9 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1951, gruodžio 9

Los Angeles

Mielas Henrikai,

Ačiū už priminimą, kad dar esi gyvas ir drūtas. Dėkoju taip pat už paraginimus „suaktyvėti“. Jaučiuos šia prasme tikrai aptingęs ir nepadariau nei to, kas „tautiečiui“ būtų pareiga padaryti. Nenoriu teisintis, nes jau kartą apleidę kovos barą kuo čia begalime pasiteisinti. Tikiuos, vis dėlto, kad ateity ir aš biški daugiau pajudėsiu, nes vieną trubelį bent laikinai nustūmiau nuo savo gyvenimo kelio. Dabar galėsiu būti laisvesnis. Be to ir vienas kitas atliekamas doleris atsiranda, o tai veiklai juk taip pat būtinai reikalinga.

Malonu, kad tu įsijungei į RS[75] reikalą. Nors žinai, kad visados buvau skeptikas visokių „sąjūdžių“ atžvilgiu, bet dabar, kada net senis M. Biržiška taip entuziastingai griebiasi to veikimo, manau, kad daug svyruoti nereikia. Jau nuo seniai per Bronio malonę esu RS narys. Ne per seniai kažkokiu aukščiausiu RS veiksniu buvau pakviestas įeiti į amerikinį jos komitetą. Sutikau. Bet štai atsirado ir pirma kliūtis. Kaip tu žinai jie pagamino atsišaukimą į visuomenę, kurį norėtų viešai paskelbti su parašais. Kaip ano komiteto narys turėčiau ir aš padėti savo parašą. Ir čia supasavau. Ne dėl to, kad būtų nepatikusi pati į viešumą

75. Lietuvių rezistencinės santarvės.

išėjimo idėja ar kad tekstas būtų nepriimtinas, bet dėl labai paprastos priežasties. Mat, kaip pats žinai, mano nemaža šeimynėlės dalis (viso 10 žmonių) pasiliko anapus. Turiu žinių, kad bent kai kurie jų dar gyvi. Ir užtat kažkoks slaptas širdies balsas paskutinį momentą sustabdė mane nuo pasirašymo. Dabar jau padarytas galutinis sprendimas, kurio nemanau keisti. Apie tai parašiau Nev[eravičiui] į Angliją, prašydamas suprasti mano motyvus. Žinau, kad tai nėra malonus daiktas. Bronys tik iš dalies mane pateisino, o daug kas neabejoju ir visai pasmerks. Dar kol kas neaišku, ar dėl to nepasirašymo galėsiu pasilikti ir tam komitete. Žinoma, asmeniškai jokių ambicijų neturiu ir į „viršūnes" nesistiepiu, bet norėčiau, kad RS reikalas eitų geriau, negu visa eilė praeities bandymų, kurie, kaip ir tu žinai, nebuvo labai sėkmingi. Nors sakau, iš esmės visai akcijai pritariu, bet negaliu nusikratyti baimės, kad ir vėl kas nors nebus taip padaryta, kaip reikėtų. Ypač bijau vieno daikto, kuris mano galva labai pavojingas – tai neįvertinimas priešo jėgų ir per didelis optimizmas savo reikalo atžvilgiu. RS akcija remiama labiausia dviem veiksniais: mūsų diplomatais ir spaudimu iš užsienių veiksnių. Tačiau kaip stipriai tie veiksniai stovi RS užnugary? Ar kartais čia Žakas ir ko nepafantazuoja ir nepaleidžia miglų į akis? Statau tą klausimą tik tau ir tai tepasilieka tarp mūsų. Nesuprantu vis dėlto, kodėl nei Žadeikis[76], nei Balutis[77] nei šnabžtelėjo, kai „Naujienos" ir „Draugas" taip įžūliai puola Lo[zoraitį] ir aiškiai provokuoja Lo[zoraičio] ir anų dviejų santykius. Man atrodo, kad jų šioks ar kitoks pasisakymas šiuo momentu būtų buvęs ne tik naudingas, bet ir būtinai reikalingas. Sunkiau patikrinti užsieninių veiksnių tikrasis nusistatymas, bet šiuo atžvilgiu ir vėl kyla abejonių, pav., prisimenant, kaip organizuojamas L[aisvos] Europos komitetas (visai vlikiniu pagrindu) ir Amerikos Balso transliacijos.

Tai aš rašau pačiam ne norėdamas tave atbaidyti nuo veiklos, į kurią tu įsijungei, ir dėl ko aš tave tik sveikinu, bet tik prieteliškai ir šaltai bandydamas spręsti apie tikrą dalykų padėtį. Žinia, kad entuziazmas politinėje ir ypač kovinėje veikloje reikalingas, bet vienu tuščiu entuziazmu negalima pasitenkinti. Atsimink, Henrikai, kad tai jau kelintas

76. Povilas Žadeikis (1887–1957) – diplomatas, 1935–1957 m. Lietuvos nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Vašingtone.
77. Bronius Balutis (1897–1967) – diplomatas, 1934–1967 m. Lietuvos nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Londone.

užsimojimas, ir jei šį kartą nepasisektų, baugu ir pagalvoti, koks kvacas gautųsi. Šiaip ar taip kalbėsim, bet kad „Naujienos" pasidarė didžiausias RS priešas, iš esmės blogas dalykas (kitas reikalas su „Draugu"). O ir liaudininkų pozicija nėra labai aiški. Netikiu, kad mūsų Jaks-Tyris[78] būtų tik iš nesusipratimo pabalsavęs kartu su krikais ir esdekais. Kiek žinau, minėtą atsišaukimą tarp kitų turi pasirašyti ir Bieliukas su Daugėla[79]. Jei jie tą padarys, bus didelis laimėjimas, bet jei ne?

Smagiausia žinia, kurią aš per paskutinį laiką apturėjau, buvo, kad Jurgis išgyveno visas operacijas ir pradeda vėl įsijungti į veikimą. Aš nemoku nei pasakyti, kaip jis visoje toje akcijoje reikalingas, ypač švelninant santykius su kairiuoju sparnu. Iš viso, visoje toje veikloje reikia be galo daug takto, o aš bijau, kad ne visi aktoriai tuo dideliu taktu pasižymi (prisimink tik istoriją su Jonu!). Jurgiui ruošiuosi parašyti laišką, nes mano santykiai su juo ilgesnį laiką buvo nutrūkę. Džiaugiuos, kad jis tau rašydamas mane prisimena, nes truputį bijojau, kad katė buvo perbėgusi mūsų kelią, bent taip supratau iš vieno jo laiško Broniui, kur jis atšaukė mūsų tiubingenišką taktiką. Žinoma, pats jaučiuos dėl to kaltas, kad nepakankamai aktyviai pasireiškiau. Gal naujos aplinkybės leis vėl konsoliduotis ir įnešti savo dalį į bendrą reikalą.

Šiuo tarpu užteks. Būtų gerai, mielas Henrikai, kad tu retkarčiais man parašytum ir painformuotum mane apie padėtį. Ar palaikai ryšį su Karaliaučiaus bajoru. Būtinai palaikyk. Jo nuomonė svarbi. Mano ryšiai ir su juo buvo nutrūkę. Gal pasiseks atnaujinti.

Labų dienų savo ir sendraugės vardu

tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

---

78. Jurgis Jaks-Tyris (1921–1961) – visuomenininkas, žurnalistas. Po karo studijavo Tiubingeno universitete, vienas iš Šviesos organizacijos steigėjų, vėliau Santaros-Šviesos organizacijos narys.

79. Jonas Daugėla – žurnalistas, visuomenės veikėjas, Valstiečių liaudininkų sąjungos narys.

Vinco Trumpos 1952 m. sausio 27 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1952, sausio 27
Los Angeles

Mielas Henrikai,

Tavo laiškas paskatino mane tuojau pat parašyti laišką Jurgiui, iš kurio prieš kokią savaitę gavau labai malonų ir palyginti platų atsakymą. Aš jam tarp kita ko bandžiau nurodyti, kad RS startas nėra labai laimingas (matai, vėl mano skepticizmas). Jis paneigė mano abejones ir panašiai kaip ir pats kvietė visiškai įsijungti į veikimą. Kartu jis iškėlė ir vieną labai sveiką taktinę mintį: laikytis griežtos ofenzyvos krikų atžvilgiu ir susilaikyti nuo bet kokios griežtos polemikos su visomis kitomis (laicistinėmis) grupėmis, nors jei kartais iš jų žmonių ir pasirodytų puolimų prieš RS. Aš pilnai pritariu tai taktikai, nes niekados nėra išmintinga kovoti iš karto su daugeliu priešų (Hitlerio pavyzdys pamokantis). Žinoma, baisiai skaudu, kai per tokias „Naujienas" puolama RS, bet sutinku su tavim, kad čia daugiau Grigaičio asmeniškas reikalas negu visų SD. Priešingai, tarp jų yra žmonių (pav. šviesietis J. V.), kurie simpatiškai nusiteikę RS atžvilgiu. Žinoma, ir toliau aš nesu labai stiprus, kad startas būtų jau tikrai laimingas, nes pav. ir Bieliuko kazusas, dėl kurio kai kas baisiai džiaugiasi, mano galva, daugiau rodo, tik su kokiais sunkumais RS reikės skaitytis susitikti. Asmeniškai Bieliuko įsijungimą į RS aš labai vertinu, nes tai yra žymi politinė pajėga, bet man atrodo, būtų buvę daug geriau, jei įsijungdamas į RS jis būtų pasilikęs ir VL centro komitete. Bet užteks skepticizmo, naudingiau yra įsijungti ir dirbti.

Deja, kol kas ir prie geriausių norų nelabai galiu įsivaizduoti, kuo tas įsijungimas konkrečiai turėtų pasireikšti. Žinoma, nario mokesčio įnešimas ir nupirkimas RS biuletenio jau yra veikimas. Gal taip pat yra veikimas parašymas keleto laiškų draugams, kuris ir tave, kaip rašai, kamuoja. Bet tai maždaug ir viskas. Girdėjau iš BR[80], kad ruošiamasi pradėti leisti vietoje biuletenio žurnalas. Tai jau būtų geresnė ir platesnė veikimo dirva. Iš širdies norėčiau, kad šitas sumanymas būtų kiek galima greičiau realizuotas. Man atrodo, ir pats turėtum šia kryptimi spausti atitinkamus veiksnius. Aišku, kad pirmas reikalas yra lėšos. Aš

80. Bronys Raila.

norėčiau truputį daugiau informacijų apie lėšų (žinau, kad jos kuklios) tikslesnį sunaudojimą. Man susidarė įspūdis, kad didelė dalis jų eina į vadinamą dinaminį sektorių[81]. Nežinau, bet kažin ar tai yra visiškai tikslu. Juk dinaminiam sektoriui tos mažos sumelės vargu iš viso gali ką pamačyti. Čia jau būtų reikalas ekstra veiksnių. Užtat visiškai būtų realu nemažą dalį lėšų paskirti kaip tik spaudos reikalui (žinoma, organizaciniai reikalai taip pat negali būti užmiršti). Laikui bėgant toks žurnalas galėtų gal ir pats iš savęs laikytis, bet pradžiai reiktų mums patiems sudaryti pakankamą sumą jį į svietą paleisti.

Asmeniškai, buvau nemaloniai nustebintas, kad mane dėl viešo akto nepasirašymo (gal buvo ir kitokių motyvų?) pašalino iš amerikoninio komiteto. Nors mano motyvų, dėl ko tai padariau, tu ne visiškai pateisini (Jurgis visiškai su manim sutinka), bet aš nemaniau, kad vienas dalykas turėtų būti būtinai surištas su kitu. Žinoma, kaip tu žinai, niekados nebuvau didelis valdžios troškėjas ir į ją niekados nesiveržiau, tačiau šitas pašalinimas vis vien mane smarkiai paveikė, nes tame įžiūriu, kad tam tikrose sferose kažkodėl manim nepasitikima ar vengiama. Pirmas įspūdis buvo gana žiaurus ir buvau net pagalvojęs visiškai griežtai reaguoti. Bet kaip žinai aš nemėgstu daryti staigių sprendimų, tad nutariau atvėsti, o atvėsęs tai tik nurijau kaip karčią piliulę. Aš žinau, kad kai kam nepatinka bet kokia kritika. Mano nuomone, čia buvo visados, kad savo tarpe mes galime ir turime atvirai pasisakyti visais principiniais ir taktiniais klausimais, nevengdami kartais ir aštrios kritikos. Bet mes privalome būti vieningi ir atsidavę savo reikalui visu šimtu nuošimčių, kai stojame viešumon, ypač priešų akivaizdoj. Manyčiau, kad tokia taktika yra teisinga, dėlto nors kai kam tas nepatinka, aš jos nemanau atsisakyti. Maniau ir tebemanau, kad blogai, kai kokia organizacija pasidaro tik savęs garbinimo draugija. Taip pat visados priešinausi miglų pūtimui į akis savųjų tarpe.

Turėjau vieną svarbų reikalą su M. Mackevičium ir jam parašiau malonų laišką, kartu trumpai užklausdamas ir jo nuomonės dėl RS. Deja jau mėnuo laiko negaunu jokio atsakymo. Keista (tai tepalieka tarp mūsų).

81. T. y. rezistencinė veikla.

Džiaugiuos vėl sulaukęs iš tavęs laiško su platesnėmis informacijomis, nors ir gerai žinau, kad tu esi labai užimtas ir dėlto nenoriu daug laiko iš tavęs vogti. Džiaugiuos, kad tau pasisekė suorganizuoti RS skyrius. Pasisekimo

Rašyk,

tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1952 m. vasario 27 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1952, vasario 27

Los Angeles

Mielas Henrikai,

Ačiū už laišką ir už informacijas. Nesiskubinau atsakyti, nes kol kas man visa RS padėtis nėra aiški, ir dėlto bijau kokį nors sprendimą padaryti arba griežtesnę nuomonę pareikšti.

Ligi šiol be tavęs pasisekė dar užmegzti glaudesnis kontaktas su Jurgiu. Iš jo gavau porą laiškų, vienas jų papildo kitą. Apie tai (apie pirmą laišką) tave informavau. Antras eina maždaug ta pačia linkme. Ir man jis mini apie pasikalbėjimą su Jaks[82]. Gerai, kad tarp jų yra kontaktas.

Iš savo parapijos veiklos nedaug ką galėčiau pasakyti, nes tikrai kontaktas su Broniu buvo labai susilpnėjęs (čia tarp kita ko prisidėjo ir kai kurie šeimyniniai reikalai). Dabar tikiuos, jis vėl gal sustiprės ir galėsiu gauti daugiau informacijų. Šiuo tarpu vienas konkretus reikalas, dėl kurio norėčiau iš tavęs būtinai gauti vienokį ar kitokį pasisakymą. Kovo 8 d. numatytas visų rsininkų[83] susirinkimas. Nežinau, kokie ten reikalai bus svarstomi. Man rūpi iškelti vienas klausimas, kuris sąryšy su RS išėjimu į viešumą turi būti keliamas. Aš suprantu, kad tam tikri organai jau susidarė. Yra vyriausias komitetas, yra bent du sritiniai ko-

82. Jurgis Jaks-Tyris.

83. Rezistencinės santarvės (LRS) narių.

mitetai (europinis ir amerikinis), yra ir sekretoriatai (apie juos aš mažiausia supratimo turiu). Žodžiu, yra valdžia. Gal nelabai svarbu, kaip ji sudaryta. Tokiais momentais tokie organai paprastai savaime susidaro, žinoma, kam nors iš viršaus juos diriguojant. Bet vis dėlto būčiau linkęs manyti, kad jie visi yra laikino pobūdžio, kol visa organizacija buvo kūrimosi stadijoje ir ypač, kol ji buvo slapta. Dabar išeinant į viešumą ir pradedant, taip sakant, normalų organizacinį gyvenimą reikėtų ir normalesnių organų. Aš tai sakau ne dėl to, kad konkrečiai būčiau priešingas tiems esantiems organams, ar būčiau priešingas prieš vieną ar kitą asmenį. Bet vis dėlto yra tam tikros baimės, kad šalia tos visos organizacijos atsiras tam tikri asmenys, kurie bandys savo valią uždėti visai organizacijai. O tai jau būtų nedemokratiška, ir kažin ar visados gerai. Reikėtų stengtis to išvengti, nes kitaip gali atsirasti nereikalingo trynimosi, o kartais ir taktiškų klaidų. Mano kazusas čia yra vienas iš pavyzdžių (ačiū, kad tu dėl jo neatsisakei sugaišti laiko, bet per daug energijos dėl to neeikvok, nes didesnės reikšmės tas kazusas neturi). Man svarbu principas. Būtent, kad ateity visi organai būtų sudarinėjami ne Jono, Petro ar jų kelių kartu, bet kad juose dalyvautų ir visi tie, kuriems priklauso. Žinau, kad šiomis sąlygomis tai nelengva padaryti, negalima nei sušaukti susirinkimo, nelengva ir laiškais to dalyko pravesti. Bet šia kryptimi reikėtų kas nors daryti. Būčiau dėkingas, jei tu suspėtum mane painformuoti apie savo poziciją šiuo reikalu dar prieš kovo 8 d. mūsų susirinkimą.

Visiškai suprantu, kad kol kas galėčiau būti naudingiausias spaudoj. Tikiu, kad ir prieš išleidžiant kokį nors savo leidinį šioj srity galėsiu vienur kitur pasirodyti, bet pagrindinis klausimas turėtų būti tokio leidinio išleidimas. Asmeniškai mano situacija gerėja ir artimoj ateity galėsiu šioj srity daugiau padaryti. Kol kas turiu laikino pobūdžio klapatų. Mat sesuo nupirko namą, kur ir aš persikėliau gyventi. Norint nenorint prisieina sugaišti nemaža laiko visokius reikalus tvarkant. Kai tas įeis į pastovesnes vėžes, galėsiu laisviau atsikvėpti ir spaudoj dažniau pasirodyti. Šiuo tarpu baigiu rašyti didesnį straipsnį apie Maceiną. Nors tai RS lies tik labai netiesioginiai, bet noriu jį būtinai užbaigti ir pabandyti paleisti į „Naujienas".

Griežtai tarp mūsų noriu tave painformuoti, kad gavau platoką laišką iš M. Mack[evičiaus], kuriame jis tarp kita ko paliečia ir RS reikalus.

Manau, tau nebus siurprizas, kad pagal jį ir liaudininkai, ir jis pats asmeniškai į RS žiūri nepalankiai. Tarp kita ko jis labai pasipiktinęs Žymanto straipsniu „Vienybėje", kur esą jo adresu ir primeluota. Man rodos, kad šiuo atveju RS reiktų būti labai atsargiems ir kiek galima laikytis Jurgio išdėstytos taktikos. Malonu, kad ir pats su ta taktika sutinki.

Tiek šiuo tarpu. Lauksiu greito tavo pasisakymo anuo aukščiau išdėstytu klausimu. Iš viso norėčiau žinoti, kaip RS rėmuose daromi sprendimai ir kaip manoma šiuo atžvilgiu elgtis ateity.

Viso geriausio

tavo

Vincas

Mano naujas adresas:
1626 Rockwood st.
Los Angeles 26, Calif.

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1952 m. balandžio 7 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1952, balandžio 7 d.
Los Angeles

Mielas Henrikai,

Ačiū už tavo skubias informacijas ir laišką.

Aktualiausias reikalas šiuo metu atrodo yra mūsų būsimas žurnalas. Jis kol kas stovi ant gero kelio ir reikia tik sukaupti visas jėgas, kad jis galėtų pasirodyti ir svarbiausia išsilaikyti ir plėsti plačią ir gilią vagą. Su Broniu šiuo reikalu bendradarbiaujame artimai ir nuoširdžiai. Esu įteikęs vieną ilgoką straipsnį. Ruošiu vieną trumpesnį apie Lituanistikos institutą (informacinį). Jis sakosi jau šiek tiek medžiagos turįs, bet dar žurnalui mažai. Kai kurie bendradarbiai, pasimokę iš praeities nepasisekimų, suprantama, yra skeptiškai nusiteikę. Reikia kaip nors jų tą skepticizmą sulaužyti. Kai pasirodys pora numerių, ir gerų, tada ir jų skepticizmas pradings.

Kaip jau rašiau, rengiuos aktyviau įsijungti aplamai į spaudos gyvenimą. Esu vieną straipsnį parašęs „Vienybei" ir vieną „Naujienoms". Ypač „Naujienoms" pasiunčiau aktualų ir smarkų. Bijau, kad neišsigąstų.

RS spaudos kampanijoj pastebiu vieną negerovę. Vis dar man atrodo per daug akcentuojamas neigiamas nusiteikimas partijų atžvilgiu (tai matyt iš kai kurių BR[84], Žymanto ir Santarvės biuletenio straipsnių). Skaitau, kad toks nusiteikimas yra ir klaidingas, ir svarbiausia, nenaudingas. Toks nusiteikimas nėra suderinamas su visur mūsų deklaruojama demokratybės idėja. Be to, jis be reikalo prieš mus nustato kai kurias grupes, kurios iš esmės nėra mums priešingos.

Antras dalykas, kuris man rūpi (ypač sąryšy su būsimu žurnalu), tai mūsų lėšų disponavimas. Ar šiaip, ar taip mokestis gana didelis. Pas mus jau pora narių išstojo iš skyriaus iš dalies dėl mokesčio. Šiuo tarpu nesiūlydamas jo mažinti (gal jis toks ir reikalingas), vis dėlto norėčiau žinoti, kaip tos surenkamos lėšos disponuojamos. Kad kartais neišeitų taip, kaip su ALTo[85] ir VLIKo lėšomis: jos išleidžiamos daugiausia važinėjimams. Bijau, kad ir pas mus kai kas nepradėtų per daug trankytis po Paryžių, Romą, Vokietiją ir t. t. Suprantu, jei dalis tų lėšų eina tiesioginei krašto rezistencijai. Tačiau čia žinoma jos tėra lašas jūroje (čia jau ekstra veiksnių pagalba turėtų būti). Bet dalis tų lėšų turėtų eiti ir žurnalo reikalui, ir kitiems panašiems reikalams. Čia būtų konkreti ir visiems apčiuopiama jų reikšmė. Iš viso, susidariau įspūdį, kad lėšų disponavimo reikalas yra kažkoks slaptas rezervatas, apie kurį negalima nieko žinoti. Tai negerai (išskyrus aną vieną sektorių). Kadangi esi V. K. narys, pazonduok šiuo reikalu dirvą ir būk geras, painformuok mane. Tai svarbus reikalas visai organizacijos ateičiai.

Kaip su Jurgiu tavo santykiai? Kažkodėl aš labai ilgai negaunu iš jo laiško. Buvo dar ir penkinę pasiuntęs. Bijau, kad gal mano laiškas dingo. Ar jis tau apie tai neužsiminė.

Mūsų RS skyrius veikia neblogai, ypač entuziastingai prie jo veiklos prisideda M. Biržiška. Nutarėm daryt susirinkimus kas mėnesį.

---

84. Bronys Raila.

85. Amerikos lietuvių taryba (ALT) – JAV 1940 m. lietuvių emigrantų įkurta politinė organizacija, vienijanti įvairių ideologinių srovių organizacijas bendram tikslui – kovai už Lietuvos nepriklausomybę. Organizacija veikia iki šiol.

Asmeniškuose frontuose nieko naujo. Kaip jau, be abejo, būsi girdėjęs, sesuo apsiženijo. Man turbūt priseis pasilikti, anot Pulgio Andriušio, tuščiaviduriu dėde jos vaikams auginti. Mat čia dailiosios lyties trūkumas begalinis ir visiškai ir norint nėra ko pasirinkti.

Sveikinu tave su mašina. Maniškė jau baigia savo dienas. Norėčiau šiaip taip prasistumti iki rudens, o tada bandysiu ką nors geresnio pirkti, jei viskas laimingai klostysis ir jeigu, kaip žada, mūsų sargų algą pakels.

Tiek šiuo tarpu. Parašyk ir vėl man nulikęs valandėlę. Ypač anuo lėšų klausimu ir aplamai painformuok apie didžiąją mūsų politiką. Kaip minėjau, mūsų su Bronium santykiai pasitaisė. Bet tarp jo ir manęs visados bus nuomonių skirtumas. Jis taktikos reikaluose nėra labai stiprus.

Viso geriausio

tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1952 m. balandžio 28 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1952. bal., 28 d.
Los Angeles

Mielas Henrikai,

Gerai, kad nepamiršti manęs ir nors neturėdamas laiko (kas jo turi?) pasidalini bėgamaisiais reikalais. Ačiū.

Matyt, Jurgiui laiškas tikrai bus žuvęs. Dabar jam vėl parašiau ir tikiuos gauti atsakymą. Vis toliau aš įsitikinu daugiau, kad mūsų trijų kontaktai itin turi būti glaudūs, nes skautiškai tariant nuolat reikia budėti. Nežinau, bet kažkoks prastas nujautimas šneka, kad ar tik ir vėl nedarome klaidų. Turiu ypač galvoje BR[86] straipsnį „Vienybėje", kurį paskutiniu laiku komentavo „Naujienos". Man atrodo, ten (tame BR straipsny) per daug užsišokta. Blogiausia, kad kalbama santarvininkų vardu („mes santarvininkai"). Negi santarvininkų vardu būtų galima kalbėti apie „partijų orgijas" (!) ir t. t. Atrodo, nei tu, nei Nev[eravičius],

86. Bronys Raila.

nei Jurgis su tokia taktika nesutiktų. Ar nereikėtų griežtesnės vidaus cenzūros, ar nereikėtų galvoti sudaryti tam tikrą komisiją, kuri peržiūrėtų visus straipsnius, kurie skelbiami santarvininkų vardu. Juk kai kas tikrai gali per toli nueiti (ypač Žym[antas] ir BR). Aš visiškai sutinku su tavo spaudos taktikos linija (nepulti nei partijų, nei bažnyčios).

Nors ir pavėluotai, gavau liaudininkų biuletenį. Ten daug kalbama apie Santarvę. Kaip į jų nuomones (priešingas Santarvei) nežiūrėtume, su vienu dalyku reikia skaitytis: būtent ten tvirtinama, kad mes kuriame naują partiją. Reiktų išsiaiškinti, kaip yra iš tikrųjų, nes iš spaudos (ypač „Vienybės") tikrai susidaro įspūdis, kad kuriama nauja partija. Dar blogiau, kuriama savotiška superpartija. Jei kai kas taip galvoja, ir jei tokių būtų dauguma, aš asmeniškai būčiau priverstas reviduoti visą savo pažiūrą RS atžvilgiu. Vienam posėdy ir Biržiška pareiškė, kad jei iš RS norima padaryti naują partiją, jis pirmas iš jos išstotų. Manau, tai be galo svarbus klausimas ir jūs vadai žiūrėkit.

Šiomis dienomis gavau iš S. Mack.[87] pakvietimą įeiti į Amerikinį komitetą. Tu manau nesmerksi užtai, kad aš atsisakiau tos garbės priimti. Jaučiu, kad tik tavo ir Jurgio spaudimo pasėkoje aš ten buvau pakviestas. Vadinas, mano kandidatūra nebuvo natūraliai išaugusi, tad ir nesutikau to pasiūlymo priimti. Manyčiau, kad kai kada nors (jeigu?) bus renkami vykdomieji organai, neatsisakysiu ir aš ten dalyvauti ir jei „liaudis" išrinks, prisieis priimti jos valią. Apie tą savo nusistatymą painformavau ir Jurgį. St. Mac. parašė keletą asmeniškų žodžių, jam į juos atsakiau maloniu laišku. Gal šis mano atsisakymas įeiti į amerikinį komitetą ir bus šioks toks smūgis, bet aš šiomis sąlygomis kitaip pasielgti negalėjau.

Peržiūrėjau „Tėv[iškės] Žiburius" ir aš pats negalėjau suprasti, ką jie nori dėl mano straipsnio pasakyti. Iš viso vis dėlto jaučiu, kad tam tikras spaudos pagerėjimas pastebimas. Ypač „Draugo" kritika dėl mano „Naujienų" straipsnio gana kultūringa. Rengiu jiems atsakymą.

Tavo nugąstavimas dėl žurnalo yra kartu ir mano nugąstavimas. Ir aš bijau dviejų dalykų: 1. kad jis galėtų materialiai išsilaikyti ir būtų atitinkamai aukštai, 2. kad jame nebūtų padaryta politinių klaidų. Ši antroji baimė pas mane net didesnė, ypač jei New Yorkas elgsis panašiai

87. Stepas Mackevičius (1915–1987) – teisininkas, visuomenės veikėjas, karo metais dalyvavęs Lietuvos pogrindžio veikloje, vienas iš LLKS narių. Po karo gyveno Prancūzijoje, 1949 m. persikėlė gyventi į JAV. Aktyvus BDPS Užsienio delegatūros, Lietuvių rezistencinės santarvės, Šviesos organizacijos narys.

kaip BR. Žiūrėk, ar nebūtų galima pravesti tokis projektas: dėl politinės linijos žurnalas atsakingas trijų asmenų komisijai, kurią sudarytų Biržiška, BR ir mano mažybė. Tai siūlau, kaip ką tik atėjusią į galvą mintį. Gal būtų geresnių kombinacijų. Šios gera ypatybė, kad mes visi čia vietoje esame. Kaip atrodo? Parašyk.

Vidaus biuletenį gaunu paskaityti. Su Nev[eravičiaus] išdėstyta spaudos taktika sutinku.

Tiek šiuo tarpu. Matai, iškėliau keletą svarbių problemų. Tai tegu lieka tarp mūsų, ypač vietos, kurios liečia asmenis. Bet bendromis mintimis gali pasinaudoti paminėdamas ir mano vardą, jei rašysi savo bičiuliams CK nariams.

Šiuo tarpu,
viso geriausio
tavo
Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1952 m. liepos 14 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1952, liepos 14 d.
Los Angeles

Mielas Henrikai,

Matyt, tvarkymasis naujoj gūžtoj užima daug laiko, kad taip ilgai nieko nerašai. O gal tas gūžtos tvarkymas susiję su stono pakeitimu. Tada žinoma suprasčiau, kad ilgesniam laikui būtum priverstas iškristi iš reikalų ir užsiimti, anot „Draugo“, „pozityviais darbais“. Parašyk, kaip iš tikrųjų yra.

Aš pats jau antra savaitė kaip atostogauju. Buvau net galvojęs važiuoti į Rytus. Tada be abejo ir tave būčiau aplankęs. Bet, viena, atostogos per trumpos, antra, santaupos per mažos. Tad šį malonumą atidėjau kitiems metams. Iš viso baisiai norėčiau kaip nors atsidurti jūsų pakrašty, nes tarp kita ko esu užsimojęs parašyti mūsų partijų istoriją (ne tokią kaip

rašo „Tėvynės Sargas"). O Rytuose sąlygos šiam darbui tikrai būtų palankesnės. Mat čionai labai trūksta literatūros. Ten galima bent senų laikraščių komplektus gauti. Deja, perspektyvos labai miglotos.

Mūsų reikalai atrodo vystosi neblogai. Vietinis mūsų LRS skyrius pamažu stiprėja, prisitraukdamas naujų narių. Susirinkimus darome maždaug vieną kartą į mėnesį, kuriuose pasiinformuojame apie bėgamus reikalus ir padiskutuojame planų ir taktikos klausimus. Paskutiniame susirinkime svarstėme Vliko reformos reikalą. Kai kuriems mūsų (ir mano mažybei) atrodė, kad LRS programa šiuo reikalu per daug plati ir radikali. Sugestijų davėm tuo reikalu.

Tavo žiniai: pastaruoju laiku turėjau susirašinėjimą su liaudininkų CK LRS reikalu. Malonu konstatuoti, kad nors jų CK vis dar tebesilaiko sausio 13 d. nutarimu, tačiau bendra opinija LRS atžvilgiu gerokai sušvelnėjo. Kai kas net drįsta kritikuoti tą nutarimą, vadindami jį pasikarščiavimu. Iš viso, jų nusistatymas nežiūrėti nutarimo raidės, o bendrai LRS atžvilgiu laikytis neutralumo. Man asmeniškai ši žinia buvo džiuginanti. Apie tai aš painformavau ir BR[88].

Vienu konkrečiu reikalu:

„Drauge" vėl buvo paskelbtas smarkus straipsnis prieš LRS. Nors daugumoje kartojami tie patys argumentai, bet vienas yra ir naujas, liečiąs „Mintį". Ji kaltinama, kaip agitavusi prieš Vliką dėl to, kad šis nenorėjęs skelbti egzilinės vyriausybės. Ar taip iš tikrųjų buvo. Bent atrodo tavo redagavimo ir mano artimiausio bendradarbiavimo metu „Mintis" buvo užėmusi kaip tik priešingą poziciją. Ji puolė Vliką už pastangas vadintis seimu ir vyriausybe. Kadangi tai liečia ypač mudu, turėtume reaguoti. Parašyk skubiai, kaip iš tikrųjų buvo, ir pranešk, ar tu pats negalėtum tą klaidą atitaisyti, kartu ir bendrą reikalą paliečiant.

Skaitau su malonumu tavo spaudos apžvalgas „Dirvoje". Jos geros ir gerėja. Varyk toliau.

Būtų įdomu ir šiaip plačiau iš tavęs apie šį bei tą išgirsti.

Laukiu

tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

---

88. Bronys Raila.

Vinco Trumpos 1952 m. rugpjūčio 27 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1952, rugp. 27 d.

Mielas Henrikai,

Siunčiu atsišaukimus į liaudį. Iš teksto matysi, koks reikalas. Būtų labai gerai, kad pats padarytum viską, kas tik galima, kad aukų vajus pavyktų. Manau, kad jauti, jog tūli veiksniai nėra palankūs tokiam vajui.

Šiuo tarpu esu baisiai užimtas tuo bizniu. Tad plačiau parašysiu kitą kartą.

Tavo,
Vincas

1626 Rockwood St.
Los Angeles 26, Cal.

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1952 m. lapkričio 29 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1952. lapk. 29d.
Vašingtonas

Mielas Henrikai,

Taigi įklimpau Vašingtone, kaip musė išrūgose. Nežinau, kada įsikapstysiu. Kartais jau atrodo spjaut į viską kas žiba ir leistis namolei, tačiau, žiūrėk, vėl kokia zakiba ir vėl turi kelias dienas laukti, kad po tų kelių dienų paaiškėtų bieso šiaudas. Dabar esu tvirtai nusistatęs dar porą savaičių pabandyti ir jei per tą laiką arba Eizenhoweris[89] nepakvies į savo kabinetą, arba kitas koks panašus darbas neatsiras, tada tikrai pasakysiu sudiev ir važiuosiu namo.

Be abejo, tokis gyvenimas neleidžia susikoncentruoti ties jokiomis problemomis, nes esi nei pakartas, nei paleistas. Įdomesnių pasikalbėji-

89. Dvaitas Eizenhaueris (*Dwight Eisenhower*;1890–1969) – JAV politikas, 1953–1961 m. JAV prezidentas.

mų čia turiu tik su pulk. Škirpa[90]. Šiaip jau kolionija maža ir politikuoti nemėgsta. Užtat jaučiuos visiškai iškritęs iš rikiuotės. Neturiu progos net jokio laikraščio paskaityti.

Būk geras ir parašyk, kas naujo tavo rajonuose.

Beje, gal turi kokią nuotrauką padaręs. Iš mano fotografijos meno nieko neišėjo. Vieną siunčiu tau. Kitą perduok Danutei, nes, rodos, tai jos kūno dalis po objektyvu bus pakliuvusi.

Labų dienų Saladžių familijai ir Sodžiams

Viso geriausio

tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1953 m. balandžio 7 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1953, balandžio 7

Mielas Henrikai,

Turbūt jau užsirūstinai ko, kad taip ilgai nesirodai. Tiesa, tuo pačiu ir mane galėtum pakaltinti. Na, kaip ten bebūtų vis vien spaudžiu dešinę su praėjusioms Šv. Velykoms.

Pas mane tokelės visiškai senoviškos. Vis tebesėdžiu Vašingtone ir vis tebesu nei pakartas, nei paleistas. O tokia situacija visados mane išmuša iš vėžių. Dėlto nesistebėk, kad taip esu nutilęs visuose frontuose. Nežiūrint į tai seku daugmaž, kas dedasi aplink. Neretai čia turiu įdomesnių pasikalbėjimų su pulk. Škirpa, Krivicku[91], Pajauju[92] ir dar vie-

90. Kazys Škirpa (1895–1979) – diplomatas, politikas, Lietuvos kariuomenės pulkininkas. Nuo 1938 m. iki Lietuvos okupacijos Lietuvos nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotas ministras Vokietijoje. Vienas iš LAF organizacijos Berlyne steigėjų. 1949 m. persikėlė gyventi į JAV.

91. Domas Krivickas – teisininkas, visuomenės veikėjas, 1944 m. pasitraukęs į Vakarus, 1950 m. persikėlė gyventi į JAV. Priklausė Ūkininkų sąjungai, jai atstovavo VLIK'e, bendradarbiavo išeivijos spaudoje.

92. Juozas Pajaujis (1894–1973) – ekonomistas, visuomenės veikėjas, publicistas, po karo pasitraukęs į Vakarus, Valstiečių liaudininkų sąjungos narys.

nu kitu. Paliečiam ir Santarvės reikalus. Beveik tapau nustebintas gana pozityvia prof. D. Krivicko nuomone tais reikalais. Tiesa, dėl žurnalo jis nėra sužavėtas, bet pačiai organizacijai pripažįsta daug racijos. Liaudininkai per jo mylistą Žalkauską[93] tariasi iškopę į valdžios viršūnes ir, man atrodo, jokio nuoširdumo mums nerodo. Dėl jų tų tariamų viršūnių tai kai kas labai abejoja. Esą, sako Žalk[auskas] važiuoja Karvelio[94] ir Krupo[95] vežime.

Man asmeniškai, žurnalas daro gerą įspūdį. Gaila, kad kol kas negaliu nei materialiai (vis tebesu bedarbis), nei kokiu rašteliu paremti. Bet manyčiau, turint tokių šumnų plunksnos vyrų avangardą mano prisidėjimas nieko negalėtų pataisyti. Žakas smagiai atsiskaito su visais. Dėl kai kurių vietų galima būtų ginčytis, bet iš viso straipsnis parašytas labai įdomiai.

Čia, žinoma, skyrius suorganizuoti sunku, nes beveik visi (o ir iš viso yra labai maža) jau ir taip įsipartinę. Tad priseina tik žodinę propagandą tarp tos publikos varyti.

Jūs, atrodo, krutate neblogai, lygiai kaip ir mūsų Los Angeles skyrius.

Kas pas tave gero. Labai apsidžiaugiau gavęs bent keletą žodžių.

Viso geriausio

tavo

Vincas

103 2nd NE
Washington DC

VDU LII. Rankraštis, originalas.

---

93. Žalkauskas Karolis (1892–1961) – teisininkas, visuomenės veikėjas, 1940 m. pasitraukė į Vakarus, Valstiečių liaudininkų sąjungos narys, 1952 m. išrinktas VLIK'o Vykdomosios tarybos pirmininku.
94. Petras Karvelis (1897–1976) – ekonomistas, visuomenės veikėjas, 1940 m. pasitraukęs į Vokietiją. Nuo 1945 m. atkurtojo VLIK'o narys, atstovavo Lietuvos ūkininkų sąjungai. Nuo 1952 m. VLIK'o Vykdomosios tarybos narys, ėjęs užsienio reikalų valdytojo pareigas.
95. Mykolas Krupavičius.

Vinco Trumpos 1953 m. balandžio 13 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1953, balandžio 13 d.

Mielas Henrikai,

Ačiū, kad greitai atsišaukei į mano laišką.

Žinia apie Jurgį baisiai mane pritrenkė. Jau buvau tikėjęs, kad jam pasiseks išsikapstyti iš visų bėdų. Tikrai jau jį tas žiaurus likimas per daug mūčija. Neseniai aš jam rašiau laišką pridėjęs mažą dovanėlę. Dabar manau parinkti tarp mūsų veikėjų paramos. Tikiuos, kad kokią dešimkę pasiseks sumedžioti. Tada pasiųsiu tau, o tu galėsi persiųsti Jurgiui ar jo žmonai. Gaila, kad aš pats šiuo metu esu baisiai biednas ir nuo savęs rimtesnės sumos negaliu paskirti.

Atrodo, Santarvės reikalai stovi neblogai. Aš apie tai sprendžiu iš Krivicko, kuris pastaruoju laiku rodo jai nemaža simpatijos. Žinai, Sidzi[96] partija turi gerą uoslę ir žino kur krypsta gyvenimas. Bent aš linkęs tokią išvadą daryti.

Dėl tų pačių aukščiau minėtų sąlygų kol kas negaliu efektyviai paremti „Santarvės" žurnalo. Gerai, kad „Dirva" palankiai atsišaukia (tarp kita ko Naujokas[97] yra Rastenis, ne Gaidžiūnas[98]).

Smagu, kad tu retkarčiais turi progos lampelytę nulenkti. Aš tik didelių švenčių metu šitaip sugriešiju. Kažkaip prieš savo valią pradedu rimtėti. Tai kelia didelį susirūpinimą, nes tai gali būti pirmas skambutis į senatvę.

Dėl tų šnekų apie derybas su Vliku, dėl eventualaus į jį įėjimo aš nesu sužavėtas. Man vis atrodo, kad nereiktų į jį lįsti. Arba bent reiktų savo reikalavimus pravesti.

Šiaip daugiau mano visi ryšiai nutrūkę, nesu gerai informuotas, užtat ir bijau ką nors savo siūlyti.

---

96. Vaclovas Sidzikauskas.

97. Naujoko slapyvardžiu „Dirvoje" pasirašinėjo Vincas Rastenis.

98. Balys Gaidžiūnas (1911–1996) – poetas, žurnalistas, visuomenės veikėjas. Karo metais dalyvavo Lietuvoje pogrindžio veikloje, vienas iš VLIK'o steigėjų. Po karo Vokietijoje organizavo tautininkų veiklą, Lietuvių tautinio sąjūdžio narys, 1945–1949 VLIK'o Vykdomosios tarybos narys. 1949 m. persikėlė gyventi į JAV. 1951–1963 m. tautininkų leidžiamo laikraščio „Dirva" redaktorius.

Manau, kad pasibaigus tam netikrumo laikotarpiui vėl viskas susinormuos.

Taigi laikykis drūtai ir retkarčiais prisimink vieną iš „samažogų".

tavo

Vincas

103 2nd NE
Washington DC.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1953 m. liepos 17 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1953, liepos 17 d.

Mielas Henrikai,

Mus čia buvo užpuolę tokie karščiai, kad neliko jėgų nei laiško parašyti. Dabar truputį atvėso ir pradedam šiek tiek atsigauti.

Gaila, kad negalėjai atvykti į sąskrydį. O jis tikrai šumniai praėjo ir jame dalyvavo daug amerikoniškų „veiksnių". Be reikalo ten Rochesteryje Grigaitis skelbia, kad tai eina prieš mūsų tautos reikalus. Aš skaitau, kad tuo sąskrydžiu daugiau pasiekta negu Alto važinėjimais į Vašingtoną ir piknikais.

Praeitą sekmadienį buvo liaudininkų CK posėdis. Jame Škirpa iškėlė ir rezoliucijos prieš LRS panaikinimo klausimą, kuris, deja, nepraėjo. Pakenkė čia tarp kita ko ir neaiškaus ryšininko pasirodymas Londone. Svarbiausia, žinoma, rabinų užsispyrimas ir nenoras prisipažinti prie klaidos. Kardelis[99] palaikęs Škirpos poziciją ir smarkiai kritikavęs aną rezoliuciją. Šiaip jų CK esminių pakeitimų nėra. Aš palaikau su jais kontaktą. Ta pastraipa tebūnie tarp mūsų.

Labai malonu, kad Jurgiui surinkta graži suma pinigų. Mano santykiai su Bronium nutrūko, daugiausia dėl nebendradarbiavimo „San-

99. Jonas Kardelis (1893–1969) – žurnalistas, politikas, 1944 m. pasitraukęs į Vokietiją, nuo 1948 m. gyvenęs Kanadoje. 1949–1968 m. Kanados lietuvių laikraščio „Nepriklausoma Lietuva" redaktorius.

tarvėje". Bandžiau aiškintis, kad šiuo metu negaliu įsijungti į rašymą, nes noriu užbaigti savo darbą. Jis netiki tuo. Ką padarysi. Norėčiau, kad tu, Henrikai, mane suprastum.

Kas girdėtis aplamai pas tave. Kaip dėl Lozoriaus[100] ir Vliko pasitarimų (mano galva, jie davė šiokių tokių rezultatų), kaip su generolo misija?

Nors žinau, kad tu baisiai užimtas ir kenti taip pat vasaros karščius, bet būčiau dėkingas, kad keletą žodžių ir man parašytum.

Viso geriausio

tavo

Vincas

103 2nd NE

Washington DC

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1953 m. rugpjūčio 5 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1953, rugp. 5 d.

Mielas Henrikai,

Skubu rašyti, norėdamas dar tave pagauti Rochesteryje. Ačiū už pakvietimą prisijungti prie tavo atostogų iškilų. Tikrai būtų malonu pasivažinėti ir Vėbrus aplankyti (beje, su jais ir susipažinti), bet labai abejoju, ar išdegs. Rašai, kad ten turėsit ir rezistencinių veiksnių pasitarimą. Tai baisiai įdomu ir gerai, nes tikrai yra daug problemų, kurias verta kolektyviai apsvarstyti (anot paskutinės bolševikų linijos, eiti pagal kolektyvinę išmintį). Krikų ir nekrikų propaganda prieš LRS baisiai intensyvi. Neseniai teko šnekėti su Devenienе[101]. Pirmas jos sakinys – na dabar su rezistentais jau baigta. Žinoma, ji tuo labai džiaugtųsi (tai

---

100. Stasys Lozoraitis.

101. Alena Devenienė (1904–1999) – visuomenės veikėja, 1940 m. pasitraukusi į Vakarus, aktyviai dalyvavusi ALT, BALF, kitų Amerikos lietuvių organizacijų veikloje. Valstiečių liaudininkų sąjungos narė, nuo 1950 m. Sąjungos vicepirmininkė.

tarp mūsų). Bet, mano galva, nėra dūmų be ugnies. Šis tas turi būti netvarkoje. Aš tebesilaikau to paties nusistatymo, kurį mes apsvarstėme, kai buvau pas tave Rochesteryje. Šiandien man atrodo dar aiškiau, negu tada, kad baisiai sunku suderinti viešoji politinė veikla su rezistenciniu darbu, ypač kai abiejuose sektoriuose dirba tie patys žmonės. Argi galima tad išlaikyti bent minimumas konspiracijos. Tuo tarpu LRS atrodo veržte veržiasi į dabartinę politinę makalynę. Nesuprantu to ir negaliu pritarti. Juk negalima rizikuoti žmonių krauju ir kovos reikalu dėl kieno nors norų įeiti į veiksnius. Neskaitau, kad dalyvavimas toje veiksnių bezliepičioje gali sudaryti kokių nors kreditų ateičiai. Greičiau jau tai tik gali sukompromituoti žmones. Nežinau, kaip tavo nuomonė, bet jei man pasisektų būti jūsų pasitarimuose, bandyčiau ginti tokį matympunktį. Tarp kita ko, ir Škirpa palaiko šią nuomonę. Jis rodo daug simpatijos LRS, bet ne jos veržimuisi į viešą politiką. Jis net ruošiasi išeiti iš liaudininkų CK, jei jis neatšauks savo rezoliucijos LRS reikalu. Žinoma, paskutiniai gandai labai pasunkino jo kovą komitete.

Tikiuos, kad netrukus ir aš galėsiu prisidėti prie žurnalo.

Būtų tikrai gerai tave kaip nors pamatyti, nes būtų apie daug ką pasikalbėti. Kviesčiau tave į Vašingtoną. Dabar turiu neblogą butelį ir galėtum laisvai pas mane pagyventi. Bet abejoju, ar turėsi laiko ir galimybės. Kiekvienu atveju, parašyk, kada tas jūsų veiksnių pasitarimas įvyks, gal ir man pasiseks išsprukti.

Perduok mano gilios užuojautos jausmus Valei. Žinau, kaip skaudu jai tą tragediją buvo pergyventi.

Tiek paskubomis.

Tavo
Vincas

Naujas mano adresas
203 3rd St SE
Washington DC

P. S. Dėl Jurgio ir aš baisiai rūpinuos. Kai ką patirsi, tuojau painformuok mane.

VDU LII. Mašinraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1953 m. rugpjūčio 25 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1953, rugp. 25 d.

Mielas Henrikai,

Ačiū už laišką ir visas informacijas. Džiaugiuos nepaprastai, kad jūsų pasitarimas buvo vaisingas ir konstruktyvus. Nors ir norėdamas dalyvauti tuose pasitarimuose, nebūčiau galėjęs, nes tu man nedavei Vėbrų adreso. Tai nieko, nes man ir taip neišėjo kaip prisistatyti, be to, formaliai aš ir titulo neturiu. Vis vien gerai, kad tau pasisekė kai kuriuos punktus pravesti. Dar kartą ačiū, kad ir mane šiek tiek apie tai supažindinai.

Visa medžiaga, kurią man prisiuntei ir kurią su šiuo laišku skubu pačiam grąžinti, labai įdomi. Tikrai toji šmeižtų kompanija labai plačiai varoma, o neturėdamas faktų negali labai sėkmingai prieš ją atsikirsti. Nors gerai suprantu, kad daugumos faktų yra konfidencialaus pobūdžio, tačiau jų žinojimas nepaprastai sustiprina žmogų ir pakelia ūpą. Iš tikrųjų, ypač Drungos pasikalbėjimas su SR[102] nepaprastai įdomus ir svarbus dokumentas, kuriuo pasirėmus galima mušti tuos, kurie pradėjo šmeižtų kompaniją prieš LRS. Tiesiog pasiutimas, kad net Krupas ir Žalk[auskas] užsiima tokia melų taktika. Nežinia nei kas begalvoti. Išsigimimas totališkas. Nors aš visą laiką buvau už tai, kad nereikėtų pasisakyti prieš partijas, bet dabar pradedu galvoti, kad emigracijoj partijos greičiau išsigimsta negu galima buvo prileisti. Gal iš tikrųjų reikia rimtai pradėti organizuoti kas nors naujo, karingo, dinamiško, kas nušluotų tą vlikinį ir altinį sąšlavyną.

Prie pirmos progos bandysiu kalbėti su Žad[eikiu], nors aš su juo retai suseinu. Ir man buvo įspūdis, kad jis palankus.

Nulikęs laiko vėl nepamiršk manęs.

Viso geriausio

tavo

Vincas

203 3rd str.SE
Washington DC

VDU LII. Mašinraštis, originalas.

---

102. Stasys Raštikis.

Vinco Trumpos 1953 m. rugsėjo 4 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1953, rugs. 4 d.

Mielas Henrikai,

Gal ir per daug aš tave varginu su savo laiškais. Žinau, kad tu esi labai užimtas, o aš vis vien nedaug ką turiu pasakyti. Bet šį kartą turiu porą minčių, kurias noriu tau išdėstyti. Visų pirma, išdrožei labai gerą straipsnį „Vienybėje". Manau, kad ta kryptimi tai bus ne paskutinis. Nutvėrus jautį už ragų neverta paleisti. Pagaliau, reikia suduoti tokį smūgį rabinams, kad jie greitai negalėtų atsikelti. Net ir mano palyginus šaltas kraujas verda, kai pamįsliju apie tuos romiškus dalykus. Bronys atrodo irgi karingai nusiteikęs.

Antra, sąryšy su Krupo pasikalbėjimu laikraščiuose Škirpa baisiai užsiutęs. Jis, atrodo, pakels didelį armiderį liaudininkų tarpe, ligi eventualaus išėjimo iš jų CK, nors aš dėl pastarojo žingsnio jį laikinai atkalbu. Manyčiau, kad galima būtų pasinaudojus šia proga jį smarkiau surišti su LRS. Gal Bieliukas čia galėtų savo pridėti, ar kas kitas. Ši antroji žinia turi būti laikoma ir naudojama diskretiškai ir atsargiai.

Labai džiaugiaus studentų suvažiavimu Čikagoje, ypač jų blaivia partijų kritika ir sveikinimu LRS. Reikėtų ir šią progą išnaudoti ir simpatingai paminėti mūsų žurnale. Aplamai, visuomenėje pučia geri vėjai. Belieka sušukti Drąsiau, Čarli.

Mano asmeniški pasilaikymai be pasikeitimų, išskyrus kad Vašingtoną buvo užpuolę tokie karščiai, kad žmonės pautienę[103] pradėjo kepti ant trotuarų[104].

Kiekvienas tavo laiškas man labai malonus

Viso geriausio

tavo

Vincas

203 3rd str Se

Washington DC

VDU LII. Mašinraštis, originalas.

103. Kiaušinienę.

104. Šaligatvių.

Vinco Trumpos 1953 m. spalio 1 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1953, spalio 1 d.

Mielas Henrikai,

Manau, mano laiškas pasieks Rochesterį pirma, negu tu būsi pasirodęs savo hauptkvatieroje. Tikiuos, kad kelionė buvo sėkminga, ir kad apie ją mane painformuosi.

F. Nev[eravičius] pradėjo siuntinėti savo medžiagą, tuo būdu užsimezgė tiesioginis kontaktas. Tikiuos, savo pažadus jam išpildysiu. Paskutinis bendraraštis (ne apie žurnalą) kelia daug ir sunkių problemų. Man rodos, gerai, kad pats VLIKas (teisingiau Krupas) vis atsisako šnekėtis. Tuo būdu tos šnekos pagaliau laimingai užsibaigs. Man nuo seno buvo keistas mūsų vyrų veržimasis į tą makalynę. Sunkesnis klausimas – tai atskiro fondo organizavimas. Nemanyčiau, kad toks fondas nebūtų reikalingas, tačiau ar būtinai reikia griauti dabar turimas Tautos Fondas. Juk reikia atminti, kad to Fondo Valdytojas (jei neklystu) yra Šidiškis[105], vadinas, tautininkų žmogus, iš kurių LRS ligi šiol gavo daugiausia pritarimo. Išėjus atvirai prieš aną fondą pastatytum Šid[iškį] į žiaurią padėtį. O ir iš viso tai būtų geras ginklas prieš LRS. Žinia, kad kiekviena grupė turi savo fondus, ir prieš tai niekas negali nieko pasakyti. Jei Los Angeles bažnyčiai surenkama 100.000 dolerių, jei Lietuvių Frontas gali iš savo fondo duoti studentams stipendijas ir apmokėti Brazaičio[106] keliones, gal galima ir kitiems kas nors panašaus padaryti. Bet griauti ar pasisakyti prieš aš nemanyčiau, kad būtų naudinga.

Dabar vienu asmenišku reikalu. Kaip turbūt pastebėjai „Vienybė" kažkokio Kundroto straipsnyje išdrožė apie tariamą mano pasikalbėjimą su A. Dev[eviene][107]. Tokios kiaulystės iš savo draugų tarpo tikrai

---

105. Tomas Šidiškis (1904–1966) – agronomas, nuo 1944 m. gyveno Vokietijoje, tautininkų atstovas VLIK'e 1950–1956 m., VLIK'o Vykdomosios tarybos narys.

106. Juozas Brazaitis-Ambrazevičius (1903–1974) – literatūros istorikas, kritikas, politikos ir visuomenės veikėjas, karo metais dalyvavęs Lietuvos pogrindžio veikloje, Laikinosios vyriausybės ministras pirmininkas, vienas iš Lietuvių fronto ir VLIK'o organizatorių. 1945–1951 m. Lietuvių fronto atstovas VLIK'e, VLIK'o Vykdomosios tarybos narys. Lietuvių fronto bičiulių vadovas ir ideologas.

107. Kundroto slapyvardžiu „Vienybėje" buvo atpasakotas V. Trumpos pokalbis su A. Deveniene ir pateikta neigiama jos pozicija LRS atžvilgiu. V. Trumpa bandė gelbėti susidariusią padėtį įdėdamas spaudoje atitaisymą, bet Kundrotas dar labiau sukėlė ais-

nesitikėjau. Pasiunčiau griežtą paneigimą. Kadangi tik tau apie tai rašęs buvau, ir berods Biel[iukui] užsiminęs, tad šį pastarąjį ir buvau užpuolęs. Jis teisinasi, kad tai ne jo straipsnis. Tas pagaliau ne taip svarbu. Svarbiau, kad jis bando mane įtikinėti, kad čia nieko blogo, kad jeigu esu ką nors parašęs ar privačiai pasakęs, tas turi teisę ir toliau naudotis tomis žiniomis. Jeigu tai būtų visų LRS toks nusistatymas, tad labai apgailestaučiau. Kol kas esu nutaręs, kol negausiu patikrinimo, kad be mano žinios negalima konfidencialiai duotas žinias panaudoti spaudoje, tol nieko nei vienam bičiuliui nerašysiu. Tavęs gi dar kartą prašau laikyti, ką tau esu parašęs apie pasikalbėjimą su Dev[eviene]. Laikyti griežtai tarp mūsų.

Viso geriausio

Vincas

203 3rd str SE
Washington DC

VDU LII. Mašinraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1953 m. spalio 25 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1953, spalio 25 d.

Mielas Henrikai,

Labai ačiū tau už pastangas likviduoti aną incidentą. Aš visiškai sutinku su tavo samprotavimais ir pasiūlymais užbaigti jį taip, kaip jis yra dabar, daugiau apie jį nešnekant. Nors ir nežinojau Jurgio reakcijos, bet jutau, kad jo pasikalbėjimo su SR paskelbimas jam turėjo būti nemalonus[108]. Dar blogiau, kad tai ir mūsų reikalui nepasitarnauja. Aš stebiuos,

tras antrą kartą „Vienybėje" užsipuldamas V. Trumpą. Visa ši istorija sukėlė didelį V. Trumpos ir kitų LRS narių nepasitenkinimą.

108. Apie J. Valiulio – K. Drungos pokalbius su S. Raštikiu informacija buvo paskelbta „Santarvės" žurnale. K. Drunga buvo nepatenkintas tokio jo pokalbio viešinimu spaudoje.

kad Bronius vardan kažkokio solidarumo norėtų kitokios taktikos. Brolau, jei aš paskelbčiau tik vieną kitą ištrauką iš savo korespondencijos, žinau, kokia velniava būtų, sakysim, kad ir vieną kitą išsireiškimą apie Žadeikį. Gal man tai atrodytų, kad vardan solidarumo būtų ir naudinga. Bet aš laikaus principo, kad kas laiškuose privačiai parašoma, tas netaikoma spaudai. Visiškai sutinku su tavim, kad norint ta medžiaga pasinaudoti spaudai, reikėtų susitarti su jos autoriais.

Visoje toje istorijoje yra dar vienas faktas, apie kurį nenoriu laiške rašyti. Apie jį mes buvom užsiminę, kai aš buvau pas tave Rochesteryje. Kiekvienu atveju, aš labai prašau tavęs ir toliau laikytis savo pozicijos. Man tiesiog nesuprantama (ir truputį įtartina), kad Bronius prašo iš tavęs daugiau informacijų šiuo reikalu. Mano laiškas jam buvo aiškiai sąlyginis. Aš ten aiškinu (ir atsiprašiau), kad jei jis nėra Kundrotas, tai visas tas laiškas jam netaikomas. Vadinas, jei jis nėra Kundrotas, jo asmeniškai visas tas incidentas visiškai neliečia. Kam tad informacijos? Gal klystu (ir norėčiau klysti), bet man visa tai atsiduoda blackmail[109]. Mielas Henrikai, baisiai nenorėčiau nei pats, nei tave į tą operaciją įvelti. Todėl dar kartą prašau aną laišką tau laikyti tik tarp mūsų.

Ačiū už pakvietimą atsilankyti Rochesteryje. Toloka, bet bandysiu. O gal surasim kompromisą ir kur apie pusiaukelį susitiksim. Mat aš dar neturiu teisės į atostogas. Na, bet dar tolimas laikas. Pažiūrėsim ir pakombinuosim.

Viso geriausio

tavo

Vincas

203 3rd str SE

Washington DC

VDU LII. Mašinraštis, originalas.

---

109. Šantažu (angl. *blackmail* – šantažas).

Vinco Trumpos 1953 m. lapkričio 13 d. laiškas Henrikui Žemeliui

(Konfidencialus)
1953. 11. 13.

Mielas Henrikai,

Kadangi šiandien 13 ir penktadienis, tad visiems tokiems velniams turėtų būti laiminga diena, nutariau tau parašyti. Kaip tu ir spėji, aš pykstu, kad tu pasiuntei tą mano laiško ištrauką. Nieko nepadarysi, jau per vėlu apgailestauti. O gal ir gerai. Žinau, kad kai kas nori mane atitolinti nuo LRS. Kitaip neišeis. Pasiliksime dvasios draugai, bent tikiuos, su tavimi, kaip su Zemlioku[110]. Bet jei tas reikalas dar kartą iškils spaudoj, man nebus kitos išeities kitaip padaryti, kaip atsiriboti atitinkamu pareiškimu. Šiuo tarpu plačiau priežasčių nedėstysiu, bet esu tikras, kad kai tu jas sužinosi, visiškai man pritarsi.

Paskutiniu metu užsimezgė artimesnis bendradarbiavimas su Greimu. Aš tą vyrą, šalia tavęs, visados daugiausia vertinau mūsų šutvėje. Tikiuos, kad ir jo draugystė pasiliks.

Kažkokie tavo įtarinėjimai dėl liaudininkų yra tikra nesąmonė. Man atrodo, kaip aš, taip sakysim ir Drunga, esame seniai savo nuomones pareiškę tuo reikalu ir aš jos ir toliau laikausi. Užtat jokie jų CK norai man neturi jokios reikšmės. Jie neturėtų, jei aš ir būčiau įstojęs į liaudininkus. Nežinau, iš kur B. B.[111] tokios mintys kyla. Mano pasikalbėjimas su Dev[eviene] buvo tarp keturių akių. Man ta istorija ypač nemaloni dar ir dėlto, kad tuo pačiu metu ji kvietė mane redaguoti Žaliojo Internacionalo biuletenį anglų kalba, vadinas, rodė gerą širdį (atlyginimas apie 400 dolerių mėn.). O aš jai atsilyginau kiaulyste. Padėties nepakeičia faktas, kad aš atsisakiau tą postą užimti. Dabar jį iš dalies paėmė Blazas.

Žinau, kad tu būsi mano pusėje. Bet kartoju, jei tai dar kartą tas reikalas atsidurs spaudoje, bus per vėlu. Niekas jo negalės atitaisyti.

Tai šiuo tarpu
tavo
Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas.

---

110. Kraštiečiu.

111. Bronius Bieliukas.

Vinco Trumpos 1953 m. lapkričio 26 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1953, lapk. 26

Mielas Henrikai,

Sveikas gyvas su suvalgytu ir tikiuos pašlapintu kalakutu. Mes čia buvome susimetę į krūvą ir nutaršėm po sparną, apšlakstydami šiokiais tokiais.

Sakai, kad mano laiškas tau ne su visum buvęs malonus. Nepasakysiu, kad ir taviškis mane būtų labai šviesiai nuteikęs. Tu kalbi apie kažkokį kompromisą. Nesuprantu. Išeina, padarai kiaulystę, o paskum dar kažkokias bylas sugalvoji ir siūlai kompromisą (ne tau tai taikau). Bet tiek to. Palikim, mielas Henrikai, visą tą reikalą nuošalyje ir stenkimės pamiršti. Aš tikrai pamiršiu, jei niekas nepriminės. Manau, gana. Juk aplamai viskas glupstva, arba anot kėdainiškio gigačo, zero prieš amžinybę. Nėra ko armiderį kelti.

Vot su tuo rašymu šiuo metu kažkaip neina. Kelis kartus pradedu ką nors sumesti, ir vėl padedu į šalį. Nemanyk, kad čia būtų koks nenoras, ar kitokios priežastys. Neina, ir gana. O prievartauti savęs nemėgstu ir žinau, kad iš tokio rašymo nieko gero neišeitų. Nežinau, ar tu tokius periodus esi išgyvenęs. Man tai jau ne pirmas kartas. Užtat reikės palaukti.

Kas pas tave geresnio? Aš maniau, kad Rastenio (Naujoko) pasiūlymas pastatyti Olį[112] Alto priešaky labai racionalus. Deja, atrodo, jis nepraeis. Atrodo, kaip Vliko negalim įsivaizduoti be Krupo, taip Alto be Šimučio – Grigaičio. Atsimeni, mes kadaise rašėme „Mintyje" apie vadinamus nepakeičiamus. Negerai, kad taip atsitinka, bet ką tu padarysi.

Pradedu mįslyti apie kokios džionkos[113] įsitaisymą. Nusibodo nusipėstinus. Kai tik sumesiu kelis grašius į krūvą, versiu. Tada bus lengviau ir pajudėti. Kol kas abejoju, ar išgalėsiu tave aplankyti per

---

112. Antanas Olis (1898–1958) – teisininkas, politikos ir visuomenės veikėjas, senosios emigracijos bangos atstovas, Amerikos lietuvių tautininkų lyderis, vienas iš BALF'o kūrėjų, SLA narys, ALT vykdomojo komiteto narys.

113. Mašinos.

Kalėdas, nors ir kaip nebūtų įdomu pasišnekėti ir... pasijuokti, senus laikus prisiminus.

Viso geriausio

Tavo,

Vincas

203 3rd SE

VDU LII. Mašinraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1953 m. gruodžio 7 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1953, gruodžio 7 d.

Mielas Henrikai,

Labai ačiū tau už laišką ir už tavo pastangas prablaivyti tą keistą kompaniją, nukreiptą prieš mane. Tikrai nesijaučiu vertas nei to laiko, nei rašalo, kuris tam reikalui eikvojamas. Tavo draugiški žodžiai paliks amžinai mano širdyje.

Žinoma, baisu, kada draugai (kabutėse) įrašo tave į laisvinimo kenkėjų eiles. Bet esu nutaręs daugiau neatsakinėti spaudoje, nes toks atsakymas galėtų būti tik labai piktas. O tai niekam į gerą neišeitų. Tiek ir to, šį kartą tegu palieka ant mano pilvo kermošius. Visiškai su tavim sutinku, kad ir dabar tai neišeis į naudą. Tad nenoriu toliau po purvynėlį braidžioti.

Manyčiau, kad ir pačiam nereikėtų daugiau nieko daryti. Pasakei savo ir gerai. Tegu taip ir pasilieka. Gal bus kada nors geresnė proga.

Dar vienas prašymas. Nors ir toliau norėčiau, kad tarp tavęs ir manęs pasiliktų korespondenciniai ryšiai, bet nevelk manęs į jokias kitas kombinacijas. Pasiliksiu laikinai nuošalėje, tegu nusistovės dulkės ir viskas užsimirš. Būk tikras, kad dūšioje ir toliau pasiliksiu su jumis, bet manau, būtų tiesiog netaktiška veržtis į kokią aktyvesnę akciją. Kaip jau tau esu rašęs, kai kas, matyt, sąmoningai to siekė. Gal jie ir turi kokių rimtų argumentų. Užtat nusileidžiu jų valiai. Tai nereiškia, kad net

slaptai bandysiu kam nors kenkti. Savo nusistatymus ne taip greitai esu linkęs keisti, ypač nenorėčiau jų keisti dėl kieno nors kiaulystės.

Iš viso gaunasi analogija su Jono istorija, nors mano atveju nebuvo net tokio prasikaltimo (kabutėse), kaip Jono atveju. Tiek ir to.

Tikiuos, kad tu, Jurgis, Fabijonas, Algirdas ir kiti atsversite politinių chuliganų ir šarlatanų intrigas.

Dar kartą prašydamas nebekelti visiškai daugiau šio reikalo pasilieku tavo

Vincas

(konfidencialiai)

VDU LII. Mašinraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1954 m. kovo 10 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1954, kovo 10 d.

Sveikas Drūtas,

Kai per N. Metus būdamas New Yorke iš tūlų ročesteriečių sužinojau, kad nusipirkai naują mašiną, taip labai ir nesistebėjau, kad per porą mėnesių neturėjai laiko nei žodelio parašyti. O dabar dar prisipažįsti, kad esi sukamas į sijono verpetą. Matytis, vienas dalykas suvis gerai derinasi su kitu. Visiškai nesijaudink, kad dėl to draugai nukenčia, nes ir mašina, ir ypač moteriškas sutvėrimas daug svarbiau negu visa kita. Tai rašau visiškai be jokios ironijos. Tik žiūrėk, nepaleisk, o jeigu ką sukombinuosi, nepamiršk ir manęs pakviesti.

Aš irgi šiokią tokią džonkelę prieš langus pasistačiau, žinoma, tik ne naują. Užtat gal man kol kas ir negresia joks pavojus iš švelniosios lyties pusės. Bet vis šiek tiek pajudėti gali ir nesijauti taip labai suvaržytas. Laukiu tik pavasario, o tada bandysiu gal ir kur nors toliau pasukti.

Labai gerai tavo idėja – susitikti. Reiktų tik kaip nors pusiaukelį surasti. Manyčiau, kad toks pusiaukelis galėtų būti New Yorkas. Tad jei bandytum kada ta kryptimi pajudėti, duok žinią. Tada ir aš iš čia paspausiu. O susitikti su tavimi tikrai būtų baisiai miela.

Gerai, kad ta audra, kuri buvo sukilusi arbatiniame šaukšte, apsiramino. Aš ją jau visiškai pamiršau. Žiūriu, ir pirmasis šių metų mūsų

organo numeris daug ramesnis. Man tai patinka. Skėryčiotis ir apivaras pasileidus okazijų ieškoti nėra ko. Anot mūsų bamatot, prieš amžinybę viskas ziro. Na, bet taktikos klausimais su mūsų kai kuriais bičiuliais visados nebuvo lengva susitarti. Kai kas jų mano, kad prirašytų eilučių skaičius apsprendžia politinę išmintį. Man atrodo atvirkščiai, reikia nedaug rašyti, kaip nereikia ir daug kalbėti, nes tik tokiu būdu galima išvengti klaidų ir liapsusų. Atsimenu, kaip mes per trumpą laiką ir visiškai daug žodžių nevartodami ten pas tave paežerėje daug dalykų apsvarstėme. Ir šiandien po pusantrų metų mūsų principai tebeatrodo teisingi. Tuo tarpu kai kurie mūsų bičiuliai jau kelis laikraščius baigia prirašyti pilnus. O kas iš to? Iš eilės visus prirašę, vėl turės grįžti į seną vietą. O iš viso to, kaip to žydelio pasakoje apie visų medžių sustatymą ant vienas kito ir visų ežerų suliejimą į vienas kitą. Rezultate tik didelis pliumpt.

Matai, kai kas nemoka lampelytę nulenkti ir pasijuokti.

Nežinau ar tau minėjau, kad Saša Eteris grįžo iš nelaisvės, kur išbuvo apie 10 metų. Paskutiniu metu jis buvo Varkutoje. Daug įdomių ir nepaprastai žiaurių dalykų pasakoja. Susitikęs ten nemaža ir lietuvių. Žinoma, laiške jis visko negali išpasakoti.

Kaip Sadauskutė gyvena? Labų dienų nuo manęs. O taip pat ir Saladžiūtei. Katra gi tave jau baigia vyniot į jaučio ragą? Tikrai verta visokio užgyrimo.

Tikiuos, kad, duonelaitiškai tariant, saulelei vėl atkopiant ir visus žiemos triūsus į š... paverčiant, nereikės trijų mėnesių laukti tave sekančio pasirašinėjimo. Beje, tarp mūsų šnekant, siestra sendraugė jau berods antro laukia. Ką tu pasakysi?

Tiek šiuo tarpu

Tavo Vincas

203 3rd SE
Washington DC

VDU LII. Mašinraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1954 m. rugsėjo 29 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1954, rugsėjo 29.

Sveiks, pradingėli,

Maniau, kad leidi medaus mėnesį kažkuriuose nežinomuose kraštuose ir pamiršai visus savo senus draugus. Užtat apsidžiaugiau, kad tebesi gyvas ir sveikas.

Pas mane įvyko tūlų permainų. Nuo rugpjūčio m. pradėjau dirbti Kongreso bibliotekoje. Darbas neblogas, tik daugiausia reikia dirbti su lenkiška medžiaga, o aš Kėdainiuose nespėjau išmokti pakankamai tos kalbos. Užtat tenka gerokai paprakaituoti, taip kad grįžtu namo gerokai nusimučijęs. Ne tik nesinori jokiais veiksniais užsiiminėti, bet kartais trūksta jėgų ir draugus su laišku aplankyti. Kaip matai, ir spaudoje visiškai nesirodau, nors kartais ir labai pirštai niežti užduoti visokiems „Naujienų“ rašeivoms. Jie kartais taip nusirašo, kad ne tik „Vilnis“ ar „Laisvė“ jų straipsnius galėtų panaudoti, bet ir vilniškė „Pravda“.

Su santarvininkais beveik nutrūko visokie santykiai, daugiausia žinoma dėl mano kaltės. Truputį apsitvarkęs gal vėl galėsiu pasidaryti veiklesnis. Atrodo, aktualiausias dabar klausimas – Vliko pasitvarkymai po Naujų Metų. Gal tada ir santarvininkams reiktų reviduoti savo pažiūras. Man susidaro įspūdis, kad ta proga būtų galima bandyti kandidatuoti ir Santarvei į Vliką, ypač jei jį, kaip tikimasi, perkeltų į Ameriką. Mat frontininkai atrodo ten veržiasi, o tada dėl lygsvaros ir kitiems būtų galima.

Šiaip daugiau pas mane seni kavalkai. Ir aš baisiai norėčiau kokiam pasviety su patim susidurti, tik ligi kitos vasaros vėl neturėsiu atostogų, tad ir nežinau, kaip tą įvykdyti. Norėčiau, kad bent laiškeliu mano vienišą gyvenimą retkarčiais praskaidrintum.

Viso geriausio
tavo
Vincas

202 3rd SE
Washington DC

VDU LII. Mašinraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1955 m. sausio 29 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1955, sausio 29 d.

Mielas Henrikai,

ačiū už platesnį laišką. Nors, žinoma, be reikalo įsivaizduoji, kad aš čia esu geriau informuotas, nors ir sostinėje gyvendamas. Beveik viskas, ką žinau, yra iš lietuviškos spaudos. Tiesa, ji vis daugiau kabinėja savo priš... marškinius viešumoj. Neseniai čia buvo atvažiavę altininkai, na ir čierką išgėręs užpuoliau ypač Grigaitį už tą visą mėšlą, kurį skelbia „Naujienos". Bet žinoma ir mano, kaip buvusio ‚Naujienų" bendradarbio žodis sparnuotas jam nieko nepadės. Laukas gimė – laukas ir dvės. Gerai, kad jau fiziškai slabnai atrodo ir kažin kiek blėdžių negalės pridaryti.

Nežinau, kaip galvoti apie keturių pareiškimą dėl atskiro fondo. Pirmas įspūdis prastas. Vis man dingojos, kad galima buvo iš vidaus kas nors daryti (su kantrybe ir išlaukimu), o ne skelti veiksnius į tris dalis. Bet galbūt kitokios išeities nebuvo. Man atrodo, reikėjo palaukti vasario 5 d., kada New Yorke numatytas grupių pasitarimas. Girdėjos, kad ten klijavosi 6 koalicija perkelti VLIKą į Ameriką ir Kaminską[114] išrinkti pirmininku. Dabar nežinau, kas bus. Tikėkimės, kad viskas išeis į gerą. Reikia žiūrėti į ateitį, o ne į praeitį. Sykį padaryta, reikia dėti visas pastangas, kad tai nebūtų muilo burbulas.

Man atrodo, vienas pirmųjų reikalų - savo dienraščio turėjimas. Bandyk kalbėti tuo reikalu su Baliu Sruoga[115]. Žinau, kad tu būtum idealus tokio dienraščio redaktorius ir tikrai atliktum daug naudingesnį darbą, negu dabar Rochesterio savivaldybei dirbdamas. O be savo dienraščio neįmanoma kova su „Naujienų" – „Draugo" koalicija, nors ir „Dirva", ir „Laisvoji Lietuva" mušasi iš peties. Bandyk pats ir per savo bičiulių vesti plačią programą ta linkme. Jaučiu, kad ir Vašingtone toks užsimojimas turėtų simpatijų. Gal ir aš tada savo plunksną vėl bandyčiau nušveisti.

114. Steponas Kairys - Kaminskas (1879–1964) - politinis veikėjas, karo metais Lietuvoje dalyvavęs pogrindžio veikloje, 1943–1945 m. VLIK'o pirmininkas. Po karo Vokietijoje buvo socialdemokratų atstovas VLIK'e.

115. Greičiausiai V. Trumpa taip vadino Balį Gaidžiūną, „Dirvos" redaktorių, kai buvo svarstoma galimybė turėti šiame laikraštyje savo skyrių.

Tai būtų gera dirva ir LRSui parodyti savo, sakysim, kad ir platesnės informacijos apie padėtį krašte pavidalu.

Parašyk, kaip tu apie visa tai galvoji.

Mano asmeniškam gyvenime irgi nieko naujo. Vis dar tebesenberniauju ir nematau jokių esminių pasikeitimų. O tave pamatyti būtų baisiai miela. Palauksim tik, kai šalčiai praeis, kurie net ir mus Vašingtone gerokai kankina.

Beje, jei kombinuotųsi reikalai su dienraščiu, turėk galvoje puikų bendradarbį Jaugelį Jaroslavą, kurį aš tuojau pat užverbuočiau.

Lauksiu tavo nuomonės šiuo reikalu.

Tavo
Vincas

203 3 rd SE
Washington DC

VDU LII. Mašinraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1960 m. spalio 15 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1960 spalio 15 d.

Mielas Henrikai,

ačiū už laišką ir dovanok už visokį apsileidimą iš mano pusės. Matai, duonelaitiškai šnekant, visokie vasaros darbai ir rūpesčiai buvo apnikę.

Sakai, nereikėjo taip aštriai su Broniu susipešti. Visiškai sutinku. Prisipažinsiu, prieš Vašingtono ir kitas visuomenes bei bendruomenes jį gyniau ir daugiau negu bet kas. Užtat buvo tiesiog kaip perkūnas iš giedro dangaus tas jo atsakymas į mano porą kritiškų pastabų. Ypač mane užgavo jo kad ir netiesioginės insinuacijos, kad kažkas dirba sovietams už rublius ir iš durnumo. Žinau, kuo pigūs patriotai mėgsta tuo argumentu operuoti, bet nemaniau, kad Bronys galėtų iki jų lygio nusileisti, ir dar kalbėdamas apie neva gerus savo draugus. Užtat neradau kito kelio, kaip tik vožti per galvą taip, kad iš vietos nekeltų. Kol kas

atrodo savo būsiu pasiekęs. Blogiausia, žinai Henrikai, su Broniu yra tas, kad juo negali pasitikėti. Šiandien jis tavo geriausias draugas, o tik primink jam specifines tremties sąlygas, ir baigta. Prisipažinsiu, man koktu buvo skaityti jo lamentavimus apie Deksnį, kada tu žinai ir aš žinau, kad po vadinamų Baden Badeno susitarimų jis pats organizavo to paties D[eksnio] nužudymą.

Turiu pasidžiaugti, kad iš draugų ir nedraugų gavau labai daug simpatijų dėl mano užimtos pozicijos Bronio atžvilgiu. Net pats Rastenis sutiko, kad buvęs skaudus, bet teisingas smūgis.

Baisiai būtų gera susitikti ir vėl prisiminti senus gerus laikus. Visados su didžiausiu malonumu prisimenu savo viešnagę Rochesteryje su žuvavimu imtinai. Tik tie atstumai truputį didoki. Na, bet su Dievo pagalba gal pasiseks juos nugalėti.

Asmeniškai mano gyvenime jokių permainų – na zapadnom fronte bez peremien.[116]

Lenkiu žilą galvą prieš tavo šeimynėlę

Vincas

III Anacostia Rd SE
Washington 19, DC

P. S. Raudonas drukas neturi nieko bendro su rublininkais.

VDU LII. Mašinraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1961 m. birželio 5 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1961. 6. 5.

Mielas Henrikai,

Ačiū už laišką. Skubu atsakyti tikėdamasis, kad jis dar tave pasieks prieš išvažiuojant į New Yorką.

116. Vakarų fronte nieko naujo (*rus.*).

Dėl A. Dargio – idėja gera. Man jis patinka. Parašysiu apie tai V. Kavoliui[117] ir perduosiu jam tavo sugestiją su savo rekomendacija. Malonu, kad žurnalas padarė neblogą įspūdį. Aš į tą žurnalą dedu nemaža vilčių, nors kaip ir su visais spaudos darbais, velniškai sunkiai rieda ir ekonomiškai, ir su bendradarbiais. Būtų gerai, kad bent šiek tiek jis praplistų ir Rochesterio šviesuomenėje.

Valdžią Santarvė išrinko gerą. Sveikinu. Tarp mūsų kalbant – man būtų baisiai įdomus daugumos jūsų nusistatymas santykių su kraštu reikalu. Man atrodo, Santarvė visados deklaravo krašto primatą. Nemanau, kad šiuo metu būtų reikalo savo nusistatymą keisti. Pazonduok dirvą tuo reikalu ir painformuok mane. Tik neminėk mano vardo tuo reikalu. Kažkaip žmonės nori iš manęs perdaryti kažkokį kolaborantą. Visai toks nesu, o skelbiau, skelbiu ir skelbsiu, kad reikia kiek galima daugiau sekti, kas krašte dedasi ir palaikyti ryšius su kraštu viskuo ir visais būdais, kokiais tik galima. Prof. Kairys-Kaminskas tai apibūdino kaip politiką veidu į kraštą, ir aš su tuo visiškai sutinku.

O gal taip iš New Yorko pasuksi į Wašingtoną. Tavo prezidento Kenedy ir savo vardu kviečiu. Gaila, man neišeina nuvykti į New Yorką, nes enciklopedija užpuolė su straipsniais. Atostogas nusistatęs praleisti pas sendraugę Los Angeles (visą liepos mėn.). Tik bijau, kad Raila su Žymantu kur nors tamsiam skersgatvy nenudobtų.

Tiek šiuo tarpu.

Lenkiu žilą galvą

Vincas

P. S. Su sveikata nieko blogesnio. O taip jau gerai.

III Anacostia Rd SE
Washington 19, DC

VDU LII. Rankraštis, originalas.

---

117. Vytautas Kavolis (1930–1996) – sociologas, literatūros tyrinėtojas, vienas iš Santaros-Šviesos įkūrėjų ir vadovų, „Metmenų" redaktorius.

Vinco Trumpos 1962 m. sausio 20 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1962. I. 20

Mielas Henrikai,

Kai pirmą kartą parašei, kad atidarote savo skyrių „Dirvoje", netikėjau. Galvojau, negi Balys Sruoga iš kapų atsikėlė! Laukiau ir nesulaukiau. Vėliau paskaitęs tavo jau labai nusaldintą užuojautą „Vienybėj" pamįslijau: kombinuoja su Tysliaviene[118] biznelį. O ji nieko sau bobelka. Vearta grechu, kaip sakydavo Kėdainiuose. Na ir netrukus mūsų Henrikas, žiūriu, ir atsitūpė „Vienybėj" su pypke. Tiek dėl istorijos.

Dabar iš esmės. Ačiū, kad kvieti į talką. Tik skaitydamas tavo laišką galvojau: gera bus talka: Los Angeles smogikai, Trumpa, Rūkas ir kt. Ar neišeis, kaip su tuo Krylovo pasakėčios vežimu apie gulbę, ščiupoką ir vėžį. Tik tavo laiško prierašas apie Bronio protestus tas abejones šiek tiek prasklaidė. Iš esmės, būtų gera atgaivinti „Minties" laikus, kad ir vienam puslapyje. Mūsų spauda tikrai nusigyveno ir nususo. Nesinori visiškai rašyti. Gal, ypač S. Narkeliūnaitei[119] paėmus redaguoti „Vienybę", kas nors geresnio ir išeis. Žinoma, ta poniusinka Tysliavienė kiš savo nosį, kur reikia ir nereikia. Blogiau kaip Simas, kurį bendromis jėgomis buvome visiškai sutramdę.

Visa bėda, man atrodo, Tavo tame biznyje – Santarvės markė. „Mintis" ir ėjo gerai, kad neturėjo jokios markės, nors daug kas, nesuprasdami „specifinių tremties sąlygų", bandė tą markę uždėti. Dabar Santarvė, o tai visuomenės akyse ir reiškia maždaug Bronys ir Stasys. Nemanyk, kad asmeniškai turiu ką nors prieš tuodu broliuku, o ypač prieš Santarvę. Bet žmonės turi.

Henrikai, bandyk laužti ledus. Gal kas ir išeis. Atvirai tik noriu nurodyti kai kuriuos sunkumus. Man asmeniškai būtų daug mieliau, kad tu būtum paėmęs kokį nekaltą skyrių „Vienybėje", sakysim, Iš mūsų spaudos ir gyvenimo, arba Faktai ir nuomonės. Tegu tai būtų ir Santarvės

---

118. Valerija Tysliavienė (1914–1984) – muzikė, žurnalisto Juozo Tysliavos žmona. Po vyro mirties nuo 1961 m. – „Vienybės" laikraščio leidėja ir redaktorė.

119. Salomėja Narkeliūnaitė (1920–2000) – žurnalistė, Vokietijoje, Hosendorfo stovykloje leisto laikraščio „Lietuvis" redaktorė, „Minties", „Žiburių" redaktorė, nuo 1949 m. „Vienybės" bendradarbė, kurį laiką buvusi redaktorė.

idėjų šviesoj, bet Santarvė stovėtų užpakaly, o ne fronte. Na, bet dabar jau sutarta, ir turbūt pakeisti negalima. Pagaliau vardas ne taip ir svarbu.

Ką aš galėčiau padėti? Nedaug. Kaip minėjau, pasidariau neraštingas. Bet šiuo tuo prisidėsiu. Tavo minimų adresų neturiu, nes ir pats nepalaikau ryšio nei su turkų šachais, nei su kitais.

Didžiai gailiuos, kad prie tavo visuomeninių rūpesčių prisidėjo dar ir asmeniški.

O susitikti tikrai būtų fain. Daug daug būtų apie ką pasišnekėti. Informuok mane, kaip sekasi. Visados būk tikras, aš su tavim.

Tavo Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1962 m. lapkričio 19 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1962. 11. 19

Sveikas, Henrikai,

taigi bari mane, ir ne be reikalo. Žinau, kad neturiu kaip pasiteisinti, bet ir viena kita lengvinanti aplinkybė prie to prisidėjo. Visų pirma, atvažiavo pas mane V. Kavolis kaip tik prieš važiavimą pas Bačiūną[120]. Važiavom su juo kartu ir pasukti Toronto pusėn negalėjau. Antra, atsidūrus stovykloje tiek visokių reikalų ir darbų, kad jokiu būdu negalėjau ištrūkti. Grįžtant namo vėl susidarė trys ubagai iš Filadelfijos ir Vašingtono. Žodžiu, vinovat[121], bet ką padarysi. Blogiausia, kad nebežinia, kada vėl bus proga. Kitą vasarą noriu aplankyt sendraugą Kalifornijoj, o po to gal už jūrų – marių.

Girdėjau šiek tiek apie jūsų Kongresą. Girdžiu dabar, kad ruošiatės eit lauk iš Talkos[122] ir prašytis į Vliką. Ar teisybė? Man atrodo, iš tų visų

120. Juozas Bačiūnas – Bachunas (1893–1969) – senosios emigracijos bangos atstovas, verslininkas, visuomenės veikėjas, mecenatas, *Tabor farmos* poilsiavietės, kur vykdavo Santaros-Šviesos suvažiavimai, savininkas.

121. Kaltas (rus. *виновам*).

122. Lietuvos nepriklausomybės talka (LNT) – organizacija, sukurta 1954 m., susijungus Lietuvių tautinam sąjūdžiui, Lietuvių rezistencinei santarvei, Lietuvos laisvės kovotojų

kombinacijų tiek pat naudos, kaip iš paskutinio patepimo. Bet, anot a. a. Savickio, neturint ką veikti, galima ir į ežerą akmenukus mėtyti.

Kaip atrodo audra dėl Kultūros kongreso? Kaip Railos sieksninės akimirkos? Bronio aš visiškai negaliu suprasti. Pasidarė visiškas melagis, pav., kad ir dėl Kultūros Kongreso. Niekas jam jokios cenzūros nenorėjo uždėti. Jis pats pasišovė savo paskaitą prisiųsti iš anksto, paskum pakeitė nuomonę, o dabar grajija didvyrį!

Na, tiek to.

Kiekvienu atveju, manęs visiškai nepamiršk.

Sveikinu visą tavo familiją.

Vincas

P. S. Beje, pradėjau mesti svorį.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1983 m. gruodžio 12 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1983. 12. 12

Mielas Henrikai,

Siunčiu atsakymus į Tavo anketą. Kaip matai, Tavo klausimus truputį pakeičiau, kartais du ar tris sujungdamas į vieną. Atsakyti į visus Tavo 26 klausimus tikrai būtų per daug, reiktų pusės „Akiračių".

Siunčiu ir nuotrauką, po kuria gali parašyti: V. Trumpa skaito paskaitą apie paskutinę gen. Raštikio knygą.

Nuotrauką norėčiau gauti atgal.

Gertrūdą, tave ir vaikus sveikinu su Kalėdomis ir N. Metais

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

---

sąjungai ir Lietuvos atgimimo sąjūdžiui. 1964 m. LNT kartu su visomis organizacijomis įstojo į VLIK'ą.

Vinco Trumpos 1990 m. spalio 24 d. laiškas Henrikui Žemeliui

1990. X. 24

Mielas Henrikai,

pakliuvai, broleli, į bėdą. Iš visų pusių pradeda Tave kapoti. Bet nenusimink. Kaip senas rezistentas, žinai, juo daugiau priešų, tuo geriau. Nusistebėjau tokiu piktu A. Nako[123] laišku. Rodos, šiaip jis žmogus nėra piktas. Bet kaip senovės Romėnai sakydavo: Jupiteri, tu pyksti, vadinas, esi neteisingas. Manau, jis vertas tik humoristinio atsakymo. Juk ir tu nesakei rimtai, kad jis siūlo visiems lipti ant laužo!

Sakei, ir Nainys[124] užsirūstino. Mat frontininkas lieka frontininku. Seniau Los Angeles frontininkai jį laikė beveik išdaviku, pasidavusiu akiratininkams. Lig šiol jie norėjo šeimininkauti bendruomenėje kaip savo darže. Dabar užmynėte jiems ant mozolių. Skauda!

Man į tą ginčą nėra kaip kištis. Tu, manau, supranti dėl ko. Man ypač gaila Lino[125]. Ar ne per daug jį pradėjo visi kapoti. (Daugėla, Meškauskas ir kt.) Iš esmės jis geras vyras, tik nežino, kad politikoje negalima drožti tiesiog į akis, kad ir teisybę.

Nelsienė turi labai turtingą vyrą (milijonierių) užtat ir gali švaistytis. Pasirodo, kongresas atmetė tuos 25 milijonus Baltijos tautoms, kuriais Nelsienė taip didžiavosi. Tuo pačiu metu paskyrė 700 milijonų Izraeliui. Surasi tu žmogau, teisybę!

Manau, be reikalo spausdinate tuos Civinsko[126] tekstus. Jie visiškai neįdomūs. Kad taip rašytų koks didelis tūzas. O kas tas Civinskas? Tik be reikalo vietą užima.

Esu tikras, Tu kaip senas vilkas atlaikysi visus puolimus. Sveikink Gertrūdą

Tavo Vincas

---

123. Alfonsas Nakas – žurnalistas, visuomenininkas, bendradarbiavęs lietuviškoje spaudoje „Naujienose", „Drauge", „Darbininke", „Tėviškės žiburiuose" ir kt.

124. Bronius Nainys – inžinierius, visuomenės veikėjas, JAV Lietuvių bendruomenės narys, ir 1973–1978 m. ir 1992–1997 m. PLB pirmininkas, „Pasaulio lietuvio" redaktorius.

125. Linas Kojelis – JAV lietuvių visuomenės veikėjas, politologas.

126. Vladas Civinskas (1913–1987) – žurnalistas, knygų leidėjas, nuo 1952 m. vadovavo *Terra* leidyklai JAV.

P. S. „Pergalės" 10 numeryje yra labai geras Juditos Vaičiūnaitės vedamasis. Verta persispausdinti „Akiračiuose". Raila nenori prarasti dolerių iš Miuncheno radijo, kuris taip pat yra frontininkų rankose.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1948 m. lapkričio 25 d. laiškas Broniui Railai

25. 11. 48

Mielas Brony,

Jau seniai esu skolingas tau laišką. Būčiau greičiau atsiteisęs, bet laikinis tavo svyravimas tarp dviejų kontinentų buvo ta priežastis, dėl ko taip ilgai laukiau. Prieš keletą dienų Henrikas pranešė tavo naują adresą, todėl ir skubu su laišku. Ką gi, daug laimės ir pasisekimo naujajame kontinente. Mes visi dar tebelaukiame, kada taip pat galėsime pajudėti.

Daug būtų apie ką rašyti, bet tiesiog nežinau, nei nuo ko pradėti.

Buvo susidariusios šiokios tokios perspektyvos mums su Henriku pakliūti į Paryžiuje ruošiamą laisvos pavergtų tautų spaudos konferenciją, tačiau kažin koks velnias papainijo, kad nei Tiubingeno, nei Baden Badeno konsulatai nieko apie mūsų bylą nesužinojo. Nors Algirdas rašė, kad iš centro buvę viskas tvarkoje. Pakvietimus į konferenciją iš jos organizacinio komiteto taip pat buvom gavę. Gaila, būtų buvę baisiai įdomu atgaivinti senus prisiminimus, o svarbiausia, su prieteliais išsišnekėti. Na, bet sako, žmogus šaudo, velnias gaudo.

Mūsų padangėje didžiausias įvykis, tai „Šviesos" žurnalo pasirodymas. Sauliaus pastangomis techniškai ir estetiškai jis išėjo neblogai sutvarkytas, nors žinoma ne be trūkumų. Žinovų nuomone gali drąsiai konkuruoti su „Aidais". Turiniu jis sąmoningai nėra labai ryškus. Pasilikome sunkesnę artileriją ateičiai. Aišku, pradžiai nebuvo lengva su medžiaga (tau priežastys iš dalies žinomos). O Saulius spyrė kuo greičiausiai duoti rinkt, nes esą vėliau kainos pakilsiančios. Bet taktiškais

sumetimais gal ir neblogai, kad pirmas numeris pasirodė toks, koks yra. Antram numeriui turiu neblogą Algirdo straipsnį. Jis rašė, kad ir tu laivu važiuodamas žadėjai kurti. Baisiai laukiu, nors ir suprantu, kad tokie persikilnojimai iš vieno kontinento į kitą blaško ir atima laiko. Vis dėlto pasispausk, mielas Brony, ir duok tą temą, apie kurią Algirdas rašė. O gal ir dar kai ką (pav. sultingą reportažą iš kelionės ir pirmų įspūdžių vakarų hemisferoje). Pažadėjo parašyti ir Leskaitis[127]. Ir jam šiandien rašau gromatą. Administracijai daviau tavo adresą. Ji tau numerį pasiųs. Visa bėda, kad mūsų lėšos labai ribotos, ir tiesiog baisu, kad nereikėtų greičiau užsidaryti, negu manome, nors šviesiečiai pasiryžę truks luš dar porą numerių išleisti. O tada galima bus judėti ir toliau.

Apie „Minties" reikalus turbūt tave painformavo Henrikas. Trumpai, jos reikalai neblogi. Krikdemai net prašo taikos („Žiburiai"). Suorganizuotas didesnis štabas aplink „Mintį".

Porą žodžių dėl augalo[128]. Mūsų (prometėjaus, makso ir mano) pozicija tuo atžvilgiu labai kategoriška, kurią vyriausiasis iš mūsų pranešė centrams, ultimatyviai. Jeigu nepasisektų mums sulaikyti nuo ano jūsų užsimoto mūsų galva neapgalvoto žingsnio (statutas), mums nebeliktų nieko kito, kaip laikinai suspenduotis iš veiklos, žinoma, dvasioje pasiliekant su jumis ir išlaikant visas paslaptis. Dabar paskutinės fazės nežinau. Manau, kad mūsų balsas bus išgirstas ir sulaikytas dar naujas skilimas. Tai būtų lemtinga klaida, mano galva, daug didesnė, kaip su J. D[eksniu], nors ir ana istorija aš baisiai apgailestauju. Šituo klausimu, mielas Brony, esu baisiai kategoriškas ir nekompromisinis, nes jaučiu visa savo dūšia, kad pasirinktas kelias klaidingas, kuriuo nuėjus galima būtų pakenkti idėjai, dėl kurios mes visi labai vieningos nuomonės ir čia tarp mūsų visuose centruose (Pra. Anglij. Žuvėd[129]. ir pas mus) jokio skirtumo nėra. Negalima sugriauti tai, kas atrodo turi tokių gražių perspektyvų. Iš viso su organizaciniais formalumais nereikia skubėti. Nereikia ir tos baisios gradacijos ir kt. dalykų.

---

127. Stasys Leskaitis (1902–1964) – žurnalistas, rašytojas, išeivijoje įsijungė į žurnalistinę veiklą, grožinės literatūros čia nekūrė.
128. Kalbama apie Klevo organizaciją.
129. Prancūzijoje, Anglijoje, Švedijoje.

Veiksnių kuluaruose nieko naujo. Atostogauja. Laukia Romiškio ir kombinuoja.

Laukiu iš paties straipsnio ir laiško.

tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1948 m. gruodžio 14 d. laiškas Broniui Railai

14. 12. 48

Mielas Brony,

Matyt, mano laiško nebūsi gavęs, nes jį pasiunčiau ne tuo adresu, kuris dabar tau tinka. Aną adresą buvau gavęs iš Henriko. Anuo adresu pasiųstas tau ir „Šviesos" žurnalas. Tad dabar iš Algirdo gavęs naują tavo adresą vėl skubu rašyti.

Esu tikras, kad tos kontraversos, kurios ypač atsirado tarp mūsų dėl augalo[130], negali sudaryti tarp mūsų casus belli. Anajame laiške aš plačiau išdėsčiau mūsų trejulės nuomonę tuo klausimu, kuri yra labai griežta (ultimatyvi), bet ne mažiau nuoširdi. Jos laikausi aš ir dabar. Trumpai čia ji pakartosiu: jei būtų jau priimtas tavo projektas aukščiausio sinedrijono, būčiau priverstas iš augalo veiklos pasitraukti (žinoma, išlaikydamas visas paslaptis). Tokios nuomonės yra visa mūsų trijulė. Taigi, jei dar galima kas padaryti ir jei mūsų buvimas čia šiek tiek yra vertinamas, sulaikykit aną projektą, nes visų mūsų įsitikinimu jis baisiai pakenktų tolimesniam veikimui. Kai gausiu iš tavęs atsakymą, plačiau galėsiu parašyti mūsų samprotavimus.

Žurnalas išėjo. Gaunu už jį ir be galo daug pylos, bet kartu ir entuziastingų sveikinimų. Žinau, kad jis išėjo ne toks, kokį galima ir norėjosi buvo išleist. Ypač jis išėjo bespalvis, bet tuo atžvilgiu mano sąmoningas nusistatymas su pirmu numeriu per daug neužsimoti. Antras numeris

130. Kalbama apie Klevo organizaciją.

tikiuos išeis daug spalvingesnis. Jau turiu keletą gerų straipsnių (Greimo, prof. V. Biržiškos, prof. V. Stankos, V. Maciūno ir kt.). Baisiai norėčiau, kad pats ką nors parašytum (sakysim, kad ir sultingą reportažą apie kelionę ir pirmus įspūdžius USA). Lauksiu. Tikrai, Brony, paremk mūsų pastangas, nes dalykas nėra toks menkas. Jei pasisektų įstoti į tinkamą vagą, būtų be galo didelis dalykas. Tiesa, materialinės sąlygos sunkios, bet su laiku gal jos pasitaisys.

Kaip sekasi tau Vakarų hemisferoje? Parašyk būtinai gromatą. Pas mus šiuo tarpu nieko ypatingo. Daug kas užsirašė važiuoti į Australiją, net ir iš veiksnių. Mažėja DP respublikos gyventojų skaičius, o su tuo blanksta ir visos čionykščios problemos. Kartais ir pagalvoju, kad jau būtų gerai pakelti sparnus. Bet kol kas neturiu nei darbo, nei buto garantijų. O nusistatęs važiuoti tik arba į USA, arba į Kanadą.

„Mintis" šiaip taip laikosi, nors trečias mėnuo kaip negaunu jokio honoraro. Tad ir pragyvenimas pasidarė nelengvas. Vos ne vos gali verstis.

Jurgis džiaugiasi, kad apie pavasarį galės išeiti iš sanatorijos. O jis visai mūsų veiklai būtų taip reikalingas. Henrikas irgi ruošiasi greitu laiku išvykti į USA. Nežinia kaip jam pasiseks.

Tiek šiuo tarpu kontakto atnaujinimui.

Laukiu iš tavęs skubaus atsakymo

Tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1949 m. kovo 16 d. laiškas Broniui Railai

16. 3. 49.

Mielas Brony,

Vos vakar gavau tavo laišką su „aplinkraščiu" ir šiandien jau skubu atrašyti. Jaučiuos baisiai pačiam skolingas, nes tikrai seniai pačiam rašiau. Po teisybei buvau pametęs ir tavo adresą. Labai gerai, kad vėl mane prisiminei ir kad vėl galės susimegzti nutrūkę mazgai.

Sveikinu su tavo nauju postu. Tikrai ir aš įsivaizduoju, kad „Minties" istorija kartojasi. Žinoma, aš visiškai nepažįstu, kokios ten sąlygos ir kas bus galima padaryti, bet kiekvienu atveju laikau reikalą labai rimtu ir pats kiek galėdamas jį paremti. Visa bėda, kad ligi šiol dar nesu nei vienos eilutės parašęs amerikoniškai spaudai. Ką ten parašęs, beveik nesu perskaitęs nei vieno laikraščio. Taigi atsidūręs esu beveik visiškai prieš terra incognita ir nepaprastai sunku tiesiog ir pradėti. Tikiu, kad tu redaguosi „Vienybę", jos dvasia man bus artima, bet prie stiliaus ir tenykščių interesų nelengva priprasti. Pirmai pradžiai norėčiau (jei tas būtų įmanoma), kad man atsiuntinėtum „Vienybę", nes nematant laikraščio velniškai sunku orientuotis. Taigi, kaip matai, prašau, o ne duodu. Na, bet netrukus gal ką galėsiu ir pasiųsti. Būtų gerai, kad konkrečiau pasakytum, kas, kaip rašyti. Su „Mintim" aš nesu užimtas, nes jie kol kas išsiverčia vieni, bet esu, kaip žinai, iš esmės tinginys, o dar kai toks tinginys turi šiek tiek darbo (reikia duoną užsidirbti. O tai dabartiniu metu nėra labai mažas rūpestis), išeina visiškai blogai. Tad iš manęs daug nesitikėk, bet dūšioje visomis keturiomis patį remiu, paraginsiu ir kitus paremti. Netikiu, kad galėtum sulaukti rimtesnės paramos iš Rūko ir Karolio. Reiktų kreiptis į mažesnius, kurie ir rašyti labiau mėgsta, ir laiko turi daugiau. Na, bet žinoma iš tų, į kuriuos kreipiesi savo aplinkraščiu, sulaukus bent moralinės paramos ir tai jau didelis dalykas.

Dėl ekipos dvasios esu tos pačios nuomonės kaip ir pats. Bet aš bandau aiškinti, kodėl taip atsitinka. Mano galva, paprastas daiktas – nėra rimto reikalo, aplink kurį ta ekipos dvasia galėtų susidaryti. Savo laiku buvo tokie, bet mano galva laikini anhaltpunktai, aplink kuriuos galėjo ji suktis (bdps[131]), bet negalima nuolatinės dvasios sudaryti apie laikinus dalykus. Blogai, kad iš tokių laikinų dalykų norėta išauginti ir mūsų medis. Aš priešinaus tam ir priešinsiuos ir čia mes visi trys (Karolis, Henrikas ir aš sutariame). Juk, Brony, sakyk, ar ne įžeidimas manęs ir Henriko, kad mes pastatomi į nelygią padėtį net su tokiu Nev[eravičium] (aš prieš jį neturiu nieko prieš), nors viešame darbe kažin ar kas daugiau

131. Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio (BDPS).

už mudu nusipelnė. Tai aš sakau ne asmeniškos garbės siekdamas. Esu vienas tokių tipų, kuriuos visados tiesiog už ausų reikia traukti į garbę, kuris pats ta prasme nei piršto nepajudins, bet klausyk, vis vien taip nesidaro ekipos dvasia. Esu ir pasiliksiu tos nuomonės, nors Algirdas ir rašo nekreipti į smulkmenas dėmesio. Ne, nežinau, kaip Henrikas, bet aš pasiliksiu augalo nuošaly tol, kol nebus surastas rimtas pagrindas ekipos dvasiai. Bet žinoma tai nereiškia, kad dūšioje aš nesu su jumis, kad jums ką nors pakenksiu.

Tu turbūt girdėjai, kaip mus visus tris (Algirdą, Karolį ir mane) vilioja įvairios partijos. Pats turėjau ir konkretų pasiūlymą iš v. l. skyriaus, pareikšdamas jiems didelių simpatijų, pasidžiaugdamas, kad jų eilės stiprėja (Gimbutai, Alseika ir kt. įstojo. Net ir Radauskas). Bet sakiau, kad pačias didžiausias žuvis paliktų ateičiai, kada galėsim sušaukti partinių ir bepartinių suvažiavimą ir nustatyti gal ir naują platformą arba pasirašyti kolektyvinį susitarimą. Tai ir mums bus gražiau, ir jiems naudingiau. Kas link manęs, tai tu žinai, kad mano simpatijos dar suskilusios tarp v. l. ir s. d. Noriu gerus santykius su vienais ir su kitais kiek galima ilgiau išlaikyti. Apsisprendimas galės ateiti tik platesnėje transfiguracijoje.

Vliko sluoksniuose tuo tarpu nieko naujo. Laukiama emisarų iš USA sugrįžtant. Aktualiausia čia ir dabar, bent spaudoje, tema – ginčas dėl Romiškio. M. Lietuvos katalikai griežtai nusistatė neįsileisti. Aplamai, mes čia gyvename emigracijos karštlige. Žinai, ir aš norėčiau jau išvažiuoti į USA, bet ligi šiol neturiu darbo ir buto sutarčių. Nežinau, kodėl mano giminės Los Angeles sustreikavo. Reiktų gauti iš kitur garantijas, tik visa bėda, jau smarkiai pavėlavau ir dabar nežinau ir už ko griebtis. Jei su USA nieko neišeitų, reikės mauti į Australiją, nors norėčiau apsigyventi USA, nes Australijoje būsiu vienas. O taip norėtųsi arčiau savo prietelių būti. Svajoju, kad dar šis tas į krūvą susimetus ir sumeistravoti būtų galima.

Tiek šiuo tarpu. Žinau, kad tu dabar baisiai užimtas, bet vis vien manęs nepamiršk. Gal galėsiu ir aš pačiam būti kuo naudingas. Beje, vakar jau ištaisiau „Šviesos“ korektūras ir manau, kad netrukus galės

pasirodyti. Šitas numeris turėtų išeiti gana stiprus, tik bėda, kad turbūt bus paskutinis.

Viso gero. Sveikatos ir laimės tau ir tavo šeimai.

tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1949 m. gegužės 21 d. laiškas Broniui Railai

21. 5. 49.

Mielas Brony,

Vakar grįžęs iš Haslacho radau tavo laišką ir skubu atsakyti. Ačiū, kad ir turėdamas daug darbo ir rūpesčių manęs nepamiršti. Ačiū taip pat ir už „Vienybę", kurią gaunu ir kuri daro visiškai neblogą įspūdį. Patinka man jūsų kova su krikais ir aplamai visa jūsų linija. Kiekvienam numery randu ką nors įdomaus paskaityti. Vienas mano patarimas. Susidaro įspūdis, kad lyg tai „Vienybė" būtų vadinamos ten naujai persiformuojančios tautinės srovės organas. Nežinau, gal aš klystu, nes kol kas dar nesu gerai įsigilinęs į tenykščius santykius. Man atrodo, kad reikėtų labai budėti, kokia toji tautinė srovė iš tikrųjų yra: ar tai nėra tas pats užmaskuotas tautininkų kromas. Iš viso srovės, kurios pasivadina tautinėmis, man visuomet kelia abejonių, kad jos linksta į totalitarizmą. Taigi, ir toji Amerikos tautinė srovė, nors joje aš randu daug gerų vyrų, kažkaip manęs labai nežavi. Tau, Brony, reiktų būti su tuo labai atsargiam. Tai sakau labai draugiškai ir nuoširdžiai ir žinoma konfidencialiai. Informacijai galiu tau pasakyti, kad tavo ir Stepo dalyvavimas ten čionykščiuose tautininkų sluoksniuose nebuvo nuoširdžiai sutiktas.

Gaila, neturiu daug laiko ir negaliu plačiau savo minties išdėstyti. Trumpai, mums reikėtų išlaikyti nepriklausomumą ligi grįžimo namolei. Tu žinai, kaip mus kai kuriuos puola kitos srovės. Tačiau ir Algirdas, ir Jurgis, ir aš, ir kiti mūsų sėbrai nusistatę nepriklausomumą išlaikyti. Žinoma, reikia, kad tie nepriklausomieji būtų tam tikras vienetas, ir aš

neabejoju, kad su tuo savo laiku visuomenė bus priversta skaitytis. Gal su laiku bus galima su viena ar su kita srove paktuoti, bet su savo reikalavimais. Dabar ir dar atskirai po vieną su kuo nors paktuoti mano galva dar per anksti ir būtų tik linijos neišlaikymas ir jėgų barstymas. Sakau, tenykščių santykių nepažįstu ir užtat gal prašaunu pro šalį.

Čia uždavinys ir toliau palieka – būtinai ir visomis jėgomis Vliką sugriauti tokį, koks jis yra. Vakar važiuodamas traukiniu turėjau progos išsišnekėti su prof. D. Krivicku. Nustebau, kad ir jis lygiai tokios pačios nuomonės. Manau, reorganizacijos prasme turėtų svaresnį žodį pasakyti Amerikos visuomenė. Reikia pagaliau krikų blėdžius ir užuomačias nukaukuoti.

Jau gavau iš NCWC pranešimą, kad ir mano sutartys atėjo į Europą. Taigi už kokio pusmečio galima bus išvažiuoti. Skubėti neskubu. Dabar pradėjau dirbti IRO centre Haslache, tad ir ekonomiškai reikalai pasitaisė. Tiesa, nebus laiko rašyti, bet kad po teisybei čia Europoje jau beveik nebeliko ir apie ką rašyti. Gaila, negalėsiu labai smarkiai ir tavęs paremti, nors mielai norėčiau tavo siūlomomis temomis pasišnekėti. Tikiuos, kad atstojamu laiku ką nors pabandysiu tau brūkštelėti. Mat dabar nebereikės rašyti į „Mintį", kuri ligi šiol buvo beveik vienintelis pragyvenimo šaltinis. Bijau, kad „Mintis" neišlaikys griežtos linijos. Na, bet ir jos gyvenimas turbūt neilgas.

Rašyk ir siųsk „Vienybę" nauju mano adresu:

tavo

Vincas

IRO
Haslach/Kzgtal
French Zone of Germany

VDU LII. Mašinraštis, originalas. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

Vinco Trumpos 1956 m. gegužės 30 d. laiškas Broniui Railai

1956 gegužio 30 d.

Mielas Brony,

Visiškai nesistebėčiau, jeigu mane būtum visiškai nurašęs į pasyvą, ir asmeniškai, ir taip sakant visuomeniškai. Kaltas esu ir nebandysiu teisintis. Nenorėčiau tik, kad galvotumei, jog kas nors asmeniško ar kas nors konkretaus išskyrė.

Pas mus dabar be abejo didžiausias įvykis – tai sąskrydis Vašingtone, ypač po tų aštuonių didžiųjų atsišaukimo į tautą. Turbūt nustebsi, kad to atsišaukimo variklis buvo kaip tik tavo prietėlis Škirpa. Jis tai ir lakstė su tuo pareiškimu, kaip katė su pūsle. Keista, kad staiga žmogus, kuris taip toli buvo nuėjęs į totalitarizmo garbinimą, staiga ims šaukti: vyrai, demokratija pavojuje. Dar keisčiau, kad žmogus, kuris visą laiką norėjo pastatyti Lozoraitį kokios ten diplomatinės ir politinės misijos galva, kuris dėl to net iš liaudininkų centro komiteto su trenksmu buvo išėjęs, dabar platina visus iš Devenienės promemoria surinktus pletkelius prieš tą patį Lozoraitį. Žinoma, mums čia visiškai aišku, wo ist der Hund begraben.[132] Kaip ir paprastai, pirmasis savanoris buvo ir tebėra labai blogas šaulys. Kur tik bešauna, vis pro šalį. Visą laiką jis šovė į Vokietijos pasiuntinybę, tikėdamasis, kad Diplomatijos šefas jį paskirs pasiuntiniu. Matytum, kokius protestus rašė Vokietijos vyriausybei, kai Karvelis užsimojo „paveržti“ tą vietą. Bet, kaip žinai, su ta pasiuntinybe reikalai neina taip greitai, o Adenauerio[133] kelionė į Maskvą beveik visiškai sužlugdė tas viltis. Tad nutarė žmogelis priimti Amerikos pilietybę ir atsisveikinti su visomis viltimis. Po to ir prasidėjo kova prieš Lozoraitį, užsidegė demokratiniai jausmai, ir garbinimas VLIKo. O gal bent į amžiaus galą būtų gera pasidaryti didžiosios partijos lyderiu ir įrikiuoti save į Griniaus ir Sleževičiaus eiles. Žinoma, Blazai ir Pajaujai reikalauja pasidarbuoti, tad ko gero ir išrinks pirmininku. Bet aš manau, kaip daugelį kartų, taip ir šį kartą „taurusis riteris“ bus apstatytas Šančų Pančų. Šį ateinantį savaitgalį šis klausimas spręsis New Yorke. Gali kartais liaudininkų priešaky atsistoti Konradas Valenrodas. Gal iš

132. Kur yra šuo pakastas (*vok.*).

133. Konradas Adenaueris (*Konrad Adenauer*) – vokiečių politikas, pirmasis Vokietijos Federalinės Respublikos kancleris, 1951–1955 m. užsienio reikalų ministras.

to būtų kokia svietiška ir dvasiška nauda, bet greičiausiai nieko neišeis, ir mūsų didvyris pasijus, kad jo dainelė sudainuota. Net gaila.

Aplamai laisvinimo veiksnių reikalai labai blogi. Gaila Alseikos[134]. Įdomiausia, kaip visoje toje makalynėje laikysis frontininkai, kurie be abejo ir antrai pusei retkarčiais pakiša raudoną skarelę, ir bulių imtynės eina toliau. Žinoma, kada nors jiems reiks ir pozityviai apsispręsti, ir nuo to apsisprendimo daug kas priklausys. Šiuo tarpu jų tertius gaudens pozicija labai gera. Tarp kita ko, jie turi nemaža pasisekimo jaunojoje kartoje. O tai, šabloniškai tariant, tautos ateitis. Gerai, kad ir „Santarvė“ nesnaudžia. Jos reikalams siunčiu 25 dolerius, tik prašau neskelbti. Tikiuos taip pat netrukus galėsiu ir šį tą parašyti, nes visą vasarą esu truputį laisvesnis.

Tiek šiuo tarpu. Dovanok, kad taip vėlai teatsišaukiau į tavo laišką, bet geriau vėlai...

Labų dienų šeimai ir prietėliams

Vincas

203 3rd SE
Washington 3 DC

VDU LII. Mašinraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1949 m. gegužės 11 d. laiškas Algirdui Juliui Greimui

11. 5. 49

Labai mielas Algirdai,

„L'homme propose, Dieu dispose[135].“ Taip išėjo su mūsų pasimatymu, kurio ir po šiai dienai aš negaliu apgailėti. Ir ne aš vienas. Po teisy-

---

134. Vytautas Kazimieras Alseika (1912–2002) – žurnalistas, visuomenės veikėjas, 1944 m. pasitraukęs į Vakarus. Dirbo VLIK'o Vykdomojoje taryboje, buvo VLIK'o leidinių redaktorius, bendradarbiavo išeivijos spaudoje. Sovietų užverbuotas 1972 m. grįžo gyventi į Lietuvą.

135. „Žmogus planuoja, Dievas juokiasi“ (*pranc.*).

bei, kai tada prieš Velykas su Svirmicku neatvykai, tuojau mane pagavo koks tai prastas nujautimas. Na, ką padarysi. Ačiū, kad bent laišką parašei. Kaip paprastai, trumpai atsakysiu.

I. Dėl Lozoraičio kabineto nesu toks optimistas, kaip gerbiamas inžinierius. Visų pirma inžinierius dar nėra visi liaudininkai, o liaudininkai dar nėra liberalinis blokas. Kad nesu optimistas, yra svarbiausia dvi priežastys:

a. tarptautinė padėtis dar nėra pribrendusi jokiam kabinetui. Ir Balutis, viešėdamas anglų zonoje, buvo tokios nuomonės. Antra, nežiūrint daug kieno galvojimo (ir Balučio), kad egzekutyvas pasiliktų Europoje (ir kiek galima ilgiau Vokietijoje), vis dėlto daromi žygiai VLIKą perkelti į Ameriką. Sidzi savo pasikalbėjime su kanadiške „Nepriklausoma Lietuva" jau beveik kategoriškai tvirtina, kad tas bus greičiausiu laiku padaryta. Praktiškai dalis vliko narių jau važiuoja į USA (Bielinis, Mack[evičius], Vaitiek[ūnas] ir kt.). Žinoma, visiškai kitas klausimas, kaip jis ten bus priimtas. Mano galva, kad tokios sudėties, koks jis dabar yra, būtų nepageidaujama, kad jis ten būtų persodintas. Jis toks nėra naudingas. Ta prasme reiktų painformuoti ir Amerikos visuomenę. Be abejo, reikės tam tikro naujo vyr. organo Use, bet negi bus galima iš jo išjungti amerikines organizacijas. Prasidės šiaip ar taip reorganizacija, kurios čia Vokietijoje krikai užsispyrę nei minties nenorėjo prileisti. Vliko „cielka" turės būti vis vien sulaužyta. O, atrodo, kad reorganizacija išeis į naudą kiekvienu atveju ne krikams. Ta pačia proga reikia pasakyti, kad Balut[is] buvo visiškai kategoriškas dėl M. Lietuvos. Jis tai problemai surado gražią formulę. Esą, M. Lietuvos klausimas vlikui yra kaip panai vaikas. Šiaip daugiau pasimatymas su Bal[učiu] buvo daugiau informacinio pobūdžio. Pasimatymo dalyviai sužavėti jo energija ir orientacija. Kaip žinai, Sidzi buvo bandęs ant to punkto blefuoti, sakydamas, kad Bal[utis] jau visiškai sugurėjęs.

2. Ir dėl Šviesos reorganizacijos nesu labai optimistas. Tiesa, pats (ir Saulius) dalyvavau diskusijose dėl tos reorganizacijos. Paskutiniu momentu visas projektas vos nenuėjo šėveliais. Nesupratau gerai, kodėl Petras[136] buvo vienas didžiausių reorganizacijos priešų, nors jam, kaip ir daugeliui kitų, kurie ligi šiol dar nėra susirišę su jokia politine grupe ir kuriems jautrus plataus liberalinio ir laicistinio pobūdžio bloko or-

---

136. Petras Jurkštas.

ganizavimas, tokia reorganizacija kaip tik turėjo būti pakeliui. Atrodo, kad čia turėjo lemti asmeniškos ambicijos. Mano noras būtų, kad Šviesa būtų savotiška superorganizacija grynai kultūriniams tikslams, po kuria galėtų tilpti politinės partijos viso liberalinio bloko (nuo sd. ligi taut[ininkų]). Deja, tam pasiekti trūks macės. Nežinau, kaip susiklostys padėtis Amerikoje ir kitur (ir aš laikinai apsisprendžiau važiuoti į Usą, jei pasiseks. Maždaug už pusmečio), čia Vokietijoje nieko rimtesnio jau sumeistravoti negalima. Nežiūrint į viską, Šviesai jaučiu didelį kultūrinį vaidmenį prieš akis (svarbiausia Lietuvoje), ypač turint prieš akis totalistinius krikų a la Maceina siekimus. Tam tikros rūšies kulturkampfas[137] neišvengiamas, tik su tuo bent kol kas reikia atsargiai, nes žmonės (ir ne krikai) nelengvai atsikrato tradicijų. Žurnalo antras numeris jau turėjo pasirodyti, bet nežinau, kodėl užkliuvo. Jau antra savaitė nematau Sauliaus. Jis tarp ko kita labai norėjo tave pamatyti ir buvo paaukojęs tavo vizitui gražią cointreau bonką ir dar kai ką.

3. „Mintis" perėjo visiškai į naujas rankas. Buvo pasiūlyta ir man „bosauti", bet kažkaip iš to nieko neišėjo (mano kaltybė). Abu dabartinius redaktorius (Meškauską ir Palukaitį) pažįstu. Vyrai neblogi, tik man atrodo neišlaikys linijos. Apie tai reikėtų daug šnekėti. Vis vien galima ir reikia remti. Duok ir pats šį tą, kad tuo būdu daugiau būtų galima supančioti. Mat, tarp mūsų šnekant, Meškauskas nėra idėjinis žmogus. Jam svarbu biznis. Juk jis parašė straipsnį ir „Tėvynės Sargui", kad tik gautų honoraro. Svarbiausias jo tikslas kiek galima daugiau skaitytojų. Jis kreipėsi dėl bendradarbiavimo ir į Braz[aitį], ir į Būtėną, ir į Katilių. Na, pažiūrėsim. Nieko nereikia imti tragiškai.

4. Dėl Neveravičiaus novelių, žinai, tikrai sąžinė neleidžia nieko rašyti, nes gi tarp mūsų šnekant tos novelės visiškas šūdas. Aš tiesiog buvau priblokštas, kaip žmogus išdrįso leisti.

5. Siunčiu nuotrauką (paties darbo).

Žiūrėk atskirą lapuką.

Viso gero.

tavo

VDU LII. Mašinraštis, kopija. (Laiškas rašytas be lietuviškų simbolių.)

---

137. Kultūrų mūšis (*vok.*).

Vinco Trumpos 1960 m. sausio 1 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1960. I. I.

Mielas Vytautai,

jau kuris laikas girdžiu, kad „Metmenys" pasirodė, bet pas mus Vašingtone dar nei kvapo nesijaučia. Kodėl?

Girdėjau nusiskundimų A. G. straipsnio teiginiu, kad „tautininkas perėmė vadovavimą liberalizmui". Jei toks teigimas yra, man atrodo, jis nelaimingas ir netikslus.

Dėl platinimo: manyčiau Vašingtone būtų galima 10 egzempliorių (gal tiek ir prenumeratorių).

Buračaitė – ateitininkė. Neišplatino ji nei vieno liberalinio egzemplioriaus, neplatins ir „Metmenų". Nežinau, kas ten tą galėtų padaryti. Gal Čipkienė (?).

Dėl medžiagos antram numeriui: nieko neturiu. Nei Page, nei Tarulio knygos neturiu. Tik Senn knygą peržiūrėjau. Jas visas reiktų recenzuoti.

Ateičiai galėčiau duoti:

Kultūrinio palikimo problema Lietuvai

Kartų kova Lietuvoj, ypač atžvelgiant į jaunimo reikalus.

Siųsdamas linkėjimus su 1960 m. vis dėlto negaliu nutylėti nusivylimo, kad mus, vašingtoniečius, taip ignoruojate su „Metmenimis".

Tavo

V. Trumpa

III Anacostia Rd SE

Washington 19, DC

P. S. Blekaitis[138] sakosi jo paskaita buvusi silpna. Tačiau reiktų kreiptis į jį patį asmeniškai.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

---

138. Jurgis Blekaitis (1917–2007) – režisierius, literatūros kritikas, bendradarbiavo išeivijos spaudoje „Literatūros lankuose", „Aiduose", „Margutyje", „Metmenyse".

Vinco Trumpos 1961 m. vasario 3 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1961. 2. 3 d.

Mielas Vytautai,

baisiai nemaloni istorija išėjo su S. Žymantu. Esu įsitikinęs, kad B. Raila ir S. Ž[ymantas] siekia sukompromituoti mane lietuviškos visuomenės, ypač santariečių akyse. Nežinau, kiek jiems tas pasiseks. „Darbininkas" (iš tiesų, J. Brazaitis) pasinaudojęs jų argumentais bando pulti kartu ir santariečius. Nesunku suprasti, kad jiems tai naudinga medžiaga. Manau pačiam ir visiems santariečiams mano pažiūros krašto atžvilgiu yra pakankamai aiškios, nes ne kartą tuo reikalu teko kalbėti ir rašyti. Jos nei kiek nepasikeitusios ir šiandien. Tokias, o ne kitokias, mintis aš dėsčiau ir New Yorke. Tai gali paliudyti visi, kurie tame pasikalbėjime dalyvavo. Esu pasiryžęs jas ir toliau ginti, nesvarbu ar kam tas patinka, ar ne.

Sąryšy su tuo konfliktu galvoju parašyti straipsnį apie emigracijos reikšmę aplamai sociologiniu ir istoriniu požiūriu. Man atrodo, kai kada emigracija vaidina didelį vaidmenį, o kartais jos vaidmuo lygus nuliui (kaip pav., rusų emigracijos po 1917 m. revoliucijos). Tai galbūt padėtų atsakyti į klausimą, kokia mūsų dabartinės emigracijos reikšmė ir vaidmuo? Kaip sveikam atrodo tokia tema?

J. Blekaitis žada paruošti straipsnį apie Lietuvos teatrą (išplėsta jo paskaita New Yorke ir Wašingtone). Labai įdomus.

Su Nyka-Niliūnu[139] blogai. Nieko iš jo negaliu gauti. Jis iš viso skeptiškas „Metmenų" atžvilgiu (tarp mūsų, ypač dėl A. Mackaus[140] straipsnio).

New Yorke J. Kiznis, A. Šalčius, J. Mačiūnas ir A. Ignaitis ruošiasi išleisti naują žurnalą. Esu labai skeptiškas dėl to, nes tai tik skaldytų liberalines demokratines jėgas. Bandau juos atkalbėti, nežinau, ar pasiseks.

Ar pastebėjai, „Tėvynės Sarge" buvo gana įdomus ir objektyvus straipsnis apie mūsų „Lietuvišką liberalizmą". Manau, į jį reiktų atkreipti dėmesį „Metmenyse".

---

139. Alfonsas Nyka-Niliūnas (Čipkus) – poetas, literatūros kritikas, vertėjas, vienas iš žurnalo „Literatūros lankai" steigėjų. „Aidų", „Metmenų" bendradarbis.

140. Algimantas Mackus (1932–1964) – poetas, žurnalistas, Margučio radijo vedėjas, „Margučio" redaktorius, Santaros-Šviesos federacijos narys, bendradarbiavo „Literatūros lankuose", „Metmenyse" ir kitoje lietuvių spaudoje.

Mano „Metmenų“ skaitytojai lauktai pasirodant naujo numerio.
Labų dienų Ritai
Tavo Vincas

III Anacostia Rd. SE
Washington 19, DC

P. S. L. Dambriūnas[141] turi straipsnį santykių su kraštu klausimu, kurio nedėjo „Į Laisvę“. Siūliau jam duoti „Metmenims“. Kaip atrodo?

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1962 m. kovo 11 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1962. 3. 11

Mielas Vytautai,

ką tik gavau vieną egzempliorių „Metmenų“ (...). Pirmas įspūdis neblogas. Geri Šilbajorio[142] ir Donielos[143] straipsniai, nors už Donielos turbūt gausime mušti iš katalikų pusės. Bet to nereikia bijoti.

Nustebau tik neradęs prof. P. Skardžiaus[144] straipsnio. Jį būtinai reikėjo įdėti (pav., vietoj Meko eilėraščių). Man baisiai nepatogu, nes aš tą straipsnį iš jo buvau gavęs. Ką manai daryti? Beje, jis nori ir korektūrą pažiūrėti. Labai prašau kaip nors tą reikalą sutvarkyti. Iš viso, su tokiais bendradarbiais reikia elgtis labai atsargiai.

---

141. Leonardas Dambriūnas (1906–1976) – kalbininkas, visuomenininkas, žurnalistas, ateitininkų federacijos Lietuvių fronto bičiulių sąjūdžio narys, bendradarbiavo „Aiduose“, „Lituanus“, „Akiračiuose“ ir kitoje lietuvių išeivijos spaudoje.
142. Rimvydas Šilbajoris (1926–2005) – literatūros istorikas, kritikas, slavų ir Rytų Europos kalbų ir literatūros profesorius, „Akiračių“, „Aidų“, „Metmenų“ ir kitų leidinių bendradarbis.
143. Vytautas Doniela – filosofas, po karo gyveno Australijoje, bendradarbiavo lietuvių spaudoje.
144. Pranas Skardžius (1899–1975) – kalbininkas, po karo pasitraukęs į Vakarus gyveno JAV, bendradarbiavo įvairiuose lietuvių išeivijos leidiniuose.

Jau Nykos dėl to netekome. Jeigu „Aidai“ gali dėti jo vertimus, kodėl „Metmenys“ ne. Man jis atvirai pareiškė savo nepasitenkinimą, nors, aplamai, jis santariečiams ir „Metmenims“ turi daug simpatijų.

Gera idėja – apžvelgti Lietuvoj išeinančias svarbesnes knygas. Manyčiau, kad būtų gerai, kad Rekašius[145] ar kas nors kitas ateity apžvelgtų mokslinę Lietuvos literatūrą. Kadangi aš pats ne taip seniai rašiau „Aiduose“ (ir „Lituanus“) apie istorikus, tad ta spraga jau užkišta. Ateity neatsisakau vėl tokią apžvalgą padaryti. T. Remeikis[146] ar L. Sabaliūnas[147] galėtų apžvelgti politinę – ekonominę literatūrą. Nežinau, kas galėtų duoti meno, muzikos ir dailiosios literatūros apžvalgas.

Kada manai išleisti 5-tą numerį. Būtų gerai vykdyti planą (tris, o mažiausia du numerius į metus).

Rašyk.

Tavo V. Trumpa

P. S. Būtų gera, kad Valdas[148] duotų politinės emigrantų padėties apžvalgą, ypač sąryšy su delegacija. Reiktų apžvelgti ir aplamai svarbesnes gyvenimo problemas.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1962 m. gruodžio 1 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1962. 12. 1

Mielas Vytautai,

galbūt būtų gerai prie mano paskaitos pridėti prierašas, pacituojant iš „Į Laisvę“ žodžius: „Vinco Trumpos žodis vietomis buvo skaudus

---

145. Zenonas Rekašius (1928–2011) – elektrotechnikos inžinierius, žurnalistas, vienas iš „Akiračių“ steigėjų ir redaktorių.

146. Tomas Remeikis – politologas, visuomenės veikėjas, 1962–1968 žurnalo „Lituanus“ redaktorius, vienas iš „Akiračių“ steigėjų ir redaktorių.

147. Leonas Sabaliūnas – politologas, istorikas, vienas iš Santaros-Šviesos iniciatorių ir narių.

148. Valdas Adamkus (Adamkavičius) – ekologas, inžinierius, visuomenės veikėjas, vienas iš tuometinių Santaros-Šviesos federacijos vadovų.

savo bekompromisine teisybe. Bet tiktai tokia bekompromisinė teisybė, toks atviras žvilgsnis į save mums padeda atsekti tikrąją mūsų situaciją." Tai atimtų ginklą iš kai kurių demagoginių puolikų, kurių galima laukti. Teisingos, kad ir aštrios kritikos nebijau.

Girnius[149] ir turbūt visas katalikiškas frontas nebus patenkinti mano samprotavimais apie jo knygą. Bet gal ir gerai buvo jis truputį nusodinti, ypač prisimenant, ką apie tą knygą rašo Girnius pask. „Aidų" numery (...).

Beje, mano prietelius iš „Valia Eesti" žurnalo redakcijos norėtų artimesnio bendradarbiavimo su „Metmenimis". Jis norėtų gauti 3 numerius „Metmenų".

Jo adresas:

Mr. Heller Grulti

2137 Sniltand Terrace SE

Apt. 302, Washington, DC

Gal būtų gerai tau ir asmeniškai su juo sueiti į kontaktą.

Matei, Tavo straipsnį apie trečią frontą perspausdino „Vienybė".

Nežinau, ar rašiau tau dėl novelės (Marijaus). Aš truputį prisibijau, kad kai kas neįtartų, kad apie „Metmenis" darosi Kamarila, nors aš visus tuos žmones atskirai baisiai mėgstu ir vertinu.

Aplamai numeris neblogas. Jonynas[150] patiko.

Tiek šiuo tarpu.

tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

---

149. Juozas Girnius (1915–1994) – filosofas, publicistas, Ateitininkų federacijos narys, Lietuvių fronto bičiulių ideologas, „Aidų" žurnalo redaktorius.

150. Vytautas Aleksandras Jonynas (1918–2004) – literatūros kritikas, po karo gyveno Kanadoje, recenzijas ir straipsnius skelbė „Aiduose", „Metmenyse", „Akiračiuose", „Tėviškės žiburiuose" ir kituose išeivijos leidiniuose.

Vinco Trumpos 1962 m. gruodžio 19 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1962. 12. 19

Mielas Vytautai,

su paties pakeitimais sutinku. Reikia pridėti, kad tai buvo paskaita Santaros metiniame suvažiavime. Būtų gerai peržvelgti, ką spauda (jos tarpe ir „Į Laisvę") rašė apie „Metmenis".

Man atrodo, reikės pačiam atsakyti ir į užsipuolimus ant tavo trečio fronto, ypač „Naujienų" ir „Dirvos" (atrodo, bus ir daugiau). Kas liečia „Naujienas" (čia, Vašingtone, spėja, kad tai H. Blazo straipsnis), reiktų pasisakyti, kad pozityviai žiūrėti į santykius su kraštu (be reikalo, kažkodėl visi kalba apie „bendradarbiavimą"!) nereiškia atsisakymo siekti laisvės ir nepriklausomybės. Siekimas maždaug visų (išskyrus gal „Laisvę" ir „Vilnį") toks pat. Skirtumas tik metoduose.

Žiūrint tolimesnės perspektyvos reikėtų galvoti apie sušaukimą konferencijos santykių su kraštu ir naujų laisvinimo metodų ieškojimo klausimu. Kadangi „Metmenys" (ypač po Dambriūno straipsnio) tais klausimais pasisako daugiau mažiau pozityviai, gal jie ir galėtų imtis iniciatyvos tokiai konferencijai šaukti. Joje daugiau turėtų dalyvauti jaunesnės kartos ir Kultūrininkų, o ne grynų politikierių. Man atrodo, visos rezoliucijos (VLIK'o, Bendruomenės, atskirų partijų) ryšių su karštu reikalu yra grynas nesusipratimas.

(2) Griniaus atsiminimų II tomo neturiu – nežinau, kur gauti. Dėlto ir recenzijos negaliu parašyti.

(3) Daugiau kaip prieš 2 savaites rašiau Vaičiui[151] skubiai man prisiųsti dar 5 egz. „Metmenų". Nieko negirdžiu. 10 egz. prisiuntė, kuriuos išplatinau, net parduodamas ir savo asmenišką kopiją. Tad dabar nei pats „Metmenų" neturiu. Negavo egzemplioriaus ir Skardžius. Jeigu man prisiųs 5 egz., aš jam vieną numerį, kaip bendradarbiui, dovanosiu.

(4) Būdavas, R. Mieželis[152] parašydavo recenziją „Dirvai". Kol kas nieko. Ar Mieželis neparašė, ar „Dirva" nedėjo?

---

151. Ramojus Vaitys – inžinierius, kompozitorius, visuomenininkas, Santaros-Šviesos federacijos narys, „Metmenų" žurnalo administratorius.

152. Raimundas Mieželis – visuomenininkas, Santaros-Šviesos narys.

(5) Dėl prozos ir poezijos blogai. Nesusidaryk įspūdį, kad aš būčiau prieš Marių, Algimantą, Liūnę[153]. Visiškai ne. Jie mano ir mūsų visų geriausi bičiuliai. Bet visados žurnalui geriau išeiti su naujais vardais ir bendradarbiais. Gal Kaupas[154]?

(6) Gerai, kad pačiam atrodo mano straipsnis ne per drąsus. Tačiau turėdamas galvoj, kaip kai kas jautriai į visus tuos dalykus žiūri, manau, mano straipsnis ir Dambriūno sukels tam tikrą audrą. Bet tas neblogai.

Berods tiek šiuo kartu.

Tau ir Ritai linksmų švenčių.

tavo

Vincas

III Anacoctia Kd.SE

Washington 19, DE

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1965 m. sausio 11 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1965. I. 11 d.

Mielas Vytautai,

siunčiu Kaupo straipsnį ir savo recenziją apie Merkelio Smetoną. Ji išėjo aštroka, bet kitokios negalėčiau parašyti.

Nekrologo apie A. Mackų nerašysiu. Manau, pats, Ostrauskas[155] ar Meželis daug daugiau apie Algimantą žinote ir galit parašyti.

Gavau iš Raimos aplinkraštį apie A. Mackaus fondo reikalus. Bandysime šį tą daryti.

---

153. Marius Katiliškis, Algimantas Mackus, Liūnė Sutema.

154. Julius Kaupas (1920–1964) – gydytojas, rašytojas, literatūros kritikas. „Literatūros lankuose", „Metmenyse", „Drauge", „Aiduose" ir kt. spausdino literatūros kritikos straipsnius, esė.

155. Kostas Ostrauskas (1926–2012) – dramaturgas, literatūros istorikas, kritikas. Santaros-Šviesos narys, „Metmenų", „Aidų", „Literatūros lankų" ir kitų leidinių bendradarbis.

Dėl Mackaus vakaro Vašingtone turbūt nieko neišeis. Vieni ateitininkai čia organizuoti, o jie be abejo nebus suinteresuoti tokiu minėjimu. O be organizacijos nieko negalima padaryti.

Nepatinka man, kad Drunga perima „Metmenis" redaguoti. Jis per daug tautininkas ir goldvaterinkas. Pav., labai abejoju, ar jis dėtų mano recenziją apie Merkelio knygą. Be to, dar ir dabar negaliu pamiršti ir nepykti apie jo panegirišką recenziją apie Railą. Nežinau, kaip bus toliau, bet jeigu Drunga anuose dviejuose mažesniuose „Metmenų" numeriuose sėdės, nemanau, kad aš galėčiau bendradarbiauti. Beliktų tik tavo didysis numeris. Ar ne geriau būtų buvę: Mieželis ir Antanaitis[156], J. Šmulkštys[157] ir Antanaitis arba Almenas[158] ir Antanaitis, arba Gureckas[159] ir Šimoliūnas.

Asmeniškai prieš Drungą nieko neturiu, jis labai senas mano draugas, bet jis per daug dogmatiškas ir per daug tautininkas.

Reiktų apie tai daugiau pasišnekėti.

Viso geriausio

tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1965 m. kovo 31 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1965. 3. 31 d.

Mielas Vytautai,

(1) Dėl Dambriūno straipsnio, manau, kai jis pasirodys „Metmenyse", tada bus galima reaguoti, jeigu iš viso bus reikalo tuo klausimu pasisakyti.

156. Algirdas Titus Antanaitis (1927–2003) – literatas, literatūros kritikas, žurnalistas, „Akiračių", „Metmenų" bendradarbis. 1968–1991 m. vadovavo Čikagos lietuvių sceninio humoro ir satyros grupei „Antras kaimas".

157. Julius Šmulkštys (1930–2010) – sociologas, politologas, žurnalistas, vienas iš Santaros-Šviesos iniciatorių ir vadovų, „Lituanus", „Metmenų", „Akiračių" bendradarbis.

158. Kazys Almenas – rašytojas, inžinierius, fizikas, Santaros-Šviesos federacijos narys.

159. Algimantas Gureckas – teisininkas, ekonomistas, visuomenės veikėjas, vienas iš Šviesos organizacijos Vokietijoje steigėjų, aktyviai dalyvavęs JAV lietuvių bendruomenės ir PLB veikloje.

(2) Kairio knygos recenziją pažadėjau „Aidams“. Manau, naudingiau ji bus ten pamatyti. Apie memuarinę literatūrą bus galima kada nors vėliau parašyti, charakterizuojant Kairį.

(3) Dėl Tabor Farmoj suvažiavimo praeitą savaitgalį būdami pas Kostą kalbėjome, kad reiktų A. Mackaus prisiminimo, bet ne tokio, kokį dabar rengia Bostonas, „Dirva“, Los Angeles (Raila) ir t. t. Kostas turėtų daug ką įdomaus pasakyti. Aš norėčiau trumpai pakalbėti tema: Gyviems reikalinga pagarba, mirusiems – teisybė (Voltaire). Labai dažnai ant gyvų šunis kariame, o ties mirusiais verkšlename.

(4) Turbūt gavai Mieželio pasisakymą dėl Railos. Įdomu, kad visiškai nesusitarus mūsų reakcija, atrodo, buvo panaši. Keista, kad tik mes du reagavome: kur kiti.

Manęs Raimos atsakymas ne visiškai patenkina. Aš rengiuos parašyti atvirą laišką B. Railai ir parašyti, kad jis būtų atspaustas „Mūsų žingsniuose“, prieš tai pasiųsdamas Centro Valdybai. Pagrindinė mintis – Brony, pasilik opozicijoje. Tai visiems bus geriau. Labai gerai, kai neigiamai ir puolančiai kalbi apie Santarą ir Santariečius, bet labai blogai, jeigu pradėsi be saiko liaupsinti. Toliau, manau, parašyti, kad Santaroj maždaug yra vietos visiems ir visom idėjom, išskyrus Railą. Ir t. t.

Kai tau atrodo? Jeigu būtų įdomu, galėčiau pačiam pirma pasiųsti, o pats, savo pastabas padaręs, persiųsti Centro Valdybai su prašymu, kad būtų paskelbtas „Mūsų Žingsniuose“.

Parašyk

tavo Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1967 m. spalio 7 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1967. 10. 7 d.

Mielas Vytautai,

nežinau, ar jau esi painformuotas apie paskutinius įvykius dėl Kultūros Kongreso[160]. Kaip žinai, Kultūros Taryba vienbalsiai priėmusi re-

160. 1967 m. organizuojant III JAV ir Kanados lietuvių Kultūros kongresą nebuvo išvengta nesutarimų. PLB Kultūros tarybai rengiant kongresą Vykdomasis komitetas nusprendė iš kviečiamų į Kongresą kalbėtojų sąrašo išbraukti Tomą Remeikį, Vincą Rastenį ir

zoliuciją prieš Remeikio, Rastenio ir Jonyno[161] pašalinimą iš Kongreso ir su ta rezoliucija pasiuntusi Puziną[162] tartis su Bendruomenės vadais. Prieš porą dienų gavau iš Puzino pareiškimą, kad jis atsisako nuo Kult. Tarybos pirmininko pareigų, ir pasiaiškinimą PLB Valdybai, kodėl jis taip daro. Tame pasiaiškinime jis kaltę suverčia ant keturių tarybos narių (Kosto, Vaškelio[163], Dambriūno ir manęs), kad mes pažeidę drausmę. Atrodo, Puzinas New Yorke buvo visiškai išprievartautas, kad leidosi panaudojamas melui (mūsų rezoliucija buvo vienbalsė, pačiam Puzinui reiškiant pasitenkinimą dėl jos). Tai primena NKVD metodus, kai žmogus pasirašo viską, ką čekistas pakiša.

Šnekėjau apie tai su Kostu ir Leonardu. Mes nuo savo pozicijos neatsisakome ir pasiryžę su tuo reikalu eiti į viešumą.

Kol kas, atrodo, Kultūros Kongresas bus ruošiamas iš Čikagos. Būtų gerai, kad jame niekas, kas nepritaria raganų medžioklėms, nedalyvautų. Ta prasme trumpai esu parašęs Raimai. Būtų gerai paveikti visus laikytis tokio nusistatymo (Kostas žadėjo parašyti Rimvydui, Leonardas – Girniui). Nepamenu, ar Žygas yra numatytoj programoj, jei taip, reiktų jį paveikti, taip pat M. Drungą ir kt. (Šitą prašiau paveikti Raimos.)

Didžiausias smūgis būtų, jeigu pavyktų atkalbėti Darių[164], bet nemanau, kad tas pasisektų, nes jis, atrodo, oportunistas.

Tai tokia situacija šiuo metu. Žiūrėsim, kas toliau dėsis.

Pagal „Draugą“ ir „Dirvą“ vis dar atrodo, kad mūsų Suvažiavimo nebuvo. Girnius žadėjo mano aprašymą (sutrumpinęs!) įdėti į „Aidus“.

Kaip sekasi su sekančiu „Metmenų“ numeriu?

Ar išspausi ligi N. Metų?

Vytautą Jonyną. Protestuodami dėl tokio elgesio PLB Kultūros tarybos nariai V. Trumpa, K. Ostrauskas, A. Vaškelis paskelbė protestą ir pasitraukė iš Kultūros tarybos.

161. Vytautas Kazimieras Jonynas (1907–1997) – dailininkas, 1944 m. pasitraukęs į Vakarus 1946 m. Freiburge įkūrė Taikomosios dailės mokyklą ir iki 1950 m. buvo jos dėstytojas ir direktorius. 1951 m. persikėlė gyventi į JAV.

162. Jonas Puzinas (1905–1978) – archeologas, visuomenės veikėjas, 1949 m. persikėlęs gyventi į JAV įsikūrė Filadelfijoje. 1962–1968 m. PLB Kultūros tarybos pirmininkas.

163. Aleksas Vaškelis (1920–1996) – lituanistas, gyveno ir dirbo Filadelfijoje, nuo 1962 m. PLB Kultūros tarybos sekretorius.

164. Darius Lapinskas – kompozitorius, muzikas, Naujosios Čikagos operos vadovas.

Gal sekančiam numeriui reiktų pagrindinio straipsnio apie Kultūros supolitikinimą?

Labų dienų Ritai

tavo

Vincas

III Anacostia Rd. SE

Washington DC

20019

P. S. Ką tik skambino Remeikis iš Čikagos. Atrodo, Nainys nenori eiti Jasaičio[165] keliu. Nori visą Kongreso programos atsakomybę palikti Kultūros Tarybai. Šnekėjo su Barzduku[166]: PLB valdyba nenori priimti Puzino pasitraukimo. Dambriūnas sutiktų būti nauju Tarybos pirmininku.

Tokie „new developments". Žiūrėsim, kas toliau darysis. Gal dar ne viskas žuvo!

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1967 m. lapkričio 9 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1967. 11. 9 d.

Mielas Vytautai,

ką tik gavau Tavo anketą. Klausimai formuluoti gerai ir įdomūs.

Tik negerai, kad tą anketą siunti vien tik, taip sakant, „Metmenų" žmonėms. Žinoma, atsakys tik trečdalis. Bet vis vien reikėjo ją pasiųsti ir vadinamos pozicijos žmonėms: A. Vaičiulaičiui, K. Bradūnui, P. Gaidai, A. Rinkūnui ir t. (išbraukti A. Budreckui, J. Audėnui, J. Kardeliui, įrašyta Aistis) (gal J. Gabniui). Man atrodo, dar nevėlu tas padaryti.

165. Jonas Jasaitis (1926–1981) – teisininkas, visuomenininkas, 1961–1967 m. JAV Lietuvių bendruomenės Tarybos pirmininkas.

166. Stasys Barzdukas (1906–1981) – kalbininkas, pedagogas, visuomenės veikėjas, vienas iš JAV Lietuvių bendruomenės ir PLB vadovų, 1963–1969 m. PLB Valdybos vicepirmininkas.

Dėl Kongreso: Kostas, A. Vaškelis ir aš pasitraukiame iš Kul. Tarybos ir Kongreso. Atrodo, nedalyvaus nei Girnius, nei Dambriūnas. Remeikis buvo nepatenkintas mūsų akcija, bet, atrodo, pagaliau sutinka. Mieželis taip buvo už tai, kad neišeiti iš Kult. Tarybos ir dalyvauti Kongrese. Sprendimas buvo sunku padaryti, ir Kosto žodis nulėmė.

Smagu, kad „Metmenys" žada netrukus pasirodyti. Esant tokiai spaudai, kokia dabar yra, būtina „Metmenys" išleisti kaip galima dažniau.

Labų dienų Ritai ir visiems

Tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1968 m. sausio 22 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1968. I. 22 d.

Mielas Vytautai,

kadangi „Sėja" ir „Naujienos" gana nerviškai (matytis, skaudu) atsiliepė į mano „kairę", ar nemanytum, kad būtų verta vėl juos pakutenti. Nesistengiant jiems atsakyti (tai būtų bergždžias laiko gaišinimas), bet toliau ryškinant kairiosios sampratą. Juk vėl toj pačioj „Sėjoj" kažkoks Balandis rašo straipsnį, po kuriuo mielai galėtų pasirašyti J. Smetona. Parašyk, ką galvoji ir kada norėtum gauti, jei manytum, kad toks apžvalginis straipsnelis reikalingas.

Šiaip daugiau pas mane nieko naujo. Po truputį varaus į priekį su savo Svarstymais apie XIX a. Lietuvoje.

Viso geriausio

tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1968 m. kovo 20 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1968. 3. 20 d.

Mielas Vytautai,

šį savaitgalį važiuoju į Bostoną su paskaita „Lietuvos nepriklausomybės idėja“, kurioj visai naujoj šviesoj pažiūrėsiu į visą eilę klausimų (ir į Vasario 16). Pažiūrėsiu, ar ir prieš mane bus panaši reakcija, kaip prieš Raimą.

Turbūt girdėjai apie įvykius Klevelende.

Whitefish lietuviškai sikas. Man atrodo, latvių poezijos buvo per daug. Estų reiktų sumažinti.

„Pergalė“ šių metų Nr. 7 recenzuoja tavo Kudirką.

„Kultūros“ (lenkų) šių metų Nr. 1 yra gražus straipsnis apie Lietuvą, kur mini „Metmenis“ ir „Lituanus“. Palankiai.

Specialiai apie Šliūpą mano Svarstymuose nebus.

Tiek šiuo tarpu

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1969 m. vasario 28 d. laiškas Vytautui Kavoliui[167]

1969. 2. 28 d.

Mielas Vytautai,

Re : Statutas

Aš buvau skeptiškas dėl Statuto leidimo[168] ir tai parašiau Gintautui[169]. Po to jis mane plačiau painformavo, prisiųsdamas Platerio įžangą, kurią dar tebeturiu. Įžanga parašyta ne genialiai, bet neblogai (kitais žodžiais, nieko originalaus). Turiu šiek tiek abejonių ir dėl vertimo,

167. Laiško viršuje raudonu pieštuku parašyta „Vyto – Tavo (ir Fondo) informacijai. Man atrodo, kad istorinių knygų leidimą turėtų istorikai nuspręsti. V.“

168. Lietuvos Didžiosios kunigaikštijos 1529 Statutas. [Vertė Jonė Deveikė, įvado autorius Aleksandras Plateris]. Chicago: A. Mackaus knygų leidimo fondas, 1971.

169. Gintautas Vėžys (1926–2006) – inžinierius, knygų leidėjas, nuo 1965 m. vadovavęs Algimanto Mackaus knygų leidimo fondui.

kurio nemačiau. Gerai pažindamas Deveikę, bijau, kad ji ir čia galėjo būti ne visiškai tiksli.

Labai galimas dalykas, kad Lietuvoj tą dalyką išleis (išleido Kazimiero teisyną, Gedimino laiškus, Mykolą Lietuvį ir t. t.). Žinoma, jie padarytų daug geriau, ypač kad ten yra toks puikus Statutų specialistas Raudeliūnas, kurį gerai pažįsta Leonas S[abaliūnas]. Jeigu iš tikrųjų Lietuvoj dalykas būtų leidžiamas, tai tikrai mums nereikėtų leisti. O jeigu fondas turi per daug pinigų, tai juos galima panaudot kur kitur (paskolinti „Metmenims").

Šiomis dienomis siųsdamas atgal Platerio įžangą, panašias mintis bandysiu dėstyti Gintautui.

Parašyk ir pats nuo savęs. Žinau, kad Kostas irgi priešingas.

Tavo Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1970 m. gegužes 12 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1970. 5. 12

Mielas Vytautai,

kaip sekasi naujo „Metmenų" tomo gimdymas? Skaitytojai jau laukia.

Ar pagaliau Nyka prisiuntė savo Zaborskaitės Maironio recenziją? Tikrai jis terliojasi per ilgai? Jeigu taip Mackus būtų terliojęsis su jo Hamleto vertimu, dar ir šiandien tas vertimas nebūtų pasirodęs. Prieš kiek laiko Nyka sako man: pasiteirauk, ar Kavolis gavo jo recenziją. Girdi, daviau sūnui įmest, gal jis neįmetė. Kai iš Kosto sužinojau, kad tu tikrai dar negavai, Nyka sumišo. Parašysiu ir tuojau pasiųsiu, bet dar turiu pirma vieną vertimą padaryti. Visa tai sabotažas, daugiau nieko.

Ar matei „Aidų" Nr. 3, kur kažkoks Kalvėnas puola tavo „Neaiškumo patalogijas". Puola truputį kiauliškai ir gimnazistiškai. Ar nereikėtų reaguot? Jeigu norėtum, aš pats galėčiau pabandyt. Manau, ar neverta būtų „Metmenims" užimti truputį karingesnę liniją. Girniaus–Nykos ašis „Aiduose" aiškiai nukreipta prieš „Metmenis". Aplamai, tariausi

„pažangieji" katalikai norėtų paveržti sau tai, ką „Metmenys" nuo pat pradžios vykdė. Jie tai daro jėzuitiškai gudriai, kartais komplimentą pasakydami, bet nuolat knisdamiesi po pamatais.

Buvau susitikęs su Daunoru[170]. Jis kažko truputį nepatenkintas Čikagos koncertu, nors Darius[171], esą, akomponijavęs meistriškai.

Aš vis dar sėdžiu be darbo ir po truputį krapštaus su savo rašiniais.

Kaip su atostogoms?

Sveikink Ritą

tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1971 m. lapkričio 23 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1971. 11. 23

Mielas Vytautai,

ačiū už laišką.

Dabar esu užimtas su kai kuriais reikalais, susijusiais su mano Napoleonu[172]. Užtat ligi metų pabaigos straipsnio „Metmenims" tikrai negalėčiau paruošti. Be to, visą tautinio atgimimo problematiką būtų sunku vienam straipsny sutalpinti, todėl galėčiau duoti tik pirmą dalį, kurią norėčiau pavadinti „Tolimoji paralelė", kurioj palyginčiau mūsų liaudies kovas dėl laisvės su Amerikos negrų kova. Įdomu, kad jau tuo metu (maždaug XIX vidury) tokia paralelė buvo vedama. Jeigu Tau tokia mintis patiktų, straipsnį galėčiau paruošt apie sausio pabaigą.

---

170. Vaclovas Daunoras – Lietuvos operos solistas, 1970 m. lankęsis JAV, ten buvo surengti jo koncertai.
171. Darius Lapinskas.
172. V. Trumpa rengė knygą „Napoleonas. Baltija. Amerika". Chicago: A. Mackaus knygų leidimo fondas, 1973.

Kadangi suvažiavimas dar už jūrų – marių, tad dėl eventualaus mano dalyvavimo susitarsim. Būtų gerai susitikti Filadelfijoj gruodžio pabaigoj, kaip pats siūlai. Bandysiu susišnekėt su Kostu.

Kaip Ritos sveikata?

Tavo

Vincas

4800 Berwyn House Rd
College Park, Md 20740

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1972 m. gegužės 3 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1972. 5. 3.

Mielas Vytautai,

vėl grįžau iš ligoninės. Nors šį kartą operacija buvo gerokai sunkesnė, bet ir jos negalima lyginti su pirmąja. Dabar po truputį taisaus namuose, o kitą savaitę žadu pradėt dirbti.

Pradėjau rašyt rusų-lietuvių santykius – deja, eina labai sunkiai. Nemoku diplomatiškai rašyt, o čia, atrodo, be diplomatijos negali išsiversti. Ypač nesinorėtų krašte būti apkalbėtu rusofiliškumu (žinai, kokie jie ten jautrūs!). Emigrantų reakcijų mažiau bijau, žiūrėsiu, gal šis tas susidarys. Žinoma, tavo laiko terminai per griežti.

Gavau ilgą laišką iš V. Janavičiaus: tėvo laiškų sūnui jis daugiau šiuo tarpu neturi, bet dabar nusistatęs žūtbūt pabaigti savo romaną. Gerai. Parašiau jam, kad arba tau tiesiog, arba man prisiųstų gabalą iš to romano. Tikiuos, gausim. Nemanau, kad jis vėl išsigintų, kaip anksčiau.

Nesu patenkintas savo straipsniu „Aiduose“, nei ypač Girniaus reakcija. Jis su manim maždaug taip pat atsiskaitė, kaip su Vilium Bražėnu[173]. Žodžiu, pastaruoju metu su katalikais santykiai šlyja. Su Bradūnu visiškai nutrūko, o dabar gal ir su Girnium, nors to nenorėčiau.

---

173. Vilius Bražėnas (1913–2010) – publicistas, paskaitininkas, dalyvavo steigiant įvairias amerikiečių patriotų organizacijas, per kurias buvo garsinama Lietuvos laisvės byla. Garsėjęs savo antikomunistiniais ir antiglobalistiniais straipsniais.

Šiandien pas mus smarkiai lyja ir nenoromis primena grybus.
Labų dienų Ritai su vaikais
Tavo Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1973 m. liepos 9 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1973. 7. 9

Mielas Vytautai,

ilgokai svarsčiau dėl straipsnio apie Aistį[174]. Peržiūrėjau viską, ką Kongreso knygyne radau, ir bandysiu parašyti. Manau, per porą savaičių užbaigsiu. Tai bus daugiau Aistis kaip žmogus, o ne kaip poetas.

Rytoj išsiųsiu D. Kolbaitės studiją apie meną. Aš manyčiau, kad taip kaip ji dabar yra, nedėtina, nes, pav., kodėl Hegelį cituoti angliškai ir net neduoti lietuviško vertimo. Be to, cituojant niekur nenurodytas puslapis.

Tu pats galėsi geriau įvertinti straipsnio turinį. Vertėtų į ją atkreipti dėmesį, nes ji gana gerai lietuviškai rašo ir atrodo, apie meną nusimano.

Tiek šiuo kartu
Vincas

4800 Berwyn House Rd.
College Park, Md. 20740

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1978 m. vasario 8 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1978. 2. 8

Mielas Vytautai,

esu gerokai praplėtęs savo simpoziume skaitytą paskaitą Istorinė drama ir drama istorijoje.

---

174. Jonas Aistis – Aleksandravičius (1904–1973) – poetas, visuomenės veikėjas, bendradarbiavo „Aiduose", „Drauge".

Buvo galvota (B. Vaškelis) mano, Šilbajorio, Vaškelio ir Kosto paskaitas išleist atskiru leidiniu, bet atrodo, iš to projekto nieko neišeis (Kostas atsisako rašyti apie Sov. Liet. istorinę dramą).

Jeigu būtum suinteresuotas, galėčiau duot „Metmenims". Tarp kita ko, man atrodo, joje gana originaliai analizuojama Kosto „Šaltkalvis" ir „Lozorius".

Parašyk

Vincas

P. S. Esu gavęs keletą komplimentų už Karsaviną.

4800 Berwyn House Rd. # 522
College Park, Md. 20740

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1978 m. gegužės 12 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1978. 5. 12

Mielas Vytautai,

esu gerokai pastudijavęs Maceinos „Filosofijos kilmę ir prasmę". Jeigu norėtum, galėčiau parašyt. Tai būtų ne recenzija, bet kažkas panašaus į mano pasisakymus dėl Girniaus „Tautinės ištikimybės" arba Aisčio „Milfordo elegijų". Parašyk (būtų gana kritiškas, beveik neigiamas pasisakymas).

Kaip ar mano „Drama istorijoj"?

Gavau paskutinį „Metmenų", tikrai disidentiškas (gal net per daug?).

Tiek šiuo tarpu

Vincas

P. S. Man atrodo, Jonynas per daug neigiamai įvertino Janavičių[175].

VDU LII. Rankraštis, originalas.

---

175. Vytauto A. Jonyno recenzija Vytauto Janavičiaus knygai „Nevykėlio užrašai" (žr. *Metmenys*, 1978, nr. 35).

Vinco Trumpos 1978 m. gruodžio 7 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1978. 12. 7

Mielas Vytautai,

gaila, Ivinskio knygos recenziją pažadėjau „Draugui". Iš jo ir knygą gavau.

Dabar darbuojuosi su Krėve. Maciūnas[176] žada rašyt, yra Skardžiaus straipsnis. Žodžiu, Krėvinis numeris turėtų susidaryt įdomus.

Viso geriausio

Vincas

4800 Berwyn House Rd. # 522
College Park, Md. 20740

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1979 m. gegužės 15 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1979. V. 15

Mielas Vytautai,

grąžinu Pocienės straipsnį. Dėti negalima, per daug abejotinų, o kartais ir visiškai klaidingų teiginių. Net pataisyti nebūtų įmanoma. Kai ji rašo erotinius eilėraščius, visiškai neblogai. Su malonumu perskaičiau. Bet istorikės iš jos nebus.

Kas geresnio? Gal dėl Vilniaus universiteto (jei nori jo jubiliejų atžymėt „Metmenyse", nors Tu jubiliejų nemėgsti) man pasiseks parašyti platesnę recenziją (apie kurią šnekėjome), iškeliant vieną kitą tos visos problemos reikalą ir to užteks. Atrodo, ir taip per daug apie tai trafaretiškai šnekam.

Viso geriausio

Vincas

---

176. Vincas Maciūnas (1909–2003) – literatūros tyrinėtojas, visuomenininkas, nuo 1949 m. dirbo Pensilvanijos universitete, tyrinėjo V. Krėvės ir kitų lietuvių rašytojų kūrybą, 1962–1972 m. Lietuvių bendruomenės Kultūros tarybos narys, Lietuvių enciklopedijos bendradarbis, tomo apie Lietuvą (t. 15) redaktorius.

P. S. Nepažįstu tos Vasiliauskienės[177], kuri užpuolė mane „Drauge" už Maceiną. Iš esmės ji teisi, kad aš pasišaipau iš Maceinos. Tik kodėl negalima pasišaipyti? Kai kam Maceina labiau neklaidingas negu popiežius. Iš kelių (ir paties Bradūno) girdėjau komplimentų už šį mano straipsnį. Aš rašau apie filosofuojantį Maceiną, o ne apie Maceinos filosofiją, nes tokios filosofijos ir nėra. Greimas visiškai nelaiko Maceinos filosofu. Aš su juo sutinku. Stebiuos tik A. Vaškeliu, siūlančiu L. F.[178] leisti Maceinos raštus. Jakšto – taip, Maceinos – ne. Įdomu, ar pats gausi reakciją į tą straipsnį.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1979 m. birželio 19 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1979. VI. 19 d.

Mielas Vytautai,

gaila, negalėsiu pristatyti Vilniaus universiteto recenzijos ligi Tavo pageidaujamo termino. Mat čia mane buvo užpuolę visa eilė kitų bėdų (svarbiausia – akademinės Lietuvos istorijos rašymas kartu su kolektyvu). Be to jaučiuos gana pavargęs ir sekančią savaitę skrendu į Kaliforniją ilgesnėms atostogoms. Jeigu nieko prieš neturėtum, siūlyčiau palaukt III-jo tomo, o tada pašnekėsime apie visus tris.

Vis bėdavodavome dėl ukrainiečio suvažiavimui. Man atrodo, kad neseniai čia iš Sovietijos atsiradęs istorikas Morosas kaip tik būtų toks asmuo – kitiems metams.

Tavo
Vincas

4800 Berwyn House Rd. # 522
College Park, Md. 20740

VDU LII. Rankraštis, originalas.

---

177. Dana Vasiliauskienė – literatūros tyrinėtoja, kritikė, bendradarbiavo lietuvių išeivijos spaudoje.

178. Lietuvių fondui.

Vinco Trumpos 1979 m. spalio 23 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1979. X. 23

Mielas Vytautai,

išsikapstęs iš savo ligos skubu siųsti „Laisvės uostą". Nieko nekeičiau, tik anekdotus išmečiau.

Norėčiau pasisakyti ir dėl anketos, tik Kongreso bibliotekoj nesuradau knygos Janoko (kažkas paėmęs). Jeigu per mėnesį laiko nebūtų vėlu (maždaug ligi gruodžio 1 d.), parašyčiau. Man atrodo, tarp Pobedonoscevo ir Lenino nėra didelio skirtumo.

Gavau Santaros istoriją[179]. Tavo dalis gerai padaryta. Rastenis silpnas, Venclova[180] – atkištinis. Šiaip gražiai padarytas leidinukas.

Viso geriausio
Tavo
Vincas

4800 Berwyn House Rd. # 522
College Park, Md. 20740

VDU LII. Rankraštis, originalas.

179. *Santara-Šviesa.* 25 metų sukaktuvinis leidinys. Chicago: A. Mackaus knygų leidimo fondas, 1979.

180. Tomas Venclova – poetas, literatūrologas, vertėjas, publicistas, 1977 m. išvykęs į JAV.

Vinco Trumpos 1980 m. birželio 24 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1980. VI. 24 d.

Mielas Vytautai,

bandau šį tą sumegzti apie Vilniaus u-to jubiliejaus derlių. Tikiuos per savaitę rankraštį Pačiam pasiųsti.

Šiaip pas mane nieko naujo. Sveikata truputį šlubuoja. Gal vasaros karščiai blogai veikia.

Laikykitės

Tavo

Vincas

P. S. Man atrodo, Vasiliauskienė „iš patrankų šaudo į žvirblius". Blogiausia, kad net to paties Sartre ji, atrodo, nepažįsta.

4800 Berwyn House Rd. # 522
College Park, Md. 20740

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1980 m. liepos 7 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1980. VII. 7 d.

Mielas Vytautai,

abu tie klausimai labai įdomūs, ir be abejo, svarstytini. Tik atsakymą į juos duoti nėra taip lengva.

Dėl pirmojo klausimo mano straipsnelyje šiek tiek užsiminta. 1803–1832 m. laikotarpyje Vilniaus u-tetas buvo pirmaujantis visame pasaulyje Jis tada buvo lyginamas su Oxfordo – Goettingeno universitetais. Apie jėzuitinę akademiją to turbūt pasakyti negalima.

Dabartinis Vilniaus universitetas, manau, gali konkuruoti su gerais pasaulio universitetais. Čia prieiname prie III klausimo: koks jis turėtų

būti? Manau nei vienas pasaulio universitetas negali lygiai gerai reikštis visose srityse. Tai iš dalies priklauso ir nuo personalo: pora gerų profesorių gali smarkiai pakelti vieną ar kitą universitetą.

Nors pats universiteto žodis reiškia universalumą, tačiau vienas universitetas paprastai pasireiškia labiau vienoje srityje, kitas – kitoje. Manau, Vilniaus universitetas teisingai daugiausia koncentruojasi baltų kalbų (baltiskos) studijoms. Ir šiuo atžvilgiu jis pasiekė labai daug: berods visi turi pripažinti, kad Vilnius šiandien yra tapęs baltistikos centras.

Daugiau pripuolamai Vilniaus u-tetas daug pasiekė matematikos (tikimybių teorijos) srityje (dėl Jucio, Kubiliaus, Statulevičiaus[181] ir kt.).

Blogiausia kol kas padėtis su literatūros, istorijos, sociologijos, filosofijos studijomis. Čia jis primena jėzuitinę akademiją, tik Katalikų bažnyčios dogmą dabar pakeitė marksistinė-lenininė dogma. Pagerėjimo čia greitai nebus. Tie mokslai be laisvės negali normaliai vystytis. Labai gaila. Kaip tik mažas kraštas tuose moksluose galėtų stotis lygiomis ir dideliais kaštais.

Tiek trumpai dėl tų dviejų klausimų.

Viso geriausio

Vincas

4800 Berwyn House Rd. # 522
College Park, Md. 20740

P. S. Labai spaudžia Lietuvos istorija (Remeikis), todėl šiais metais nenoriu leistis į jokias kitas problemas. Be to, sveikata šlubuoja.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

181. Vilniaus universiteto matematikai: Adolfas Jucys, Jonas Kubilius, Vytautas Statulevičius.

Vinco Trumpos 1981 m. birželio 23 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1981. VI. 23 d.

Mielas Vytautai,

gal ir gerai, kad mano straipsnelis apie platėjančius horizontus netilpo šiame „Metmenų“ numeryje. Parašiau Henrietai[182], kad ji man jį persiųstų. Noriu peržiūrėti ir papildyti vienu skyreliu, kuris tą straipsnelį padarytų labiau problematišku, būtent ar galima kultūrinė nepriklausomybė be politinės nepriklausomybės?

Norėdamas kaip nors užbaigti nuo XIX a. nieko didesnio dabar nerašau (išskyrus trumpučius „akiratinius“ straipsnelius). Todėl ir svarstymus apie konservatyvią mintį palieku kitiems metams.

Viso geriausio

Tavo Vincas

4800 Berwyn House Rd. # 522
College Park, Md. 20740

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1981 m. rugsėjo 27 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1981. 9. 27 d.

Mielas Vytautai,

džiaugiuos, kad Pats tiek daug dėmesio skiri su istorija surištoms problemoms. Kartais kai kam atrodė (iš mano „Metmenų“ skaitytojų), kad ar ne per daug tas žurnalas tampa tik literatūros ir meno žurnalu. Kai kas, pavyzdžiui, pasigenda ir dažnesnių Paties sociofilosofinių svarstymų.

Iš esmės pritariu paties minčiai. Gal tik tokio skyriaus pavadinimą siūlyčiau paprastesnį (pav. Praeitis ir dabartis ar ką nors panašaus). Kiek mano jėgos leis, pasižadu rašyti. Bet redaguoti – ne. Turiu gana pavojingą „hypertentiosion“ ir bijau bet kokio pasižadėjimo, dėl kurio paskum negalėčiau miegoti. Tuo atžvilgiu esu labai jautrus. Gailiuos „Akiračiams“

182. Henrieta Vepštienė – grafikė, keramikė, žurnalų „Metmenys“, „Lituanus“ techninė redaktorė.

davęs daug menkesnį pasižadėjimą. Tas, žinoma, visiškai nereiškia, kad nepadėčiau Pačiam patarimais. Mielai padėčiau apspręsti, ar kokia knyga arba istorikas vertas dėmesio, ar ne ir t. t. Rašysiu ir pats.

Kaip praėjo suvažiavimas? Girdėjau, lenkas buvo įdomus. Tikiuos, nesugadinsi „Metmenų" tradicijos ir nespausdinsi, ką ten apie „Tr. Fr."[183] kalbėjo B. Raila.

Viso geriausio

Vincas

P. S. Konkrečiai norėčiau pasiūlyti tokią temą „Savojo istorijos modelio beieškant". Jeigu būtų įdomu, galėčiau poros mėnesių bėgyje parašyti.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1982 m. balandžio 15 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1982. IV. 15 d.

Mielas Vytautai,

siunčiu trumputį pasisakymą „Metmenų" anketai. Gal galėsi pasinaudoti. Buvau skeptiškas lituanistinės katedros reikalu.

Dėl paskaitos suvažiavime greičiausiai nieko neišeis. Mat šią vasarą keliuosi gyventi į Kaliforniją. Susidaro daug rūpesčių, ypač dėl bibliotekos perkėlimo. Be to, iš Kalifornijos Tabor farmą bus sunkiau pasiekt (brangiai kaštuos). Trečia, mano sveikata nėra stipriausia, ypač pastaruoju metu. Neduoda ramybės ir kolektyvinės istorijos rašymas, kuris eina gana sunkiai.

Viso geriausio

Vincas

4800 Berwyn House Rd. # 522
College Park, Md. 20740

VDU LII. Rankraštis, originalas.

183. Literatūros žurnalas „Trečias frontas".

Vinco Trumpos 1983 m. spalio 13 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1983. 10. 13 d.

Mielas Vytautai,

A. Maceinos „Asmuo ir istorija" tik iš pavadinimo atrodo kažkas įdomaus. Iš tikrųjų tai tėra dalies ateitininkų ideologijos komentaras. Nevertas didesnio dėmesio. Kadangi apie Maceiną jau gana plačiai esu rašęs (apie jo „Filosofijos esmę ir prasmę"), tad nenorėčiau daugiau rašyti. Gal Mickūnas?

Dėl svarstymų apie XIX a. pagalvosiu. Vis po truputį lipdau savo XIX a. istoriją. Sunkiai eina, ypač pasikėlus į „laukinius Vakarus". Niekados nebuvau labai raštingas, o dabar darausi tiesiog rašymo fobas.

Kaip praėjo suvažiavimas? Kol kas jokių atgarsių. Girdėjau tik, kad labai karšta buvo.

Labų dienų Ritai

Tavo Vincas

1128 20 th St. # 2
Santa Monica, Ca. 90403

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1983 m. spalio 29 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1983. 10. 29

Mielas Vytautai,

siunčiu lengvesniam pasiskaitymui straipsnį, kurį galima laikyti ir svarstymų apie XIX a. dalimi. Kai kas nusiskundžia per daug sunkia „Metmenų" medžiaga. Tad paįvairinimui gal tiks.

Iš tikrųjų tai yra paskaita, kurią skaičiau skautams akademiniams Santa Monicoje. Gal dar suspės į sekantį numerį.

Viso geriausio

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1983 m. gruodžio 6 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1983. XII. 6 d.

Mielas Vytautai,

dėl Sverdiolo kultūros filosofijos nieko negaliu pasakyti, nes tos knygos dar nemačiau. Tema man būtų artima. Tad jeigu gaučiau knygą, bandyčiau ją „Metmenyse" aptarti.

Savo paskaitą apie senąjį Vilniaus u-tą ir jo studentiją perdirbinėju. Manau, ligi gruodžio pabaigos suspėsiu.

Norėčiau surasti, kas galėtų suredaguoti svarbesnių mano straipsnių rinkinį. Kol kas apsiribočiau biografiniais straipsniais (maždaug nuo Simono Daukanto ligi Jono Aisčio). Mano sveikatos stovis toks, kad pats to padaryti nesugebėčiau. Kaip pačiam atrodo, ar vertėtų?

Tavo

Vincas

1128 20 th St. # 2
Santa Monica, Ca. 90403

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1984 m. sausio 18 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1984. I. 18

Mielas Vytautai,

būtų įdomu panagrinėti „Naujosios Romuvos" ir jos leidėjo ir redaktoriaus Juozo Keliuočio visuomenines-kultūrines pažiūras. Deja, tam būtinai būtų reikalinga turėti pati „Naujoji Romuva" ir Keliuočio „Visuomenės idealą". Nei vieno, nei kito neturiu ir nežinau, ar čia Los Angelėse juos būtų galima rasti. Neturi jų nei A. Skirius, „Lietuvių dienų" leidėjas. Galbūt turėtų Filadelfijos universiteto biblioteka. Reikėtų pas Kostą pasiteirauti.

Dabar skaitau A. Merkelio monografijos apie Vincą Kudirką rankraštį. Nelabai giliai, bet sąžiningai parašytą. Nori, kad Devenių fondas išleistų. Patarsiu leisti. Juk artėja „Varpo“ 100 metų sukaktis.

Tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1985 m. birželio 19 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1985. 6. 19 d.

Mielas Vytautai,

savo straipsnį apie Stolypino Rusiją ir Reagano Ameriką jau baigiu parašyti ir sekančią savaitę pasiųsiu.

Jeigu gali padaryti Xerox kopiją to straipsnio iš „Slavic Review“, man būtų labai įdomu. Esu parašęs didesnę studiją apie 1848 m. Tautų pavasarį. Liberalizmo ir nacionalizmo ryšys neabejotinas.

Kažin ar Kostas sutiks vėl paruošti „Metmenų“ Nr. 26–50 indeksą? Laikas susirūpinti. Jis labai naudingas.

Viso gero

Vincas

1128 20 th St. # 2

Santa Monica, Ca. 90403

P. S. Nustebino netikėtas Nykos „apsinuoginimas“!

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1986 m. sausio 16 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1986. I. 16 d.

Mielas Vytautai,

prisiųsk Sverdiolą, kurio aš neturiu. Skaitysiu ir bandysiu kritiškai įvertinti. Iš tikrųjų apie tą knygą Lietuvoje buvo labai mažai rašoma.

Įdomu, kas parengė tą dokumentaciją ir vertimus apie Radvilą Juodąjį, kurias atsisakė leisti Devenių fondas. Aplamai tas Fondas silpnose rankose, ką rodo ir Statkutės „veikalo“ išleidimas.

Ar negalima Kostą prikalbinti, kad jis paruoštų „Metmenų“ 26–50 tomų indeksą. Būtų labai naudinga.

Viso geriausio

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1986 m. kovo 5 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1986. III. 5 d.

Mielas Vytautai,

siunčiu Sverdiolo knygos recenziją. Išėjo ilgoka, bet kadangi Sverdiolas kalba apie visiškai naują dalyką, apie kurį ligi šiol niekas nei ten, nei čia nekalbėjo, manau, verta jam duoti daugiau vietos. Būtų gerai, jeigu ji galėtų pakliūti į sekantį pavasarinį numerį.

Žinau, kad nemėgsti sukaktuvių, tačiau Kosto 60 m. sukaktis šiais metais ir Greimo 70 m. sukaktis kitais metais gal vertos dėmesio.

Beje, su įdomumu perskaičiau tavo straipsnį apie nepriklausomuosius.

Viso geriausio

Tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1986 m. spalio 9 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1986. X. 9 d.

Mielas Vytautai,

siunčiu Čepėno knygos recenziją. Tikiuos, dar suspėsi patalpinti sekančiame „Metmenų" numeryje.

Įdomu, ar šių metų Santaros suvažiavimo aprašymo taip ir niekur nebus. Gaila.

Tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1986 m. gruodžio 15 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1986. 12. 15 d.

Mielas Vytautai,

sveikindamas su šventėmis ir N. Metais galvoju, galbūt vertėtų parecenzuoti Leono Gudaičio sekančius du tomus lietuvių literatūrinės spaudos istorijos. Prisimeni, pirmą tomą („Platėjančius akiračius") esu aptaręs. Įdomu, kad čia būdamas Vytautas Martinkus sakė, kad jie abu su Gudaičiu skaitė tą recenziją.

Parašyk, kaip pats galvoji?

Sveikinu Ritą

Tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1987 m. sausio 26 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1987. I. 26 d.

Mielas Vytautai,

siunčiu recenziją apie dvi L. Gudaičio knygas. Tikiuosi nepavėlavau. Nelengva apie tokią knygą kalbėti, kurioje tiek daug aprašoma, giliau jų neanalizuojant.

Skaitau paties „Sąmoningumo trajektorijas". Daug įdomių svarstymų. Su vienu, tačiau negaliu sutikti, kad M. Valančius ir V. Kudirka buvo antisemitai. Mano galva, jie buvo „homines humanissimi", kaip kadaise apie Prūsus pasakė Hamburgo vysk. Adomas. Kodėl žmogus, kuris pasako apie žydus šventą teisybę, turi būti antisemitas. Paskaityk Kanovičiaus (žydo) romanus, tu rasi daug daugiau kritikos žydams XIX amžiuje.

Tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1987 m. vasario 25 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1987. II. 25 d.

Mielas Vytautai,

kadangi ir mano mažybę įtraukei į „nepriklausomųjų" šutvę, man kilo mintis: ar nebūtų įdomu pabandyti atsakyti į klausimą, kaip anomis sąlygomis žmogus darėsi nepriklausomas. Tai būtų savotiška išpažintis, kokių Tu kadaise pas lietuvius pasigedai. Man teko gana aktyviai išgyventi posūkį į kairę ir juo nusivilti, posūkį į nacionalizmą ir fašizmą ir juo dar labiau nusivilti. Beveik iš prigimties esu skeptikas, tuo atžvilgiu, gana retas egzempliorius, nors kaimiško skepticizmo pas mus buvo gana daug.

Tai galėtų būti kas nors panašaus į Greimo autobiografinius samprotavimus. Jeigu Tau būtų įdomu, galėčiau pabandyti tokią išpažintį atlikti.

Aplamai, Tavo studija labai provokuojanti, ypač skyrius apie nepriklausomuosius. Lauksime reakcijų, nors šiuo nauju kultūrinio nuosmukio metu daug ko iš išeivijos tikėtis negalima. Gal atsilieps kas nors Lietuvoje, kur paskutiniu metu vyksta gana didelis rūgimas.

Viso geriausio

Tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1987 m. birželio 1 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1981. VI. 1 d.

Mielas Vytautai,

štai ir mano daugiau ar mažiau intelektualiniai gyvenimo škicai. Prisipažįstu, kad buvo nelengva rašyti (trūksta tradicijų, kaip Tu sakai). Gal per staiga juos užraukiau, bet kadangi tai tik škicai, tad skaitytojas, manau, atleis.

Labai įdomu, kaip Tau jie patiks. Tavo „Trajektorijas", ypač skyrių apie nepriklausomą žmogų perskaičiau su dideliu įdomumu. Kalbinu Vasiliauskienę parašyti recenziją „Akiračiams".

Sveikink Ritą

Tavo

Vincas

1128 20 th St. # 2

Santa Monica, Ca. 90403

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1988 m. sausio 8 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1988. I. 8 d.

Mielas Vytautai,

gerai, kad tu siuntei J. Girniaus laišką redakcijai. Manau, į tokį piktą (įžūlų) laišką kitaip negalima atsakyt, kaip ironiškai, arba ir truputį ciniškai.

Įdomu, ar negavai ir daugiau atsiliepimų. Man ypač šiltą laišką parašė Kostas.

Savo straipsnį apie Tautų pavasarį ir Lietuvą jau užbaigiau, tik mašinėlė sugedo ir negalėjau perrašyti. Manau, per savaitę galėčiau pasiųsti. Ar ne vėlu?

Labų dienų Ritai

Tavo

Vincas

P. S. Paskutinį sakinį dedu su klaustuku. Jeigu tau atrodytų nereikalingas, išbrauk.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1988 m. sausio 12 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1988 I. 12 d.

Mielas Vytautai,

štai mano žadėtas straipsnis. Tikiuosi, nebūsiu daug pavėlavęs ir jis galės tilpti sekančiame „Metmenų" numeryje.

Viso geriausio

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1989 m. gegužės 5 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1989. 5. 5 d.

Mielas Vytautai,

apie Prancūzų revoliucijos atgarsius Lietuvoje bandysiu sumegzti straipsnį 57 „Metmenų“ knygoms. Dabar esu užsiėmęs straipsniu „Naujajai Vilčiai“ apie Lietuvos istorikų darbus ir dienas.

A. Churginui atsakiau neigiamai į siūlymą mano straipsnį „Žmogus be Dievo“ išversti į rusų kalbą ir atsispausdinti „Litva literaturnaja“ žurnale.

Ačiū už Daugінčio straipsnio persiuntimą. Nors jis nepiktai rašo (ne taip, kaip Girnius ir Girniuvienė), tačiau jie visi daro klaidą, manydami, kad gyventi su Dievu, ar be Dievo yra vien tik paties žmogaus problema.

Labų dienų Ritai

Tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.s

Vinco Trumpos 1990 m. lapkričio 1 d. laiškas Vytautui Kavoliui

1990. 11. 1 d.

Mielas Vytautai,

Prof. Vladas Stanka[184] labai įdomi asmenybė ir tikrai verta „Metmenų“ dėmesio.

Nors pusėtinai gerai pažinau profesorių, tačiau neturiu nei vieno jo veikalo („Pasaulio istorijos dinamika“, „Asoka“), nei straipsnio, ku-

---

184. Vladas Stanka (Vladimiras Stankevičius) (1884–1968) – teisininkas, filosofas, 1908 m. baigęs studijas Petrapilio universitete, dirbo universitete, Karo inžinerijos mokykloje Petrapilyje. Buvo Dūmos narys, per 1917 m. revoliuciją veikė Darbininkų, kareivių ir valstiečių taryboje, vėliau buvo A. Kerenskio kabineto viršininku, laikinosios vyriausybės emisaru. Bandė organizuoti pasipriešinimą prieš bolševikus, buvo bolševikų areštuotas, 1919 m. pasitraukė į Vokietiją. 1923 m. grįžo gyventi į Lietuvą, Lietuvos universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius. Po karo pasitraukė į Vakarus, buvo vienas iš Pabaltijo universiteto Vokietijoje, Pineberge steigėjų, 1949 m. persikėlė gyventi į JAV.

rių jis yra parašęs (ypač rusų laikraštyje New Yorke). Užtat aš beveik nieko daugiau negalėčiau parašyti, kaip J. G.(irnius) Liet. enciklopedijoje, 28 tomas.

Nežinau, kas galėtų tokį straipsnį parašyti. Gal D. Krivickas?

Prof. V. Stanka buvo asmeniškai pažįstamas su Stalinu. Bandžiau prikalbinti parašyti atsiminimus, bet neparašė.

Nežinau, kas atsitiko su jo rankraštynu. Mirus dukrai jis berods kitų giminių neturėjo.

Viso geriausio

Vincas

Santa Monica

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1970 m. liepos 23 d. laiškas Mykolui Drungai

1970. 7. 23

Mielas Mykolai,

su dideliu įdomumu perskaičiau tavo traktatą, su kuriuo pirmiausia susipažinau vasarodamas su Kavoliais ir Vepštais Ocean City, Md. O dabar gavau iš Vepšto jo nuorašą. Nežinau, kodėl manęs neįtraukei į Santaros „veikėjus"? Bet tai nesvarbu. Vis dėlto dėl tos problemos noriu pasidalint keliomis mintimis.

/1/ Teisingai sakai, kad ryšių su kraštu idėja šiandien kerta skersai beveik visas organizacijas, kerta ir Santarą-Šviesą, tik gal kiek mažiau.

Manau, panašiai būtų galima pasakyti apie pilietinių teisių sąjūdį, apie liberalizmą ir t. t.

Mažiau populiari pažangos idėja, kurią senieji „pažangiečiai" gerokai subanalino. Reiktų ją atbanalinti.

Pakantos, arba tolerancijos idėja pamažu stiprėja visur, ypač jaunesniuose katalikuose. Meko-Nagio[185] konfliktas rodo, kad mums kartais jos daugiau trūksta, kaip kitiems.

185. Jonas Mekas – poetas, kinematografininkas, avangardinio kino pradininkas. Henrikas Nagys (1920–1996) – poetas, vertėjas, literatūros kritikas.

Štai tik keletas ideologinių momentų, kurie jau pasidarė nebe mūsų vienų nuosavybė. Suprantama, tada kyla mūsų egzistencijos pateisinimo klausimas.

/2/ Man labai patiktų lietuviškos kairės idėja. Prieš trejetą metų ją esu kėlęs Taboro farmoje. Sutinku su tavim, kad nėra pas mūs organizacijos, kuri ją realizuotų. Vlikiniai socialdemokratai ir liaudininkai nėra kairieji. Senosios partijos vis labiau nustoja prasmės.

Bijau tik, kad kairės sąvoka, ypač dar prisimenant amerikonišką „the new left", daug kam labai baisi, nors jaunesnieji ją gali ir priimti.

/3/ Gerai būtų tavo rašto rėmuose tuos dalykus plačiau panagrinėti Taboro fermoje. Tikiu, kad dėl tavo laiško pasisakys ir kiti „veikėjai", o tu galėtum tai susumuot ir perduot suvažiavimui, kaip tam tikrą programą. Tam dalykui reiktų pašvęsti bent porą popiečių.

/4/ Studijuojant naujų sąjūdžių istoriją pirmiausia pastebimi du dalykai: /a/ atsiranda nepasitenkinimas esama padėtimi ir tos padėties kritika, ir /b/ siūlomos alternatyvos.

Tavo laiškas rodo, kad nepasitenkinimo esama. Sekantis žingsnis būtų kritika. Čia turiu galvoje ne tik mūsų organizacijos kritiką, bet kritiką viso mūsų gyvenimo: pirmoje vietoje, viso Vakarų pasaulio, paskum – Amerikos ir, pagaliau, mūsų emigracijos. Toji kritika turėtų būti labai atvira ir smarki. Pasiteisinanti tuo, kad visa tai kritikuoja komunistinis pasaulis, negalima. Dėl jų kritikos mums nei šilta, nei šalta, kaip ir jiems nešalta dėl mūsų kritikos. Šuns balsas nein į dangų. Tik mes galime efektyviai kritikuoti savo pasaulį ir pačius save, ir tie jie gali tai daryti su savo pasauliu. O kad mūsų pasaulis vertas aštrios kritikos, manau, tau sakyti nereikia / esu užsiminęs, jūsų valdybai, kad galėčiau kalbėti suvažiavime apie J. Tumą-Vaižgantą. Taikindamasis prie savo laiško norėčiau kalbėti: Tumas – gyvenimo kritikas. Jis toks buvo. Tik nežinau, ar iš viso galėsiu atvažiuoti į suvažiavimą /.

/5/ Dėl alternatyvos – sunkiau. Manau, galima būtų koncentruotis ties trimis dalykais: /a/ kaire, /b/ socialine ir ekonomine demokratija, ir /c/ intelektualiniu autentiškumu ir avangardizmu.

Lietuviškoje veikloje: /a/ paskelbti šūkį – blogas lietuvis, kuris nėra matęs Lietuvos šiandien, /b/ kova su konservatizmu ir raganų medžiok-

lėmis /a la Nagio/, /c/ kova su nacionalizmu, antisemitizmu, rasizmu, /d/ kova prieš melą ir netikras vertybes ir t. t.

Gal visa tai sena. Bet yra dalykų, kurie sunkiai sensta.

Tiek šiuo tarpu

Tavo

Vincas Trumpa

III Anacostia Rd SE

Washington DG 20019

VDU LII. Mašinraštis, kopija.

Vinco Trumpos 1969 m. spalio 8 d. laiškas Vytautui Vepštui[186]

1969. 10. 8

Mielas Vytautai,

peržiūrėdamas savo „Metmenų" kolekciją pastebėjau, kad trūksta Nr. 9. Matyt, esu kam nors padovanojęs į Lietuvą. Nežinau ar dar būtų galima toji knyga gauti (ten, tarp kita ko, yra mano straipsnis apie dr. K. Grinių). Būčiau baisiai dėkingas, jei ją galėčiau gauti.

Kaip eina su sekančia „Metmenų" knyga? Baisiai būtų gerai juos matyti tame mokslininkų suvažiavime. Žadu ten būti, nors ir be didelio noro. Kažkaip neatsispyriau Tomo prievartavimui.

Mano linkėjimai ir pagarba Henrietai

Tavo Vincas

III Anacostia Rd. SE

VDU LII. Rankraštis, originalas.

---

186. Vytautas Vepštas – architektas, visuomenės veikėjas, Santaros-Šviesos federacijos narys, „Metmenų" žurnalo techninis redaktorius.

Vinco Trumpos 1969 m. lapkričio 13 d. laiškas Vytautui Vepštui

1969. 11. 13 d.

Mielas Vytautai,

giliai sujaudintas pakvietimu apsistoti pas jus, arba pas Vėžius[187]. Pasirodo, istorinis lietuvių svetingumas dar tebėra gyvas. Kadangi ir Kostas žada būti tose apielinkose ir kadangi šiuo metu esmi bedarbis, kvietimą mielai priimu. Mano dirižablis[188] pakyla iš Vašingtono 1969 lapkr. 26 d. p. p. 3 val., Midway turi būti kažkas apie 5 val. Skrendu United Air Lines 553. Atgal sekmadienį 2.30 p. p.

Ačiū už „Metmenų" numerį.

Iki pasimatymo

Vincas

III Anacostia Rd SE
Washington DC 20019

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1973 m. gegužės 1 d. laiškas Vytautui Vepštui

1973. 5. 1

Mielas Vytautai,

ir aš po to pasikalbėjimo telefonu mįslijau, kaip geriau pravesti tą pristatymą (o knygos vis negaunu, ir „Akiračiai" negerai padarė taip iš anksto išbarabanydami apie ją). Vis dėlto turbūt geriausia paskaita ir daugiau nieko. Savo paskaitai temą siūlau: Baltiškosios Klio beieškant. Klio buvo pas senovės graikus istorijos mūza. Bandyčiau panagrinėti istorijos ir poezijos santykį, o taip pat paliesti, kas Baltijos (ir Lietuvos) istorijos mūzą išskiria iš visų kitų tautų ir kraštų istorijos mūzų. Ta tema buvau galvojęs kalbėti Šilbajorio simpoziume, bet nespėjau pa-

187. Gintautas ir Lakštuonė Vėžiai.
188. Lėktuvas.

rengti. Manau, tai galėtų būti įdomu platesniam žmonių skaičiui, ypač kai šiandien darosi populiaresni visokių mitologijų ir panašių dalykų klausimai (pgl. Greimo straipsnį „Metmenyse", arba Landsbergio paskaitą praeitam Santaros suvažiavime). Net Lietuvoj Jurginis išleido „Istorija ir poezija".

Būtų labai gerai, jei kas nors sutiktų mane pristatyti, truputį pakalbėti apie knygą. Man atrodo, tos knygos įdomiausias bruožas – bandymas Baltijos erdvę įjungti į viso pasaulio istoriją. Tai kone pirmas toks bandymas.

Po paskaitos galėtų būti diskusijos ir pasikalbėjimai visokiausiais klausimais.

Atskrisčiau šeštadienį ir norėčiau grįžti sekmadienį.

Tavo
Vincas

4800 Berwyn House Rd
College Park, Md 20740

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1973 m. gegužės 11 d. laiškas Vytautui Vepštui

1973. 5. 11

Mielas Vytautai,

birželio 10 taip pat gera diena. Tik aš po truputį bijau dėl knygos pasirodymo. Jeigu ligi to laiko neišeitų, be abejo, nieko ir nereikėtų daryt. Jei išeitų vėliau, tada visą biznį reiktų nukelti į rudenį, nes atostogų metu būtų netikslu.

Čia buvo Sabaliūnas. Jis sutiktų pristatyt, tik norėtų su knyga iš anksto susipažinti. Tad jeigu ir Tu galvotum, kad Leonas čia tiktų, susižinok su juo ir pasiųsk jam knygą.

Viso geriausio,
Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1973 m. sausio 4 d. laiškas Henrietai Vepštienei

1973. I. 7

Henrieta,

smagu, kad mano „opus magnum" reikalas po truputį juda į priekį. Gal ir vertėtų jį kaip nors atžymėti, tik susimildami ne prieš pavasarį. Mat, mano seniems kaulams jūsų Čikagos klimatas per žiaurus. Gyvendamas beveik tropikuose (šiandien, pav., +15) neturiu nei šiltesnio drabužėlio, nei apavo. Be to, nenorėčiau nusileist kur nors tiesiai ties jūsų porčiumi. Labai džiaugiuos, kad Tavo broliukas[189] sutiko jį apipavidalinti. Aš tuose reikaluose visiškas ignorantas.

Beje, pasakyk Vytui[190], kad Leonardas Dambriūnas būdamas Lietuvoj, pats savo akimis matė du tomus, gražiai įrištus, Petro Klimo atsiminimų (rankraštį) maždaug iš to pačio laikotarpio, kaip jo Dienoraštis. Neatrodo, kad juos dabar Lietuvoj leistų. Ar nebūtų galima juos kaip mat išvogti (esą jų keli egzemplioriai). Kiekvienu atveju tai reikėtų turėt galvoje planuojant Dienoraščių leidimą.

Dar kartą geriausių N. Metų

Vincas

4800 Berwyn House Rd
College Park, Md 20740

P. S. Perduok Liūtui[191] mano komplimentus už gražią Sluckio knygos recenziją. Beje, kaip eina medžiagos kaupimas didžiajai mūsų istorijai? Man Kavolis atvarė didžiausią maišą – gali paskęsti. Duok man Liūto adresą.

V. T.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

189. Vytautas Virkau – grafikas, tapytojas, „Metmenų" žurnalo meninis redaktorius.
190. Vytautas Vepštas.
191. Liūtas Mockūnas (1934–2007) – inžinierius, literatūros tyrinėtojas, nuo 1969 m. vienas iš „Akiračių" mėnraščio redaktorių.

Vinco Trumpos 1984 m. sausio 3 d. laiškas Henrietai Vepštienei

1984. I. 3 d.

Miela Henrieta,

džiaugiuos ir dėkavoju, kad ir keliaudama po romantišką Portugaliją nepamiršai manęs. Šiaip jau man vis dažniau prisimena Maironio eilėraštis

Iš draugų, kai pažiūriu, man nedaug bepaliko...

Matytis, esi labai pavojinga, kad Tavęs Maskva taip bijo. Aš žinau su Tavimi susijusius kitokius (širdies) pavojus, ypač poetams ir rašytojams.

Aš čia, Kalifornijoje, jaučiuosi beveik kaip Kamčiatkoje. Kartais imu pavydėti net jūsų sniego ir šalčių.

Siunčiu mažą čekutį „Metmenims".

Vytautui ir Tau laimingų Naujų Metų.

Tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1993 m. rugsėjo 4 d. laiškas Henrietai Vepštienei

1993. 9. 4 d.

Mieloji Henrieta,

ką tik paskaičiau (žinoma, smarkiai pavėlavęs) įdomų Ingridos Korsakaitės straipsnį apie Tavo ekslibrisus (Santara, 1992 ruduo), tarp kito ten užtikau tokį dalyką, kurio ligi šiol nežinojau. Žinojau, kad Tu iš kilmingos giminės, bet nežinojau, kad iš Pašušvio dvaro. Tiesa, Ingrida rašo „Pašušvės", bet aš manau, ji klysta. Nuo mano tėviškės Šušvė yra už kokių 6 kilometrų. Važiuodavom ten žuvauti, nors Šušvė nėra labai žuvinga. Žinau bent du Pašušvio dvarus, vieną prie Krakių, kitą į Baisiogalos pusę, kurį prieš karą (1939 m.) buvo nusipirkęs mano tolimas giminaitis A. Morkus. Kur iš tikrųjų buvo Tavo tėvų Pašušvio (ne Pašušvės?) dvaras? Kiekvienu atveju, esame nuo tos pačios Šušvės, tad kaimynai. Ar neįdomu? Žinau dar vieną pašušvietę, tai Joaną Vaičiulaitienę.

Turbūt nereikia nė sakyti, kad aš Tavęs ir visų jūsų esu baisiai pasiilgęs. Deja, mano sveikatėlė nėra tokia, kad galėčiau atskristi į rudenines Šviesiečių-Santariečių „rekolekcijas". Be to, lėktuvuose neleidžia rūkyti, o aš be cigaretės vis dar neapsieinu.

Kaip šiaip pasilaikymai? Kaip Vytautas[192]? Ar nebuvai nuvažiavusi į Anykščius? Džiaugiuos, kad mūsų santariečiai dar kruta ir randa atgarsio Lietuvoje?

Tavo
Vincas

Santa Monica

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1994 m. birželio 22 d. laiškas Henrietai Vepštienei

1994. 06. 22

Miela Henrieta,

nežinau nei kaip Tau padėkoti, nei kaip atsilygint už tokį puikų exlibrisą. Žinau, Tu esi visų poetų Laura, bet atsimink, kad Klėja buvo ne tik istorijos, bet ir poezijos mūza. Matyt, tarp tų dviejų menų yra kažkas bendro. Kiekvienu atveju, labai labai Tau ačiū. Be to, atsimink, kad mudu abu esame tos pačios Šušvės pakrančių.

Beje, jeigu nuo Tavęs priklauso, padaryk viską, kad Juliaus Kaupo raštai kaip galima greičiau pasirodytų. Tuo reikalu rašiau su Gintautu ir pridėjau mažą čekutį.

Tavo
Vincas

Santa Monica

VDU LII. Rankraštis, originalas.

192. Vytautas Vepštas.

Vinco Trumpos 1969 m. sausio 7 d. laiškas Gintautui Vėžiui

1969. I. 7 d.

Mielas Gintautai,

vakar man skambino Kostas, painformuodamas apie J. Deveikės parašytą I Lietuvos Statuto vertimo leidimo reikalą. J. Deveikė, kaip istorikė, buvo nerimta. Nežinau, kaip jos vertimas padarytas (tai labai sunkus ir atsakingas darbas). A. Plateris man minėjo, kad jis turi kokį tai J. Deveikės Statuto vertimo rankraštį ir jį taisąs. Plateris yra geras Lietuvos teisės istorijos specialistas. Nežinau, ką jis su tuo vertimu padarė. Kostas minėjo, kad dėl J. Deveikės vertimo leidimo rūpinasi Dainauskas[193] ir neva jis parašęs įžangą – Dainauskas nėra joks istorikas ir su juo reikia būti labai atsargiam, gali visokių niekų prirašyti.

Kaip matai, esu gana skeptiškas dėl viso to projekto. Žinoma, norint geresnę nuomonę susidaryti, reikėtų pamatyti patį rankraštį.

Be to, Lietuvoje dabar leidžiama istorinių Lietuvos paminklų serija (Gedimino laiškai, Kazimiero teisynas ir t. t.). Galima spėti, kad ir Statutą jie išleis. Tikrai, tai būtų rimčiau ir geriau paruošta.

J. Deveikė mano sena pažįstama. Ji visą laiką sirgo superpatriotizmo liga. O to mums reikia vengti.

Žodžiu, nepatarčiau tokio leidinio leisti. Galų gale, ką visokie bendruomenės, Alto ir Vliko fondai daro?

Su N. Metais

tavo Vincas

P. S. Mano darbas apie XIX amžių Lietuvoje pamažu juda į priekį.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

193. Dainauskas Jonas (1904-2000) – teisininkas, istorikas, publicistas, po karo gyvendamas Prancūzijoje ir nuo 1961 m. JAV tyrinėjo ir rašė įvairiais Lietuvos istorijos klausimais, bendradarbiavo lietuvių spaudoje.

Vinco Trumpos 1969 m. kovo 28 d. laiškas Gintautui Vėžiui

1969. 3. 28.

Mielas Gintautai,

grąžinu Platerio įžangą. Ji parašyta neblogai, nors ir nelabai įdomiai. Svarbu, nesąmonių nėra. Gerai, kad Jonikas[194] sutiko kalbą peržiūrėti.

Dėl viso leidinio aš nesu entuziastas. Man atrodo, jeigu iš tikrųjų Lietuvoj leistų (o tuo aš tikiu), mums nereikėtų. Pirkėjų tokiam leidiniui nebus daug.

Na, bet kaip nutarsite, taip bus gerai.

Tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1969 m. gruodžio 29 d. laiškas Gintautui Vėžiui

1969. 12. 29

Mielas Gintautai,

labai ačiū už Enciklopedijos I tomą.

Siunčiu 11 dolerių už ją ir 10 dolerių už dvi Nagio knygas. Yra vilties, kad ir trečią iškišiu.

Kadangi neturiu jokių grajinimų instrumentų, tad Stempužienės–Lapinsko–Barausko plokštelių man nesiųsk. Jų platinimą gal galėtų atlikti J. Blekaitis.

Baisiai buvo smagu Čikagoje pabendrauti. Grįžau velniškai pavargęs, bet laimingas

Lakštuonei ir Tau

Geriausių Naujų Metų

V. Trumpa

VDU LII. Rankraštis, originalas.

---

194. Petras Jonikas – kalbininkas.

Vinco Trumpos 1970 m. spalio 5 d. laiškas Gintautui Vėžiui

Oct. 5, 1970

Mielas Gintautai,

šiandien išsiunčiu savo rankraštį registruotu paštu. Pranešk, kai gausi, nes rūpi, kad neprapultų.

Gimdyti sekėsi gana sunkiai. Gabalus skaitė Kostas ir Aistis. Sako, skaitosi įdomiai.

Mano pageidavimai:

Ne per didelis formatas, kadangi ir šiaip, man atrodo, nebus daug puslapių (apie 200).

Išnašos puslapio gale, o ne pabaigoje.

Vardų rodyklė.

Žemėlapis labai bendras su svarbiausiais Baltijos uostais ir Šiaurės Atlantu (Salem, Boston, New York, Washington, Filadelfija), kad būtų matytis svarbiausi prekybos keliai.

Tikrinius vardus rašau taip, kaip daro Lietuvoje. Retesniems vardams pridedu originalią rašybą skliausteliuose.

Žinoma, norėčiau, kad galėtų pasirodyti kaip galima greičiau.

Rankraštis turi nemaža pataisymų, bet jau neturėjau sveikatos dar kartą perrašyti.

Už visas jūsų paslaugas būsiu labai dėkingas.

Nežinau, kiek egzempliorių?

Manau, kad tokia knygelė gal eis geriau, negu poezijos ar dramos veikalas. Kadangi esu bedarbis, tad gal kokį dolerį ir uždirbti būtų ne pro šalį.

Tavo Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1970 m. spalio 25 d. laiškas Gintautui Vėžiui

1970. 10. 25

Mielas Gintautai,

atsakydamas į sveiko laišką iš 70.10.19, turėčiau štai ką pasakyti:

Dėl fonetinės rašybos klausimas nėra toks paprastas. Mano nusistatymas – rašyti taip, kaip rašė ir teberašo Lietuvoje. Kai jie pakeis, pakeisime ir mes. Jei atsisakytume fonetinės rašybos, tada ir šampaną reiktų rašyti champagne. Bet dėl to į dvikovą su jumis neisiu. Norite, rašykite jūsų priimta forma (Bernadotte'as ir t. t.).

Baisiai ir labai gali būti vartojami abu ta pačia prasme. Bandžiau baisiai sumažinti, bet gal dar per daug pasiliko. Tačiau jokiu būdu nereiktų visus baisiai pakeisti į labai. Ž. Dab[artinis] liet[uvių] kalbos žodynas „baisiai".

Būtų gerai, kad kas nors tekstą peržiūrėtų ne tiek dėl kalbos, kiek aplamai dėl galimų neaiškumų, pasikartojimų ir t. t. Pats tokių dalykų negali pastebėti. Bet baisiai nenorėčiau, kad tekstas atsidurtų į kokio puritono rankas, kuris sunaikintų mano stilių. Ypač bijau, kad neišbrauktų tariamus barbarizmus (bėda, biednas ir t. t.), kurie iš tikrųjų nėra barbarizmai. Dambriūnas būtų geras.

Žemėlapis geriau įklijuotas, negu ant aplanko.

Gal reikalinga tik vardų rodyklė. Prie kai kurių dažnai pasikartojančių vardų nereiktų puslapių, tik passim. (pav., Napoleonas, Aleksandras I).

Aplamai, būčiau dėkingas už visas kritiškas pastabas.

Tavo

Vincas

P. S.

Girdžiu, kad Mikšys kelia škandalą dėl Navakienės biografijos. Tokią, kokią parašė Ivinskis, negalima dėti. Tai yra „out of proportion". Atrodo, dėl to man pasisekė įtikinti Platerį. Biografija galėtų būti tik vieno ar dviejų puslapių.

Jei Banionis pasimaišys Vašingtone, bandysim susitikti.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1971 m. vasario 22 d. laiškas Gintautui Vėžiui

1971. 2. 22

Mielas Gintautai,

džiaugiuos, kad mano leistras truputį pajudėjo. Su Dambriūnu mes susitarsime.

Dėl vardų rašymo be reikalo užsispyrėte. Taip rašo Lietuvoje, Latvijoje. Tokios nuomonės ir Skardžius. Jeigu laikytis originalios rašybos, tada ir rusų (Muravjov) ir lenkų (Czartoryski) reiktų taip rašyti. Be to, būtų įdomus bandymas vieną leidinį truputį kitaip išleisti: kokia reakcija?

Bet aš neužsispirsiu.

Dėl knygos apipavidalinimo esu visiškas neišmanėlis. Norėčiau tik, kad ji būtų:

kietais viršeliais;

maždaug „Metmenų“ formato;

išnašos puslapio apačioj;

skyriai prasidėtų iš naujo dešiniojo puslapio;

kad būtų pridėtas labai bendro pobūdžio Š. Atlanto žemėlapis, kurio pavyzdį bandysiu pats parūpinti;

kad būtų vardų (asmeninių ir geografinių) rodyklė ir

kad aplamai atrodytų kukliai, bet ne biednai.

Kadangi, kaip sakau, apie knygos apipavidalinimą nieko neišmanau, tai palieku jūsų valiai. Gal Virkau ar Kurauskas[195] pagelbėtų?

Būčiau labai patenkintas, jei ši knygelė galėtų pasirodyti šiais metais.

Tavo

Vincas

P. S. Kadangi netekęs darbo buvau sustojęs mokėt į Mackaus Fondą, tad dabar, gavęs darbą, atnaujinu įsipareigojimą ir siunčiu 20 dol.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

195. Algirdas Kurauskas (1923–1986) – grafikas, dizaineris.

Vinco Trumpos 1971 m. rugsėjo 22 d. laiškas Gintautui Vėžiui

1971. 9. 22

Mielas Gintautai,

ką tik gavau iš Kosto gromatą. Atrodo, jūs šnekėjotės Taboro farmoje ir mano leistrų reikalu. Aš su tavo pageidavimais pilnai sutinku; man atrodo, tai nelabai sunku padaryt, nes pirmą kartą panaudojus svetimą vardą dažniausiai nuorodoj yra cituojamas jo, arba apie jį veikalas. Manau, tokius vardus, kaip Adamsas ar Madisonas, galima apleisti. Rodyklėje gerai duoti originalią rašybą. Tikiuos, visas reikalas per daug nenusitęs.

Dar negavau nei Kosto naujo, nei Statuto. Gal po 5 egz. abejų ir galėčiau parduoti Vašingtone, žinoma, jeigu Kostas pats neapdalins visus savo bičiulius.

Sveikinimai visiems

Vincas

4800 Berneys House Rd.
Collece Park Md. 20740

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1972 m. balandžio 10 d. laiškas Gintautui Vėžiui

1972. 4. 10.

Mielas Gintautai,

malonu, kad mano leistrai po truputį juda. Dėl apipavidalinimo palieku visiškai tavo valiai. Aš čia visiškai nieko neišmanau. Tik dėl formato – ar negalima būtų „Metmenų" dydžio (maždaug coliu mažesnė kaip Škėmos). Kadangi nebus daug puslapių, tad didesnis formatas kažin ar gražiai atrodo. Bet palieku čia Tavo valiai. Žinau, kad moki gražiai apipavidalinti.

Kaip manai, ar nereikėtų trumpos santraukos anglų kalba?

Su Bradūnu konfliktas nerimtas. Jis panoro kai ką taisyt: aš nei prieš, nei už nepasisakiau. Jis delsė. Tada parašiau piktą laišką prašy-

damas grąžinti. Jis tuojau atpylė korektūras ir vėl delsė. Tada aš tas korektūras pasiunčiau Maziliauskui[196], kuris tuojau pat atmušė. Bradūnas ypač pyko, kad „N[epriklausoma] L[ietuva]" pasinaudojo „Draugo" surinktu tekstu.

Ar matei „Gimt. Kraštą", kur buvo V. Raudeliūno Statuto recenzija. Nors Raudeliūnas taip pat kritikuoja, bet daug rimčiau už Dainauską.

Viso geriausio

Vincas.

P. S. Rodos, dėl copy right jau rašiau.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1973 m. birželio 27 d. laiškas Gintautui Vėžiui

1973. 6. 27

Mielas Gintautai,

grąžinu čekį. Sako, kad kai jau knyga paleista į rinką, copyright nebeduoda. Tiek ir to. Dr. J. Balys[197] sakė, kad biblioteka jau užsakė. Ar gavai užsakymą?

Kas šiaip geresnio?

tavo

Vincas

P. S. Ar jau Almenui pasiuntei? Lig šiol jis dar nebuvo gavęs. Aš jam daviau 12 egzempliorių iš savęs. Kai jis gaus, man grąžins. Kokį penketą egzempliorių norėčiau dar ir aš gauti.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

---

196. Romas E. Maziliauskas – Kanados lietuvių laikraščio „Nepriklausoma Lietuva" redaktorius.

197. Jonas Balys (1909–2011) – tautosakininkas, etnologas, visuomenės veikėjas, 1956–1981 Kongreso bibliotekos Vašingtone Slavistikos ir Rytų Europos skyriaus Baltijos šalių specialistas. Žurnalo „Naujoji viltis", tęstinio leidinio „Lietuvių tautosakos lobynas" redaktorius.

Vinco Trumpos 1987 m. rugpjūčio 10 d. laiškas Gintautui Vėžiui

1987. 8. 10 d.

Mielas Gintautai,

kai kurie mano draugai, kaip Ostrauskas, Kavolis, Nyka, jau seniai kalbino mane surinkti svarbesnius straipsnius ir išleisti atskiru leidiniu.

Liūtas Mockūnas sutiko tokį leidinį suredaguoti. Labai prašyčiau, kad Mackaus Fondas tokį leidinį išleistų 1988 metų bėgyje. Tarp kita ko, tais metais man bus 75 metai.

Turbūt jau girdėjai, kad Lietuvoje žada išleisti mano „Napoleoną, Baltiją, Ameriką". Redaguoja prof. V. Merkys. Pasižadėjo nieko nekeisti. Tikiuos, Tu ir Mackaus Fondas neturėsite nieko prieš II laidos pasirodymui.

Viso geriausio Tau ir Lakštuonei

Vincas

1128 20th st.# 2
Santa Monica, Ca.
40403

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1989 m. birželio 19 d. laiškas Gintautui Vėžiui

1989. 6. 19

Mielas Gintautai,

ką tik gavau porą egzempliorių savo knygos. Gražiai išleista, ačiū Tau ir Mackaus Fondui.

Nežinau, ar ir kiek egzempliorių man priklauso. Bet norėčiau turėti kokį 10–20 egzempliorių, kad galėčiau apdalinti kai kuriems savo draugams čia ir Lietuvoje. Manau, kad dabar galima bus siųsti į Lietuvą.

Dar kartą labai labai Tau dėkingas. Sveikink Lakštuonę

Tavo

Vincas

Santa Monica

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1992 m. balandžio 21 d. laiškas Gintautui Vėžiui

1992. IV. 21 d.

Mielas Gintautai,

siunčiu savo metinę duoklę su mažu priedu knygoms Lietuvai.

Žiūrėk, Gintautai, kai kas gero – kai kalbina mane sudaryti dar vieną savo straipsnių rinkinį. Tai būtų straipsniai apie Žmones ir Knygas. Kaip Tau atrodo?

Ar Mackaus Fondas leistų. Lietuvoje, kaip žinai, kol kas knygos labai prastai leidžiamos.

Parašyk.

Sveikink Lakštuonę

tavo

Vincas

Santa Monica

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1979 m. spalio 30 d. laiškas Liūtui Mockūnui

1979. X. 30.

Mielas Liūtai,

dovanok, kad pavėluotai atsilyginu už žodyną. Mat, po įtemptų dienų Taboro Farmoje buvo griebusi liga (mild heart attack) ir paguldžiusi 3 savaitėms į ligoninę. Dabar taisaus, bet turiu prislopinti visokią veiklą. O man, kaip natūraliam tinginiui, tai ir neblogai.

Dar kartą dėkui už knygą ir

viso geriausio

Tavo

Vincas

P. S. Jeigu būtų galima nugriebti II-tą tomą Lietuvių kalbos žodyno, būčiau dėkingas.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1980 m. birželio 10 d. laiškas Liūtui Mockūnui

1980. VI. 10 d.

Mielas Liūtai,

ačiū už lenkų–lietuvių kalbų žodyną. Jis man labai labai pravers. Atrodo, neblogai padarytas.

Netikėtai susikirtau su Yla[198]. „Drauge“ tik labai trumpai jam atsakiau, nes rimtai su juo šnekėtis beveik neįmanoma. „Akiračiams“ parašiau smarkesnį atkirtį dėl Šapokos. Tikiuos, „Akiračių“ valdovai neišsigąs.

Viso geriausio

Tavo

Vincas

4800 Berwyn House Rd.
522
College Park, Md 20740

P. S. (1) Pridedu čekį.

(2) Verta atkreipti dėmesį į L. Jacinevičiaus romaną „Arbata penktą valandą ryto“. Man primena Günter Grass „The Tin Drum“.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1983 m. kovo 16 d. laiškas Liūtui Mockūnui

1983. III. 16

Mielas Liūtai,

ačiū už Šilbajorio knygą, kurią jau beveik perskaičiau. Vienas trūkumas – nėra pažymėta, iš kurio žurnalo ir kokio numerio paimta.

Siunčiu 10 dolerių čekį.

---

198. Stasys Yla (1908–1983) – kunigas, filosofas, rašytojas, visuomenės veikėjas.

Dėl kelionės į „krajų[199]“ tai kaip senmergė: ir noriu, ir bijau.

Viso geriausio

Vincas

P. S. Šių metų „Kultūros barų“ Nr. 1 yra įdomus Lapinsko ir Patašiaus straipsnis „Transkripcijos varžtuose“ dėl tikrinių vardų rašymo. Gal verta perleist per „Akiračius“?

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1987 m. balandžio 17 d. laiškas Liūtui Mockūnui

1987. IV. 17 d.

Mielas Liūtai,

tą rusų–lietuvių kalbų žodyną atvaryk pas mane. Aš jį paimsiu. Man kaip tik trūko rusų–lietuvių žodyno. Čekį gausi.

Gerai, kad anketa sukėlė didesnį susidomėjimą. Aš Krikšto atžvilgiu esu Rabikausko[200] pusėje.

Dabar vienu asmenišku reikalu: Mano draugai (Kostas, Kavolis ir kt.) seniai kalbina padaryti mano svarbesnių straipsnių rinkinį, kurį išleistų Mackaus fondas. Aš pats to nepadarysiu. Sakyk, ar pats to neapsiimtum padaryti. Man atrodo, kad bent kai kurie mano straipsniai (apie XIX a. istorijos modelį, Valančių, Kapsuką, net Sverdiolo knygos recenzija ir t. t.) turi šiokios tokios išliekamos vertės. Beje, Lietuvoje svarsto mano Napoleono persispausdinimą (taip tarp mūsų). Aš už tai sutikčiau sumokėti avansu 1000 dolerių. Kavolio prašomas dabar darbuojuos ant savo autobiografijos („Žmogus be Dievo”). Nežinau, kaip išeis. Kažkaip darosi vis sunkiau rašyti. Jeigu kas gero išeis, galėtų eiti įžanginiu į tą rinkinį. Kaip Tau visa ta mano fantazija atrodo. Jeigu nenorėtum to daryti, niekam kitam apie tai nesakyk.

---

199. Kraštą.
200. Paulius Rabikauskas (1920–1998) – kunigas, teologas, istorikas, Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademikas.

Būčiau labai dėkingas, jeigu sutiktum tą padaryti; juk tu turi praktikos. Aš iš savo pusės padėsiu, kiek galėsiu.

Tavo
Vincas

1128 20th st. #2
Santa Monica, Ca.
90403

P. S. Kitais metais man bus 75. Būtų tai tikrai reikšmingas prisiminimas.

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1987 m. balandžio 27 d. laiškas Liūtui Mockūnui

1987. IV. 27 d.

Mielas Liūtai,

ačiū už žodyną. Impozantiškai atrodo, tik drūkas kai kur nelabai aiškus, bet bus galima pasinaudoti. Siunčiu čekį.

Laimingos kelionės, lauksiu sugrįžtant ir tikėdamas, kad Tavo nuomonė dėl mano kai kurių straipsnių patvarkymo nepasikeis.

Viso geriausio
Vincas

1128 20th st. #2
Santa Monica, Ca.
90403

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1987 m. birželio 24 d. laiškas Liūtui Mockūnui

1987. 6. 24 d.

Mielas Liūtai,

siunčiu preliminarinį planą, taip kaip man atrodo turėtų būti tas leidinys, susidedąs iš dviejų dalių. Tie 15 straipsnių sudarytų apie 250 puslapių. Esu pasiuntęs Kavoliui platoką savo autobiografiją „Žmogus be Dievo". Kol kas negavau iš jo jokio atsakymo, ar jis dės. Tai galėtų eiti kaip šio rinkinio užsklanda (paskutinis straipsnis). Su Tavo įžanga (tikiuos jos) tai galbūt sudarytų apie 300 puslapių knygelę. Dėl to III dalį („Išeivija ir Kraštas") palieku ateičiai. Žmonės didelių knygų nemėgsta.

Dėl straipsnio „Kovotojai ir kolaborantai": kažkur nusimetė pas mane tie „Aidai". Neatsimenu tiksliai, kuriais metais ir kuriam numery jis tilpo (apie 1960–2 m.). Manau, nesunkiai galėtum surasti.

Pakalbėk prie progos su Mackaus fondo žmonėmis (Gintautu) dėl išleidimo galimybių. Aš ir pats parašysiu Gintautui. Jis seniai mane ragino tokį rinkinį sudaryti.

Parašyk, kaip Tau visa tai atrodo.

Pridedu čekį.

Sėkmės

Tavo Vincas

Priedas: [užrašyta L. Mockūno: Platėjantys horizontai Nr. 42]

XIX AMŽIUS IR DAR KAI KAS
Straipsnių rinkinys

I. XIX amžius Lietuvoje

XIX amžius ir jo paradoksai / Metmenys, 20, 1970, 25– 42 p.

Svarstymai apie XIX amžių Lietuvoje / Metmenys, 8, 1964, 118–133 p.

Lietuvos XIX amžiaus istorijos modelio beieškant / Metmenys, 43, 1982, 123–142 p.

Kovotojai ir kolaborantai. Aidai, 1960–1962 [L. Mockūno nubraukta ir ištaisyta į 1966 Nr. 1]

Šubravcai ir senasis Vilniaus universitetas. / Metmenys, 47, 1984, 9–27 p.

Spaudos draudimas Rusijos akimis. / Metmenys, 49, 1985, 156–174 p.
Lietuvos nepriklausomybės idėja. / Metmenys, 16, 1968, 15–33 p.

II. Biografinės apybraižos

Simonas Daukantas – naujosios Lietuvos pradininkas. / Metmenys, 9, 1965, 40–5 p.

Motiejus Valančius – mokytas ir išmintingas žemaitis. Įvadas į kun. A. Aleknos monografijos II laidą, 1975, 9–30 p.

Hilferdingas ir tolimos paralelės. / Metmenys, 25, 1973, 15–35 p.

Stolypino Lietuva – Reagano Amerika: istorinės paralelės bandymas. / Metmenys, 51, 1986, 47–75 p.

Iš V. Kapsuko revoliucinės ir kultūrinės veiklos /1903–1911 m./ Lituanistikos Instituto darbai, IV t., 1979, 215–246 p.

J. Tumas-Vaižgantas – gyvenimo kritikas. / Metmenys, 21, 1971, 78–96 p.

Leonas Karsavinas – istorikas, filosofas, žmogus. / Metmenys, 34, 1977, 135–152 p.

Vilniaus universitetas ir Vilnius S. Moravskio atsiminimuose. Lituanistikos I-to 1979 m. suvažiavimo darbai, 1981, 223–234 p.

[Rodyklė paskutinė, 15 pozicija perkelta į viršų, 8-tą poziciją.]

VDU LII. Rankraštis, originalas
(priedas mašinraštis, originalas).

Vinco Trumpos 1987 m. spalio 22 d. laiškas Liūtui Mockūnui

1987. 10. 22 d.

Mielas Liūtai,

dar gerokai apsisvarstęs vis dėlto nutariau, kad mano studijėlė apie Kapsuką turėtų įeiti į rinkinį. Nuo Karsavino ir Reagano atsisakau.

Be to, sekančioj „Metmenų“ knygoje, kuri greitai turėtų pasirodyti, yra mano straipsnis apie sekančius du L. Gudaičio tomus. Manau, jį galima būtų sujungti su „Platėjančiais horizontais“.

Kaip sekasi? Įdomu, kokie Zeniaus[201] įspūdžiai iš „krajaus"?

Tavo

Vincas

[Prierašas: maža kortelė, įrašas V. Trumpos ranka.]

Atskirai reikia paminėti V. Trumpos studiją apie Vincą Kapsuką, paremtą archyvine medžiaga iš dr. Jurgio Šaulio rankraštyno, kuris dabar yra Pensilvanijos universiteto bibliotekoje. Įdomu, kad ir šiuo atveju V. Trumpa savo tyrinėjimo objektu pasirinko labai kontroversišką V. Kapsuko asmenybę.

VDU LII. Rankraštis, originalas (prierašas, rankraštis, originalas).

Vinco Trumpos 1988 m. sausio 2 d. laiškas Liūtui Mockūnui

1988. I. 2 d.

Mielas Liūtai,

sveikindamas su praėjusiomis Kalėdų šventėmis ir N. Metais, noriu keliais žodžiais parašyti apie vieną seniai man rūpimą klausimą – man kaip senam šviesininkui ir santarininkui seniai rūpėjo to judėjimo šaknys. Ypač skaitant Leono Gudaičio knygą „Platėjantys akiračiai", kur jis gana plačiai kalba apie 1910–1914 m. „Aušrinę", man kilo mintis, kad kas anuo metu buvo „Aušrinė", mūsų laikais (1945–55) metais buvo Šviesos-Santaros Sąjūdis, ypač jų literatūrinė ir kultūrinė pusė. Dauguma mūsų literatūros klasikų išaugo iš „Aušrinės". „Santara" taip pat tapo daugelio mūsų rašytojų ir kultūrininkų jeigu ne lopšys, tai bent užuovėja.

Buvau siūlęs tam pačiam L. Gudaičiui parašyti plačiau apie „Aušrinę" (aną prieškarinę. Vėliau, N[epriklausomoje] Lietuvoje „Aušrinė" tapo nereikšmingu eserų žurnaliuku). Jis buvo užimtas kitais darbais. Bandžiau prikalbėti Julių Būtėną. Jis principe sutiko, tik norėjo užbaigti monografiją apie J. Šliūpą. Surinko nemažai medžiagos, padarė Xerox

201. Zenonas Rekašius.

kopijas 1910–1914 m. „Aušrinės“, J. Urbšio atsiminimus ir kt. Bet nuo rašymo monografijos dėl sveikatos atsisakė. Jis gimęs 1907 m., taigi įžengė į šimtąjį dešimtmetį. Dabar visa ta medžiaga pas mane, bet ir aš, ypač dėl regėjimo degeneracijos to darbo negaliu padaryti. Norėčiau visą tą medžiagą Tau prisiųsti. Tu pats, J. Šmulkštys, L. Sabaliūnas ar kas nors kitas galėtų tą darbą padaryti. Iš „Aušrinės“ gimė ateitininkai, aš norėčiau su ja surišti ir Šviesos-Santaros šaknis.

Pasvarstyk.

Tavo Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1988 m. spalio 20 d. laiškas Liūtui Mockūnui

1988. 10. 20

Mielas Liūtai,

grąžinu korektūras ir korteles. Padėkok rinkėjoms už tokį pavyzdingą surinkimą.

Ne visus vardus ir aš galėjau identifikuoti. Bet dėl to nedidelė bėda. Jeigu dirbčiau Kongreso bibliotekoje, būtų lengviau. Dabar po ranka neturiu nei didžiųjų enciklopedijų, nei kitos literatūros.

Šiaip visas darbas atrodo neblogai. Esu Tau labai dėkingas.

Prašyk Henrietos, kad ir iš paviršiaus knygelė neblogai atrodytų.

Viso geriausio

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1989 m. sausio 4 d. laiškas Liūtui Mockūnui

1989. I. 4 d.

Mielas Liūtai,

nežinau, ar teisingai surašiau tą savo pareiškimą Vagos leidyklai, bet idėja aiški.

Kaip mano straipsnių rinkinio reikalai?

Paspausk, kad per daug neužvilkintų.

Verta atkreipti dėmesį į naują „N. Vilties" numerį, iškeliant jos bendradarbių platesnę apimtį.

Su N. Metais

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1965 m. birželio 14 d. laiškas Vincui Maciūnui

1965. 6. 14 d.

Mielas Vincentai,

taigi jau, atrodo, ne juokais spaudi su straipsniu lietuviškajam tomui[202]. Griebiaus rašyti ir davariau ligi 1905 m. revoliucijos. Jeigu būsiu sveikas, per 2–3 savaites turėčiau baigti ir sveikam pristatyti. Tikiuos, nebus per vėlu. Atrodo, išeis apie 60 mašinėle puslapių, ar ne per daug?

Turiu baisiai didelę bėdą: kažkur dingo Ališausko straipsnis. Dar bandysiu išversti visą netvarkingą senbernio butą, gal surasiu. Krivicko straipsnį turiu: jis sudarys pusę 1918–1940 m. istorijos (aš pats parašysiu vidaus politinę).

Šiaip pas mane nieko naujo. Ar matei Mikšytės studiją apie A. Baranauską? Daug įdomios medžiagos.

Lenkiu žilą galvą

Vincas

III Anacostia Rd. SE
Washington DE
20019

VDU LII. Rankraštis, originalas.

---

202. Vincas Maciūnas redagavo „Lietuvos enciklopedijos" t. 15 apie Lietuvą.

Vinco Trumpos 1965 m. liepos 27 d. laiškas Vincui Maciūnui

1965. 7. 27.

Mielas Vincentai,

pats savo straipsny apie K. Nezabitauskį mini M. Urbšienės straipsnį apie jį ir Gadoną iš XXVII Knygos mėgėjų metraščio. Įdomu, ar pats tą metraštį turi, ar jis yra Šaulio rinkiny, ar kur kitur. Man tas straipsnis būtų reikalingas. Jeigu turėtum, būtų gerai gauti jo fotokopiją arba visą metraštį. Išlaidas atlyginčiau.

Kas šiaip geresnio

Vincas

III Anacostia Rd. SE
Washington DC
20019

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1967 m. sausio 3 d. laiškas Vincui Rasteniui

1967. I. 3 d.

Mielas Vincentai,

sveikinu su N. Metais.

Reikalas toks:

Sąryšy su M. Jesaičio[203] išėjimo iš Kavolio paskaitos, kurį taip išgarsino „Darbininkas" ir kita spauda, net surišdama tą išėjimą su Vladimirovu[204] (nors iš tikrųjų berods Vlad[imirovas] čia niekuo dėtas), pasisiūliau Kavoliui parašyti atvirą laišką „Metmenyse" M. Jesaičiui. Jo būtų tokie punktai:

---

203. Jesaitis Margeris – chemikas, visuomenininkas, vienas iš Šviesos organizacijos Vokietijoje iniciatorių ir vadovų, 1949 m. persikėlęs gyventi į JAV.

204. 1966 m. Niujorko Santaros-Šviesos skyriaus paskaitoje ir diskusijoje dalyvavo ir sovietų pareigūnas Jungtinėse Tautose, JT Hamaršeldo bibliotekos Niujorke direktorius Levas Vladimirovas. Diskusijos metu jam buvo suteiktas žodis. Dėl šios diskusijos išeivijoje kilo triukšmo ir diskusijų.

Lengva sėdėti stikliniam bokšte, nieko neveikti ir vaidinti Saliamoną.

Galima ar negalima kritikuoti emigrantinė visuomenė.

Ar tais principais, kuriuos, pagal Jesaitį Šviesa nustačiusi jau Vokietijoje, dar ir šiandien galima gyventi.

Prijungti prie tos visos istorijos Vladimirovo kazusą ir pav., paklausti Jesaitį ar jis būtų išėjęs iš susirinkimo, jei prieš tai nebūtų pasišalinęs (ne su protestu, bet išslinko nežymiai, pagal mano informaciją).

Kadangi sveikam teko tuose įvykiuose dalyvauti, man baisiai būtų įdomu truputį daugiau informacijų, o gal ir sugestijų.

Mane daugiausia apšvietė Ostrauskas, bet jis daug ko neatsimena, pav., ką iš tikrųjų pasakė Vladimirovas.

Mieželis man prisiuntė medžiagos „Dirvos" reikalu. Nutariau jos daugiau nebeskaityti. Liūdni dalykai dedasi.

Būsiu dėkingas už visokią informaciją ir sugestijas.

Tavo

Vincas

VDU LII. Rankraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1967 m. balandžio 6 d. laiškas Vincui Rasteniui

1967. IV. 6 d.

Gerbiamasis,

PLB Kultūros Tarybos pavestas nuolankiai prašau Tamstą sutikti būti spaudos ir visuomenės sekcijos koreferentu JAV ir Kanados Lietuvių Kultūros kongrese, kuris įvyks 1967 m. Padėkos (Thanksgiving) savaitgalį Čikagoje.

Referentu sutiko būti „Draugo" red. kun. P. Garšva. Referentas savo tezes pristatys jums maždaug mėnesį prieš Kongresą.

Tikiuosi greito ir teigiamo atsakymo.

Su pagarba

V. Trumpa

III Anacostia Rd., SE

Washington EC 20019

P. S. Taigi, oficialiai. Neoficialiai, būtų labai malonu, kad Pats sutiktum dalyvauti, juoba, kad jaučiama opozicija. Panašioj situacijoj yra ir V. Kav[olis], kuris irgi kviečiamas toms pačioms pareigoms.

Tavo

Vincas

VDU LII. Mašinraštis, originalas.

Vinco Trumpos 1980 m. gegužės 1 d. laiškas Romui Sakadolskiui[205]

1980. V. 1 d.

Mielas Romai,

siunčiu straipsnelį dėl T. Venclovos pasisakymo į jūsų klausimą. Aštrokas, bet kitaip aš nemoku rašyti. Jeigu „Pasaulio lietuviui" netiktų (visiškai nepyksiu, nes gerai suprantu jūsų poziciją), būk geras kaip galima greičiau perduoti akiratininkams (Rekašiui, Remeikiui, Mockūnui ar Žemeliui).

Skaitau „P. l."[206] su įdomumu. Manau, vienos kitos kontroversinės minties nereikėtų bijoti.

Norėčiau vėl kada nors susidurti, ypač išgirsti jūsų studentiškų dainų.

Labų dienų Emilijai

tavo

V. Trumpa

4800 Berwyn House Rd
College Park, Md 20740

VDU LII. Rankraštis, kopija.

---

205. Romas Sakadolskis – žurnalistas, 1977–1979 m. „Pasaulio lietuvio" redakcijos narys, 1979–1981 PLB valdybos narys, nuo 1973 m. dirbo Vašingtono radijo stotyje „Amerikos balsas".

206. „Pasaulio lietuvis".

Vinco Trumpos 1960 m. vasario 5 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1960. 2. 5.

Mielas Konstantinai,

dėkui už mielą laišką, užprašymą į Filadelfiją ir dovanok, kad taip ilgai neatsiliepiau. Mat mes abu su Alfonsu[207] entuziastingai sutikome tavo pakvietimą, tik, kaip visados, nuo entuziazmo ligi darbų yra gerokas tarpsnis. Na, bet vieną gražią dieną išvysi mus savo pastogėje. O gal ir dar kai ką (pav. Jurgį Zanavyką Blekaitį ir Aušrą Bendoriūtę-Blekaitienę). O tada smagybių tikrai netrūks.

Maniau, kad raštingasis Benys voš man atgal per galvą, bet kol kas tyli. „Draugas" sumobilizavo visą šturmą prieš vargšus „Metmenis". Na ir, pasakysiu, pasielgė mažiau krikščioniškai negu bambyziški Donelaičio būrai. Tie, mat, net ir bjauriam amstrotui mirus šnekėjo

O kam, pons amstrote, mums numirei pernai.

„Draugas" gi marina dar ir nenumirus. Visa tai neblogai. O juokingiausia, kai anas „Draugo" „filosofas" pasigenda minties šviežumo „Metmenyse" (sic!).

Su Vytautu K. palaikom gana artimą ryšį. Perduodu jam kritiškas pastabas, kurių tamsta išgirsti asmeniškuose pasikalbėjimuose. Ypač naudingos, manau, buvo Nykos pastabos. Jis pats norėtų šį tą atiduoti „Metmenims". Tai būtų laimėjimas.

Turbūt ironiškai perši man mintį rašyti apie Babrauską[208], ypač „Draugui".

Lenkiu žilą galvą prieš tavo šeimą.

Vincentas

III Anacostia Rd SE
Washington 19, DC

VDU LII Rankraštis, kopija.

---

207. Alfonsas Nyka-Niliūnas.

208. Benediktas Babrauskas (1910–1968) – rašytojas, literatūros tyrinėtojas, visuomenės veikėjas.

Vinco Trumpos 1965 m. sausio 17 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1965. I. 17 d.

Mielas Kostai,

ačiū už tavo pastangas išvesti mane į plačią Filadelfijos visuomenę. Tiesa, pasigirsiu, Vašingtono visuomenė priėmė mano daukantinius apmąstymus gana šiltai, net Aistis pasakė: „gerai, labai gerai", o Vera (ne Nora, kaip vienoj užuojautoj paskelbta) Radauskienė net viešai pabučiavo, tuo sukeldama kai kurių Vašingtono ponių pavydą. Žodžiu, jaučiuosi, kaip K. Petrauskas po Aidos pastatymo.

Bet, na, į Torontą negalėjau nuvažiuoti. Užsnigo aerodromą ir visą Vašingtoną – nei pajudėti. Ir gerai, nes Toronte buvo – 10 šalčio. Žinoma, Filadelfiją būtų lengviau pasiekti ir per sniegą. Bet taip staiga ir tokiam ore, bijau, ar kas susirinktų į tą simpatišką salę. Be to, ir pats kažkaip jaučiuosi išsisėmęs ir noriu kaip kurmis palindėti savo urve. Kad būtų vėliau – apie vasario pabaigą arba kovo mėn., būtų kitas reikalas. Manau, ir dziakonui būtų sunku taip staiga sukviesti liaudį.

Iš to nepasidaryk išvados, kad nebūtų troškimo tave ir tavo jaukią stubą aplankyti.

Teisybę pasakius, būtų gera kada nors vėl bandyti sueiti į krūvą tau, Vytautui, gal Nykai ir Jurgiui Blekaičiui ir man. Bijau, kad Vytautas dar tebevalgo ir tebegeria Ritos pritaisytus valgius ir gėrimus anam istoriniam baliui Dickinsono Koledže!

Kol kas jokių konkrečių planų neturiu. Sakau, žiema (o šiuo metu pas mus ji tikrai šalta ir snieguota) kažkaip klaustrofobiškai veikia. Sėdi, žmogus prie „šeimos židinio" ir niekur nenori judėti. Net ir Johnsono „karūnaciją" žadu stebėti pro televizijos stiklą. Bet aišku, jei ten „tauta" pašauktų, pasiryžęs viską nugalėti.

Tai tik minorinėmis gaidomis pradedant 1965 Viešpaties metus.

tavo

Vincas

III Anacostia Rd SE
Washington 19, DC
20019

P. S. Parašiau gana aštrią Merkelio knygos recenziją „Metmenims“. Iš Vytauto dar negavau aprobatos.

VDU LII Rankraštis, kopija.

Vinco Trumpos 1967 m. spalio 25 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1967. 10. 25.

Mielas Konstantai,

taigi, praėjo garsioji veiksnių konferencija, kuri turėjo būti slapta ir apsupta kažkokiomis miglomis (apie tai prie progos žodžiu išdėstysiu), o vėliau, papūtus nežinau kokiems vėjams, išvirto į viešą ir atvirą pasiplepėjimą. Kai kuriuos posėdžiuos irgi dalyvavau ir nustebau, kad dauguma kalbėtojų buvo ypač pozityvūs ryšių su kraštu reikalu. Stikliorius[209], Kardelis, Krivickas, Nasvytis[210] (nekalbant jau apie Leonardą ir Barzduką[211] Jr.), net pats Bačkis[212] prisipažino susitikęs su žmonėmis iš Lietuvos ir turėjęs iš to naudos. Žodžiu, mainos rūbai margo svieto. Ar nereikės mums taktikos keisti ir užimti griežtą liniją (nes juk Sidzikauskas jau su Vladimirovu ir Jurginiu[213] baliavoja!).

(2) Dėl kultūros kongreso reikalai liūdnesni. Tiesa, Rinkūnas[214] mano užpultas gynėsi, kad jis nieko nereikalavęs pašalinti, kad tai tebuvęs Jasaitis. Žodžiu, visi bėdą verčia ant Jasaičio. Džiakonas savo

209. Jonas Arvydas Stikliorius (1914–1999) – teisininkas, visuomenės veikėjas, dalyvavo JAV Lietuvių bendruomenės, VLIK'o veikloje.
210. Algirdas Leonas Nasvytis (1910–1981) – inžinierius, visuomenės veikėjas, aktyviai dalyvavo JAV Lietuvių bendruomenės veikloje, 1963–1968 m. PLB valdybos vicepirmininkas, nuo 1969 m. PLB Kultūros tarybos pirmininkas.
211. Arvydas Barzdukas, Stasio Barzduko sūnus.
212. Stasys Antanas Bačkis (1906–1999) – diplomatas, Lietuvos įgaliotasis ministras Prancūzijoje, nuo 1960 m. Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone patarėjas, nuo 1976 m. Lietuvos atstovas JAV.
213. Juozas Jurginis (1909–1944) – istorikas, akademikas, spaudos bendradarbis, LKP narys, Lietuvos mokslų akademijos narys.
214. Antanas Rinkūnas (1909–1985) – Kanados Lietuvių bendruomenės krašto pirmininkas, nuo 1968 m. PLB Švietimo tarybos pirmininkas.

atsistatydinimą atsiėmė, bet mažam pasitarime kongreso reikalu (nedalyvavau, nes pramiegojau) nutarta Remeikį palikti, o Rastenį ir Jonyną prašyti pačius „savanoriškai" pasitraukti. Nei šis, nei tas. Aplamai, Kongreso reikalai klostosi prastai, ir neturiu jokio ūpo jame dalyvauti, o jei dalyvausiu, viešai pareikšiu protestą dėl visokių diskriminacinių ir subversyvinių veiksmų.

Man atrodo, mūsų nutarimas galioja ir nors jo turime laikytis. Raima norėtų, kad ir viešai būtų padarytas pareiškimas dėl kongreso rengimo negerovių. Visa bėda, kad praktiškai tas nelengva įgyvendinti, juo labiau, kad ir Tarybos eilėse nėra sutarimo.

Būtų gerai, kad Aleksas prisiųstų mūsų rezoliucijos tekstą. Gal individualiai būtų galima juo pasinaudojus padaryti pareiškimą?

(3) Šiek tiek pajudėjo mano rozmysliamių[215] reikalas. Varau po truputį beveik kasdieną. Bet rašymas sunkesnis, negu mįslijimas rašyti.

Kaip prisilaikymai
bučkis Danai
tavo Vincas

VDU LII Rankraštis, kopija.

Vinco Trumpos 1967 m. lapkričio 8 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1967. 11. 8 d.

Miels Kostai,

tokį sumįslijau pareiškimą. Jeigu judviem atrodytų, kad dar galima būtų kas nors pridėti (arba vienas kitas žodis pakeisti ar išbraukt), darykit tai savo nuožiūra. Su viskuo iš anksto sutinku. Delsti toliau nebegalima.

Manau, ir Aleksas yra toks pat Kongreso dalyvis, kaip ir visi mes, dėlto nematau reikalo jį išskirti.

Laikykitės
Vincas

---

215. Svarstymų.

Priedas:

Apgailestaudami turime pareikšti, kad kai kurių bendruomeninių ir visuomeninių grupių pastangos į III Kultūros kongreso rengimą įnešti politinį aspektą privertė mus pasitraukti iš PLB Kultūros tarybos ir dalyvavimo pačiame Kongrese. Buvome ir esame nuomonės, kad kultūrinių reikalų supolitikinimas yra pavojingas ir žalingas bet kokiam rimtam kultūros darbui ir kūrybai. Nemanome, kad tai būtų naudinga ir pačiai politinei veiklai.

Deja, paskutiniu laiku pasireiškė kai kur tendencijos grynai kultūrinėms mokslo institucijoms ir darbams primesti politinį atspalvį. Tikime, kad savo atsistatydinimo iš PLB Kultūros tarybos ir šio pareiškimo paskelbimu bent šiek tiek atkreipsime visuomenės dėmesį į šias negeistinas ir pavojingas tendencijas ir prisidėsime prie kūrybinės laisvės, kultūrinės tolerancijos ir nupolitikinimo reikalo.

VDU LII Rankraštis, kopija.
(Priedas: mašinraštis, kopija.)

Vinco Trumpos 1968 m. vasario 5 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1968. 2. 5 d.

Mielas Konstantai,

pakliuvau į bėdą. Vakar [Mucha[216]] skambino ir užkvietė į kažkokį ten pas juos šumną balių kovo 9 dienai. Maniau, kad turiu juodą kostiumą, na, o juodą šlipsą būčiau papirkęs ir būtų viskas tvarkoj, anot Muchos. Ir sutikau, dabar pasižiūriu, kad tas mano „juodas kostiumas“ visiškai netvarkoj. Kalnierius kandžių apėstas, kelnių apačios apibrizgijusios, ziperis veikia negarantuotai, iš viso, atrodo, kaip kokio nusigyvenusio šlėktos. Negaliu jo dėtis į tokį high society[217] balių. Tad prisieitų ne tik juodą šlipsą pirktis, bet visą smokingą. Dievuliau, ir tai tik vienam baliui. O paskum vėl palikti kandėms ėsti. Žinai, Konstantai, negaliu to-

216. Neaišku, kas turima galvoje.
217. Aukštuomenės (angl. k.).

kio liuksuso sau leistis, ypač prisiminęs „kraujuojančią ir nukryžiuotą tėvynę“. Todėl paskambink Muchai ir baisiai atsiprašyk jo, išdėstydamas visą mano tragišką situaciją. Atvažiuoti pas Tave baisiai norėčiau, bet ne tokia iškilminga proga, be smokingo ir be juodo šlipso.

Čikaga bombarduoja su nauju žurnalu. Šimtinę pasiunčiau bei pilną skepticizmo laišką. Ypač bijau, kad Bronys pats vienas neprirašytų to žurnalo, kaip savo laiku „Santarvės“[218]. Pasiūliau vardą Sietuva, sakau, bent kai bankrutuosime, tai bus kur prigerti ir skausmą nuskandinti.

Matei dr. J.B[alio] pasisakymą dėl mano „Kairės“.

Su Vytautu susitarėm, kad 16 „Metmenų“ numeryje bus galima dar dėl tos kairės pasišnekėti su „Sėjos“, „Naujienų“ ir „Dirvos“ komentatoriais – Kolumnistais. Dr. J. Baliui, manau, užteks maždaug vieno sakinio: stipendininkai, kurie užsieny padarė diplomus ir daktaratus, bet labai mažai savo smegeninę pralavino.

Džiaugiuos, kad jūs visi vėl išsikrapštėte iš ligų ir esate sveiki ir drūti.

Tai tiek šiuo kartu. Būtinai paskambink Muchai.

Tavo
Vincentas

VDU LII Rankraštis, kopija.

Vinco Trumpos 1971 m. birželio 15 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1971. 6. 15

Mielas Kostai,

taigi jau atsidūriau privačiame p. Vasaičių name. Vieta graži ir rami, gera atsigavimui, kuris, deja, eina labai pamažu. Žaizdos gyja gerai, bet svoris baisiai nukritęs (maždaug ligi 140 svarų) ir nerodo tendencijos augti. Penktadienį vėl kviečia daktaras. Gal ką nors naujo sugalvos.

Ačiū Tau, Kostai (ir Danai), kad manimi taip labai rūpinaisi. O aš turbūt viso svieto pagalbos buvau reikalingas. Ne veltui sesuo net Vilniuje mišias užsakė.

218. „Santarvė“ – 1953–1958 m. Londone leistas žurnalas.

Teisybę sakant, tarpais ir aš pats netikėjau išsikapstyti.

Bus apie daug daug ką pasišnekėti, kai sustiprėsiu ir galėsiu pasiekti Swarthmoę.

Tavo

Vincas

Mano dabartinis adresas:
11333 Melclaire Dr.
Beltsville, Mrd. 20705
Tel.: 9378830

VDU LII Rankraštis, kopija.

Vinco Trumpos 1971 m. liepos 20 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1971. 7. 20

Mielas Konstantai,

praleidęs beveik ištisas tris savaites pas Reaganą[219] vėl sugrįžau į savo auptkvartirą[220]. Atrodo, sveikata po truputį grįžta. Šiandien pabandžiau rulį[221] pasukti. Aplink gryčią galiu važinėti, bet į didesnę kelionę dar nedrįsčiau.

Kitą antradienį paskyrė vizitą daktaras. Tada paaiškės, ar negalėsiu pradėt dirbti part time[222]. Matai, reikia valiutos. Gavau tik dalinę sąskaitą. Ji siekia apie 20 000, iš kurių pusę nori, kad aš pats sumokėčiau. Velniava!

Nors ir kaip norėčiau jus aplankyt, šiuo tarpu neišeina.

Labų visiems

Vincas

VDU LII Rankraštis, kopija.

---

219. Greičiausiai V. Trumpa buvo Kalifornijoje pas seserį. Ronaldas Reiganas (*Ronald Reagan*) 1967–1975 m. – Kalifornijos gubernatorius, vėliau, 1981–1989 m. JAV Prezidentas.
220. Butą.
221. Vairą.
222. Ne visą darbo dieną (*angl.*).

Vinco Trumpos 1972 m. sausio 13 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1972. I. 13

Mielas Kostai,

taigi atsiskaitymo valanda vėl atėjo. Ateinantį sekmadienį vėl einu į ligoninę po dr. Lee peiliu. Kadangi po praeito pjaustymo jau nedaug kas beliko bepjaustyti, tad tikiuos šį kartą viskas bus lengviau. Nors svorio vėl galėčiau numesti kokį 80 svarų.

Laikykis, Kostai, ir manęs nepamiršk.

Labų dienų Danai ir Dariui.

Tavo

Vincas

VDU LII Rankraštis, kopija.

Vinco Trumpos 1973 m. liepos 30 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1973. 7. 30

Sveikas Konstantai,

taigi, kaip sakoma, žmogus šaudo, o velnias kulkas nešioja. Seseriai Vilniuje pranešė, kad man draudžiama važiuoti į Lietuvą. Šeštadienį skambino Juškys[223], lyg nieko nežinodamas. Vaidino nustebusį, kad negavau vizos. Žinoma, ne nuo jo priklauso. Matyt, yra juodi sąrašai, į kuriuos esmi įtrauktas. Gerai, kad sesuo iš Kalifornijos su sūnum gavo. Bent galės papasakoti, kaip jie ten visi gyvena.

Nebūk ir pats labai tikras. Nežinia ar dėl kokių nors Baltaragio straipsnių nesi įtrauktas į šiuos sąrašus. O ir Kazakevičiaus[224] išpuoliai prieš Santarą, „Metmenis“ ir „Akiračius“ nėra asmeniški. Ten viskas „po planu i grafiku“[225].

---

223. Edmundas Juškys – diplomatas, 1968–1973 m. TSRS ambasados Vašingtone antrasis sekretorius.

224. Vytautas Kazakevičius – žurnalistas, literatūrologas, 1967–1976 m. Tėviškės draugijos pirmininko pavaduotojas. „Pergalės“ žurnale būdavo spausdinamos jo apžvalgos „Iš kultūrinio užsienio lietuvių gyvenimo“.

225. Pagal planą ir grafiką (*rus.*).

Na tiek ir to. Atostogoms turbūt vėl pasuksiu į Kaliforniją. Dabar vargstu ant Aisčio. Atrodo, tu užsiundei Kavolį ant manęs. O rašyti gana sunku, nes nesinori vien neigiamai nušnekėti. O apie Aistį, kaip žmogų, nelengva ką nors gero pasakyt. Kitas daiktas būtų rašyti apie jį kaip pietą. Bet čia nesu kompetentingas.

Kavolis norėtų matyt Tabor Farmoje. Tu būsi? Man dar neaišku: jei Almenai važiuos ir mane paims, gal ir atvažiuosiu.

Kas geresnio pas tave? Būtų smagu vėl pabendrauti.

Sveikink Daną

Tavo

Vincas

4800 Berwyn House Rd.
College Park, Md. 20740

VDU LII Rankraštis, kopija.

Vinco Trumpos 1975 m. spalio 3 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1975. 10. 3

Mielas Konstantai,

sveikinu su spalio 9 d., kai klastingas lenkas sulaužė Suvalkų sutartį ir užgrobė mūsų sostinę Vilnius. O gal užuojautą reiškiu.

Tai, sakai, darbai užgriuvo. Tas pat ir mano parapijoj vis su tuo velniu Valančium. Ėmė kaip tą senmergę ir įkalbėjo Remeikis parašyt įžangą į perspausdinamą Aleknos monografiją. Taip dabar dienoms ir naktims prisieina prakaituoti. O po to dar gausi lupt iš patriotinės mūsų visuomenės. Tomas pastatė ultimatumą ligi sekmadienio su air mail ir special delivery[226].

O paskum vėl paskaita Čikagoje. Žodžiu, nors pasikark. Anot a. a. Pajaujo „iz za etoi prokliatoj raboty i vypit' pozabyl"[227].

226. Oro paštu su skubiu pristatymu (*angl.*).
227. Per tą prakeiktą darbą ir išgerti pamiršau (*rus.*).

Popiežius[228] iškrėtė man ir naują kiaulystę. Buvau parašęs stamboką Škirpos Sukilimo aptarimą, aštrų, bet kultūringą (pan. kaip savo laiku apie Girnių ir Aistį). Manęs visai nesiklausęs atidavė „Akiračiams". Atrodo, prisieis nutraukti visus santykius iki lytinių imtinai.

Kazys Bdr. atsigriebė ant manęs su ta Britannica. Na, Dieve jam padėk. Perskaičiau Misiūno recenziją – labai gera, tai ne Klimo isterika.

Ar pastebėjai, kad mūsų Vytautėlį išfulavus[229] „Lit. gazeta" geresnė pasidarė. Nežinai, už ką jis išlėkė. Gal per daug persistoravojo[230]?

Aleksui skambinsiu.

O vis tiek gi kada
Reikės susitikt (Maironis).

Sveikink daktarę

tavo
Vincas

P. S. Skubu siųsti laišką, kad tas velnias Gureckas vėl nepakeltų laiškų kainos!

VDU LII Rankraštis, kopija.

Vinco Trumpos 1976 m. birželio 11 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1976. 6. 11
Vašingtonas

Sveikas Konstantai,

„long time no see no hear"[231]. Kas girdėtis? Pas mus čia, žinoma, didžiausias įvykis (šalia Carterio[232] laimėjimo) – ateinantį sekmadienį vardinės (Antaninės) Vaičiulaičių rezidencijoje. Žada būt šimtai, kaip Smetonos Užulėnyje. O gal pasimatysime?

---

228. Taip V. Trumpa vadino Vytautą Kavolį.
229. Išmetus.
230. Persistengė.
231. Seniai nematytas, negirdėtas (*angl.*).
232. Džimis Karteris (*Jimmy Carter*) – JAV politikas, 1977–1978 m. JAV prezidentas.

Daugiau pas mane nieko naujo. Kavolis buvo norėjęs, kad parašyčiau apie Girniaus Dovydaitį[233]. Atsisakiau, nes apie Girnių nenoriu rašyt nei gerai, nei blogai. Žinai, sakys, vendetta. Pasiūliau Rastenį, kaip buvusį ateitininką. Iš viso, tik katalikai gali apie tokį paprastą mokslo populiarizatorių sudėti 800 puslapių opusą.

Kaip matai, mušuos visuose frontuose: su Krupavičiumi, Venclova, Škirpa (ne su prastais). Bet pasižadu apsiraminti ir daugiau nieko panašaus nerašyti, o pasišvęst, anot Paplausko-Ramūno, tik mokslui.

Esu kažkaip pavargęs ir liepos mėnesį važiuoju atostogų pas seserį į Kaliforniją. Vienintelis užsiėmimas bus – pasivyti didžiąją mūsų tremties literatūrą (Kralikauską, Gliaudą, Kavaliūną, Baroną ir kt.), nuo kurios esu gerokai atsilikęs.

Beje, turbūt girdėjai, Tomas[234] atsakė į mano laišką (dar nemačiau). Žada spausdinti sekančiam „Akiračių“ numeryje.

Ar matei „Gim. Krašte“ išpuolį prieš „Metmenis“ ir „Akiračius“. Net smarkiau negu J. Balys „Naujoj Vilty“. Kaip jie rašo, kad „Metmenys“ eina su fašistais, taip būtų galima parašyti: fašistų ir komunistų išpuolis prieš „Metmenis“ ir „Akiračius“.

Na tai tiek šį kartą.

Labų dienų Danai

Tavo

Vincas

4800 Berwyn House Rd. Apt. 522
College Park, Md 20740

VDU LII Rankraštis, kopija.

233. Juozo Girniaus knyga „Pranas Dovydaitis“.
234. Tomas Venclova.

Vinco Trumpos 1976 m. gruodžio 17 d. laiškas Kostui Ostrauskui

ŠIRDINGIAUSI SVEIKINIMAI IR LINKĖJIMAI
Vincas

1976. 12. 17
(Perversmo dieną).

Sveiki Gyvi,

taigi ir vėl Kalėdos. Rodos, toks beprasmiškas pasikartojimas. O gal ne? Žinai, per Leonardo laidotuves, kas labiausiai įsispaudė į atmintį, tai rožančius: šimtą kartų kartoji tą patį, ir kažkaip neatrodo labai kvaila, o jo mirtis tikrai sukrėtė. Darbštusis Kazys ir sako: Matai, Vincai, nereikia nieko atidėti. O gal viską reikia atidėti. Juk iš tikrųjų ką tu čia, vargšas žmogau, išspausi.

Šiuo tarpu mįsliju apie du daiktus: Leonardo nekrologą ir užuominas apie Krėvę. Švenčių metu turėsiu šiek tiek laisvo laiko, gal ką sumeistravosiu.

Laukiu pakvietimo į Pleins Georgia, bet kažkoks Bzezinskis[235] užšoko už akių. O, anot, Radausko draugo iš Čikagos „lenkas proto netur". Tegu pasikaria. Matyt, špiegai[236] iššifravo, kad slapta buvau už Fordą[237].

Beje, ar gavai anketą iš Kavolio? Išpyliau už atsakymą, tik dar reikia mašinėle atmušti. Bus juoko.

Laikykitės drūčiai ir nulenkit čerkelę ir ant mano minorinių gaidų. Beje, Almenai ruošia šumną N. M. sutikimą. O gal taip? Juk į Floridą vis tiek nevažiuojat.

V.

VDU LII Rankraštis, kopija.

---

235. Zbignevas Bžezinskis (*Zbigniew Brzezinski*) – žymus JAV politologas, sociologas.
236. Slaptieji agentai (angl. *spy* – agentas).
237. Džeraldas Fordas (*Gerald Ford*) – JAV politikas, Respublikonų partijos narys, 1974–1977 m. JAV prezidentas.

Vinco Trumpos 1982 m. birželio 17 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1982. VI. 17 d.

Mielas Kostai,

sekantį laišką jau gausi iš laukinių vakarų. Gaila, prieš išvažiuojant atrodo neteks pasimatyti. Susidėjo visokie vargai ir bėdos, kad jokiu būdu neišėjo kaip pasiekt Filadelfiją.

Kraustydamas visokius daiktus peržiūrėjau visą epistoliarinę literatūrą. Atrodo, Tu muši rekordą. Tiesa, skaičiumi gausus ir Vytautas, bet kokie ten jo laiškai, po tris eilutes. Svoriu bene sunkiausias bus Maciūnas, kaip ir fiziškai.

Tikiuos, kad šis mano kraustymasis bus jau paskutinis prieš galutiną iškeliavimą arba sugrįžimą. Jis beveik lygiai toks pat sunkus, kaip – 1944 m. išvažiuojant iš savo Paliepių. Įsivaizduok, kad aš Vašingtone išgyvenau vos ne pilnus 30 metų. Niekur kitur taip ilgai negyvenau. Bet Vašingtonas nėra tik Vašingtonas. Tai yra ir Baltimorė, ir Filadelfija, ir Niujorkas, ir Čikaga. Dėl Tavęs Filadelfija yra kažkas ypatingo. Gal aš čia jau sentimentalus, bet tikrai, Kostai, šalia mano sesers aš neturiu brangesnio žmogaus už Tave. Tavo ir Danos pastogė man tiesiog yra lyg antri namai. Niekam kitam aš nesu tiek savo gyvenimo paslapčių atidengęs, niekas kitas nėra geriau mane supratęs.

Žinoma, iš tolimosios Kalifornijos bus sunkiau palaikyti artimesnius ryšius. Bet dūšioje visados būsiu su Tavimi.

Kaip Tu, be abejo, žinai iš spaudos, mane vašingtoniškiai gražiai išleidžia. Kaip jie parodė daug širdies kai mane buvo sunkesnė liga pagavusi. Gal ir neverta būtų kartoti išpažinties žodžius, kad nesu viso to vertas. Turbūt nei vienas žmogus negali pasakyti, kad jis atidavęs viską, ką jis galėjo. Bet aš tikrai galvoju, kaip iš tikrųjų aš mažai tedaviau, ir kaip daug kas galvoja, kad aš esu kažką davęs. Gal vienoj vietoj aš iš tikrųjų šį tą padariau; aš visados stengiausi būti underdogo[238] pusėje. Bet tai turbūt paveldėta iš mano tėvo, kuris visados buvo piemens ir berno pusėje.

238. Pralaimėjusiojo, silpnesniojo.

Gana postringauti. Tikiuos, dar ne kartą būsiu šiame pakraštyje, o tas pakraštys man pirmiausia Filadelfija. Dana ir Kostai, aš tikrai pasigesiu jūsų

Bučiuoju

Vincas

Mano laikinas adresas:

747 23 rd st

Santa Monica, Calif. 90402

P. S. Be to, sveikinu su Filadelfijos tricentenijumi[239]. Atsisveikink nuo manęs su Prima ir Aleksu.

V. T.

VDU LII Rankraštis, kopija.

Vinco Trumpos 1982 m. gruodžio 27 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1982. 12. 27

Mielas Kostantai,

sveikinu įžengiančius į 1983 Viešpaties (atsiprašau, Aušros, o gal Parapijų?) metus. Nepamiršk pasimelsti už Solidarnočc' ir Lenkiją, kaip sako mūsų Bendruomenė. Aš tai jau nesimelsiu (vis tiek, kaip sakoma, „šuns balsas neina į dangų").

Ką tik prarijau „Metmenis" su visomis jų poezijomis ir filosofijomis. Ar ne per daug apie tą „Trečiąjį frontą"? Ir „Akiračiai", ir „Metmenys" tik duoda ir duoda, lyg iš patrankų. Iš tikrųjų juk tik vieną davatkėlę jie sumedžiojo ir tai turbūt daugiau tam tikrų frantų organais, kaip savo ideologija. Tik, žinoma, apie tai nei cypt Broniui, jis primuš mane.

Įdomu, kaip Nykai patiks Kavolio poringės, ypač įrašymas į Blaivininkų broliją (o kaip žinai, jis gali gerti ir negerti, valgyti ir nevalgyti ir t. t.).

Man atrodo, gerai savo darbą padarė Jurgis[240]: geras vertimas ir neblogi komentarai (tik su tais sukilimais ne kas: Kosčiuškos dar bus, o Mickevičiaus įvyko 1930-1 m.)

239. Trisdešimtmečiu.

240. Jurgis Blekaitis.

Na jau tos Bilaišytės studija apie Bradūną nei šis, nei tas. Popiežius turbūt dėjo dėl to, kad jį ten gerokai cituoja. O gal tyčia, kad įžnybtų Bradūnui.

Labai patiko Tavo drama, kuri iš per didelių ir egzaltuotų (kartais, ypač šiame numeryje) aukštybių smagiai nukelia į daržą su visais sutvėrimais. Man atrodo, labai nusisekęs gabaliukas, o jau ta vištų kalba ir semiotikos, ir poezijos prasme puiki. Kadangi mūsų usadboje[241] jų nemaži pulkai buvo, tad aš gerai žinau, kad jos kitaip ir nekalbėjo.

Pas mane nieko naujo. Traukia į „veiklą": netrukus kalbėsiu šauliams (sic!) apie Klaipėdos „išlaisvinimą", o paskum Bendruomenei – apie Mykolo Biržiškos centeniumą[242]. Žodžiu, darausi Vakarų Šilbajoriu. Žinoma, rimtesni darbai nuo to nukenčia (man, ne jam).

Vis labiau pasiilgstu rytinio pakraščio. Gerai, kad Henrieta laiko parengusi tapčaną. Kai neištursiu, bandysiu pasinaudoti. Tik pirma reikia „žiemos šventos triūsus sugriauti", kaip sakė Kristijonas[243].

Tai tiek tokelių šį kartą. Sveikink Daną ir Darių

Tavo

Vincas

1128 20th st.# 2

Santa Monica, Cal. 90403

P. S. Beje, duok Nykos tikrą adresą. Siunčiau jam Kalėdinį abrozdėlį ir grįžo atgal.

VDU LII Rankraštis, kopija.

241. Sodyboje.

242. Šimtmetį.

243. Kristijonas Donelaitis.

Vinco Trumpos 1983 m. vasario 22 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1983. II. 22 d.

Mielas Kostai,

Žinai, atsirado tokia „durna" mintis. Esame šnekėję kadaise, kad gal ir būtų galima išleisti kokiuos nors mano rinktinius leistrus. Jų šiek tiek susirinktų. Galvoju, gal būtų geriausia atrinkti biografinius straipsnius istorinių asmenybių ar kitu kokiu pavadinimu. Čia galėtų tilpti mano straipsniai apie Daukantą, Valančių, Karsaviną, Vaižgantą, Hilferdingą, Kapsuką, Aistį, (Maceiną?), Smetoną, Grinių, Maironį, Krupavičių ir dar vieną kitą. Manau, susidarytų 200–250 puslapių leidinėlis. Sakyk, kas galėtų tai suredaguoti. Aš pats to tikrai nepadarysiu, nors daugumos tų straipsnių rankraščius turiu.

O gal iš viso neverta terliotis. Tegu pasilieka žurnaluose. Man truputį pakėlė ūpą čia dabar besilankanti Meilė Lukšienė, kuri pasakojo, kad Lietuvoj gana smarkiai skaitomi tie visokie „Metmenų" ir „Akiračių" leistrai.

Kaip Tau atrodo? Žinau, kad tas didelės išliekamos vertės neturi, bet gal kas norėtų paskaityti. Atsimenu, pav., Vaičiulaitis[244] labai palankiai atsiliepė apie mano Karsaviną.

Laukiu iš Tavęs atviros nuomonės. Aš pats to tikrai nepadarysiu. O gal ir visiškai to nereikia?

Tavo

Vincas

VDU LII Rankraštis, kopija.

---

244. Antanas Vaičiulaitis (1906–1992) – rašytojas, vertėjas, literatūros kritikas.

Vinco Trumpos 1985 m. rugsėjo 27 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1985. 9. 27 d.

Sveikas, Kostantai,

taigi turėjau progos pabendrauti su rašytojais iš „krajaus“[245]. Čia jie turėjo bendrą pasirodymą privačiuose namuose (atrodo, parapija savo salės nedavė), o paskum turėjome nugėrimą pas Gimbutienę. Bendras įspūdis geras. Ypač visus žavėjo Martinaitis, o stebino Laimonas, kuris ilgiausius Daukanto gabalus iš atminties drožė. Laimonas buvo labai patriotiškas. Matyt, Paleckio žentui tokie dalykai praeina. Įdomus Vytautas Martinkus, atrodo, galėtų būti geras rašytojas. Kol kas esu teskaitęs jo „Medžioklę draustinyje“. Pilkiausias buvo A. Bučys.

Nors pas mus niekas nepiketavo kaip Čikagoje, tačiau jautėsi tam tikra opozicija. Brazdžionis užėmė Mahometo poziciją: ne jis pas kalną, bet kalnas pas jį. Martinaitis ir Laimonas buvo pas jį, o jis nebuvo jų viešame pasirodyme.

Iš pasikalbėjimų matytis, kad jie gana gerai seka mūsų rašymus. Laimonas perdavė savo žmonos linkėjimus, ji esanti istorikė.

Aplamai buvo įdomu. Iš čia jie važiuoja į Vašingtoną pas Kazį ir Marą[246]. Paskum jie pasirodys New Yorke ir Bostone.

Kas naujesnio Tavo padangėje

Tavo

Vincas

P. S. Beje, gal savo kataloguos galėtum patikrinti tokį William Tooke, kuris 1799 išleido 3 t. veikalą „View of the Russian Empire“. Man reikalingos gimimo ir mirties datos.

VDU LII Rankraštis, kopija.

245. Iš krašto. 1985 m. Santaros-Šviesos kvietimu JAV lankėsi aktorius Laimonas Noreika, rašytojai Marcelijus Martinaitis, Vytautas Martinkus ir Algimantas Bučys.
246. Kazys ir Mara Almenai.

Vinco Trumpos 1986 m. birželio 10 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1986. 6. 10 d.

Mielas Kostantai,

nieko gero pas mane nesidaro (pradedu kaip Bernardas[247] improvizuot eilėraščius). Kapstaus po tą XIX a. kaip višta po šiukšlyną. Valdžia (Fondas) ir Dainauskas spaudžia iš Čikagos. Aš spyriuos: jeigu blogai padaryt, geriau visiškai nedaryt. Kam juokint pasaulį? Na, bet truputį juda, kaip Vaičkaus holivudas (vėl eilės!). Pradėjau perrašyt į švarraštį. Jau apie 100 puslapių turiu. Didelis prašymas: čia mūsų apylinkėje niekas neturi Lietuvių enciklopedijos I tomo. Tikriausiai Filadelfijos u-to biblioteka (o gal ir Tu) ją turi. Sakyk, ar nebūtų per sunku nuziroksuoti[248] tą jo dalį: 1795–1855 metus. Žinau, kad tai velniškai didelis darbas. Kaip nors bandyčiau atsilyginti, jeigu Tavo koks studentas tą padarytų. Nei 100 dolerių nebūtų gaila. O ir Lietuvos mokslui būtų paslauga (sic!). Bandžiau gauti iš Lietuvos. Išparduota. II tomą žadėjo atsiųsti.

Prieš porą dienų pasimirė Kazimieras Alminas. Paskutiniu metu buvo baisiai sunykęs. Atrodo, vėžys. Taip ir liko tie Lietuvos kunigaikščių (Karalių!) antspaudai, kurių V. Maciūnas vis iš jo laukė. Matai, čia Kalifornijoj viskas lėtai juda.

Kvailai išėjo su tais krajaus literatūrologais[249]. Vilnius ir Maskva sutiko išleisti, bet Amerikos ambasada Maskvoje pasakė Niet[250]. Atrodo, kad mūsų „veiksniai" bus koją pakišę. Tarp kita ko, Zalatorius norėjo labai tave ir Maciūną pamatyti Filadelfijoje. Mat jis rašo monografiją apie V. Krėvės jaunystę. Man atrodo, blogai, kai tokie žmonės, kaip V. Kubilius, Zalatorius, V. Mažiulis, V. Daujotytė paverčiami kagebistais, o gal ir teroristais. Žinoma, kongreso valdžią tuo įtikinti nesunku.

Tai tiek iš mano padangės. Beje, neatsimenu, ar rašiau, kad čia (UGLA) lankėsi Greimas. Buvo labai įdomu pabendrauti. Jis vis vien gana didelis ponas.

Lenkiu žilą galvą

Vincas

VDU LII Rankraštis, kopija.

---

247. Bernardas Brazdžionis.

248. Nukopijuoti.

249. 1986 m. Santara-Šviesa bandė pasikviesti į savo suvažiavimą JAV atvykti rašytojus iš Lietuvos, bet nesėkmingai.

250. Ne (*rus.*).

Vinco Trumpos 1987 m. spalio 22 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1987. 10. 22 d.

Mielas Kostai,

jau seniai nieko negirdžiu. Net nežinau, ar aš Tau, ar Tu man skolingas laišką. Kas girdėtis?

Mane gerokai sukrėtė žemės drebėjimas. Kai ramiai iš ryto skaitant „The Los Angeles Times" ėmė siūbuoti žemė ir sienos, pirmą kartą pajutau, kas yra kosminis siaubas, prieš kurį žmogus esi visiškas bejėgis: nei pabėgti, nei kur pasislėpti. Ne taip, kaip nuo bombardavimo ar gaisro. Turbūt panašų siaubą išgyventum po atominės, žinoma, jei liktum gyvas. Tiesa, mūsų Santa Monica buvo gana toli nuo epicentro ir nuostolių jokių nepadarė. Bet tas visiškas bejėgiškumas tikrai siaubingas. Rodos, kad taip galėtum atsiduoti Dievo valiai!

Bandau perdirbinėti savo leistrus apie XIX amžių. Sunkiai eina. Atrodo, ir visas mūsų užmojis pakibęs ore. Gal ir gerai, nes mūsų istorija dar per mažai išanalizuota, kad būtų galima jos sintezė. Ypač tai liečia XIX amžių.

Teko pabendrauti su Inge Lukšaite. Ji puiki ir gera XVI–XVII a. kultūros istorikė.

Šiaip čia pas mus labai didelė visokia, daugiausia politinė veikla. Prez. Reaganas padarė ūpą žmonėms. Kas galėjo seniau įsivaizduoti, kad bus Vilniuje, Rygoje, Taline politinės demonstracijos! Ir apie jas rašys pati sovietinė spauda (tegu ir bagatelizuodama). Bijau tik, kad Michailas[251] negautų per kepurę, davęs progos pasireikšti visokiems liaudies priešams.

Kas pas Tave naujo? Sakai, kad Mockūnas nerimtas redaktorius. O kas būtų rimtesnis? Ir aš dėl viso to skeptiškas („scepticus ir kinikas"). Nusibodo tie mano „ir taip, ir ne" ir žadu mesti. Aplamai, pasidarė labai sunku rašyti. Grafofobija. Gerai, kad tiek daug pas mus grafomanų. Bus kam vieniems kitus girti ir garbinti.

Ką Nyka dabar verčia? Ką nors iš arabų ar kiniečių?

---

251. Michailas Gorbačiovas.

Su mano širdim švachai. Kelis blokus paeinu ir pavargstu. Apie lakstymą nei pagalvoti negaliu. Be to, kankina geroka insomnija[252].

Kaip mano brangvardis Maciūnas?

Sveikink Daną ir Darių

Vincas

1128 20th ct.# 2
Santa Monica, Ca

VDU LII Rankraštis, kopija.

Vinco Trumpos 1990 m. vasario 21 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1990. II. 21 d.

Mielas Kostai,

pirmiausia sveikink Daną. Žinau iš ne vieno atvejo, kad radiacija būna gana efektyvi. Iš viso, reikia pasitikėti šių dienų medicina ir daktarais. Žinai, kaip mane ištraukė tiesiog iš mirties nasrų.

Šiandien kaip tik einu pas akių daktarą. Leidimą važiuoti gavau, bet tik vieniems metams (ligi gruodžio mėn.). Gal reikės daryti operaciją. Skaityti su akiniais dar galiu, ypač stambesnį druką[253]. Bėda tik su telefono knygomis ir televizijos programomis.

Dabar dėl tų mano straipsnių. Žinai, mįsliju, kad reikia palaukti. Dabar ne tie laikai. Dabar reikia kovingų, religingų ir atžagareiviškų, o kaip žinai, aš toks nesu. Mano skeptiškai ir iš dalies ciniškai plunksnai dabar ne laikas. Palauksime, kol tas šurmulys praeis ir žmonės vėl pradės grįžti į sveiką protą. Tuo atžvilgiu gyvename nuosmukio laikus. Kartais, pavyzdžiui, „Literatūroj ir mene“ nei vieno straipsnio nėra ne religinio, o „Pergalė“ dažnai užpildo savo puslapius prasta literatūra ir be stiliaus gulagų aprašymais. Bet visa tai praeis.

Gavau iš Lietuvos savo „Napoleono, Baltijos, Amerikos“ raštų egzempliorių. Atmušė 20 000 ir, sako, jau išparduota. Turėčiau gauti honoraro.

---

252. *Incomnija*, t. y. nemiga.
253. Raštą.

Apie mano „Lietuva XIX amžiuje“ labai simpatingą ir nepretenzingą recenziją parašė Balys Gražulis „Dirvoje“. Iš aukšto, bet taip pat gana palankiai atsiliepė ir B. Raila („Dirvoje“). Kovo 26 d. daro jos pristatymą čia, Los Angelese.

Brazdžionio kultas ir Los angeliečiams pradeda nusibosti.

Tiek šiuo kartu

tavo

Vincas

1128 20th st.# 2

Santa Monica, Ca 90403

P. S. „Pergalės“ š. m. vasario numeryje yra persispausdinta iš „Metmenų“ anketa apie Nepriklausomą Lietuvą. Įdėtos ir mano kritiškos pastabos.

VDU LII Rankraštis, kopija.

Vinco Trumpos 1990 m. gegužės 25 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1990. V. 25

Mielas Kostai,

skaitau Gončarovo „Oblomovą“[254] (gaila, angliškai, nors vertimas gerai padarytas). Skirtumas tarp ano pagarsėjusio Oblomovo ir dabartinio manęs tik tas, kad anas buvo jaunas, o aš artėju prie 80. Moku dar gražiai pakalbėti, pasidžiaugti gera knyga, muzika, daina, mėgstu net dar ir į gražią moterį pasižiūrėti. Bet daugiau nieko, visiškas sulepšėjimas. Atsimeni aną garsų D. Krivicko posakį: tai moters gražumas, net liežuvis atsistoja. Yra tokis lietuviškas (?) žodis „ablaukas“ (apsileidęs vaikis). Nežinau, ar jis neatsiradęs iš Oblomovo.

Gana minorinių gaidų. Neseniai gavau įdomų laišką iš Greimo. Jis ragina sukilti prieš dabartinę Lietuvos „nekultūrą“ (Keliuočio garbini-

254. Rusų rašytojo Ivano Aleksandrovičiaus Gončarovo romanas „Oblomovas“.

mą, Jakšto lyginimą su Heideggeriu, Gavelio – su Joyce ir t. t.). Panašiai kaip ir Tu. Mane tas taip pat gąsdina. Tikiuos, tas pavasarinis potvynis su seno visomis sąnašomis ir šiukšlėmis praeis. Kažkaip visi iš karto pasidarė baisiai šventi („religingi"). Atrodo, žmogų be Dievo (tokį, kaip mane), atrodo, jei ne pakartų, tai bent prie gėdos stulpo pastatytų.

Teko pasikalbėti su prof. Statulevičiumi (matematiku): jis labai šviesus žmogus. Bet tokių nedaug.

Ar matei „Pergalės" Nr. 5? Ten gerokai pagarbina mane ir talpina porą mano straipsnių iš „Lietuva XIX amžiuje". Kaip Dana?

Tavo Vincas

VDU LII Rankraštis, kopija.

Vinco Trumpos 1992 m. balandžio 21 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1992. 4. 21.

Mielas Kostai,

siunčiu preliminarinių straipsnių sąrašą.

Manau, susidarytų apie 250 puslapių knygelė. Dėl jos vertės esu skeptikas.

Blogiausia dėl jos suredagavimo. Bijau ir pagalvoti. Žinoma, pirmiausia klausimas, ar Gintautas norės ir galės ją išleisti. Ir iš viso, ar ji reikalinga. Aš pats abejoju dėl to mano „Žmogaus be Dievo". Daug ką, ypač šiais laikais, jau pats pavadinimas verčia iš klumpių. Atrodo, taip atsitiko ir su Arūnu Sverdiolu. Kiekvienu atveju jis turėtų būti padėtas į I dalies galą.

Yra gerokai klaidų, kurios taip pat turėtų būti ištaisytos. Reikėtų turbūt ir įžangos, ir vardų rodyklės. Žodžiu, begalės problemų, o pas mane „tų jėgų tai maža bepaliko".

Žodžiu, Kostai, tiesiog nežinau, ką daryti.

Parašyk, ką Tu galvoji

Sveikink Daną

Tavo

Vincas

Priedas:

Apie žmones ir knygas

I dalis. Apie žmones

L. Karsavinas – istorikas, filosofas, žmogus. Metmenys, Nr. 34, 135–152 p.

Jonas Šliūpas – aušrininkas. Aidai, 1991, Nr. 2.

Stolypino Rusija – Reagano Amerika: istorinės paralelės bandymas. Metmenys, Nr. 51, 47–82 p.

Jonas Aistis, 1904–1979. Metmenys, Nr. 26, 17–26.

Susitikimai su Baltija: asmeniškas žvilgsnis. Naujoji viltis, 1989, Nr. 23.

Žmogus be Dievo: autobiografiniai škicai. Metmenys, Nr. 58, 124–143 p.

II dalis. Apie knygas

Filosofuojantis Maceina. Metmenys. Nr. 37, 171–179 p.

Bespalvis Mykolas Krupavičius: P. Maldeikio knygos recenzija. Draugas, 1976. I. 16 d.

Ilgai lauktos Z. Ivinskio istorijos I tomas. Draugas, 1979. I. 13 d.

Kultūros filosofija Lietuvoje. A. Sverdiolo knygos recenzija. Metmenys, Nr. 51, 162–171 p.

Be pagiežos ir aistros: V. Gustainio atsiminimai. Draugas, 1989. 12. 2 d.

Mūsų istorikų darbai ir dienos. Naujoji viltis, 1989, Nr. 23, 87–102 p.

VDU LII Rankraštis, kopija.

Vinco Trumpos 1992 m. liepos 24 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1992. 7. 24 d.

Mielas Kostai,

seniai berašiau. Mat čia mus buvo užpuolę visokie žemės drebėjimai ir karščiai. O ir aplamai ūpas ne koks. Kažkaip tai labai Katalikiškai Marijos žemei nesiseka. Sausra kerta per pusę Lietuvos derlių. Kai pagalvoju, kad be Jo valios nei plaukas nuo galvos nenukrenta, negaliu

suprasti, už ką Jis taip mus baudžia. Maniau, kad be Burokevičiaus, Jermalavičiaus ir Švedo Lietuvoje jau nebeliko bolševikų, o dabar girdžiu, kad ir Klimaitis, ir Prunskienė ir tutti granti yra bolševikai. Tikrai to mūsų „narodo" negali suprasti.

Bet užteks tos „žemos" ar „postmodernistinės" teologijos. Gaila tik, kad ir mūsų popiežius (V. K.) tomis teologijomis užsikrečia.

Dėl to savo antro straipsnių rinkinio noriu pasuoti, nors Gintautas mielai sutiktų leisti. Et, galvoji, „atgyvenome amžių, savo įnešėm dalį (nors ir mažytę), laikas vietą užleisti vaikams" (kurių neturiu).

Gaila Antaniuko Vaičiulaičio, kuris, anot dr. P. Grigaičio, nors ir katalikas, buvo padorus žmogus. Pas mus čia bėdos užpuolė Bernardą B. Ne per seniai palaidojo sūnų, o dabar duktė prie mirties (vėžys).

Viena smagesnė naujiena – šį kartą demokratai turi šansą laimėti, nors čia bijau to garsiai pasakyti. Viena mūsų respublikonų lyderė pareiškė: Clinton[255] pusė bėdos, tik kad jo žmona (Hillary) komunistė. Nežinau, ar tiesa? Tu, kaip geresnis moterų specialistas (sprendžiu iš Tavo dramų), apšviesk mane.

Taigi, Tomas V. [Venclova] užima Broniaus V. [Vaškelio] poziciją. Sako, kad Yale jam ne kažkaip sekėsi (negavo tenuros). Nežinau, kaip tas atsilieps pakeliui į Nobelio premiją.

Ar skaitei „garsaus profesoriaus ir sociologo" A. Musteikio recenziją apie H. Korsakienės „Namus"?

Tiek šiuo kartu. Savo televizijos aparatą suku į Barceloną. Pažiūrėsim, kaip mūsų krepšininkai pasirodys.

Sveikink Daną ir Darių

tavo

Vincas

Santa Monica

VDU LII Rankraštis, kopija.

---

255. Bilas Klintonas (*Bill Clinton*) – JAV politikas, Demokratų partijos lyderis, 1993–2001 JAV prezidentas.

Vinco Trumpos 1993 m. vasario 15 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1993. 2. 15.

Mielas Kostantai,

ačiū už patriotiškus sveikinimus. I appreciate it[256]. Gerai, kad pagaliau ir mūsų rašytojai ne apie kokius ten Orfėjaus medžius. Tikiuos, Tavo sekantis opusas bus Ars amoris patriae. Nors man atrodo, Tu lygiai gerai galėtum parašyti ir „Klarisos tragediją", kaip kadaise Šatrijos Ragana „Irkos tragediją". Nežinau, ar apie ją rasi medžiagos Valančiaus „Šventųjų žinutėse", bet Karsavino Europos Kultūros istorijoje jos yra. Manau, Šv. Klarisa verta tavo auksinės plunksnos. O be to, ligi šiol Tavo visos tragedijos (arba tragaidės, anot Vydūno) vis būdavo kažkaip ne per daug rimtos, o „Klarisos tragedija" galėtų būti šekspyriško tipo.

Nežinau, ką Tavo kolega dr. A. Klimas darys Brazauską išrinkus prezidentu. Po seimo, jis atsižadėjo Lietuvos, dabar beliktų tik atsisveikinti su gyvenimu.

Aš beveik patenkintas. Nusibodo jau tos amžinos dvasingumo ir būties (?) ieškojimas. Gal sumažės ir Brazdžionio-Bradūno kultas. Žiūriu, jau vadinamas „Draugo" Kultūros priedas visas skiriamas Bradūnui (su mūsų Tito[257] pagalba).

Gal žmonės vėl pradės žiūrėti, iš kur kojos dygsta, o ne pasiduos kažkokiai makabriškai Viduramžių mistikai ir „satanizmo apraiškoms".

Žodžiu, anot to žemaičio, reikia nenusimint ir visad būt linksmiems".

Beje, tas mūsų „popiežius" taip sustruktūrina klausimus, kad aš visiškai negaliu susigaudyti, ko jis nori. Paprašiau, kad jis aiškiau pasisakytų. Matyt, supyko ir visai į mano laišką neatsakė. Tuo ir pasibaigė mano bendradarbiavimas „Metmenyse". O ir iš viso niekados nebuvo didelis malonumas rašyti, tad ir dabar nejaučiu jokio sielvarto su plunksna atsisveikindamas.

---

256. Vertinu, dėkoju (*angl.*).

257. Titus Antanaitis.

Tiek ir to. Anot Maironio, „atgyvenome amžių, savo įnešėm dalį, laikas vietą užleisti vaikams“. Pasiterliosiu dar su „Akiračiais“.

Sveikink Daną
Tavo
Vincas

Santa Monica

VDU LII Rankraštis, kopija.

Vinco Trumpos 1994 m. rugpjūčio 12 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1994. 08. 12

Mielas Kostai,

kaip tik šiomis dienomis ėmiau galvoti, kad jau laikas būtų pasidalinti laiškais. Matai, juo labiau klimpsti į senatvę, tuo ką nors darydamas vis ilgiau apsigalvoji ir dažniausiai nieko nedarai. Taip ir eina dykai laikas. Taip turbūt ir turi būti.

Sakai, ir Tave kankina karščiai. Tą pačią bėdą ir aš turiu. Kai Los Angeles būna apie 100, tai ir Santa Monikoje karštoka. Net vėsintuvą („fan“) įsitaisiau. Kai orą pajudina, darosi vėsiau. Bet kaip sakė kadaise išmintingasis Palangos Juzė, „viskas ant šio svieto persmaino“, ir karščiai praeis.

Nors nesu toks didelis europietiško futbolo garbintojas, kaip Tu ir Darius, bet gerokai laiko praleidu prie televizijos. Gražus ir gana protingas žaidimas. Futbolo aikštė man kažkaip primena šachmatų lentą. Toks tikslus kiekvienas judesys – kaip žinai, esu didelis beisbolo mėgėjas, užtat labai skaudžiai pergyvenu streiką. Laukiu sugrįžtant amerikoniško futbolo ir krepšinio.

Kalbant apie krepšinį turėjau tokią keistą istoriją. Užėjau į lempų krautuvę nusipirkti stalinės lempos (mano matymas gerokai nusilpęs).

Jaunas pardavėjas kinietis paklausė manęs, o kokios aš tautybės. Pasakiau. Pakreipė galvą, „Lithuania", „Lithuanian", „Šarūnas Marčiulionis", „Vidas Sabonis" – pasakė gražiausiu lietuvišku akcentu. Gali įsivaizduoti mano nustebimą. Pagalvojau – nesvarbu, ką galvoja Brazdžionis, o vis dėlto trys didieji lietuviai yra: Čiurlionis, Maironis ir Sabonis. Gaila, kad Umaras taip susidirbo. Gal Pukštys su ietim iškils, arba Kleiza su rutuliu.

Laukiu sekančio „Metų" numerio, kur Tave reklamuoja. Kaip patiko rašytojų pasisakymai apie Nyką? Man atrodo, tos mergaitės, kaip amo pagautos. Nenorėč tikėti, kad Geda[258] iš tikrųjų Nagį aukščiau statytų už Nyką.

Gerų atostogų didžiojoje Kanados šiaurėje.

Tavo

Vincas

VDU LII Rankraštis, kopija.

Vinco Trumpos 1995 m. liepos 25 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1995. 07. 25 d.

Mielas Kostai,

tavo nuogąstavimas dėl mano padėties visai nepagrįstas. Daktarai nustatė, kad mano širdis gerokai nusilpus ir per mažai paduoda kraujo į organizmą. Blogiausia su akimis („degeneracija"), nei vaistai, nei akiniai nebepadeda. Paskaitau pusvalandį ir ima galvą skaudėti. Nelabai galiu ir rašoma mašinėle naudotis, nes nematau, ką ten parašau.

Klausi, ką veikiu? Toks ir veikimas, kai negali skaityti, o juk visako pagrindas, kaip tvirtina mūsų literatūrologai ir sociologai – tekstas visa ko pagrindas. Lietuviškai turbūt audinys (ž. tekstilė). Rašytojai – audėjai.

Klausi, ką aš veikiu? Dėl akių austi negaliu – tad daugiausia laiko praleidžiu prie televizoriaus su sportais (beisbolu ir krepšininkais), o

258. Sigitas Geda (1943–2008) – poetas, dramaturgas, vertėjas, literatūros kritikas.

paskutiniu metu su O. J. byla. Ar įsivaizduoji, kad baisi tragedija įvyko maždaug už 1½ mylios nuo manęs. Taigi beveik girdėjau šunis lojant. Kad kalbėtų, jie būtų geriausi liudininkai. Pas mus televizija rodo viską ištisai. Tad ir sėdžiu prie jos valandų valandomis. Kvaila, bet kad ir visas gyvenimas gana kvailas – ypač Lietuvoje su tais Vakarais ir vakarų kultūra, rinkos ekonomija ir demokratija. Atrodo, mafija viską perima į savo rankas. Senieji nomenklatūrininkai gauna Gedimino ordinus ir nusipelniusių veikėjų premijas (Reimeris![259]), lyg būtų koks Tumas-Vaižgantas ar Jonas Šliūpas.

Tokios tokelės. Tiesa, Bronys Raila sunegalavo: vėžys, ypač jį vargina cheminė terapija. Jo didžiausias draugas dabar B. Brazdžionis. Gal ir atves į dorą kelią kaip Laurinčiuką[260], kuris dabar kiekvieną sekmadienį eina prie komunijos.

Džiaugiuos, kad Tu žvalus ir gyvas ir beveik kiekvieną „Metmenų" numerį aprūpini savo mini drama.

Skaitau, važiuoji į Santaros-Šviesos rudenines rekolekcijas. Sveikink visus, ypač Virginijų Gasiliūną. Lietuvoje dabar labai daug kalbama apie įšalo žemę (Sibirą), o juk, rodos, ir mes čia Vakaruose pergyvenome panašią įšalo žiemą, tik niekas apie tai nešneka.

Man atrodo, Mikelinskas[261] per slabnas su Tamošiumi kautis. Jis maždaug mūsų Bražėno lygio.

Tad tiek iš mano padangės.

tavo
Vincas

Santa Monica

VDU LII Rankraštis, kopija.

---

259. Vacys Reimeris – garsus sovietinės Lietuvos poetas, vertėjas, 1969–1986 m. „Gimtojo krašto" redaktorius.
260. Albertas Laurinčiukas (1928–2012) – sovietinės Lietuvos žurnalistas, publicistas, laikraščių „Selskoje žizn", „Moscow News", „Tiesa" korespondentas, JAV akredituotas prie Jungtinių Tautų Organizacijos, 1971–1988 m. „Tiesos" redaktorius.
261. Jonas Mikelinskas – rašytojas, pedagogas.

Vinco Trumpos 1997 m. balandžio 21 d. laiškas Kostui Ostrauskui

1997. IV. 21 d.

Mielas Kostai,

dovanok, kad tik į šį Tavo laišką atsiliepiu. Matai, mane buvo užpuolusios visokios ligos ir neligos. Iš karto, gali sakyti, viskas sušlubavo: širdis, plaučiai, ausys, akys, pilvas ir t. t. ir t. t. Nutraukiau ryšius su visais, išskyrus savo seserį ir jos vyrą Santa Monicoje. Jie lankė mane ligoninėje ir įvairiuose „convalescent homes", ir senelių namuose. Prisipažinsiu Tau, Kostai, tarpais ne juokais norėjau mirti.

Kaip matai, vietoje to atsiradau Vilniuje ir jau beveik mėnuo, kaip gyvenu Gerontologijos ir reabilitacijos centre. Vieta graži, už lango stovi „trys berželiai", kaip toj L. Giros dainoj. Tik dar vis po šiltos Kalifornijos pasiutusiai šalta ir beveik kasdien sninga ir vėl pranyksta sniegas. Ta vieta buvo rengiama aukštajai nomenklatūrai ant senatvės. O matai, kam pakliuvo.

Iš mano senų kolaborantų jau atsiliepė V. Kazak[evičius] ir E. Juškys.

Turiu begales savo giminių, kurie labai šiltai sutinka. Žodžiu, gyvenk ir norėk.

Gerai, kad Visvydas[262] parašė „Akiračiuose" – jis mane dažnai aplankydavo, kol buvau Santa Monicoje.

Kaip žinai, pasimirė Bronys. Anot a. a. prof. Skardžiaus: apie mirusius arba gerai, arba blogai. Vėžys pagaliau nugalėjo, nors jis ilgai didvyriškai laikėsi. Gal ir Bernardo maldos padėjo?

Tai tiek šiuo kartu.

Sveikinu Jus visus

Vincas

223 Kalvarijų g.
b. 89
Vilnius

VDU LII Rankraštis, kopija.

---

262. Pranas Visvydas – rašytojas, kritikas, eseistas, „Draugo", „Aidų", „Lietuvių dienų", „Akiračių" bendradarbis.

Vinco Trumpos 2000 m. vasario 11 d. laiškas Kostui Ostrauskui

2000. 02–11 d.

Sveikas Kostai,

ačiū už laišką ir sveikinimus su kompiuteriu. Mane dar Kongreso bibliotekoje norėjo mokyti, kaip su juo dirbti. Bet atsisakiau ir išėjau į pensiją.

Dabar vėl grįžtu į vaiko amžių, kada reikia mokytis skaityti ir rašyti. Su skaitymu dar pusė bėdos, akinių ir padidinamo stiklo padedamas brendu per Nykos „Dienoraščius" (II tomą). Galima būtų apkaltinti ir „proskaitėliškumu". Mišinys kalbomis ir be vertimų į lietuvių.

Su rašymu visiškai blogai. Dėl savo glaucomos gražiau ir aiškiau parašyti negaliu. Nepadeda ir gražiosios akių gydytojos Mieželaitienės gydymas. Gerai, kad turiu radiją ir televizorių, tad padeda orientuotis, kas dedasi pasaulyje.

Gyvenimu Vilniaus Gerontologijos centre esu patenkintas, džiaugiuos, kad žiema. Kol kas ne per šalta. Laukiu pavakarių.

Mano šilčiausi jausmai Tau ir Danai. Gyvuokite ir bent retkarčiais prisiminkite ir mane.

Vincas

Kalvarijų g. 223, b. 89
Vilnius 2021
Lietuva

VDU LII Rankraštis, kopija.

VINCAS TRUMPA PASAKOJA

Apie studijų metus Lietuvoje ir Prancūzijoje

Vincą Trumpą kalbino Dalia Kuizinienė

[Šiandien] aš norėčiau papasakot šį tą iš Vytauto Didžiojo universiteto.

(...) [Gimnazijoje] ruošė minėjimą, pastatymą Mickevičiaus „Vėlinių", ir mano literatūros ir kalbos mokytojas buvo rašytojas Juozas Paukštelis. Paskui. O tada dar jaunas buvo, parašęs vieną veikalą „Vidurnakčio baladės", bet jau vis vien žinomas kaip rašytojas buvo ir tada, kai aš mokiausi gimnazijoj. Net du kartus tas vaidinimas buvo pastatytas, vieną kartą gimnazijoj (pačioj Kėdainių), o antrą kartą kariuomenėj. Ten buvo II-as pėstininkų pulkas, gimnazija buvo kareivinėse, taip, kad mes artimai bendravom – gimnazistai su kareiviais. Na, ir buvo pastatytas tas veikalas „Vėlinės" Mickevičiaus kareiviams. Na, ir Paukštelis pasakė man, patarė man: gal pabandyk pasiųst į „Šviesos kelius"[263] tą savo pranešimą. Na, ir ta idėja man buvo labai maloni, kai jis pats man tai pasiūlė. Antras dalykas buvo toks naujas bandymas truputį įeit į tuos „Šviesos kelius" – žinojau, buvo specialiai leidžiamas žurnalas, kurį redagavo Motiejus Miškinis, paskui žymus vertėjas, Gogolio „Mirusių sielų" vertėjas ir rusų literatūros profesorius Vilniaus universitete kurį laiką. Jis buvo redaktorius „Šviesos kelių" ir dirbo Švietimo ministerijoj. Aš pasiunčiau tą savo paskaitėlę apie Mickevičių „Mickevičius ir lietuviškasis nekrokultas", pavadinta buvo, kadangi „Vėlinės"...

Buvote drąsus žmogus...

Ir jisai įdėjo. Įdėjo tą mano paskaitėlę į „Šviesos kelius" ir prierašą tokį redaktorius padarė, kad, sako, nors trūksta jėgų, bet tegul būna pagirta gera valia, pagal lotynišką priežodį. (Aš geras lotynistas buvau, aš jau supratau, ką jis pasakė, jis vertimo ten nepridėjo.) Toks vienas mano pasireiškimas buvo jau gimnazistu būnant, septintoj klasėj buvau tuo laiku. O antras dalykas buvo: direktorius Elisonas[264] įvedė tokį potvarkį, padarė gimnazijoj, kad visus sąsiuvinius gimnazijoj reikia apvilkt spalvotais popieriais. Gražiai atrodydavo tokiu blizgančiu spal-

---

263. „Šviesos keliai" – moksleiviams skirtas mėnesinis žurnalas, leistas Kaune 1930–1936 m. Žurnalą redagavo vertėjas, redaktorius, literatūros kritikas Motiejus Miškinis (1998–1974).
264. Jurgis Elisonas (1889–1946) – pedagogas, zoologas ir tautotyrininkas, 1929–1932 Kėdainių gimnazijos direktorius.

votu popierium. Bet aš buvau gana biednas gimnazistas, daugiausia užsidirbdavau pinigų mokydamas kitus vaikus, ir man susidarė atskiros išlaidos. Tai aš parašiau straipsnelį į „Lietuvos žinias" prieš šitą potvarkį, kad tas gimnazistams per daug kaštuoja pinigų. Ir nežinojau... Žinojau, kad „Lietuvos žinios" yra opozicijos laikraštis. Kadangi aš čia prieš valdžią kovoju, tai aš pasiunčiau teisingam laikraščiui, opozicijos laikraščiui. Bet kad jis yra geras draugas, „Lietuvos žinių" redaktorius Jonas Kardelis, su kuriuo aš vėliau susipažinau ir susidraugavau, tai kad jis yra geras draugas mūsų direktoriaus Jurgio Elisono... Jis tą straipsnį atsiuntė Elisonui, direktoriui, neva, ką tavo gimnazistai rašo prieš tave. Ateina į klasę Elisonas, direktorius, mane pašaukia, atsistoju, ir sako: „Sakyk, ką geras ūkininkas daro su šiukšlėmis?" Dabar galvoju, kodėl toks klausimas. Aš taip žinau, aš esu ūkininko vaikas ir aš žinau, maždaug, ką darė, – mesdavo už tvarto, už svirno. „O tu meti ant kiemo vidurio šiukšles, – jis sako. – Jeigu tau nepatinka, tai ateik pas mane pasišnekėt, o tu eini į spaudą dabar." Ir jis mane išbarė gerokai. Bet nepiktai. Kai geras mokinys, daug ką atleidžia. Jeigu būtum prastas, tai duotų per galvą smarkiau. Tai toks aš buvau gimnazistas, truputį ne toks senamadiškas, tai ir į universitetą atėjęs taip jau nenurimau labai. Labai buvau visur, kišau nosį, kur reikia ir nereikia. Ir toj veikloj universitetinėj aš dalyvavau gana aktyviai. Sakysim, buvo teatro seminaras, grupė tokių teatralų, ir aš nueidavau pas juos...

Turit galvoje tą Balio Sruogos seminarą?

Taip. Ir atsimenu iš tų laikų – Radauską ten sutikau. Pirmą kartą. Aš jaunas studentas, jis jau senas studentas buvo, toks amžinas studentas, niekada nepabaigiantis. Turbūt ir nepabaigė universiteto iki mirties. Eidavau ir kitur. Sakysim, Humanitarinis fakultetas ruošia Gegužės 1-os minėjimą. Ir aš čia nenoriu sutikt su Barėnu, ką jis sako apie universitetą, kad policija įsiveržė. Aš kur buvau, Gegužės pirmą minėjimas, darbininkų šventė buvo, ir buvo praėjęs tas minėjimas – buvo susirinkę daug žmonių, gana daug, dalyvavo universiteto prorektorius Česnys, ir buvo oficialiai leistas tas minėjimas. Ir kalbėjo, žinai, kas? Kalbėjo Kazys Jakubėnas[265] – poetas, kurį paskui bolševikai enkavedistai nugalabijo būktai Vilniuje apie penkiasdešimtuosius metus. Ir

265. Kazys Jakubėnas (1908–1950) – rašytojas, vertėjas.

aš atsimenu gerai ir iki dabar, ką Jakubėnas tada sakė per tą mitingą Gegužės 1-os proga. Jis kalbėjo maždaug šitaip. Tą sakinį aš prisimenu iki šios dienos: „Taip, jūs sakot, kad Smetonos Lietuvoj gerai, sutinku, kad Smetonos Lietuvoj gerai, bet kas dieną eina blogyn. Taip, jūs sakot, kad Sovietų Sąjungoj blogai, sutinku, kad Sovietų Sąjungoj blogai, bet Sovietų Sąjungoj kas dieną eina geryn." Tai buvo Jakubėno pasakyta Vytauto Didžiojo universitete, aš negaliu pasakyt, ar tai buvo pasakyta 1934 ar 1935 metais. Aš įstojau 1933 metais į universitetą ir studijavau iki 1937 metų. Per ketverius metus baigiau universitetą. Vienuose iš tų metų buvo tas minėjimas, ir aš ten dalyvavau. Ir niekas neareštavo nei Jakubėno, nei blaškė tą susirinkimą, jam buvo tas leidžiama, universitetas turėjo autonomiją, policija negalėjo įeit į universitetą, neturėjo teisės įeit į universitetą. Galėjo tik laukt už durų universiteto, kada iš universiteto išeina studentai. Taip policija galėdavo areštuot, apklausinėt, bet į patį universitetą negalėdavo įeit. Ir universitetas buvo įsipareigojęs maždaug sekt, kontroliuot tokius parengimus, tokius, kaip Gegužės pirmą minint ar panašius jubiliejus. Kad ten nebūtų nieko tokio priešvalstybinio. Bet, reiškia, šnekėt galėjai gana laisvai. Ir tokią kalbą pasakyt, kad Smetonos Lietuva kas dieną eina vis blogyn, tą buvo galima pasakyt, ir už tai niekas nebaudė. Tik galima įsivaizduot, kiek laisvės tuomet buvo.

Na, tai, žodžiu, aš toks studentas buvau. Gana stropus buvau, darbštus, ir užtatai baigiau per ketverius metus – retai būdavo, kad kas galėdavo baigt per ketverius metus. Ir dar pusę metų iš tų keturių metų kariuomenėj tarnavau. Byla dėl Klaipėdos buvo sujudinus pasaulį truputį ir, norėdama padidinti kariuomenę Lietuvos, valdžia nutarė paimt daugiau kareivių, mobilizuot. Seniau studentus atleisdavo, jeigu pradedi studijuot, per vidurį studijų neimdavo į kariuomenę, laukdavo, kol pabaigs. O tada paėmė per vidurį studijų. Buvau bebaigiąs universitetą, paėmė mane į kariuomenę pavasarį, gegužės mėnesį, ir išlaikė maždaug iki spalio mėnesio. Tai aš dar suspėjau grįžt į semestrą, tokiu būdu galėjau baigt per ketverius metus.

Universitetas buvo visais atžvilgiais įdomus. Sakysim, buvo svečiai, užsienio svečiai, garsenybės iš Prahos universiteto buvo atvažiavę. Toks

profesorius Hroznyj[266], kuris hetitų kalbą buvo pirmasis išskaitęs, išskaitęs hetitų raštą. Reiškia, jis kalbėjo studentams paskaitą, vokiškai kalbėjo. Atsimenu, ir aš dalyvavau. Mes susipažinom su visai nauja problema. Mano tolimųjų ir artimųjų rytų profesorė buvo Arcimavičienė[267], egiptologė, gana gera, mes mokėmės hieroglifus skaityt ir rašyt. Ir seminare pas ją... Gana gera specialistė, bet tas Hroznyj, čekų profesorius, buvo vienas pirmųjų, jis skaitė hetitų raštą taip, kaip Šampalijonas[268] įskaitė Egipto hieroglifus – prancūzų profesorius Napoleono laikais, XIX amžiaus pradžioj. Tai Hroznyj XX amžiaus pirmoj pusėj įskaitė hetitų, o hetitai tai buvo tauta, kuri susirišo su indoeuropiečiais, viena iš indoeuropiečių šakų. Ir ta kalba buvo nepažįstama iki to laiko. Paskui iš Prancūzijos, sakysim, buvo atvažiavę garsūs profesoriai Liufiutras – tarptautinės teisės didelis specialistas, kaip aš vėliau sužinojau, jis skaitė Vytauto Didžiojo universitete paskaitą Didžiojoj salėj Teisininkų rūmuose, ir dalyvavom studentai. Tada pats rektorius Riomeris Mykolas, profesorius, puikia gražia prancūzų kalba pristatė jį studentijai, tą prancūzų profesorių. Susirinko daug žmonių. Kaip ir aš galėjau sekt prancūziškai, ne viską supratau, bet daugmaž supratau. Studijuodamas istoriją ėmiau ir prancūzų kalbos kursą universitete. Kadangi galvojau Baltijos jūros problemoms, baigęs universitetą, tai pradėjau studijuot švedų kalbą. Irgi buvo jaunas profesorius, vedė vieną semestrą švedų kalbos. Kadangi Baltijos jūros problemų be švedų, be skandinavų kalbų negalėtum gerai studijuot.

Žodžiu, toks universitetas buvo, labai pažangus. Ir palaikė ryšius su pasauliu. Ir mūsų profesorius kviesdavo kiti universitetai. Atsimenu, Jeruzalės universitetas šventė kažkokį jubiliejų, neatmenu dabar, kiek metų, ir mūsų universiteto profesorius Avižonis[269] (medicinos daktaras

---

266. Bedržichas Hroznas (*Bendrich Hrozny;* 1879–1952) – Čekijos istorikas, archeologas, kalbininkas, 1919–1952 Prahos Karolio universiteto profesorius.
267. Marija Rudzinskaitė-Arcimavičienė (1885–1941) – mokslininkė, egiptologijos pradininkė Lietuvoje, 1922–1940 m.Vytauto Didžiojo universiteto dėstytoja.
268. Žanas Fransua Šampoljonas (*Jean-Francois Champollion;* 1790–1832) – prancūzų egiptologas, vienas pirmųjų perskaitęs hieroglifų raštą.
269. Petras Avižonis (1875–1939) – gydytojas, mokslininkas, 1922–1939 m. jo įsteigtos Vytauto Didžiojo universiteto Akių katedros vedėjas. 1925 m. atstovavo Lietuvos universitetui atidarant Jeruzalės Hebrajų universitetą.

akių ligų) buvo pasiųstas į Jeruzalę atstovaut lietuvių universitetui. Ir pasakė hebrajų kalba kalbą. Ir labai gerai. Po tos kalbos prišoka visi jį sveikint, o jis nei A nei B nemoka hebrajų kalbos, o tik išmokęs kalbą pasakyt. Bet tokie dalykai dėjosi, ir universitetas garsėjo. Tas padarė visiems didelį įspūdį žmonėms. Matai, mažos kalbos žmogus gali išmokt visas kalbas gerai. O tuo tarpu kaip koks nors prancūzas ar vokietis labai sunkiai išmoksta bet kokią kalbą svetimą. Arba anglas, amerikonas. Labai sunku jiems. O mes, mažos tautos žmonės, išmokstam penkiasšešias kalbas labai nesunkiai.

Na, jeigu dabar šnekėt apie organizacinį gyvenimą, irgi buvo gyvas studentų gyvenimas. Savivaldybė, tarp studentų buvo renkamos vadovybės, atstovybės studentų. Visos korporacijos, organizacijos dalyvavo: ateitininkai, varpininkai, neolituanai ir kitos socialistinės grupės, visokių buvo. Ir galėjo dalyvaut. Ruošdavom viešas demonstracijas, mitingus, sakysim, lenkai Vilniuje uždarė lietuviškų mokyklų keletą, ir čia studentai suruošė demonstracijas prieš lenkus – ir pačiam universitete, ir mieste. Kaune, kaip žinia, buvo lenkų gimnazija. Ir ėjom daužyt langus tos lenkų gimnazijos. Ir policija, žinoma, saugojo ir neleido. Bet viskas tas buvo padaroma. Studentai, ypač humanitarai, fakultete buvo gana daug studijuojančių...

(...)

Apie studijas Prancūzijoje... Yra pusėtinai neblogai parašęs tas pat Merkys mano „Amerika, Napoleonas ir Baltijos jūra“ knygoj, parašęs yra mano biografiją ir ten yra apie mano studijas Prancūzijoj. Ten galima pasižiūrėt, nes jis yra gana tiksliai parašęs.

Nu, žodžiu, čia galima pasakyt, kad aš buvau kaip valstybės stipendininkas – Švietimo ministerija mane siuntė, ne universitetas. Universitetas, žinoma, parinko kandidatą, bet jau rūpinosi, pinigus davė Švietimo ministerija. Buvau Švietimo ministerijos stipendiatas. Ir tada skundas buvo prieš mane parašytas, tarp kita ko, gana žymaus poeto ir vertėjo Churgino[270].

O kuo jis skundėsi?

Su Aleksu mes draugavom, gana dažnai susitikdavom, šnekėdavom apie viską Paryžiuj ir pasakodavom savo nuotykius: ką matėm, ką

270. Aleksys Churginas (1912–1990) – Lietuvos poetas, vertėjas, 1931–1936 studijavo Vytauto Didžiojo universitete, 1936–1939 Paryžiaus ir Grenoblio universitetuose.

girdėjom, kas ką padarė, įspūdį kokį, pasipasakodavom. Jis tada buvo pakrypęs gana į dešinę. Buvo fašistinės organizacijos Prancūzijoj gana aktyvios, toks Moras ir kitų veikėjų, ir savo laikraščius leido. Tai jis buvo susidomėjęs tuo ir jis pasakodavo, ką jis rasdavęs ten, toj pakraipoj Paryžiaus gyvenime. O aš pasakojau iš priešingos pakraipos, buvau susidomėjęs socialdemokratais. Tada buvo socialdemokratų valdžia Prancūzijoj, vadinamas socliaudies frontas, ir aš taip domėjausi tuo, net dalyvaudavau mitinguose.

Tai kuriuo laiku? Dar studentu būdamas? Kada studijavot? Kaune ar Prancūzijoj?

Studentu, Kaune ir vėliau studijuodamas Paryžiuj. Aš tai papasakodavau jam, kad buvau mitinge, socialdemokratų mitinge, ir tas, ir tas kalbėjo... Ypač ten buvo garsus vadas socialistų, vadas Leonas Blumas, pasaulinio masto toks lyderis buvo. Ir vieną kartą, kai grįžau į Lietuvą (vasarą, kai grįždavau į Lietuvą), mane išsikvietė švietimo viceministeris Masiliūnas[271] ir sako: „Turiu skundą prieš patį. Iš Paryžiaus, – sako, – kad domies labai kairiąja puse". Tai aš jam papasakojau, kaip ten yra viskas, jis taip nusijuokė. Sako: „Tas nieko nereiškia, svarbu, kad studijuoji rimtai." Jis buvo labai tolerantiškas žmogus, jis nekreipė į tai dėmesio. Bet man buvo įdomu, kaip...

Tai Churginas skundikas buvo. Iš Paryžiaus jis rašė skundus?

Jisai buvo Grenobly, studijavo su Greimu. Greimas savo knygose daug aprašė, gana daug rašė apie Churginą, kadangi jie draugavo, kadangi ir Greimas, ir Churginas Grenobly studijavo. Paskui jau Greimas dirbo Paryžiuj, bet studijavo Grenobly.

Na, tai kai atėjo 1940 metais birželio mėnesį, kai okupavo Lietuvą Raudonoji armija ir aš grįžau iš Belgijos ir susitikau Churginą, sakau, Aleksai, kad tu dabar ištrauktum savo skundą prieš mane, sakau, gal ir aš karjerą padaryčiau kaip „senas marksistas". Tai jis – „užmiršk, nekalbėk apie tuos reikalus". Dėl to, kad jeigu mane tardys, tai aš pasakysiu, ką jis darė būdamas Paryžiuj. Tai čia tarp kita ko, epizodas, kaip gyvenimas keičiasi kartais...

---

271. Kazimieras Masiliūnas (1902–1973) – pedagogas, spaudos darbuotojas, 1934–1940 m. Švietimo viceministras.

Nu, žodžiu, aš buvau vienintelis stipendiatas, stipendininkas istorikas Prancūzijoj. Šiaip mūsų istorikai, kiti istorikai, studijavo dažniausiai Vokietijoje, Vienoj arba Šveicarijoj.

O kas stipendijas duodavo? Švietimo ministerija?

Taip, ir universitetas. Aš nežinau, kas siuntė Ivinskį[272], jis studijavo Berlyne ir daugiau Vokietijos universitetuose. Ar jį universitetas siuntė, ar kokia katalikų organizacija, aš nežinau, bet, kiekvienu atveju, studijavo Vokietijoje. Vokietijoj studijavo Avižonis[273], Jakštas[274] studijavo Austrijoj, Šapoka[275], tiesa, mažiau daugiau Čekoslovakijoj, Švedijoj. Bet Prancūzijoj mes buvom du istorikai: Dundulis[276], kuris, kaip jūs žinot, buvo Vilniaus universiteto profesorius, studijavo Paryžiuj ir aš, maždaug tuo pačiu laiku, prieš karą. Bet jisai nebuvo nei universiteto, nei ministerijos stipendininkas, jis buvo privačiai, turėjo dėdę kunigą turtingą, kuris padėjo jam. Žodžiu, savo lėšomis studijavo Paryžiuje. Ir parašė tą disertaciją apie Napoleoną ir Lietuvą Paryžiuj studijuodamas.

O aš jau buvau pirmas, kurį siuntė ministerija ir universitetas – universitetas rekomendavo ministerijai, o ministerija davė pinigus. Tai čia reikia turėt galvoj, kad dvi pagrindinės mokyklos istorijos, jei turėt galvoje visą Europą: tai buvo vokiečių mokykla ir prancūzų. Pagrindinės istorijos mokyklos. Vokiečių mokykla labai kreipė dėmesio daug į šaltinius, o į pačią istorijos filosofiją, istorijos teoriją mažiau dėmesio kreipė vokiečių universitetai. Gal kai kur daugiau, kai kur mažiau, bet,

---

272. Zenonas Ivinskis (1908–1971) – Lietuos istorikas, spaudos bendradarbis. 1929 m. baigė Lietuvos universitetą, 1929–1932 m. tobulinosi Miuncheno ir Berlyno universitetuose. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, nuo 1949 m. gyveno ir dirbo Romoje.

273. Konstantinas Avižonis (1909–1969) – Lietuvos istorikas, 1933 m. baigė Vytauto Didžiojo universitetą, studijavo Vokietijoje Berlyne, kur apgynė daktaro disertaciją. 1939–1940 m. Lituanistikos instituto Kaune reikalų vedėjas ir mokslinis sekretorius. 1944 m. pasitraukė į Vakarus.

274. Juozas Jakštas (1900–1989) – Lietuvos istorikas, 1928 m. baigė Lietuvos universitetą, 1929–1931 m. tobulinosi Berlyno, 1934–1936 m. Vienos universitetuose. 1944 m. pasitraukė į Vakarus.

275. Adolfas Šapoka (1906–1961) – Lietuvos istorikas, pedagogas, 1929 m. baigė Lietuvos universitetą, gavęs Švietimo ministerijos stipendiją 1930–1931 m. tobulinosi Prahoje Karolio IV universitete. Dirbo Vytauto Didžiojo universitete, 1944 m. pasitraukė į Vakarus.

276. Bronius Dundulis (1909–2000) – Lietuvos istorikas, 1933 m. baigė Vytauto Didžiojo universitetą, 1933–1940 m. tobulinosi Sorbonos universitete Paryžiuje. 1941–1992 m. Vilniaus universiteto dėstytojas, profesorius.

reiškia, metodika, filosofija istorijos, kiti dalykai, teorijos įvairios istorijos, mažiau dėmesio. Prancūzijos mokykla, vadinamoji Analų mokykla, daug dėmesio kreipė į istorijos metodiką, į istorijos dėstymą, į istorijos stilių, rašymo stilių. Ir aš, jeigu taip palygintume, aš nelabai daug pasireiškiau kaip istorikas, dėl to, kad karas užpuolė ir emigracija ir turėjau nutraukt darbą su istorija. Tiktai pasidarė savaitgalio rūpestis arba atostogų rūpestis istorija, o šiaip dirbau ne istoriko darbą būdamas Amerikoj, gyvendamas Amerikoj. Kad ir Kongreso bibliotekoj dirbdamas aš dirbau daugiausia biologijos srityj, – mokslo sritis, kuri man priklausė, buvo biologija, ne istorija. Taip, kad neturėjau progos daug pasireikšt kaip istorikas. Skirtumas, jeigu palyginsim Ivinskį (kuris daug parašė) ir mano rašinius (aš labai nedaug rašiau), skirtumas, kad aš tą prancūzų mokyklą ėjau ir daugiau kreipiau dėmesio į stilių, į formą, į istorijos filosofiją. Be abejo, man padarė įtakos ir tas, kad aš buvau Karsavino[277] mokinys. Karsavinas irgi turbūt daugiau buvo filosofas, negu istorikas...

Na, tai apie studijas galiu tiek pasakyt. Žodžiu, 1937 metais rudenį nuvažiavau į Paryžių, šiek tiek mokėdams prancūzų kalbą. Teoretiškai mokėdams, kadangi ėmiau kursą pas tokią Bobianskienę prancūzų kalbos, o jau be to buvau pramokęs iš savo brolio. Mano brolis mokėjo prancūzų kalbą, ir aš pradėjau mokytis dar jaunas būdamas. Tai, kad skaityt jau galėjau, suprast jau galėjau ir galėjau pradėt dirbt gana greit. Ir turiu pasakyt, kad manęs labai nenustebino Paryžius, Sorbona. Paryžiaus universitetas, kur eidavau pasiklausyt paskaitų, visas tas intelektualinis gyvenimas mane per daug nenustebino. Aš jau buvau iš Lietuvos, taip sakant, apsišvietęs toj srityj. Šiek tiek apsišvietęs, jau žinojau ir didžiuosius rašytojus prancūzų ir filosofus, ir, žinoma, istorikus. Ypač istorikus tai jau gerai žinojau...

277. Levas Karsavinas (1882–1952) – Rusijos ir Lietuvos kultūros istorikas, filosofas, 1928–1940 m. Vytauto Didžiojo universiteto dėstytojas.

Nuo gimnazijos suolo iki Amerikos: apie pažintį su Kostu Ostrausku

Vincą Trumpą kalbino Dalia Kuizinienė

Su kuo iš rašytojų Jūs išeivijoje dar bendravote?

Gana artimai, labai artimai bendravau su Kostu Ostrausku. Tai artimiausias mano draugas yra, ir su juo mes tikrai artimi buvom. Ir jis su manim, ir aš su juo. Būdavau pas jį Filadelfijoj ir nakvodavau, ir šnapso išgerdavom, ir baliavodavom, ir rimtai pakalbėdavom, kai žmona nueidavo miegot, ir pasiginčydavom. Prasiginčydavom kartais beveik per visą naktį. Ir tada nuomonės išsiskirdavo. Žinoma, ne visados apie literatūrą kalbėjom, bet kalbėjom apie gyvenimą, apie politiką ir apie visa kita. Bet bendrai, labai artimai draugavau. Jis buvo mano mokinys gimnazijoj Šančiuose.

Čia, Kaune? Labai įdomu. O kuriais metais Jūs čia mokytojavot?

Mokytojavau 1941 metais, ne, 1940 metais. 1940 metais pradėjau mokytojaut, kaip tik kaip sovietai atėjo. Matai, tada aš studijavau Paryžiuj, ir būčiau studijavęs, bet karas prasidėjo ir turėjau nutraukti. Na, tada grįžau į Lietuvą 1939 metais iš Paryžiaus, 1939 m. rudenį karas prasidėjo. Ir kai man reikėjo grįžt [į Paryžių, toliau studijuoti], Paryžius, Prancūzija jau buvo kare ir, aišku, studijos jau pasibaigė. Jau negalėjau grįžt. Tada aš pasilikau taip tarp dangaus ir žemės – nei čia, nei čia. Kadangi to darbo, disertacijos neužbaigiau, tai dabar nežinia, kaip užbaigt ją. Na, tai bandžiau dar pildyt tą medžiagą, kurią aš buvau surinkęs Prancūzijoj apie XVII a. Lietuvą, papildyt Lenkijos archyvais. Nuvažiavau į Krokuvą ir per vasarą, 1939 metų vasarą, darbavaus ten. Na, ir paskui grįžau. Tai buvo susiorganizavęs Lituanistikos institutas, naujai susiorganizavęs, ir mane ten pakvietė į Istorijos skyrių tokiu reikalų vedėju, sekretorium. (...) Ten buvo Jonynas[278], vadovavo tam istorijos skyriui. Paskui buvo Avižonis Konstantinas, buvo Stakauskas, kunigas Stakauskas, daktaras, istorikas Stakauskas[279]. Jis buvo leidinio redaktorius, turėjo išeit Lituanistikos instituto leidinys ir išėjo (1 tomas ar 2 tomai) tais laikais, iki sovietai okupavo Lietuvą. Iki to laikotarpio.

---

278. Ignas Jonynas (1884–1954) – Lietuvos istorikas, diplomatas.

279. Juozapas Stakauskas (1900–1972) – kunigas, istorikas.

Tas institutas čia, Kaune, buvo įsteigtas?

Tas Kaune buvo, ir aš ten dirbau. Ir kartu ten alga labai nedidelė buvo. Kadangi dar mano sesuo studijavo Kaune, jai reikėjo padėt, na, tai aš rašydavau gana daug į „Lietuvos aidą". Kaip šaltinis buvo papildyt savo pinigus, kadangi ten, tam Lituanistikos institute, alga nedidelė buvo, aš tas pareigas turėjau ir nedaug gaudavau.

Tai, žodžiu, „Lietuvos aide" įvyko perversmas ir „Lietuvos aidą" pradėjo redaguot jauni žmonės, jauni, mano amžiaus, truputį jaunesni už mane. Vat tada kaip tiktai į „Lietuvos aidą" atėjo toks Dirmeikis[280], paskui Raila atėjo, Leskaitis atėjo į „Lietuvos aidą" ir kiti pažįstami mano. Žodžiu, aš ten praeidavau lengvai, ir užsimezgė santykiai geri su „Lietuvos aidu", jam rašydavau, užsienio politikos klausimais rašydavau vedamuosius. „Lietuvos aido" redaktorius Dirmeikis paskambina, kad rytojaus numeriui reikalingas vedamasis, maždaug duodavo temą (kokia tema norėdavo turėt vedamąjį), per naktį aš parašydavau, ryte nunešdavau į spaustuvę ir atspausdindavo. Na, ir paskui nutarė jie, „Lietuvos aidas" nutarė, mane išleist į Belgiją kaip korespondentą. „Lietuvos aidas" norėjo turėt Vakaruose (jau karas prasidėjo, jau karas vyksta, jau Lenkija užimta, bet Lietuva dar laisva, tik Lietuvoj buvo įleistos tos įgulos Raudonosios armijos ir Vilnius jau buvo prijungtas prie Lietuvos), tuo laikotarpiu norėjo turėt korespondentą Vakaruose. Kadangi Belgija dar buvo neutrali valstybė tuo laiku, Belgija ir Olandija buvo neutralios, karas buvo tarp Vokietijos ir Prancūzijos, tarp Vokietijos ir Anglijos, o Belgija ir Olandija dar buvo laisvos ir nepriklausomos valstybės ir laisvėje. Žodžiu, į Briuselį mane pasiuntė ir aš ten nuvažiavau į Briuselį 1940 metais, galbūt 1939 gruodžio ar 1940 sausio mėnesį. Maždaug sausio mėnesį aš išvažiavau iš Lietuvos ir Berlyne buvau sustojęs pasižiūrėt, kaip ten gyvena ir mūsų atstovybė, kaip jie galvoja, pasiinformuot. Ir paskui turėjau važiuot į Belgiją, ir nuvažiavau į Belgiją, žodžiu, duodavau telefoninius pranešimus...

Jeigu galima surast „Lietuvos aidą" 1940 metų pradžios, maždaug iki gegužės mėnesio, tai ten būtų kasdien mano pranešimai iš Belgijos, iš Briuselio. Jie paskambindavo man iš Vilniaus ar iš Kauno, paskam-

---

280. Bronius Tomas Dirmeikis (1910–1961) – žurnalistas, redaktorius, teisininkas, 1939–1940 m. „Lietuvos aido" vyr. redaktorius, 1944 m. pasitraukė į Vakarus.

bindavo man telefonu ir aš telefonu tą pranešimą padarydavau. Jie ten užfiksuodavo ir paskui atspausdindavo. Panašiai kaip su šia mašina čia [t. y. spausdinimo mašina], tada tai buvo naujas dalykas, tokie dalykai nebuvo labai plačiai paskliдę. Na, tai tas tęsėsi labai neilgai Belgijoj, kadangi maždaug liepos mėnesį, liepos–gegužio mėnesį jau Vokietija puolė Prancūziją 1940 metais. Prasidėjo puolimas, ir, žinoma, tas puolimas ėjo per Belgiją. Ir sulaužė Belgijos neutralumą, kaip paprastai didelės valstybės nesiskaito su mažų valstybių neutralumu. Žodžiu, Belgija įsitraukė į karą, nutrūko mano ryšys su Kaunu, su Lietuva, kadangi jau karo stovis. Ir dabar, ką toliau daryt? Ir atėjo gana greitai, pasirodė vokiečiai – per Belgiją jiems nebuvo sunkumų pereit, kelias dienas, porą savaičių jie laikėsi, bet greit užėmė vokiečiai Belgiją. Ir taip pasibaigė tas mano darbas, kai vokiečiai atėjo. Tuo tarpu atėjo ta birželio penkiolikta, ir Lietuvą okupavo Sovietų Sąjunga. Dabar buvo naujas klausimas – ką daryt dabar? Jau ten, žinoma, belgų spauda, Vakarų spauda rašė aiškiai, kad jau Lietuva okupuota. Ir nesigilinta į tai, jog ten dar sutartis padaryta, kad ultimatumą priėmė, kad be karo okupavo Lietuvą, Lietuva nesipriešino, ir kad sutartis ten sudarė. Tą viską ignoravo, skaitė, kad Lietuva yra okupuota. Aš dar bandžiau įrodyt, kad ne, bet nieko negali padaryt.

Bet dabar iškyla man klausimas, ar grįžt, ar negrįžt į Lietuvą dabar? Apsispręst reikia. Aš buvau „Lietuvos aido“ korespondentas ir bendradarbis. „Lietuvos aidas“ – vyriausybinis laikraštis. Oficiozas. Tautininkų laikraštis. Valdžios laikraštis. Na, tai čia jau nelabai geras dalykas. Bet, iš antros pusės, aš dabar žiūriu, kas darosi, spauda rašė apie Lietuvos įvykius. Kas sudarė vyriausybę: kad čia Paleckio[281] vyriausybę sudaro, kad į vyriausybę įeina Krėvė-Mickevičius[282], mano buvęs dekanas, pas kurį aš

281. Justas Paleckis (1899–1980) – žurnalistas, politikas. Po Lietuvos okupacijos 1940 m. Sovietų Sąjungos emisaro Vladimiro Dekanozovo pavedimu ėjo Lietuvos „Liaudies vyriausybės“ ministro pirmininko pareigas, pakeitęs Antaną Merkį, laikinai ėjusį Lietuvos ministro pirmininko pareigas ir pavadavusį prezidentą.
282. Vincas Krėvė-Mickevičius (1882–1954) – Lietuvos prozininkas, dramaturgas, rašytojas, Lietuvos universiteto profesorius, 1925–1937 m. Humanitarinių mokslų fakulteto dekanas. Po Lietuvos okupacijos 1940 m. įėjo į „Liaudies vyriausybę“, ėjo ministro pirmininko pavaduotojo, užsienio reikalų ministro, vėliau ministro pirmininko pareigas. 1944 m. pasitraukė į Vakarus.

baigiau universitetą. Paskui, kad finansų ūkio ministeris Galvanauskas Ernestas[283], kurį aš irgi žinojau kaip politiką. Tiktai tokį liberalą. Man atrodo, kad pirmoji vyriausybė... Paleckį pažinojau šiek tiek asmeniškai, na, kaip redaktorių („Naujo žodžio" redaktorius buvo), neatrodė irgi, kad jis bus komunistas. Na, ir taip nuvažiavau į Berlyną. Vokiečiai davė leidimą iš Belgijos. Žodžiu, vokiečių kariuomenės karinė vadovybė labai mandagiai su manim, aš turėjau užsienio pasą, turėjau pažymėjimą, kad aš esu žurnalistų sąjungos narys, Tarptautinės žurnalistų sąjungos narys, kai važiavau. Labai skaitėsi mandagiai vokiečiai. Ir dar buvo keliai neatidaryti, traukiniai nėjo iš Briuselio į Rytus, tiltai buvo sugriauti, tai autobusais važiavom. Mane leido važiuot tuo pačiu autobusu, kuriuo vokiečių kareiviai iš kariuomenės grįždavo atostogų į Vokietiją. Tokiu būdu atvažiavau į Kiolną, o iš Kiolno jau ėjo traukiniai į Berlyną. Berlyne nuėjau į Lietuvos pasiuntinybę pasiteiraut, ką jie daro. Ką pasiuntinybė daro. Tiesa, jau Škirpos nesuradau, mūsų pasiuntinio Berlyne tada, bet ten kai kurie kiti žemesni tarnautojai buvo. Tai aš jų klausiu, ką man daryt dabar? Kokia yra padėtis Lietuvoj, kokia yra situacija ir ar man važiuot ten, ar ne? Ir ten vienas kitas, žodžiu, pasakė: „Kaip nori. Čia jūsų paties dalykas". Aš sakau, ką jūs darot? „O mūsų kai kurie grįšim atgal, kai kurie pasiliks čia..."– atsakė, žodžiu, taip neaiškiai. O aš jau to vargo pamatęs, kada nutrūko santykiai ir pinigai nebeateina, jau man pradėjo trūkt ir šiaip kaip gyvent, iš ko gyvent, kaip verstis dabar. Tiesa, dar Belgijoj būnant dar bandžiau į Prancūziją praeit ir per Prancūziją galvojau, kad bus galima grįžt į Lietuvą, bet į Prancūziją irgi neįleido. Taip nutariau – važiuosiu į Kauną ir pažiūrėsiu, kas ten bus. Kaip ten bus, taip. Ypač mane padrąsino tai, kad Krėvė-Mickevičius ministerio pirmininko pavaduotojas ir užsienio reikalų ministeris. Na, tai jau tokie svarbūs postai. Tas Ernestas Galvanauskas finansų ir ūkio ministeris, irgi. Kai kurių kitų aš nepažinau toj vyriausybėj, bet taip atrodė, kad dar ne visiškai tokia komunistinė vyriausybė. Tada sėdau į traukinį Berlyne ir važiavau. Į Lietuvą traukiniai ėjo, kadangi Vokietija buvo tada geruose santykiuose su Sovietų Sąjunga.

283. Ernestas Galvanauskas (1882–1967) – inžinierius, politikas, diplomatas, visuomenės veikėjas. 1919–1920, 1922–1924 ministras pirmininkas, 1939–1940 m. finansų ministras, po Lietuvos okupacijos 1940 m. įėjo į „Liaudies vyriausybę", 1944 m. pasitraukė į Vakarus.

Tai kai tik pervažiavau sieną ir ten reikėjo išlipt iš traukinio, ten jau buvo nauja, – Sovietų Sąjunga jau buvo užėmusi, tai kažkokie patikrinimai didesni buvo. Tai ir sutikau pažįstamus Virbalio stoty, per sieną pervažiavęs. Ir ten viena mano pažįstama iš Kėdainių gimnazijos, su kuria mokiaus, sako: „Ką tu, iš galvos išėjai. Mes galvojam, kaip pasprukt dabar į Vokietiją, o tu grįžti pats į Lietuvą." Na, tai aš tada pradėjau galvot, gal iš tikrųjų aš kvailai padariau. Bet dabar nėra kelio atgal. Jau esu Lietuvoj. Ir važiuoju į Kauną, ir galvoju, kas bus, ar mane nesuims. Kai atvažiuosiu į Kauną, ar nesuims iš karto? Bet ne, nieko. Kauno stoty išlipau ir nuvažiavau į miesto centrą. Ten susitikau pažįstamų.

Nuėjau tiesiai į to paties „Lietuvos aido" redakciją, kurioj aš dirbau, ir kuri man buvo skolinga algos už porą mėnesių. Aš pasakiau, kad toks ir toks esu, ir kad dabar, vat, grįžau į Lietuvą iš Briuselio, ir kad čia man priklauso kai kas. Jau ten sėdėjo toks naujas žmogus su raudonais marškiniais, be šlipso. Jau ne taip atrodė kaip seniau. Ir taip pagalvojau, kad čia buvo naujas dalykas. Jau čia nebus taip, kaip su sena redakcija. Na, tai jisai, kai aš jam išdėsčiau, kokia mano situacija, ir jis nuėjo pasiklaust ten jau vyresnio redakcijoj. Matyt, jis nežinojo, ką daryt. Tai tas vyresnysis jam atsakė, man atrodo, kad tai buvo Šimkus Jonas, kuris buvo paskui Rašytojų draugijos pirmininkas, pasakė: „Išmokėk, kas priklauso, – reiškia, už porą mėnesių man alga buvo nesumokėta, kai karas prasidėjo, – ir tegul eina po velnių." Maždaug taip. Tą nelabai garsiai pasakė, bet aš girdėjau, kaip tą sekretoriui pasakė. Tai jau buvo prastas ženklas. Prastas ženklas, kad nekviečia bendradarbiaut, siunčia po velnių.

Tai gerai, pasiėmiau aš tuos pinigus, tiek, kiek man už porą mėnesių priklausė. Išmokėjo dar litais, rublis dar nebuvo įvestas. Ir tada dar mieste pabuvau Kaune, susitikau pažįstamus, jau aptarėm padėtį, daugiau jau susiorientavau, kas čia darosi, kad jau iš kalėjimo paleidžia visus komunistus buvusius, kad jie jau visokias demonstracijas organizuoja. Tada išvažiavau į tėviškę. Tas buvo birželio mėnesį – liepos mėnesį 1940 metais. Liepos mėnesį buvo turbūt liaudies seimo rinkimai. Jau rinkimuose tuose aš dalyvavau jau savo tėviškėj, kada tie rinkimai buvo, liepos mėnesį, aš jau atsidūriau tėviškėj. Važiavau į Kėdainių apskritį, ėjau balsuot. Balsuot ėjau į pradžios mokyklą, mokykloj buvo balsavimas į Liaudies seimą. Ir buvo visur plakatai iškabinti, – visi veržiasi

prie urnų, visi eina balsuot. Na, ir aš irgi pagalvojau, kad man reikia balsuot, kur jau dabar parvažiavęs čia, reikia elgtis, kaip čia reikalauja nauja valdžia. Ir nuėjau į pradžios mokyklą, kurioje aš mokiausi, kai vaikas buvau. Ten raudona staltiese padengtas stalas, už to stalo sėdi komisija rinkimų, seimo rinkimų komisija vietinė. Ir aš taip juokais – biškį lietus lynoja, tuščia, ten aš vienas buvau – ir pasakiau taip, pusiau juokais, pusiau rimtai, sakau, kaip liaudis veržiasi prie urnų. Ir tas pirmininkaujantis tuojau šoko ant manęs: „O, draugas, – sako, – jau tiek ir tiek procentų prabalsavo." Tai aš sakau, tą patį sakau – kad veržiasi prie urnų, ir aš pats per lietų atėjau balsuot. Bet pamačiau, kad juokaut nelabai galima čia.

Nu, taip prasidėjo tas sovietiškas gyvenimas. Ateina ruduo, vasarą prabuvau ten, kaime, tėviškėj. Ateina ruduo, rugpjūčio mėnesį važiuoju vėl į Kauną, bandysiu gaut darbą. Nueinu į Švietimo ministeriją, kadangi baigęs universitetą, turiu mokytojo cenzą, kaip sakant, pirmas mano darbas gali būti tik gimnazijos mokytojas. Arba atitinkamos mokyklos. Na, ir, mano laimei, ten kaip tik susitikau, vidurinių mokyklų direktorium buvo mano pažįstamas iš studijų laikų, humanitaras, vyresnis biškį, anksčiau už mane baigęs universitetą. Bet aš jį prisiminiau. Ir jis mane pažino, ir aš jį pažinau. Ir jis mane žinojo. Nu, tai labai maloniai pasisveikinom. Aš jam papasakojau, kaip čia atsitiko, kaip čia atsiradau, kad dabar man reikalingas darbas ir norėčiau gaut mokytojo vietą. Tai jis tik paklausė, o kur nori – ar Kaune, ar Vilniuj? Tai man tas labai patiko, kad net duoda pasirinkt tokias vietas. Tai aš jau turėjau butą Kaune, kur gyvenau anksčiau, prieš išvažiuodamas į Belgiją, ir šiaip gatavai sau jau... Man tada atrodė, kad geriau Kaune. Ir aš pasakiau, kad Kaune norėčiau gauti vietą. Tai, sako: „Gerai, gerai. Šančiuose mums reikalingas istorikas ir paskirsim." Tokiu būdu aš pasidariau gimnazijos mokytoju 1940-ais metais rugpjūčio–rugsėjo mėnesį. Ir ten kaip tiktai pradėjau mokytojauti ir penktoj klasėj kaip tiktai radau ir Kostą Ostrauską, tokį gimnazistuką tada...

O, tai Jūs jau nuo tokių laikų, nuo vaikystės...

Taip. 1926-ais metais gimęs, tai jis 1940-ais metais buvo 13–14 metų. Buvo penkta klasė, tai kaip pirma klasė – lietuviškoj gimnazijoj, kadangi jie skaitė nuo pradžios mokyklos, pradžios mokykloj keturios klasės,

o penkta tai gimnazijos pirma klasė. Ir aš ten sutikau. Iš ten išaugo, iš tų mano mokinių išaugo du rašytojai: vienas tai Ostrauskas čia, emigracijoj, o kitas Lietuvoj, toks Radaitis, Vytautas Radaitis[284]. Turbūt girdėjai? Buvęs „Literatūros ir meno" redaktorius, vėliau buvęs... O aš, mane visi žinojo, kad žurnalistas esu. Tai reikėjo sieninį laikraštį leist, ir aš buvau redaktorius sieninio laikraščio. Ir kaip tik tas Radaitis buvo geriausias mano bendradarbis to laikraščio, rašydavo tada jau. Ostrauskas nerašė, Ostrauskas tada jau buvo, karjerai ruošėsi dainininku. Jis labai gerą balsą turėjo ir jau solistas buvo – vakaras koks gimnazijoj buvo, jis solo dainavo, gražų baritoną turėjo, gražų balsą. Aš atsimenu jį dainuojant, jisai gražų balsą turėjo ir dainavo tada solo per tą gimnazijos vakarėlį. Rašymu jis tada dar nepasižymėjo, mano tam redaguojamam sieniniam laikrašty nebuvo bendradarbis. Ten aš kitų bendradarbių turėjau.

Tai va, su Ostrausku aš pusantrų metų buvau toj gimnazijoj mokytojas, pusantrų metų buvau jo mokytojas. Tai aš išvažiavau, tai jis jau buvo šeštoj klasėj. Aš išvažiavau į Vilnių jau vokiečiams atėjus. Tada mane paėmė į Vilniaus universitetą. Tokia istorija buvo...

Jūs labai įdomiai pasakojot. Jūsų biografijoj tai iš tiesų toks įdomus faktas ir politinės peripetijos...

Čia buvo toks sunkus apsisprendimas. Kadangi – ką daryt? Briusely aš gyvenau, jau vokiečiai okupavę, vokiečiai tvarkosi, vaikšto ten, kariuomenės pilna, ir staiga ateina žinia, kad Lietuvą okupavo Sovietų Sąjunga. Tada buvo labai sunku sprendimą padaryt – pasilikt ar grįžt. Pasilikus – karo metas, iš ko gyvent, kaip gyvent. Lietuvoj kitas daiktas, aš žinau, kad baigęs universitetą, žinau, kad galiu dirbt gimnazijoj, mokykloj. Bet ten, Belgijoj arba Vokietijoj... Vokietijoj, jeigu pasiliksi, tai greičiausia paims į kariuomenę. Aš buvau tada, man buvo tada maždaug 25–26 metai, kaip tiktai tokio amžiaus, kad būtų į kariuomenę paėmę, jei būčiau Vokietijoj pasilikęs. Na, irgi ten perspektyvos nelabai kokios. Tai ir grįžau, grįžau į Lietuvą. Ir paskui mane tas turbūt iš dalies gelbėjo – kadangi visur anketas reikėjo užpildyt ir aš anketose visur pažymėjau, kad „liaudies valdžiai atėjus į Lietuvą, grįžau iš užsienio". Tai reiškia, parodyt, kad aš grįžau, nebijojau grįžt prie tos naujos

284. Vytautas Radaitis (1927–1996) – rašytojas, žurnalistas, redaktorius ir vertėjas, ilgametis savaitraščio „Literatūra ir menas" bendradarbis, 1969–1975 m. redaktorius.

valdžios. Galbūt tas padėjo, kad mane neišvežė tuomet birželio mėnesį 1941-ais metais, kai buvo tas didelis trėmimas į Sibirą. Išgąsdino mus, dėl to aš paskui pabėgau į Vakarus, dėl ko aš nenorėjau pasilikt po vokiečių okupacijos, pasilikt Lietuvoj. Tada jau [Amerikoje] susitikau su Ostrausku, jis ten pradėjo studijuot...

Jis ten lituanistiką studijavo?

Taip, lituanistiką ten studijavo pas profesorių Biržišką ir pas kitus, pas Maciūną. Ten jis susipažino labai gerai su lietuvių kalba ir literatūra. (...) Krėvė dėstė ten lietuvių literatūrą. Salys[285] dėstė lietuvių kalbą, jis irgi klausė pas jį. Ir aš ten atvažiuodavau į Filadelfiją. Kai gyvenau Vašingtone paskui, dirbau Kongreso bibliotekoj, tai aš dažnai susitikdavau su Ostrausku, kuris baigė universitetą, padarė doktoratą, parašė disertaciją apie Joną Biliūną. Ir taip mes susidraugavom labai artimai. Jis prisiminė mane iš gimnazijos laikų, aš jį prisiminiau iš Šančių laikų.

Amerikoj Jūs gyvenot skirtingose vietose, bet susitikdavote?

Taip, jis Filadelfijoj, aš Vašingtone.

Bet čia nebuvo labai toli?

Ne, ne. Maždaug dviejų valandų važiavimas traukiniu. Apie 100–150 mylių iš Vašingtono į Filadelfiją. Iš tikrųjų du sustojimai buvo traukiniu važiuojant: Baltimorė ir dar viena stotis, o paskui jau Filadelfija. Čia susisiekimas buvo geras, paskui jau įsitaisiau ir automobilį. Ir nuvažiuodavau automobiliu pas Ostrauską, o Ostrauskas atvažiuodavo gana dažnai taip pat į Vašingtoną, kadangi jis pradėjo draugaut su rašytojais, su Nyka-Niliūnu, su Blekaičiu. Ir pradėjo tada Nyka-Niliūnas, Bradūnas ir kiti leist tą žurnalą „Literatūros lankai". Ir Ostrauskas ten jau buvo bendradarbis tam žurnale. Tokiu būdu susidarė ta draugystė tarp jų ir manęs. Buvau platintojas „Literatūros lankų" Vašingtone. Išplatindavau apie 20 egzempliorių.

Koks tiražas buvo? Didelis? Kiek išleisdavo?

Dabar neprisimenu, kiek jų išėjo. Jie ėjo apie trejus metus.

Galbūt daugiau, ėjo iki 1958 metų.

Gal ir daugiau, bet labai retai išeidavo. Galbūt 2–3 numeriai į metus.

285. Antanas Salys (1902–1972) – lietuvių kalbininkas, redaktorius, vienas iš žurnalo „Gimtoji kalba" steigėjų ir redaktorių. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, persikėlė gyventi į JAV, dirbo Filadelfijos universitete.

Pora numerių, ne daugiau.

Dėl to, kad išvis jų išėjo apie 8–9 numerius, gal 10.

Aštuoni.

Aštuoni numeriai. Paskui jie greitai nustojo leist. (...)

Sakykit, koks Ostrauskas kaip žmogus? Ar toks, mėgstantis bendrauti, ar gana uždaras.

Ne, ne... Jis mėgo kompaniją, mėgo žmones, pas jį būdavo baliai gana dažnai. Kada aš nuvažiuodavau, ten atsirasdavo Maciūnas, Vaškeliai – netikri broliai, ir tas, kur buvo rektorium, ir šitas jo pusbrolis, Aleksas Vaškelis. Salys, Maciūnas, ten paskui gyveno ir profesorius dailininkas Viesulas[286] Filadelfijoj... Filadelfijoj buvo gana stipri lietuviška kolonija. Jau nuo senų laikų buvo. Paskui prisijungė jau naujų išeivių. Ir atsimenu aš, Filadelfijoj pirmą kartą aš pamačiau Ostrausko vaidinimą, dramą. Kaip ji ten vadinasi... pirmą, kur parašė...

„Kanarėlė“.

„Kanarėlė“, teisingai. Esu buvęs...

Ten lietuvių kažkoks sambūris buvo pastatęs?

Lietuvių draugija ten buvo, jie vaidino. Žodžiu, atsimenu, kad daug žmonių ten buvo, didelėj salėj tas buvo, ir apypilnė ta salė buvo. Ir vaidinimas gražiai praėjo, plojo jam... Ir senų lietuvių buvo gana daug, senosios emigracijos. Jie taip juokingai šnekėjo: „jo, jie lošia gerai“. Ne „vaidina“, bet „lošia“.

Ar patiko tiems vyresniesiems Ostrausko pjesė?

Atrodo, patiko. Patiko, tiktai jiems, kodėl... Matai, tenai biednus rodo, reiškia, tokius biednus žmones, tai kodėl tokius lietuvius biednus rodo? Gal nelabai jiem patiko, kad tie lietuviai tokie biedni. Bet šiaip jau palankiai sutiko. Tai aš ten buvau, kai „Kanarėlę“ vaidino, buvau nuvažiavęs į Filadelfiją ir buvau tam vaidinime.

Ir ten paskui buvom sukūrę tokią Kultūros tarybą. Puzinas buvo pirmininkas, Puzinas irgi gyveno Filadelfijoj. Tai ten buvo tų, tokių humanitarinių mokslų žmonių labai daug: Krėvė, Maciūnas, Puzinas, Ostrauskas... Tai ta Taryba buvo vyriausia ant visos Amerikos. Kokius nors nutarimus padaryt, sprendimus ar kokią nors paramą, kokią skirt premiją...

---

286. Romas Viesulas (1918–1986) – dailininkas, grafikas. Nuo 1952 m. gyveno Niujorke, nuo 1960 m. dirbo Templio universiteto Tailerio meno mokykloje Filadelfijoje.

Lėšom disponavot?

Tam tikrom disponavom. Ir sprendėm visokius įvairius kultūrinius reikalus. Tai ir aš dalyvavau toj Kultūros taryboj gal kokius 5–6 metus. Vaškelis ten buvo, ir Ostrauskas ten buvo, toj pačioj Taryboj. Dar buvo Sennas[287] iš senos emigracijos, tėvas to istoriko, irgi priklausė tai Kultūros tarybai. Ir labai gerai lietuviškai šnekėjo. Buvo šveicaras, bet buvo atvažiavęs į Lietuvą profesoriaut. Bet paskui ten įvyko kažkoks konfliktas, kad jisai turėjo apleist Lietuvą ir atvažiavo į Ameriką ir Amerikoj Pensilvanijos universitete pradėjo profesoriaut. Kai buvo toj Taryboj, tai jis buvo Filadelfijos universiteto profesorius. Ir jis buvo patraukęs Salį ten į Filadelfiją ir Krėvę-Mickevičių, kadangi Sennas kai buvo Lietuvoj, Krėvė-Mickevičius jo buvo dekanas. Tai buvo jo viršininkas, o Salys buvo profesorius, kartu jie profesoriavo. Tai jisai padėjo jiems atvažiuot iš Vokietijos į Filadelfiją ir gaut darbą Filadelfijos universitete. Jis įtaisė ten ir Krėvę-Mickevičių, kaip rusų literatūros specialistą, ir Salį, kaip lietuvių kalbos specialistą. Tokiu būdu pasidarė Filadelfijos universitete gana stiprus lituanistinis skyrius. Ypač paskui, kai jie nupirko Šaulio[288] biblioteką. Šaulys buvo Lietuvos ambasadorius ilgą laiką, įvairiose valstybėse, ir buvo surinkęs didelę biblioteką ir didelį archyvą. Filadelfijos universitetas nupirko tą visą jo biblioteką ir archyvą. Taip, kad turėjo labai turtingą rankraščių skyrių... [Ten buvo susirašinėjimas] Kapsuko su tuo pačiu Šauliu ir tuo pačiu Višinskiu, ir su kitais. Ir tie visi dokumentai, ir tie visi laiškai Šauliui rašyti ir Šaulio rašyti jiems. Kadangi Šaulys buvo labai tvarkingas žmogus, jis ne tiktai tuos laiškus išsaugojo, kuriuos gavo, bet irgi padarydavo nuorašus ir savo.

O kur dabar viskas yra?

Viskas yra universiteto rankraščių skyriuje, taip ir yra. Aš tuo pasiremdamas, tais dokumentais, parašiau savo studiją apie Kapsuką „Ankstyvieji Kapsuko metai iki 1911 metų".

Taip ten mes palaikydavom labai artimą ryšį. Paskui ten atsirado ir naujų, Volertas[289], rašytojas Filadelfijoj... Paskui, netoli, žinoma, Niujorkas nuo Filadelfijos, tai ir iš Niujorko atvažiuodavo.

---

287. Alfredas Sennas (1899–1978) – kalbininkas, germanistas ir baltistas, JAV dirbo Jeilio, Viskonsino universitetuose, 1938-1939 dirbo Pensilvanijos universitete.

288. Jurgis Šaulys (1879–1948) – Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, diplomatas, visuomenės veikėjas.

289. Vytautas Volertas (1921–2012) – prozininkas, vertėjas, visuomenininkas.

Tai čia buvo neblogas sambūris...

Taip, taip... Ir kai vėliau pradėjo organizuot Santarą, mes dažnai taip padarydavom, sakysim, važiuodavom kartu su Ostrausku į Santaros suvažiavimą. Man nedaug iš kelio buvo, aš nuvažiuodavau į Filadelfiją, paimdavau jį ir su mašina važiuodavom į Mičiganą, į Santaros suvažiavimus rudenį, rugsėjo mėnesio pradžioj. Paskui kartais dar prisijungdavo iš Niujorko, Baltimorės, kartais ir Nyka-Niliūnas prisijungdavo. Nyka-Niliūnas irgi pradėjo važinėti į Santaros suvažiavimus. Kelis kartus jis buvo Santaroj, nors Kauno universitete, kai jis studijavo, jis buvo ateitininkas, Šatrijos korporacijai priklausė. Bet ten, Amerikoj, jis turbūt pasiliko ateitininkas, bet daugiau draugavo, draugai jo pasiliko santariečiai: Kostas Ostrauskas, Landsbergis ir kiti, Kavolis. Su Kavoliu jie artimai draugavo. Nyka-Niliūnas „Metmenyse" rašė daug. Daugiau turbūt „Metmenyse" Nyka-Niliūnas rašė kaip „Aiduose". Taip, kad Nyką-Niliūną galima buvo beveik skaityt santariečiu.

Ar jis ten neskaitydavo savo poezijos?

Na, skaityt poezijos jis neskaitė, nes niekur neskaitė. Dabar, kaip čia buvo, tik vieną eilėraštį paskaitė. Mačiau tą filmą dabar, kur rodė, „Orfėjo medis". Tai jis skaitė apie tą laivą, tą tėvą, motiną, tai labai gražiai paskaitė dar vieną ar porą eilėraščių. Šiaip jis ir tada vengdavo skaityt. Kaip ir Radauskas vengdavo skaityt savo poeziją. Aistis tai mėgdavo skaityt. Aistį daug kartų esu matęs skaitantį tokį verkiantį, verkiančiu balsu.

Aš irgi studentėms įrašą paleidžiu...

(...)

Važiavau aš į Santaros suvažiavimą ir ten paprašė papasakot paskutinius įvykius, kaip Radauskas mirė. Tada aš jiems trumpai papasakojau. Žodžiu, gėrėm kavą Kongreso bibliotekoj lietuviai – kaip paprastai apie dešimtą valandą, prieš pietus susirinkę, bet tokia kavos pertrauka, „cofe break", kaip vadina amerikonai. Ir ateina Nyka-Niliūnas. Ir matau, jis susijaudinęs ir pasako: „Radauskas mirė." Jisai buvo *State* departamente kaip vertėjas (tada jis buvo be darbo). Rusų tai kokia delegacija, sovietų delegacija buvo, ir jisai buvo vertėjas iš rusų kalbos į anglų. Su amerikonais ten vyko kokios derybos. Ir, žodžiu, sako iš ryto dar gerai jautėsi ir išvažiavo į tą *State* departamentą autobusu. Mašinos neturėjo Radauskai, jis niekados nevažinėjo mašina. Ir, sako, kažką šnekėjosi

dar prieš konferencijai prasidedant, ir, sako, staiga sukrito ant sofos ir numirė. Staiga, reiškia. Na, ir tada paskambino žmonai, žmona Nykai paskambino. Nyka dirbo Kongreso bibliotekoj, ir jis nuėjo ten ir padėjo tvarkyt reikalus. Reiškia, broliui paskambint ir tvarkyt tuos reikalus. Paskui buvo laidotuvės, daug žmonių buvo susirinkę, buvo ir Ostrauskas atvažiavęs į laidotuves, ir kiti. Aš ten vadovavau tose iškilmėse, tam laidotuvių biure. Atsisveikinimas su Radausku buvo, kunigas buvo, kunigas maldą sukalbėjo. Radauskienė buvo labai pritrenkta, ji visą laiką ašaras sunkiai galėjo sulaikyt ir vis verkė, kad „be jo aš negalėsiu gyvent. Man gyvenimas nesvarbu, neturi prasmės dabar".

Ji greitai po to ir mirė.

Palyginus greit ir mirė. Ir atrodo, kad ji ir norėjo mirt. Tikėdama, kad susijungs po mirties. Toks buvo netikėtas dalykas, labai netikėtas. Ir, žinoma, prie Radausko mirties labai prisidėjo tas, kad jis buvo netekęs darbo. Jis mat dirbo kariškam skyriuj specialiai prieš Sovietų Sąjungą. O kadangi Amerikos santykiai pagerėjo su Sovietų Sąjunga, nereikėjo to, tai ir tą skyrių uždarė. Kongreso bibliotekoj tą skyrių uždarė. Jie ten ruošė žodyną rusišką-anglišką, automatišką žodyną – pagal garsus verčia automatiškai. Rusiškai kalbi, ir mašina pati išverčia į anglų kalbą. Pasakojo Radauskas, atsimenu, pasakojo apie tą žodyną. Sako, kartais sunku, vis viena sunku, kad mašina tą padarytų. Sakysim, vat žodis yra „sachar" – rusiškai cukrus. Sachara yra dykuma Afrikoj ir mašina negali, sako, atskirt, kada tas „sachar" rusiškas žodis reiškia cukrų ir kada reiškia dykumą. Tai, sako, tokių dalykų... Kadangi Radauskas gerai mokėjo rusų kalbą, anglų kalbą taip pat pusėtinai mokėjo (jis buvo gabus kalboms), ir vokiečių labai gerai mokėjo, tai jis buvo naudingas ten kaip kalbų žinovas...

Okupacijų metai Lietuvoje

Vincą Trumpą kalbino Dalia Kuizinienė

Dabar ruošia minėjimą [Kauno VI-osios] gimnazijos 80 metų, tos sukaktuvės. Dabar ji vadinasi Tumo-Vaižganto gimnazija Kaune. Seniau buvo vadinama Kauno šeštoji gimnazija, arba Šančių. Dabar jinai

vadinama oficialiai Juozo Tumo-Vaižganto gimnazija. Ir tas bus gegužės mėnesį, kokią tai dieną, ir bus 80 metų sukaktis, kaip ta gimnazija buvo įkurta. (...)

Tai apie gimnaziją aš trumpai papasakosiu.

Žodžiu, mano pasibaigė darbas Belgijoj, kur aš buvau keturiasdešimtaisiais metais pasiųstas „Lietuvos aido" korespondentu. Karui prasidėjus, kuomet Vokietija puolė Prancūziją 1940 metų pavasarį, viskas pasibaigė – Belgiją okupavo vokiečiai, ir sustojo tas mano darbas. Ir aš turėjau grįžt į Lietuvą, ir aš grįžau į Lietuvą. Ir paskui reikėjo ieškot darbo...

Jūs jau pasakojot šį epizodą: kad atgal Jūsų nepriėmė, buvo kita valdžia ir kiti redaktoriai „Lietuvos aide".

Nu, vat... Žodžiu, aš grįžau į Lietuvą jau po perversmo Lietuvoj. Jau buvo ta vadinama Liaudies vyriausybė ir jau buvo Raudonoji armija Lietuvoj. Nebebuvo nepriklausoma Lietuva.

Šiaip su manim pasielgė tvarkoj, net algą išmokėjo, kurios aš nebuvau gavęs per kelis mėnesius, kada vokiečiai pradėjo pult Belgiją ir Prancūziją, bet kviest toliau dirbti „Lietuvos aide", kurio ir vardas buvo pakeistas (berods buvo pavadinta „Tarybų Lietuva" ar „Liaudies Lietuva"[290]) nekvietė ten dirbt ir reikėjo ieškotis darbo.

Aš nuėjau į Švietimo ministeriją ir ten vidurinių mokyklų direktorius buvo Barauskas. Dabar aš jo vardo neatsimenu... Kuris studijavo maždaug tuo pačiu metu kaip ir aš, tik truputį anksčiau jis pradėjęs ir buvo bebaigiąs, ar baigė man pradedant studijuot. Bet aš jį pažinau, jis mane pažino. Jis mane žinojo, jeigu ir nepažino, tai žinojo, kadangi aš studijavau Paryžiuj ir rašiau spaudoj. Tai aš jo paprašiau, kad aš norėčiau gaut darbą kaip mokytojas. Gimnazijos mokytojas. O jis buvo vidurinių mokyklų departamento direktorius. Tai jis ir paklausė manęs: „Kur nori, ar Kaune, ar Vilniuj". Tai man tas padarė gerą įspūdį, kad jis net nesvarstė, ar duot man, liaudies priešui, „Lietuvos aido" bendradarbiui ir korespondentui, darbo, ar neduot. Tik paklausė, kur aš noriu – Kaune ar Vilniuje, geriausiose vietose Lietuvoj. Tai aš pasakiau, kad Kaune, kadangi Kaune turėjau butą, taip pat buvau susipratęs su Kaunu. Vilniaus nežinojai taip gerai, tai paprašiau Kaune. Ir mane pa-

---

290. Vietoje „Lietuvos aido" 1940–1950 m. Kaune ėjo „Tarybų Lietuva".

skyrė į Šančius, Šančių šeštos gimnaziją, arba kaip gimnazistai vadino „šeštąja būda". Ir aš ten praleidau pusantrų metų. 1940 m. pabaigą nuo rudens ir 1941 visus metus iki Kalėdų, iki Naujųjų metų 1942. Tada išvažiavau į Vilniaus universitetą...

O iki tol Jūs nebuvot dirbęs mokytoju?

Nebuvau, čia buvo mano pirmas darbas. Esu dirbęs anksčiau, prieš išvažiuodamas į Belgiją esu dirbęs Lituanistikos institute, Istorijos skyriaus sekretoriaus vietoj. Neilgą laiką. Kuris buvo Kaune, tas Lituanistikos institutas. Istorijos skyriaus sekretorium buvau kurį laiką, bet paskui išvažiavau į Belgiją. O mokytoju – čia buvo pirmas mano darbas. Šeštos gimnazijos mokytoju, istorijos ir konstitucijos.

O tokia disciplina buvo?

Matai, atskirai nebuvo specialistų konstitucijai dėstyt (vadinamajai Stalino konstitucijai), bet skaitė, kad istorija yra artimiausias mokslas iš gimnazijoje dėstomų dalykų. Istorija yra artimesnė Rytų dėstomoms problemoms. Na, ir pasiūlė man dėstyt. Kadangi pamokų nebuvo daug, aš galvojau paimti dėstyt pora klasių konstituciją, bet daugiausia tai buvo istorijos. Na, buvo labai įdomus laikas ir labai įdomus darbas. Kadangi aš anksčiau nebuvau mokytojavęs, tik buvau, žinoma, baigęs gimnaziją (Kėdainių gimnaziją), žinojau, kaip eina darbas gimnazijoj. Dabar prie naujos valdžios tai eina maždaug taip pat, ir iš esmės nesikeitė. Buvo tos pačios klasės, buvo direktoriai, buvo inspektoriai ir buvo mokytojai, buvo sekretoriatas, tvarkė tuos reikalus administracinius. Struktūra buvo palikta ta pati, struktūros, bent iš pradžios, nekeitė, pasiliko senoviška struktūra gimnazijoj. Vienintelis naujas dalykas buvo (man atrodo, naujas dalykas), tai buvo komsorgo pareigybė. Tai buvo jauni žmonės, kurie [kūrė] komjaunimo organizaciją, komjaunimą organizuot buvo jų pareiga. Tai patikėti žmonės buvo daugiausia jauni, buvo atvažiavę iš kur nors kitur, ne iš tos pačios gimnazijos parinkti, bet iš kitur, ir jie turėjo mokytojo teises, turėjo teisę eit į kiekvieno mokytojo klasę, sėdėt, klausyt, kaip dėsto kas nors, na, ir atatinkamai informuot valdžios pareigūnus, kaip ten darbas eina toj gimnazijoj. Vienintelis toks skirtumas buvo. Bet, žinoma, pas mus vienas toks komsorgas ant visos gimnazijos buvo, gimnazija gana didelė, su visom klasėm. Tada buvo 12 klasių, atrodo, gimnazijoj, pradedant nuo septintos... Prade-

dant nuo šeštos, septinta – jau gimnazijos klasė, aštunta, devinta, dešimta, vienuolikta, dvylikta gimnazijos klasės.

Aš dėsčiau kaip tik istoriją septintoj, aštuntoj, devintoj klasėj ir, man atrodo, kai ką dar dėsčiau ir dešimtoj klasėj. Aukščiausioj klasėj – vienuoliktoj, dvyliktoj – dėstė jau kitas mokytojas, kuris buvo jau anksčiau dėstęs Šančių gimnazijoj, Šeštoj gimnazijoj.

Kaip Jums sekėsi su mokiniais?

Pirmiausia aš atėjau, ateinu į gimnaziją rugsėjo pradžioj, kada maždaug mokslas prasideda. Kaip ir dabar. Buvo įdomu, kad ateinu į mokytojų kambarį, prisistatau, kad esu naujas mokytojas. Direktorius ten ir kiti mokytojai susirinkę mokytojų kambary. Tai man įdomu, kad kai aš įėjau į tą mokytojų kambarį, kalbos nutilo. Ten jie kažką šnekėjo, viskas nutilo ir dabar žiūri, kas čia ateina. Tai aš prisistačiau, kad esu naujas čia paskirtas istorijos mokytojas ir atėjau pradėt dirbt. Ten direktorius buvo, direktorius pasisveikina, supažindina su kitais mokytojais. Pasirodo, direktorius buvo tas pats paliktas, kuris buvo ir anksčiau direktorium. Ir labai, atrodo, sumanus, geras žmogus ir labai gerai vadovavo gimnazijai. Taigi, kad mes mokytojai buvom labai patenkinti juo. Sugyvenom, žodžiu, gerai su gimnazijos vadovybe.

Blogiausias, žinoma, daiktas tai buvo vadovėlių klausimas. Ne tiktai bendrai nebuvo vadovėlių, bet nei vienoj klasėj nebuvo vadovėlių, net ir pasaulinės istorijos vadovėlius turėjo keist, ne tik Lietuvos, Rusijos istorijos, bet ir pasaulinės istorijos. Na, tai negalėjo taip greitai paruošt, aiškus daiktas. Tai atsiųsdavo iš spaustuvės, atsiųsdavo lapais, kelis lapus. Čia jau ypač Lietuvos istorijos, čia jau jie buvo ypač opūs dėl to. Pasaulinės istorijos tai galima ir laisviau perteikt, bendros instrukcijos buvo, žodžiu, „objektyviai dėstyt istoriją". Kas tas objektyvumas sovietiškas, tai jau kitas klausimas. Aiškus, bet toks reikalavimas. Bet Lietuvos istoriją tai jau reikėjo keist, gerokai keist reikėjo. Ir čia jau atsiųsdavo lapus naujo vadovėlio, kurį jau, matyt, rengė paskubomis kas nors. Ir reikėdavo tiesiog padiktuot klasėj, ir mokiniai turėjo užsirašyt ir pagal tai turėjai juos vertint – ar jie pereina į kitą klasę, ar galima juos perkelt į kitą klasę, ar ne.

Tai gana nelengva buvo dirbti, kai reikėjo keisti istoriją.

Nelengva buvo dirbt. Ypatingai, žinot, buvo sunku, kadangi aš tik tada gavau susipažinti su ta konstitucija konstitucijos pamokoms. Nors

jų nedaug buvo ir tik kai kuriose klasėse. Dabar neatsimenu, rodos, dviejose klasėse buvo konstitucijos, ne tik vienoj klasėj, dėstoma. Na, tai buvo gana sunku – naujas dalykas, ir reikėjo taip sukombinuot, kaip ten viską pritaikyt mokyklai. Bet šiaip, atrodo, bėdos didelės nebuvo. Na, kartais tokią grynai propagandinę medžiagą reikėjo pateikt klasei, ir ypač vyresnėse klasėse. Aš dėsčiau devintoj ir dešimtoj klasėj, kur jau gana suaugę berniukai ir mergaitės buvo, tai, žodžiu, reikėjo jau rimtai dėstyt. Ir atsimenu, vienoj klasėj, devintoj klasėj, buvo pamoka „Sovietų Sąjunga – socializmo šalis". Čia jau reikėjo (irgi gavom lapus tuos atspausdintus, ką galim pasakyt), ir čia jau reikėjo žodis žodin padiktuot, kas tai yra Sovietų Sąjunga. Na, ir ten jau labai išgirta ta Sovietų Sąjunga, kad demokratiškiausias kraštas ir, svarbiausia, kad ir geografija Sovietų Sąjungos, kaip viskas, yra didžiausia, geriausia, upės ilgiausios, ežerai giliausi. Net iki tokių dalykų, kaip, sakysim, sovietų pianistai geriausi pasaulyje. Tai kai pasakiau tą „pianistai geriausi pasaulyje", tai klasėj nusišypsojo vienas kitas. O vienas iš galo sėdintis didesnis berniukas pasakė – pasakė taip gana garsiai, kad ir aš girdėjau prie mokytojo stalo stovėdams – reiškia, „pjanicos geriausi". Pianistai – pjanicos geriausi... Klasė pradėjo juoktis ir, žinoma, visi girdėjo tą jo pasakymą ir visiems patiko. Patiko ir man tas jo pasakymas, bet aš turiu išlaikyt vis vien rimtą miną kaip mokytojas, žodžiu, paprašyt, kad būtų tvarka, ir dėstyt toliau.

Paskui kitas dalykas, sakysim, buvo toks. Atėjo kariuomenės šventė. Neatsimenu gerai, kuriuo laiku kariuomenės šventė, kariuomenės diena. Direktorius susišaukė ir sako, kiekvienoj klasėj reikia po vieną, po dvi paskaitas pašvęst tai kariuomenės dienai. Irgi vienoj klasėj dėstau apie tą kariuomenę, rodos, Raudonąją armiją – kokia ji demokratiška, koki ji gera, kad rūpi ne užkariauti svetimus kraštus, o tik išlaisvint svetimus kraštus, apgint juos nuo fašizmo ir taip toliau. Na, ir jei reikia kokias dvi valandas ar valandą šnekėt apie Raudonąją armiją, apie kurią beveik nieko nežinai, tai nelengva. Taip ir išsisemi, pritrūksti medžiagos, ką pasakyt. Nu, tai sakau, „gal turit kokių klausimų"? Galvojau, kad man padės išsisukt, vis viena reikia valandą atkalbėt apie Raudonąją armiją. Na, tai vienas mokinys pakelia ranką, irgi iš galiorkos ir didesnis, sako: „Draugas mokytojau, gal sovietų Raudonoji armija ir gera

yra, bet Raudonosios armijos tankai prasti, – sako. – Kai važiavo per Lietuvos laukus, tai visokie šriubai biro ir ūkininkai eidavo iš paskos su krepšais ir rinkdavo tuos šriubus." Visa klasė pradėjo juoktis, ir mane patį juokas ima, bet irgi padaręs rimtą miną sakau, kad nesu tankų specialistas, aš nežinau, gal ir reikia, kad šriubai birtų. Bet, sakau, vis viena tie tankai yra geri. Na, ir kaip ir tuo užsibaigė...

O kartais būdavo ir didesnių bėdų su mokytojais ir su mokytojų, ir mokinių santykiais. Vienas toks mokytojas VI gimnazijoj buvo toks aktyvistas, kuris stengėsi persiimt naują gyvenimą, organizuot net komjaunimą, vadovaut net komjaunimo būreliui, kuris šiaip jau gana sunkiai organizavosi, kiek bandė organizuot. Ir kuris turėjo paprotį klasėj, jeigu mokiniai kokį triukšmą padaro, tai duot su ranka į stalą, kad nuramintų klasę. Tai mokytojas kiekvienas turi bėdų, kaip tvarką padaryt, ir aš turėjau tokių bėdų. Ne visados Šančiuose, mieste, priemiestyje gaunu... Tie mokiniai buvo išdykę dažnai ir ne todėl, kad būtų išdykę, bet kad mėgsta visokius niekus padaryt. Ir išprovokuot mokytoją, ypač tokiose sąlygose, kaip jie žinojo, ir tada buvo, kai aš mokytojavau. Tuojaus po perversmo su nauja valdžia nauji dalykai dedasi ir visokių būna klausimų, ir noras pareikšt savo pasitenkinimą ar nepasitenkinimą, dažniausia nepasitenkinimą. Jau tą pareiškia mokiniai vienokiu ar kitokiu būdu. Ir ypač jie stebi, kaip tu – ar tu eini su tąja valdžia, ar tu šiaip tik atlieki pareigas. Žmonės supranta tave, ar tu iš širdies dirbi, ar tu tiktai atlieki pareigas. Na, ir tas mokytojas, žinoma, nepatikdavo mokiniams. Seniaus dėstęs lotynų kalbą, kadangi lotynų kalba buvo panaikinta, tai jis buvo pradėjęs dėstyt rusų kalbą. Biškį vyresnis žmogus, mokėjo rusų kalbą ir dėstė rusų kalbą. Tai jau pats daiktas – rusų kalbos dėstymas žmogui užsitarnaut labai gerą vardą tuo metu, kada tas klausimas buvo gana opus tautybių klausimas... Na, tai ir mokiniams nepatikdavo tojo veikla ir tas jo uolumas. Tad jie ant mokytojo stalo padėjo segtukų ir stalas padengtas popieriu buvo, tokiu storesniu popieriu, o po tuo popieriu tuos segtukus padėjo. Ir padarė triukšmą klasėj, kad mokytojas, norėdamas nuraminti klasėj triukšmą, duotų su ranka. Ir susižeidė, ir tie segtukai į ranką... Tiktai buvau mokytojų kambary, atbėga į mokytojų kambarį iš klasės ir kruvina ranka. Čia jau, žinoma, didelis nusikaltimas padarytas, ir mokytojams buvo

bjauri problema, ką dabar daryt. Čia jau yra nusikaltimas, vis viena, nusikaltimas, negali visiškai apeit jo. Na, tai pasiuntė direktorius inspektorių, kad išaiškintų, kas tą padaręs. Ir tada mokytojų posėdy turėsim svarstyt, ką daryt, ar iš viso pašalint iš gimnazijos, ar kaip kitaip nubaust. Tai toks opus klausimas iškilo, nemalonus klausimas. Nu, tai inspektorius, sako, nuėjęs į klasę ir bandęs sušvelnint, kad ir nesąmoningai ką padarė, kad nieko bloga nemanydami... Na, tai mokiniai pasakė, kad mes gailimės, kad jis per mažai susižeidė. Toks, reiškia, nusistatymas buvo baisus prieš tą mokytoją. Na, tai paskui ir prisipažino keli tą padarę, tai mes nutarėm (buvo sunku padaryt tą nutarimą, bet priėjom tokios nuomonės), kad visiems tiems, kurie tai padarė, po tris iš auklėjimo pastatyt. Tai tokia švelniausia bausme, kokią galima, bet visai nenubaustus palikti ir negalima. Tada galėtų nukentėt direktorius ir mokytojai galėtų nukentėt, kad jie visai švelniai pasielgė. Ir paskui kai kurie mokiniai, vyresnių klasių mokiniai dalyvavo birželio mėnesio sukilime ir tą mokytoją, tą aktyvistą – aš čia galiu pasakyt, kokia jo pavardė, tai buvo Ričardas Mironas.

Tas, kur paskui dėstė universitete?

Taip, dėstė universitete sanskritą ir lotynų kalbą, ir kurio sesuo Mironaitė buvo labai garsi artistė, teatro artistė. Šiaip, labai kultūringas žmogus ir geras specialistas, bet čia jisai... Žodžiu, gimnazistai, kurie dalyvavo sukilime, paskutinių klasių gimnazistai, nuėjo pas jį, paareštavo jį, ir visų Šančių gatvėmis jį pravedė, reiškia, parodyt žmonėms, kad va, jis dabar yra suimtas ir už ką jis suimtas – per daug pasidavė valdžiai. Bet įdomus tas dalykas, kad kaip tik tuo laiku, kai tas sukilimas įvyko, kaip tik 1941 metais, man baigiant tą tarnybą mokytoju pirmus metus, buvo tas sukilimas. Ir prieš sukilimą buvo išvežimai į Sibirą, birželio 14–15 dienomis išvežimas. Aš žinojau maždaug, turėjau televizijos aparatą – radiją gerą turėjau, aš sekdavau, kaip vystosi pasaulio įvykiai. Ir aš žinojau, kad karas ateina, nes ypač iš Londono radijas ir iš Stambulo (Turkijos) pranešdavo kiekvieną dieną, kiek vokiečių divizijų yra kaupiama prie Sovietų Sąjungos sienos. Ir vis tas skaičius didėja, dešimtimis divizijomis. Ir taip atrodė, kad artėjas momentas, kada prasidės karas. Tik laukiau, kada, ar šitą savaitę, ar kitą savaitę prasidės, ar šį mėnesį, ar kitą mėnesį prasidės. Bet jau į pavasarį buvo aišku, kad karas bus.

Ir dabar, reiškia, toms paskutinėms dienoms prieš karą tas išvežimas. Apie išvežimus irgi kalbos ėjo, visą laiką kalbos ėjo, kad daromi sąrašai, kad dirba saugumas ir ruošiasi išvežimams. Ir aš pats girdėjau tokių kalbų. Ir, žinoma, kiekvienas galvojo, ar tu ten esi tuose sąrašuose, ar nesi. Neaišku, ar tu esi, ar ne, ar tave laiko liaudies priešu, ar nelaiko. Kas gali garantuot? Aš ypač negalėjau garantuot apie save, kadangi buvau „Lietuvos aido" bendradarbis, o „Lietuvos aidas" buvo vis viena valdžios laikraštis.

Nu, tai atsimenu, paskutinėmis dienomis vieną vakarą susirinkom mes keli vyrai pas vieną kaimyną palošt kortomis. Kartais šeštadieniais, sekmadieniais tą padarydavom. Ir tą vakarą ateina žmogus ten, jau apie 11 valandą nakties, 10 ar 11 valandą, ir pasako, kad jau šią naktį prasideda. Tai, atsimenu, užbaigėm tą pulką, preferansą lošėm, užbaigėm pulką, ir aš einu namo. Aš netoli gyvenau, gyvenau Žaliakalny, nuo tos vietos, pareinu namo. Eidamas namo turiu praeit pro Vileišio aikštę. Vileišio aikštė Žaliakalny paskui buvo pavadinta Laisvės aikšte ar gal kaip kitaip, bet tada buvo vadinama Vileišio aikštė, pagal Petrą Vileišį turbūt ar Joną Vileišį, nežinau, katrą Vileišį pavadinta. Einu per tą aikštę į savo namus, kur turėjau savo butą, ir žiūriu – pristatyta mašinų, sunkvežimių, be galo daug, pusė tos aikštės, keli šimtai ten jų buvo. Tokiais juodais, juodi tie sunkvežimiai. Man taip pasidarė baisu, kad čia jie galbūt jau bus panaudoti kaip tiktai išvežimui. Parėjau namo, atsiguliau, bet jau neramus. Jau mane šeimininkė pakėlė penktą valandą ryto, pakėlė, kaip jau šviesu buvo, ir sako, kad jau prasidėjo, prasidėjo vežimai. Tai aš atsikėliau, apsirengiau ir išėjau į gatvę. Nutariau važiuot į gimnaziją. Nusileidau nuo Žalio kalno, Žemaitės gatve nusileidau į Laisvės alėją, o iš Laisvės alėjos jau autobusai važiavo į Šančius. Sėdau į autobusą. Ir įdomu, tokių žmonių kaip aš, atrodo, buvo gana daug, kurie važiavo ne į darbą ir ne reiso reikalu, bet kurie bėgo. Nuo ko, – nuo pavojaus bėgo. Dėl to, kad bijojo pasižiūrėt, kaip bijojau pasižiūrėt ir aš pats į kitus žmones, kad manęs neatpažintų dabar, kur aš važiuoju ir ką aš darau.

Na, ir nuvažiavau į Šančius, į Šančių gimnaziją. Buvo pastogėj tokios vadinamos turistinės lovelės, kad vasarą atvažiuodavo turistai ir ten apnakvydindavo gimnazija. Ir ten gana gerai buvo, galima pernakvot, kadangi vasara, birželio mėnesį šilta, reiškia, problemos nebuvo dėl

šilumos. Ir mes ten keli atsiradom, ir kuo aš nustebau, kad tarp tų, kurie ten atsirado gimnazijoj, kurie pabėgo iš namų, buvo ir Ričardas Mironas. Aš sakau: „Ričardai, o kodėl tu čia?" Sako: „Matai, aš padaviau prašymą į komunistų partiją mane priimt ir manęs nepriėmė. – Sako: – Man pavojus yra, kad ir mane gali išvežt." Aš sakau: „Tu teisingai galvoji..."

Bet jis buvo aktyvus tos santvarkos propaguotojas.

Bet taip lengvai nepriėmė, labai bijojo, kad nepatektų toks žmogus, kursai paskui kenkt galės. Ne taip lengva buvo įstot. Daug kas taip galvojo, paprašysi, ir tave priims. Kiekvieną nepriima, ne. Taip kaip mane nepakvietė bendradarbiaut laikrašty, tam pačiam laikrašty, kurį jie perėmė. Bet, reiškia, sako, kad tu nereikalingas esi. Tai ir jisai pasakė: „Nepriėmė, tai reiškia, manim nepasitiki. Su manim viskas gali būt kaip ir su tavim." Sakau, teisybę sakai, teisybę sakai... Aš jau žinojau maždaug tą istoriją. Na, ir ,žinoma, jo nepaėmė ir jis išsilaikė. Ir antrą okupaciją jis pakilimą gavo – profesūrą. To vertas buvo, aš nesakau, kas jis be reikalo gavo tą profesūrą. Jis studijavo, gerai lotynų kalbą mokėjo, gerai graikų kalbą mokėjo, ir gerai mokėjo sanskritą, taip, kad jisai savo vietoj buvo. Bet vat, koks dalykas...

Tai aš taip kelias naktis nakvojau toj gimnazijoj ir dienos metu pareidavau namo. Pareidavau namo dienos metu žiūrėt, ar manęs buvo, ar ne, ieškot manęs. Ir vieną dieną pareinu namo iš ryto taip apie 10 valandą, ir stovi du kareiviai prie durų to namo, kur aš gyvenau Višinskio gatvėj. Raudonarmiečiai du stovi prie durų. Tai aš praėjau, žinoma, pro šalį. Tas namas buvo kieme, toliau nuo gatvės. Ir nuėjau toliau, ir užėjau Žemaitės gatvėj (aš gyvenau Višinskio gatvėj, netoli tos Prisikėlimo bažnyčios, kurią dabar restauruot, užbaigt nori, tada ji buvo statoma), ir užeinu pas pažįstamą, giminaitį savo, medicinos studentą. Sakau, paskambink į namus pas mane ir paklausk šeimininkės, ar ten niekas manęs neieško, tai paskambino, pasirodo, kad ne manęs ten tie kareiviai ieškojo, bet išvežė to namo šeimininką. Savininką to namo, kur aš gyvenau, dviaukštis tas namas buvo, didesnis. Jau savininką išvežė...

Tai va taip praėjo tie sovietiniai metai Šančių gimnazijoj. Paskui, aišku, prasidėjo nauja istorija, tai jau vokiečių okupacija. Bet su vokiečių okupacija buvo lengviau, kadangi aš jau jų atžvilgiu, atrodė, nesu

nusikaltęs, „Lietuvos aidas“ vis viena buvo dešiniųjų laikraštis. Ir šiaip jau, be to, lietuviai sutiko vokiečius gana palankiai, tada, kadangi tie išvežimai į Sovietų Sąjungą, ta tremtis, kuri palietė tiek daug žmonių iš karto. Ir pirmą kartą istorijoj toks masinis išvežimas, 30–40 tūkstančių per kelias dienas išgabenant iš Lietuvos. Tai buvo baisus įvykis ir baisus smūgis. Tada ir aš gailėjausi, ir daug kas gailėjosi, kad mes nepabėgom anksčiau iš Lietuvos, kad mes per daug rizikavom, kad ir mus galėjo išvežt į Sibirą.

Na, tai aiškus daiktas, kad karo mes laukėm kaip gervė giedros. Reiškia, ir vokiečius sutikom su gėlėmis, tikrai su gėlėmis, ir su duona, ir su druska. Niekados turbūt istorijoj, arba labai retai istorijoj, kad visa tauta taip lauktų karo, kaip lietuvių tauta. Arba latviai ir estai – įsivaizduoju, panašiai taip pat laukė karo 1941 metais. Tai čia istorijoj labai retas atsitikimas. Retas atsitikimas, nes mes tiesiog svajojom, skaitėm dienas, valandas, kad tik greičiau tas ateitų karas. Ir negalvojom apie karo baisumus ir kas tie vokiečiai būtų, vis vien bus geriau, negu sovietai, negu rusai. Tai dėl to abejonės nėra, žinoma, išskyrus tuos, kurie labai aktyviai prisidėjo prie sovietinės tvarkos. Na, tai tie turėjo pabėgt ir daugumas jų pabėgo, arba paskui buvo nužudyti vokiečių ir lietuvių nacionalistų. Žuvo, kaip, sakysim, žydų nemaža dalis, kurie palankiai sutiko sovietinę valdžią, Raudonąją armiją, bet paskui turėjo labai skaudžiai nukentėt nuo vokiečių. Tai čia buvo, žinoma, ir tokių buvo. Šiaip tai dauguma tautos, kas liečia pačius lietuvius, tai buvo fenomenas, toks labai retas istorijoj, kur žmonės laukia taip karo. Karas buvo išbrauktas iš tokių bėdų. Karas buvo išbrauktas tas kelias dienas. Žinoma, labai greitai vokiečiai pagadino tą euforiją, dėl to, kad pasirodė ne ką geresni ar gal net blogesni už buvusius valdovus, reiškia, sovietus. Kol sužinojom, ką iš tiesų galima laukt iš Vokietijos, tai tikrai, tikrai didelis nuošimtis tautos laukė karo kaip nieko kito.

Na, tai paskui aš pasilikau tose pačiose pareigose vokiečių okupacijos metu ir iki Kalėdų darbavaus gimnazijoje. Grįžo sena tvarka maždaug į gimnaziją. Tik man nepatiko, kad buvo pakeistas direktorius mūsų. Direktorius buvo Galvydis[291], reiškia, sovietų laikais. Galvydis,

291. Juozas Galvydis – 1928–1933 m. žurnalo „Kultūra“ redaktorius, 1930–1944 m. dirbęs Kauno mokyklose.

buvęs „Kultūros“ redaktorius, kairys žmogus, bet, kaip sakiau, labai tolerantiškas, geras žmogus, labai kultūringas žmogus, geras direktorius. Ir be reikalo jį ta Laikinoji vyriausybė, t. y. Ambrazevičiaus vyriausybė jį be reikalo pakeitė ir paskyrė naują direktorių. Bet su tuo naujuoju direktorium man teko dirbt tiktai pusę metų, taigi iki Kalėdų ir Naujųjų metų. Paskui aš buvau išrinktas į Vilniaus universitetą vyriausiuoju asistentu prie Istorijos katedros Vilniaus universitete. Tiesa, dar tais pirmais metais, dar gimnazijoj būdams aš irgi buvau kviečiamas į Pedagoginį institutą dėstyt istorijos Vilniuje. Pedagoginio instituto direktorius buvo Laužikas[292], mano pažįstamas – draugas nebuvo, bet geras pažįstamas. Ir jis mane žinojo ir norėjo, kad aš atvažiuočiau į Vilnių dėstyt istorijos Pedagoginiam institute. Bet partija nepraleido, atmetė tą jo pasiūlymą. Žodžiu, aš ir iš to mačiau, kad nesu pageidaujamas, kad nesu, kaip sakant, „košer“ tada sovietinei valdžiai. Po to dar buvo vienas atsitikimas, ko aš irgi pagalvojau, kad aš ne jų žmogus. Mane išrinko... Buvo Mokytojų profesinių sąjungų suvažiavimas Vilniuje, mane Šešta gimnazija, Šeštos gimnazijos mokytojai mane išrinko atstovu į tą suvažiavimą Vilniuje. Tai irgi partija nepatvirtino to išrinkimo. Ir iš to aš irgi padariau išvadą, kad aš esu nepageidaujamas, toleruojamas, bet nepatikimas jiems žmogus. Ir tokiu būdu tas ir prisidėjo, kad aš paskui, jau antros okupacijos metu, kai grįžo Raudonoji armija į Lietuvą 1944-ais metais, aš jau pasitraukiau į Vokietiją. Nors, kaip sakau, vokiečiai ir nebuvo mūsų draugai tuo laiku, bet vis viena iš dviejų blogybių man asmeniškai tas atrodė geresnė blogybė, ir, svarbiausia, kad asmeniškai ne tokia grėsminga.

Kaip visos tautos atžvilgiu vertint vokiečių okupaciją ir sovietų okupaciją? Aš nedrįsčiau atsakyt į tą klausimą, kuri okupacija pavojingesnė Lietuvai buvo. Sunku pasakyt, sunku būtų pasakyt. Kokia sovietų okupacija mes žinom, dėl to, kad per 50 metų galėjo išryškėt kokia ji buvo: buvo šis tas gera, bet ir labai daug blogo buvo. Bet vokiečių okupacija per tuos du metus parodė labai daug blogo ir beveik nieko gero, išskyrus tiktai tai, kad pašalino sovietinį pavojų. Bet šiaip lietuvių tautai nedavė nieko gero. Sakysim taip, Vilniaus universitetas šiaip

---

292. Jonas Laužikas (1903–1980) – pedagogas, 1944–1946 m. Vilniuje Pedagoginio instituto direktorius.

taip veikė dar dar, ten žiemą kūrent malkų neduodavo, tai su paltais, su pirštinėm dar dirbdavom. Aš pats skaitydavau paskaitas, ir studentai susėsdavo su paltais, su pirštinėm, su kepurėms susėsdavo auditorijose. Bet šiaip taip dirbom. Paskui nepasisekė tas bandymas SS legiono suorganizuot, uždarė universitetą, išplėšė kai kurias laboratorijas. Žodžiu, elgėsi žiauriai. Kad iš tikrųjų tie, kurie taip laukėm vokiečių ateinant, ir kurie galvojom, kad neturėtų taip būti iš kultūringų Vakarų, buvom baisiai nusivylę.

Nusivylėt gana skaudžiai...

Taip... ir aš pats, sakysim. Žinoma, aš neturiu nė jokios neapykantos nė jokiai tautai, aš skaitau, kad visi žmonės yra lygūs ir visos tautos yra lygiai geros. Bet tikrai netikėjau, kad toki nežmoniški gali būti padaryti, tokia tauta, kuri davė tiek daug visokių rašytojų, poetų, filantropų, muzikų, kompozitorių, kuri idėjų tokių paskelbė pasauliui, staigiai pasidarytų žmogžudžiais, tikra to žodžio prasme, baisiais barbarais, vandalais. Tiesiog sunku įsivaizduot, sunku įsivaizduot... Kada aš savo tautos žmones matau kartais taip kvailai galvojant apie rasizmą, apie tokius dalykus, kad tu aukštesnis už kitą tautą, kad koks nors čigonas ar žydas nėra tau lygus žmogus, tai dar dar. Bet kad vokiečiai tokiu keliu nueitų, tokia tauta, kuri yra tiek daug davusi, tiek daug kentėjusi nuo visokių tokių negerų dalykų, pati nueitų tais keliais. Tai buvo baisiai sunku patikėt. Aš 1943 metais buvau nuvažiavęs į Vokietiją, kai uždarė universitetą. Nebuvo kas veikt...

Ar į Vokietiją buvo galima laisvai važinėt?

Ne, laisvai ne. Bet aš turėjau priėjimą gerą. Mano mokytojas, vokiečių kalbos mokytojas Kėdainių gimnazijoj toksai ponas Krukas buvo pasidaręs gana aukštas pareigūnas Kaune, reiškia, gana aukštas policijos pareigūnas. Ir aš susitikdavau su juo, jis pasikviesdavo mane pas save, pabaliavodavom. Kadangi aš geras mokinys buvau Kėdainių gimnazijoj, penketuką turėjau, tai jis mane pažino. Užėjau pas jį, sakau, žinai, dabar neturiu ką daryt. Žinau, kad Vienoj yra labai turtingas archyvas, kur ir Lietuvos istorijai daug dalykų galima rast. Sakau, ar negali sukombinuot, kad aš galėčiau išvažiuot į Vokietiją ir ten pasidarbuot. Na, ir jis padarė. Jis galėjo tą padaryt ir jis padarė. Ir aš nuvažiavau tada į Vokietiją. Tiesa, Vienoj aš ten nelabai ką galėjau, priėjau, tiesa, prie archyvo (*Haus*

und Stad archyvo Vienoj), bet ten nebuvo tarnautojų. Žinai, vokiečiai jau buvo visi mobilizuoti jauni žmonės. Universitete aš ten biškį paskaitas klausiau Vienos universitete, bet irgi tik seni profesoriai atlikę, žinia, kurie nebuvo paimti į karą. Tai ir pagalvojau – žinojau, kad jie yra užėmę Vakarinę Lenkiją, vadinamą Wartegau, Poznanėj yra atidarę savo vokišką universitetą, ir kad Poznanėj yra Račinskio biblioteka, kuri turi labai turtingą archyvą ir Lietuvos istorijai. Žinojau iš bibliografijos, kad būtų naudinga ten pasižiūrėt, toje Račinskio bibliotekoje.

Taigi atvažiavau iš Vienos į Poznanę ir Poznanės universitete buvo, profesoriavo profesorius, kuris prieš tai buvo Kauno universitete, teisių fakultete ekonomijos skyriuj dėstė ekonomiją, ekonomijos istoriją, kitus ekonomijos dalykus. Aš žinojau, kad jis profesoriavo Poznanės (Poseno, kaip tada vadino vokiškai) universitete. Tai aš vieną popietę važiuoju į tą universitetą, universitetas buvo gražioj vietoj Poznanėj, parke tokiam gražiam. Tiesa, prie to parko vartų – kokia iškaba, iškaba parašyta, kad šunis įvesti ant virvelės, lenkams įeiti draudžiama. Tas man parodo, ką reiškia vokiečių okupacija. Bet aš einu pas tą profesorių, profesorius Jungferis[293]...

Jis buvo pakankamai žinomas profesorius.

Jis parašė knygą apie Lietuvą „Antlitz eines Volkes". Aš žinojau jį iš pavardės. Aš užėjau, jis paskaitą skaitė. Palaukiau, kol jis pabaigė skaityti. Mene įsivedė į tą parką, nusivedė į tokią vietą, kur niekas negali prieit prie tos vietos. Ir jis tada išdėstė man, kaip jis vargšas kentėjo dėl tos vokiečių politikos.[294] Negalėjo suprast. Sako: „Aš bandžiau paveikt Berlyną, bet nieko nepagelbėjo." Jis baisiai tą pergyveno sunkiai, buvo tikras draugas. Na, jis tada išdėstė savo pažiūras. Žinoma, buvo sunku, kiekvienam žmogui buvo sunku tikėt, kad tokie dalykai gali dėtis Vokietijoje.

Aš ten mėnesį laiko išbuvau, labai naudingai. Man davė toje Račinskio bibliotekoj dirbt. Labai turtinga biblioteka. Matai, Račinskis, familija – grafai, buvo labai įtakinga lenkų aristokratų šeima, kurie buvo susigiminiavę su Radvilais iš Nesvyžiaus[295] ir iš kitur. Sukaupė į

293. Profesorius Viktoras Jungferis (*Jungfer Victor*) (1893–1964) – literatas, ekonomistas.
294. Plačiau apie šį susitikimą Vincas Trumpa pasakojo kitame interviu.
295. Nesvyžius – miestas Baltarusijoje. Rašytinuose šaltiniuose pirmą kartą minimas 1223 m. XV a. perėjo Radvilų nuosavybėn.

savo biblioteką, Račinskio biblioteką, daug archyvinės medžiagos Lenkijai ir Lietuvai. Sakysim, ten buvo Zigmundo III laiškai, žymi dalis dar niekur nespausdinti. Tai aš nurašinėjau. Paskui Sapiegos laiškai, Leono Sapiegos, to, Lietuvos kanclerio, kuris Statutą leido, trečią laidą Lietuvos Statuto. Ir kitos labai įdomios medžiagos. Aš ten dirbau, reikėjo ranka nurašinėt, fotografuot nebuvo galima, tokių priemonių nebuvo, tai aš ranka nurašinėjau. Labai daug nurašiau tų laiškų, buvo lotyniškai, buvo vokiškai ir lenkiškai buvo. Buvau surinkęs daug medžiagos, bet paskui jinai Lietuvoj žuvo, kai palikau, ir dingo.

O to archyvo likimas? Jis liko Lenkijoj?

Bet aš bijojau, kad gali sunaikint, subombarduot visai, bet, atrodo, kad išliko. Išliko ir ten turėtų mūsų istorikai atkreipt dėmesio.

Aš paskui aprašiau, gana plačiai aprašiau. Turėjo išeit toks žurnalas *Biblioteca Lituana* ar *Lituanica*, bet neišėjo, kadangi sovietai grįžo atgal, nespėjo. 1943 metais aš Poznanėj buvau, o 1944 metais aš parašiau gana ilgą, ką galima rasti Poznanės universitete...

Ar tas straipsnis išėjęs? Ar buvo kur atspausdintas?

Aš atidaviau tą straipsnį, Biržiška peržiūrėjo, Vaclovas Biržiška, padarė savo pastabas, bet neesmines pastabas, ten klaidų korektūros rado. Radvila Našlaitėlis vienoj vietoj pavadintas Radvila Našlaitis buvo, pataisas tokias padarė... Man prisiuntė į Ameriką Tyla[296]...

Tai straipsnis liko čia, archyvuose?

Taip, jis yra čia. Bet jis taip ir liko neatspausdintas.

Lenkijoj Jūs buvot mėnesį, o paskui grįžot į Lietuvą?

Aš buvau Poznanėj apie mėnesį laiko. Maždaug rugsėjo mėnesį aš ten buvau, 1943 metais. Paskui grįžau į Lietuvą ir dar čia pasitryniau iki 1944 metų. Paskui, jau 1944 metais, bėgau į Vokietiją.

Kada nusprendėt, kad jau laikas trauktis į Vokietiją?

1944 metais. Tėviškėj gyvenau... Tėviškė mano Kėdainių apskrity, netoli Ariogalos. Tai Dotnuvoj jau buvo rusai, Raudonoji armija. Atsimenu, mama sakė: „Jau pekla vėl ateina." Dotnuva nuo mano tėviškės maždaug 20–15 km, tai jau, sakau, laikas trauktis. Sėdau ant dviračio ir dviračiu išvažiavau iš tėviškės. Turėjau draugą prie Kauno toj pusėj, Suvalkijos pusėj. Sakiau, persikelsiu per Nemuną į aną pusę. Galvojau,

---

296. Istorikas Antanas Tyla.

kad ant Nemuno vokiečiai gali laikytis ilgiau. Ir ten kokią savaitę dar gyvenau pas savo prietėlių, su kuriuo mokytojavau VI gimnazijoj, jis buvo kūno kultūros mokytojas tais metais, kai aš dėsčiau VI gimnazijoj. Tai paskui, kada jau Raudoniji armija pralaužė Nemuną ir įsiveržė į Suvalkiją, jau mes (aš su savo tuo draugu mokytoju) abu ant dviračių išvažiavom į Rytprūsius, per Lekėčius, per Šalius...

Tai Jūs su draugu traukėtės?

Dviračiais mes važiavom. Dar ten maudėmės upėj kažkur pakeliui, mat buvo kažkur rugpjūčio pradžia, liepos pabaiga–rugpjūčio pradžia, pats vidurvasaris, šiltas oras. Tai taip išvažiavau, kaip dabar apsivilkęs, tik su švarku, be palto, be kepurės. Taip perbėgom per sieną rugpjūčio 2 dieną, perėjau į Rytprūsius. Atidarė sieną, dar reikėjo prie sienos palaukt porą dienų, kažkodėl jie buvo uždarę sieną.

Kokių nors baisybių besitraukdami nepatyrėt ten?

Tik buvo įdomu. Susitikau savo draugą, klasės draugą iš Kėdainių gimnazijos, pasieny belaukiant, kol atidarys sieną. Jis buvo karininkas ir su kareivių grupe, gal kokia 20 kareivių ten buvo, jisai irgi traukėsi į Vokietiją. Iš Marijampolės, ir jie važiavo arkliais. Jis sako: „Ką tu čia dviračiu toliau važiuosi – dėk dviratį į ratus ir važiuojam kartu." Jis ženotas jau buvo, turėjo porą vaikų. Aš įdėjau dviratį į ratus ir kartu nuvažiavom per Rytprūsius iki Dancigo arkliais. Pervažiavau visus Rytprūsius arkliais. Ten nuo Dancigo traukinį pagavau ir ten į Vieną nuvažiavau.

Į Austriją nuvažiavot?

Kadangi Grace jau buvo mano sesuo išbėgusi.

Iš Jūsų šeimos sesuo tik pasitraukė, daugiau niekas?

Jauniausia sesuo ir aš – iš brolių jauniausias brolis. Mes abu pasitraukėm į Vakarus. Ir ten išlaukėm jau paskui amerikiečių ateinant. Tai toki maždaug buvo mano pirmuoju sovietmečiu išgyvenimai.

Tai ir darbas, ir gyvenimas, kiek Jūs čia pasakojote, buvo pakankamai sudėtingi.

Sudėtingi, bet taip normalus gyvenimas. Kolektyvas mūsų, gimnazijoj kolektyvas buvo labai simpatiškas, aš naujas mokytojas, kiti buvo senesni, vyresni. Toks Bendorius, geografas buvo labai žymus, paskui Kalnius lituanistas, lietuvių kalbos specialistas, paskui šiek tiek pasireiškė, buvo pasilikęs Lietuvoj. Mokytojų kolektyvas buvo labai simpa-

tiškas ir geras kolektyvas. Mes gerai sugyvenom ir iš moterų ten buvo tokia Mošinskienė, labai kultūringa moteris.

Praėjo taip gana normaliai, negalima sakyt, kad labai, labai... Gana lengvai praėjo, kadangi visi žiūrėjom kaip į laikiną dalyką, niekas negalvojo, kad čia bus, žinia, kad bus taip. Karas su Vokietija neišvengiamas, daug kam atrodė neišvengiamas, ir mes į ją žiūrėjom – į sovietinę santvarką – kaip į laikiną santvarką. Kas toliau bus, neaišku, niekas negalėjo pasakyt. Atrodė net, kad Vokietija gali laimėt karą, ypač kai susitarė su Japonija. Taip atrodė, kad čia didelis šansas yra laimėt. Sovietų Sąjunga turėjo kažkaip prastą vardą. Vis tiek netikėjom, kadangi Suomijos karas rodė, Suomija kažkaip atsilaikė prieš Sovietų Sąjungą, tai neįvertinom tos galybės. Bet pasirodė, jinai galingesnė buvo, nei mes galvojom. Ir, žinoma, padarė Amerika, daugiausia padarė Amerika, kadangi Amerika kaip savo pramonę paleido, tai galėjo aprūpint visą pasaulį. Ir Sovietų Sąjungą aprūpino taip, kad galėjo ilgai kariaut su Vokietija.

Antrojo pasaulinio karo pradžia Lenkijoje ir Lietuvoje

Vincą Trumpą kalbino Daiva Dapkutė

Žodžiu, šiandien mano pasakojimo pavadinimas galėtų būt „Antrojo pasaulinio karo pradžia ir kai kurie nauji aspektai ir bruožai to karo"...

Visų pirma, dėl karo pradžios, to Antro pasaulinio karo, kuris atnešė pasauliui, ir, žinoma, pirmoj vietoj Lietuvai, tiek daug nelaimių... Tai aš turėjau laimės ar nelaimės būt liudininku to karo pačios pradžios, kada Vokietija puolė Lenkiją. Kaip žinot, karas prasidėjo tarp Vokietijos ir Lenkijos pirmiausia, paskui įsijungė Prancūzija, Anglija. Na, ir paskui įsijungė ir Sovietų Sąjunga, pasinaudodama tuo karu ir užimdama tas valstybes. Kaip žinot, prieš karą buvo ultimatumų laikotarpis. Prasidėjo kaip iš gausybės rago ultimatumai. Pirmiausia iš Vokietijos pusės, Vokietija pradėjo prijungt Europos valstybes prie Didžiojo Reicho. Pirmiausia Čekoslovakijas[297], paskui Austriją įkorporavo į Vokie-

297. Vincas Trumpa vartoja daugiskaitinę formą.

tiją ir kitus kraštus: Rumuniją, Vengriją ir Jugoslaviją bandė. Paskui susipešė su Lenkija ir iš to prasidėjo karas – Antrasis pasaulinis. Dabar Lenkija irgi įsijungė į tą ultimatumų seriją. Pirmiausia, kada Vokietija norėjo prisijungt Sudetų kraštą ir Čekoslovakijas, tai Lenkija irgi gabalą pasinaudojus griebė. Žinoma, taip atrodo, retrospektyviai žiūrint, kvailas buvo žingsnis naudotis proga, kada tau pačiam gresia mirties pavojus. Bet dar prieš tai stengtis nuskriaust savo kaimyną nebuvo labai išmintinga politika, bet taip buvo. Na, ir pasinaudodama ta pačia proga, Lenkija įteikė ir Lietuvai ultimatumą ir privertė prievarta, grasindami karu Lietuvai, privertė užmegzt diplomatinius santykius prieš Lietuvos vyriausybės valią. Ir, žodžiu, susitvarkė santykiai Lietuvos su Lenkija, ir mes atidarėm savo atstovybę Varšuvoj, o Varšuva – savo atstovybę tada laikinojoj sostinėj Kaune. Susireguliavo per prievartą santykiai tarp Lietuvos ir Lenkijos. Kadangi karo grėsmė jau buvo aiški, ką tie visi ultimatumai reiškė, prie ko jie veda iš Vokietijos pusės, ir iš Lenkijos, paskui iš Sovietų Sąjungos pusės, – na, tai, kad ateina kažkas, ateina didelis karas. Jau tuo nesibaigs. Visiems buvo aišku.

Na, ir tuo laiku, prieš pat karą, studijavau Prancūzijoj, Paryžiaus universitete, vadinamoj Sorbonoj. Garsiam universitete, vienam seniausių Europos universitetų. Bet dvejus metus ten studijavęs dar darbo nespėjau užbaigt. Aš tada studijavau Lietuvos–Prancūzijos santykius XVII šimtmetyje. Mano specialus uždavinys buvo vadinama Pacų gadynės Lietuva, kuri sutampa maždaug su baroko amžiaus Lietuva. XVII amžius ir čia Pacai. Didikai Pacai suvaidino didelį vaidmenį, ne tik politinį, bet ir kultūrinį vaidmenį. Barokiniai paminklai: Pažaislio vienuolynas arba Petro ir Povilo bažnyčia Vilniuje, Pacų pastatyta. Bet aš nespėjau per tuos du metus visko užbaigt. O paskui, kada jau visiškai aiškiai jautėsi karas, tretiems metams jau nebuvo jokių šansų man važiuot į Prancūziją užbaigt tas savo studijas dėl Lietuvos–Prancūzijos santykių XVII šimtmety (daugiausia šimtmečio antroj pusėj, Jono Kazimiero, Lietuvos didžiojo kunigaikščio, Lenkijos karaliaus laikais). Bet tada pasinaudojau proga nuvažiuot į Lenkiją.

Kaip sakiau, po ultimatumo buvo užmegzti santykiai tarp Lietuvos ir Lenkijos, ir galima buvo visai legaliai nuvažiuot į Lenkiją iš Lietuvos. Ir Kaune jau buvo jų atstovybė, ir labai maloniai [mane] priėmė atsto-

vybėj Kaune. Vienas iš pirmųjų turbūt buvau Lietuvos žmogus, kuris paprašė vizos į Lenkiją, atidarius diplomatinius santykius tarp Lietuvos ir Lenkijos. Ir vienas buvo atstovybės tarnautojas Lenkijos, – nors aš lenkiškai mokėjau neblogai, bet nelabai ūpas kalbėt lenkiškai, – tai vienas atsirado atstovybėj žmogus, kuris labai gerai lietuviškai mokėjo. Paskui jis buvo gana žymus kalbininkas. Gaila, kad neatsimenu pavardės jo, bet tada dirbo lenkų pasiuntinybėj Kaune. Ir man labai mielai davė vizą į Lenkiją, buvo labai patenkintas, kad aš studijuoju ir Lenkijos istoriją, tai padarė labai gerą įspūdį man.

Ir iš tikrųjų tada, 1939-ais metais, maždaug liepos mėnesio pabaigoj–rugpjūčio pradžioj aš ir išvažiavau į Lenkiją, turėdamas galvoj pirmoj vietoj Krokuvą – Krokuvos universitetą ir Krokuvos archyvus. Kadangi žinojau, kad ten yra daug medžiagos vadinamam Čartoriskio muziejuje. Daug istorinės medžiagos, liečiančios Lietuvą. Tai mano toks tikslas pagrindinis kelionės – pasižiūrėt, ko galėčiau rast Lietuvos istorijai Čartoriskio muziejuje Krokuvoj. Ir tas pasiteisino, mano lūkesčių tenai iš tikrųjų buvo labai daug... Ypač keli tomai Pacų laiškų, gerai išsilaikę Kristupo Paco, kuris buvo Lietuvos kancleris tuo laiku, Mykolo Paco, kuris buvo Didysis etmonas Lietuvoj. Jie nebuvo broliai, bet giminės – pusbroliai. Ir kitų Pacų, ir Sapiegų, ir Radvilų korespondencijos. Žodžiu, buvo labai naudinga man ten. O be to, labai mielai buvau sutiktas tam muziejuj, o kartu ir bibliotekoj, didelėj Čartoriskių bibliotekoj, kuri buvo sujungta su muziejum. Jos direktorius buvo profesorius Kukelis[298], kurį aš žinojau iš jo veikalų, kuris buvo ypač geras Lenkijos karo istorijos specialistas. Napoleono laikų ir ankstesnių Lenkijos istorijos laikų. Žodžiu, jis mane priėmė labai maloniai ir tikrai sudarė geras sąlygas ten dirbt, tam Čartoriskio muziejuj, toj bibliotekoj su tais visais rankraščiais.

Bet jau artėjo karas. Lenkija jau skelbė mobilizaciją, jau visur daug kareivių buvo. Jau ir Krokuvą užplūdo kariuomenė ir, žinoma, didžiausią įspūdį lenkams padarė tada, tą aš labai gerai pastebėjau, 1939 metų rugpjūčio 23-ioji diena. Kada staiga nelauktai ir netikėtai Ribentropas

---

298. Marianas Kukelis (*Marian Włodzimierz Kukiel*; 1885–1973) – Lenkijos karininkas, generolas leitenantas, karo istorikas, profesorius. 1930–1939 metais buvo Krokuvos Čartoriskių bibliotekos ir muziejaus direktorius. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui pasitraukė į Vakarus.

nuvažiuoja į Maskvą ir sutaria, tą vadinamą Ribentropo–Molotovo susitarimą pasirašo. Tai buvo didelė sensacija Lenkijoj. Žinoma, tą rytą visi Lenkijos laikraščiai pirmuos puslapiuose didelėmis raidėmis įdėjo straipsnius: „Hitleris susitarė su Stalinu pasidalint pasaulį".

Ar tada jau žinojo apie slaptus priedus? Apie slaptus Ribentropo–Molotovo pakto priedus?

Jautė. Žinot nežinojo, bet jautė. Tik kad čia bus, tas bus... Įdomu, kad aš tą rytą išėjau eit į darbą į tą muziejų, Čartoriskio muziejų. Mane buvo apgyvendinę studentų bendrabuty, labai patogų gražų kambarį gavau ir, rodos, net nereikėjo mokėt, kadangi vasaros metu studentų nebuvo, daug laisvų kambarių turėjo universitetas studentų bendrabuty. Taip, kad vieną kambarį davė gyvent. Labai patogiai, ir netoli kaip tiktai to Čartoriskio muziejaus. Tai aš eidamas į Čartoriskio muziejų tą rytą (rugpjūčio 23-ios dienos rytą), žiūriu, kad žmonės būriuojasi apie kioskus, perka laikraščius ir skaito, čia pat skaito, pamatę, kad Hitleris susitarė su Stalinu. Tai, ką reiškia Lenkijai visų pirma, pasauliui, bet visų pirma Lenkijai. Na, ir kai kurie žmonės pagriebę tuos laikraščius skaitė, bet kai kurie, ypač moterys, verkt pradėjo. Tai aš tą mačiau pats. Atrodo, kad jau jiems nebuvo jokios abejonės, ką tas susitarimas reiškia. Kad tai yra karo pradžia. Kad dabar Hitleris užsigarantavo rytinį frontą, kad Sovietų Sąjunga neįsivels į tą karą, ir kad Hitleris puls Lenkiją. Tai buvo visiškai aišku. Tai įspūdis buvo baisiai didelis. Na, bet aš irgi nusipirkau laikraštį, pažiūrėjau, ką rašo. Žinoma, ir pats galvojau apie būsimą karą. Bet aš išgyvenau tokį ne visai aiškų vaizdą, kaip man reaguot į tai. Iš vienos pusės tai yra viltis atgaut Vilnių. Aš išaugęs nepriklausomoj Lietuvoj to meto, ir išaugęs ant tos idėjos, kad Vilnius turi priklausyt Lietuvai. Ir čia buvo pati populiariausia idėja.

Mes be Vilniaus nenurimsim...

Taip. Visi galvojo apie tą. Atsimenu, mano tėvas, kuris buvo senas ir net nesulaukė to momento, bet visą laiką sakė, kad Vilnius turės grįžti Lietuvai. Ir mes išaugę mokykloj ir kitur laikėmės tokios idėjos. Ir dar galvojau, kad Lenkijai bus blogai, pavojus gresia ir Lietuvai. Bet viena gera pusė to pavojaus, tos nelaimės, tai, kad mes galim atgaut Vilnių. Tai vienintelis būdas, kuris gali sugrąžint Lietuvai Vilnių ir Vilniaus kraštą. Kito sprendimo, atrodo, nebuvo. Bandymai buvo daryti visokiu

būdu per Tautų Sąjungą išspręst tą ginčą, bet niekur tas sprendimas nepriėjo prie galutinio to klausimo išsprendimo.

Tai toks mane apėmė jausmas: ir kartu ir baimė, bet kartu ir viltis, kad čia gali būti Lietuvai kas nors naudinga. Nuėjau aš tada, tą rytą, į Čartoriskio muziejų ir atsisėdau prie to tomo, kur buvo Pacų laiškai, ir pradėjau nurašinėt tuos laiškus. Tada dar zyraksas[299] nebuvo naudojamas, reikėjo ranka nusirašyt. Tiesa, Paco rankraščiai, jeigu jie patys rašė, ar jų sekretoriai rašė, rašė gana aiškiai ir buvo gana palyginus nesunkiai nurašyt. Žinoma, rašė ir lenkiškai, kai kas itališkai rašoma, kai kas prancūziškai, bet dauguma lenkiškai. Taip aš sau ir darbuojuos. Ateina generolas Kukelis Marijonas, reiškia, tas garsus istorikas, to muziejaus direktorius, ir sako: „Ar ponas dar čia?" Jis į mane kreipės, matydamas, kad aš sėdžiu prie stalo ir nurašinėju tuos dokumentus. Sakau, pone generole, sakau aš, kodėl – aš pasitikiu lenkų armija, jūsų armija. Jau neslepiu, kad čia bus karas. Tai jis taip papurtė galvą. Generolas buvo. Jis buvo opozicijoj. Jis buvo ne pilsudskininkų tipo, buvo demokratinės Lenkijos žmogus. Ir dėl to buvo atleistas iš kariuomenės, tiktai kaip istorikas dirbo, Lenkijos karo istoriją daugiausia studijavo. „Je, – sako, – aš nepasitikėčiau per daug ta kariuomene. Ir patarčiau važiuot namo. Dėl to, kad karas gali prasidėti kiekvieną valandą. Tada gali turėt daug nemalonumų." Na, tai aš taip ir padariau. Paklausiau. Kadangi ir pats galvojau, kad karas jau ne už kalnų. Gali būti tik dienų klausimas.

Įdomu, grįžtant anksčiau, – tų pačių metų pavasarį, birželio mėnesį grįždamas į Lietuvą iš Paryžiaus, kur studijavau, – ir kai važiavau per Rytprūsius traukiniu, stebėjaus, kad baisiai daug lėktuvų. Tiesiog... nusukti tiesiog į Lenkijos pusę. Jau pavasarį. Jau tada man kilo mintis, kad jie kam nors ruošiasi. Po paskelbimo to susitarimo buvo aišku kaip dieną.

Iš tikrųjų susirengiau važiuot. Pagalvojau, kad iš tikrųjų gali būti daug nemalonumų. Įdomu, nuėjau į Krokuvos geležinkelio stotį, ir ji buvo užpildyta kariuomenės kareivių. Kai kurie uniformuoti, kai kurie neuniformuoti. Bet jau buvo paskelbta visuotinė Lenkijos kariuomenės mobilizacija. Ir važiavau kartu, reiškia, su kareiviais. Kareiviai važiavo traukiniu Krokuva–Varšuva.

---

299. Kseroksas – kopijavimo aparatas.

Aš nuėjau truputį anksčiau į tą stotį. Tai stoty dairaus, mažą čemodanėlį[300] turėjau tiktai, kadangi nieko nesivežiau, negalvojau ilgai Lenkijoj būt, tai turėjau tik pačius reikalingiausius daiktus. Ir galvojau, kur čia pasirinkt vagoną įdomesnį, kadangi daug keliavęs esu, tai norėdavau, kad būtų įdomesnė kelionė. Na, ir pamatau, kad prie vienų čemodanų stovi jauna moteris, o ant čemodanų yra visokių reklaminių popierių, priklijuota vaizdelių. Ir Briuselis, ir Paryžius, ir kitos Europos sostinės. Tai pagalvojau, kad čia gali būti įdomi kelionė. Ir iš tikrųjų padėjau tai moteriai sukelt jos tuos čemodanus į traukinį, na, ir šiek tiek susipažinom, pradėjom kalbą. Aš, kaip sakau, mokėjau lenkiškai, bet geriau, man lengviau buvo kalbėt prancūziškai tada. Jeigu lenkiškai ir šiaip sau, toks patriotizmas buvo – geriau, jeigu galima kalbėt ne lenkiškai. Tai aš ją užkalbinau prancūziškai, jinai irgi mokėjo prancūziškai, ir važiuojam dabar į Varšuvą. Ir, žinoma, kalbam dabar apie tą baisią naujieną, apie Vokietijos ir Sovietų Sąjungos paktą. Visi apie tą, jeigu nekalbėjo, tai galvojo. Na, traukinys eina palyginus negreitai ir kartais sustoja ir visiškai lauke. Ne stoty. Tai aš juokais sakau tai pakeleivei, sakau, gal jau vokiečiai Varšuvoj. Na, tai jinai labai suraukė kaktą. Sako: „Kaip tai? Mūsų tokia armija, jie niekad nebus Varšuvoj." Aš sakau, taip, aš juokauju, kad gali vokiečiai būt Varšuvoj. Bet jau nuvažiavom į Varšuvą, naktis buvo, miestas buvo visai aptemdytas, tai aš jai padėjau susirast automobilį – taksi, kad ji galėtų parvažiuot namo. Jauna moteris, kuri studijavus Prancūzijoj ir kitur. Man rodos, menininkė, meno specialistė. Ir jinai užsikvietė, sakė: „Kad rytoj ant pietų..."

Turėjau Varšuvoj viešbutį jau atvažiuodamas, prie stoties. Ir į tą patį viešbutį nuėjau pernakvot ir dabar grįždamas. Rytoj nuvažiuoju tuo jos adresu duotu, jos tėvas buvo medicinos profesorius, labai išmintingas, labai išsilavinęs žmogus. Išsikalbėjome su juo, turėjo didelę kolekciją visokių memorabilia[301] – tikrą muziejų mažą. Pasirodo, keliavęs po visą pasaulį ir surinkęs visokių brangenybių. Tai šnekamės su juo, jo vardas buvo profesorius Riotas. Paskui sužinojau daugiau apie jį. Ir papolitikuot pradėjom. Jis pradėjo sakyt: „Ot, negaliu suprast, kodėl mūsų santykiai taip, žodžiu, nelaimingai susidėstė, kad mes tokie draugiški

300. Lagaminėlį.

301. Memorabilia – atmintini daiktai.

Lietuvai, mes ją taip gerbiam, tiesiog mylim, o Lietuva kažko nenori su mumis gyvent gražiai." Aš atsimenu, tam profesoriui pasakiau, sakau: „Na, žinot, sakau, jeigu dabar aš naktį ateinu pas jus ir pavogčiau patį brangiausią daiktą jūsų iš to muziejaus, – sakau, – kas ant ko pyktų? Ar aš turėčiau ant jūsų pykt, ar jūs ant manęs?" Na, jis tada sutiko su tuo. Ir sakau: „Tas atsitiko, nenuostabu, kad mes turim nepasitenkinimą dėl Vilniaus." Paskui tiktai ten pavaišino mane, išsiskyriau su ta šeima kaip draugai. Ir tik paskui, jau vėliau, skaitydamas lenkų knygą apie jų mokslo nuostolius per Antrą pasaulinį karą, radau, kad ir tas profesorius Riotas irgi buvo nužudytas. Va čia toks epizodas iš Lenkijos.

Dabar dar prie tos pačios temos galima pridėti antrą dalyką. 1943-iais metais vokiečiai uždarė Vilniaus universitetą, kur aš buvau Lietuvos istorijos katedros vyresnysis asistentas. Na, ir nebuvo kas veikt, kai universitetą uždarė. Žodžiu, studentai išsibėgiojo, kadangi pavojus – paims į kariuomenę. Ir mums, personalui, universitetas (aš buvau vyresnis asistentas, buvau, skaičiau kursą apie XIX amžiaus Lietuvos istoriją), tai davė vokiečių okupacinė valdžia tokį uždavinį studijuoti Vilniaus archyvuose carinės Rusijos okupaciją Lietuvoj. Sugalvojo tokią temą, kad mums galėtų mokėt šiokią tokią algą ir kad mes skaitytumėmės ne bedarbiai, kad nereiktų mums išvežti į darbus Vokietijon. Va toks buvo gestas, gana palankus mums iš vokiečių pusės.

Na, ir aš pagalvojau, tuose archyvuose čia dirbt – Vilniaus archyvuose, ir naują temą (aš turėjau XVII amžių, dabar čia XIX amžius), ir taip, vis viena nerimtas tas darbas, nerimti to darbo vaisiai. Na, tai aš [sutikau] pažįstamą savo buvusį vokiečių kalbos mokytoją Kėdainių gimnazijoj, jis buvo aukštas pareigūnas vokiečių civilinėj valdžioj Lietuvoj. Ir aš vieną-kart susitikau Kaune su tuo savo buvusiu mokytoju, kuris dabar buvo jau kariškis, nežinau, koks jo laipsnis, bet jau buvo aukštesnis laipsnis. Ir aš sakau: „Žinai, aš norėčiau, neturiu čia kas daryt Lietuvoj, sakau, ar negalėtum man padaryt malonę ir kad aš gaučiau vizą išvažiuot į Vokietiją. Aš norėčiau Vienoj pastudijuot. Žinojau, kad Vienos archyve, vadinamam *Stadt und Haus* archyve yra daug medžiagos Lietuvos istorijai: XVII amžiuj 30 metų, karo metų, buvo daug problemų, susijusių su Švedija, Lietuva, Lenkija ir tuo regionu. Na, ir šiaip sau apsidairyt, kas Vokietijoj dedas. Ir jisai sutiko su tuo. Sutiko, aš buvau geras mokinys Kėdainių gimnazi-

joj, aš vokiečių kalbą gerai mokėjau, žodžiu, ir jisai draugiškas buvo Lietuvai žmogus ir, man atrodo, Lietuvos vokietis. Jis mums vokiečių kalbą dėstė. Su jo pritarimu aš gavau vizą ir išvažiavau į Vokietiją. Tiesa, Vienoj aš daug ką negalėjau surast. Veikė archyvas, aš ten užeidavau į archyvą, truputį veikė ir universitetas, esu klausęs vieną kitą paskaitą, bet daug ko negalėjau surast. Ir grįždamas tai galvojau, kad grįšiu į Lietuvą traukiniu per Berlyną ir iš Berlyno – per Lenkiją į Lietuvą. Aš jau iš Lenkijos istorijos ir istorikų žinojau, kad Poznanėj yra gana daug dokumentų iš Lietuvos istorijos. Kad Poznanėj buvo garsi Račinskių biblioteka. Račinskiai buvo didikai, ne tik susiję su Lenkija, bet ir su Lietuva, ir dalis Radvilų archyvo buvo pakliuvę į Račinskių rankas. Ir tas Račinskių archyvas buvo Poznanėj. Na, ir aš ten sustojau Poznanėj, pravažiuodamas iš Vienos, grįždamas namo į Lietuvą. Ir ten pabandžiau susirast tą Račinskių biblioteką ir labai maloniai mane sutiko taip pat... vokiečiai, kurie buvo daugumoj iš Estijos ir Latvijos. Kadangi ten buvo nemaža vokiečių tautinė mažuma, ir jie jau buvo, kadangi Lietuva, Latvija ir Estija jau buvo okupuotos Rusijos tuo laiku, vokiečiai, taip sakant, išlaisvino, bet jų buvo atsidūrę daug ten repatriantų į Vokietiją ir ten, toj Poznanėj (kuris vadinosi tada Posenas, vokiškai Posen) buvo daug tarnautojų ir šiaip žmonių iš Estijos ir Latvijos. Jie simpatiški visur buvo, surasdavo gerus ryšius su jais ir padėdavo man toj Račinskių bibliotekoj, net duodavo parsinešt dokumentų tomus, didelius tomus parsinešt namo. Ten pat gyvenau studentų bendrabuty Posene ir, parsinešęs namo, galėdavau net vakarais studijuot tuos dokumentus ir daryt jų nuorašus. Tai turbūt niekad savo gyvenime tiek nedirbau, kaip tada Posene, toj Račinskių bibliotekoj. Dirbdavau maždaug 16 valandų per dieną. Kadangi galvojau, kad karas jau artėja į Vokietiją, 1943-ieji metai, jau buvo po Stalingrado aiškiai matyt, kad Vokietija karą pralaimės ir gali tą Račinskių biblioteką sugriaut. Arba subombarduot. Ir gali tie dokumentai žūt. Tai aš stengiaus kaip galima daugiau jų nurašyt, kad mano rankraštis atliktų. Iš kai kurių Lenkijos karalių laiškai, Radvilų laiškai, Sapiegų laiškai – labai brangi medžiaga archyvinė Lietuvos istorijai. Tad aš dirbau labai smarkiai.

Na, ir Posene pažinojau Poznanės universitetą, kol Poznanė buvo Lenkija. Žinojau kai kuriuos istorikus, bandžiau susirast, bet jų jau nebuvo. Nebuvo, ir kai paklausdavau pavardę, dažnai lenkai parodydavo,

kad po žeme jie yra. Ir tas turbūt teisybė buvo. Dabar Poseno universitetas padarytas vokišku universitetu, grynai vokiškas universitetas, nieko lenkiško ten nebeliko. Ir Posenas buvo įjungtas Wartegau, į Warte[302] provinciją ir prijungtas visiškai prie Reicho, prie Vokietijos, atskirtas nuo Lenkijos. Visas tas Lenkijos regionas buvo prijungtas prie Vokietijos. Na, ir aš žinojau taip pat, kad dabar jau vokiškam Poznanės universitete dirba vienas buvęs Lietuvos universiteto profesorius Jungferis. Jis Kauno Vytauto Didžiojo universitete, Teisių ekonomijos fakultete dėstė ekonomijos istoriją. Ir buvo parašęs knygą, gal ir kelias knygas, bet vieną, atsimenu, buvo parašęs apie Lietuvą vokiškai, ir pavadinta ta knyga buvo „Litauen: Antlitz eines Volkes" – „Lietuva: vienos tautos veidas". Ir labai gražiai parašyta, labai simpatiškai Lietuvai parašyta. Nors tas profesorius Jungferis buvo atvažiavęs iš Vokietijos profesoriaut, dėstyt ekonomijos istoriją, pasaulio ekonomijos istoriją. Ir aš buvau skaitęs tą jo knygą, tikrai labai simpatiškai parašyta. Tai man buvo įdomu jį susirast ir pašnekėt, ką jis dabar kalbės. Tai aš nuėjau į tą universitetą, gražiai Poznanės miesto vidury, prie Warte upės kranto, parkas aplinkui tą universitetą. Ir kas mane labiausiai nustebino – prie vartų įeinant į tą parką, į Poznanės universitetą, parašyta iškaba ir parašas vokiškai (viskas, žinoma, buvo vokiška Poznanėj): „Šunis vesti už virvutės, lenkams įeiti draudžiama." Tas parašas, gaila, kad neturėjau fotoaparato, bet tą reikėjo nufotografuot. Tas užrašas buvo toks nachališkas, kad nachališkesnio jau negali būt: šunis vesti ant virvutės, o lenkams įeiti draudžiama. Aš nueinu į tą universitetą ir kaip tiktai pasitaikė, kad tas profesorius Jungferis, su kuriuo aš norėjau pasišnekėt, skaitė paskaitą. Pasižiūrėjau ant lentos, buvo surašyta, kokias paskaitas dabar skaito, ir kaip tik suradau, kad Jungferis skaito vienoj auditorijoj paskaitą. Tai aš palaukiau, kol pasibaigė ta paskaita, paskui priėjau prie jo. Nebuvau pažįstamas, tik žinojau iš vardo ir iš jo knygos, kurią skaičiau. Prisistačiau, jis priėmė labai mielai mane. Draugiškai. Aš mačiau, kad jis labai šiltai sutiko mane. Sako: „Palauk, aš čia užbaigsiu reikalus ir aš noriu su jumis taip pat pasikalbėt". Po kiek laiko išėjom į tą parką, ir aš žiūriu, kad jis ieško vietos, kuri būtų toli nuo visokių krūmų ir medžių, atviroj

302. Varta (lenk. *Warta* – upė ir gyvenvietė Centrinėje Lenkijoje.)

vietoj. Suradom tokį suoliuką, atsisėdom, ir jis pradėjo keikt vokiečių valdžią. Tas man buvo labai įdomu. Žinoma, ir aš pritariau jam nuoširdžiai. Jis, žodžiu, sakė, kad nesupranta, ką Berlynas daro. Jisai pasirinko tokią vietą, kad niekas negirdėtų. Manim jis pasitikėjo. Aš nežinau, ar jis žinojo mane iš praeities, buvau spaudoj žinomas šiek tiek žmogus, rašydavau laikraščiuos. Su diena kita jis šiek tiek sužinojo apie mane, bet kiekvienu atveju labai nuoširdžiai ir atvirai keikė Hitlerio valdžią. Ypač kas lietė Baltijos valstybes. Kad jam buvęs didelis siurprizas. Jis niekad negalvojo, kad taip elgsis prastai vokiečiai su lietuviais, latviais ir estais. „Bandžiau įtakot Berlyną, bet niekas manęs neklausė", – sakė jis. Tai vat buvo įdomus faktas.

Paskui, kai karą pralaimėjo vokiečiai, galbūt jį lenkai įskundė, jisai buvo profesorius Poznanės universitete, buvusiam lenkiškam universitete, taip kad jį buvo suareštavę amerikonai. Taip, kaip hitlerininką. Tai aš pats agitavau tada lietuvius, kad jie padarytų intervenciją ir kad jį paleistų, kad jo nebaustų. Reiškia, kad jis nepritarė. Ir jis nebuvo nubaustas. Ir net antrą laidą išleido jo knygos „Lietuva – vienos tautos veidas". Ir iš tikrųjų verta buvo, labai simpatiškai parašyta knyga. Va toks epizodas iš to Didžiojo karo, kuris liečia mus. Tada, tos kelionės metu po Vokietiją, man papuolė viena knyga, parašyta Suomijos vokiečių profesoriaus Gadolino[303]. Aš dabar vardo jo neatsimenu, apie Rytų Europą ir apie Antrą pasaulinį karą. Maždaug tokiu pavadinimu knyga. Ir buvo parašyta, kad ta knyga leidžiama specialiai nacių partijos organizacijai. Ten buvo išdėstyta, ką darys po karo Vokietija su Rytų Europa, ypač su Baltijos valstybėmis. Ir ten buvo žiauriai išdėstyta. Kaip tiktai Poznanė, tas Posenas, kas buvo tada vadinamas Wartegau (Warte provincija pagal upę Warte), viena Vokietijos provincija. Ir ten toj Gadolino knygoj buvo parašyta, kad su Lenkija, Lietuva, Latvija ir Estija reikia, maždaug, padaryti taip, kaip padarė su Lenkijos provincija – ta Wartegau. Aš įsivaizdavau, paskaitęs tą knygą, kad gali būt prie Žalio kalno parko ar kur kitur parašyta tokia iškaba, kad, reiškia, „šunis išvesti ant virvutės, lietuviams įeiti draudžiama". Ir tada pasidariau gana didelis vokiečių priešas. Ir įsitraukiau į tą Laisvės kovotojų sąjungą, ir dalyvavau re-

303. Gadolin Carl Axel Johan. *Der Norden, der Ostraum und das neue Europe.* Miunchenas, 1943.

zistencijoj, nors anksčiau turėjau simpatijų Vokietijai, ir taip galvojau, kad gali mums padėt Vokietija atgaut Vilnių. Bet paskui jau praėjo man visos simpatijos, kai paskaičiau tą knygą, kuri buvo skiriama nacional-šovinistinei partijai Vokietijos. Kažkaip ji į mano rankas pakliuvo, aš dabar neatsimenu, kur aš gavau, bet ta knyga pakliuvo į mano rankas. Nors ji buvo oficialiai viešai neplatinama. Tai ir tada, grįžęs į Kauną, į Lietuvą, į Vilnių grįžęs, aš jau jokių simpatijų vokiečiams nejaučiau. Ir negalvojau, kad jų laisvėjimas atneštų mums ką nors gero.

Tai apie Laisvės kovotojus kitą kartą papasakosit? Kada ir kaip įsijungėt į Laisvės kovotojų sąjungos veiklą?

Aš jau žinojau apie Laisvės kovotojus ir šiek tiek dirbau su jais, jau Lietuvoj vokiečių okupacijos metu. Atsimenu, pažinau, sakysim, tą garsųjį Joną Deksnį, kuris buvo aktyvus jau vienas iš vadovų Laisvės kovotojų Lietuvoj, vienas iš kūrėjų. Šalia Valiulio, Jurkūno ir kitų. Atsimenu, vieną kartą susitinku su juo Vytauto prospekte, ir jis man paduoda glėbelį „Laisvės kovotojo“ laikraščių, kurį leido Laisvės kovotojai pogrindy. Aš važiavau į Vilnių ir ėjau į stotį Vytauto prospektu. Ir jisai sutikęs mane apsidžiaugė: „Gerai, nuvežk „Laisvės kovotoją“, naujas numeris išėjo.“ Aš vežiau tą laikraštį į Vilnių, bet pagalvojau, kad truputį neatsargus tas Jonas Deksnys. Dėl to, kad jis įteikė man tuos laikraščius pogrindinius, netoli kaip tiktai buvo vokiečių gestapo įstaiga, beveik priešais tos įstaigos langus jis tą operaciją padarė. O jeigu iš tikrųjų aš būčiau papuolęs, kas nors būtų pakratęs ir radęs pas mane „Laisvės kovotoją“. Vokiečiai jau žinojo, kad tai yra organizacija, kuri yra nusistačius prieš juos. Ir gana griežtai. Galbūt griežčiau negu kitos organizacijos. Sakysim, Lietuvių frontas, Lietuvių laisvės frontas, kaip anksčiau buvo vadinama, nebuvo taip aiškiai nusistatę prieš vokiečius, kadangi jie labai bijojo, kad negrįžtų sovietinė santvarka, kad vokiečiai nepralaimėtų Rytų fronte. Tai jie kaip kovojo su vokiečiais – ne taip aštriai. Laisvės kovotojai buvo aštriau nusiteikę: mes esam ir sovietinės santvarkos priešai, bet mes nedraugaujam su vokiečiais, nieko nenorim turėt, jokio sandėrio sudaryt su nacine Vokietija.

Tai va toks epizodas mano buvo. Bet aš aktyviai neįsijungiau į grupes, kadangi aš aktyviai iš viso nedalyvavau rezistencijoj. Nei antisovietinėj, nei antivokiškoj. Aš skaičiau, aš buvau skeptiškas dėl rezultatų tos

kovos. Ir antisovietinės, ir antivokiškos. Man atrodė, kad mes esam per maži ir per silpni ką nors padaryt, ką nors didesnį, gaut didesnį rezultatą. Gali pakenkt šiek tiek, gali padėt šiek tiek. Bet ir ta pagelba labai palyginus maža, ir tas pasipriešinimas labai nedidelis, palyginus su tom jėgom, kurios tada kovojo Sovietų Sąjungoj. Visas pasaulis ir Amerika įsijungus į karą, ir tas mūsų veiksnys ne toks didelis, palyginus mažas veiksnys. Jeigu ir labai aktyviai reikštumėmės, sakysim, traukinį kokį susprogdintumėm, tiltą sugriautumėm, bet tai vis nedideli dalykai, nuo to pasaulio eiga, įvykių eiga neapsikeis. Taip, kad aš buvau skeptiškas. Ir aktyviai neįsijungiau. Paskui jau, išbėgęs į Vokietiją 1944-ais metais, jau pradėjau aktyviau dalyvauti, ne tiek tikėdamas, kad kažin ką padarysim, bet vis šioks toks darbas, sakysim, iš neturėjima ką veikt. Na, tai užsiimi tuo, kas tau prieinama. Tai tada gana aktyviai dalyvavau, buvau Laisvės kovotojų sąjungos valdyboj kelis metus, ypač artimai draugavau su Valiuliu, su Jurgiu Valiuliu arba kaip jis, kaip vėliau buvo žinomas rezistencijos žmogus Karolis Drunga. Su juo artimai draugavau ir su kai kuriais kitais žmonėmis.

Kada pradėjo eit laikraštis „Mintis", turbūt 1947-ais metais „Minties" redaktorium pasidarė Henrikas Žemelis, mano gimnazijos draugas – mes abu iš Kėdainių gimnazijos, jis viena klase už mane aukščiau buvo, žodžiu, jis baigė Kėdainių gimnaziją vienais metais anksčiau negu aš. Jau draugavom tada, Kėdainių gimnazijoj. Tai tada aš įsijungiau, ir jis prašė mane įsijungt į „Mintį". Į tą laikraštį, į dienraštį – vienintelį dienraštį, kuris tada ėjo Vokietijoj lietuviškas. Ir aš gana aktyviai įsijungiau, ne tiek pats rašydamas, bet kiek organizuodamas, agituodamas kitus rašyt, bendradarbiaut „Minty". Kadangi aš pažinau gana daug žmonių, ypač rašytojų, menininkų ir kituose sluoksniuose esu nuteikęs vieną kitą, kad pasidarytų „mintiečiais". Ypač esu prikalbinęs Stasį Leskaitį, kuris tada buvo Zaunienės[304] vyras, Zauniui mirus. Ji buvo ištekėjusi už jo, ir jie gyveno Vokietijoj tuo metu, 1944–1945 metais. Ir Leskaitis buvo rašytojas, nelabai uolus rašytojas, berods tik vieną romaną parašė, bet buvo vienas iš „Lietuvos aido" redaktorių ir spaudoj reiškėsi. Bet labai kritiškas žmogus. Neveržlus, nelengva buvo jį prikalbint. Jis turėjo gerą

304. Vincė Jonuškaitė-Zaunienė (1901–1997) – dainininkė, D. Zauniaus žmona. Išeivijoje koncertavo, dalyvavo visuomeninėje veikloje.

plunksną ir daug žinojo, ir kalbas mokėjo svetimas. Jis parašė gana ilgą straipsnį su keliais tęsiniais apie Amerikos literatūrą. Tai buvo beveik pirmas toks straipsnis, kuris supažindino tada su Amerikos naująja literatūra. Ir tokių specialistų buvo labai mažai, kurie žinotų apie Amerikos literatūrą. Mes žinojom daugiau apie vokiečių, prancūzų literatūrą ir, žinoma, rusų, bet apie Amerikos literatūrą, kaip ir Amerikos istoriją, labai mažai žinojom. Aš, atsimenu, baigiau Kauno universitetą, Amerikos istorija ten neegzistavo. Užsimindavo bendruose kursuose, Europos istoriją dėstydami, o Amerikos istorijos atskiru dalyku nebuvo net mūsų universiteto istorijos programoj.

Didelis „Minties" laimėjimas buvo, kada Leskaitis parašė tą straipsnį, supažindino su moderniąja Amerikos literatūra. Tada žmonės sužinojo apie Hemingvėjų ir kitus rašytojus naujuosius Amerikos. Tas buvo naudinga. Ir ne vieną esu pakreipęs į „Mintį", kad bendradarbiautų. Antanas Rūkas, paskui paryžiečiai: Bronys Raila, Algirdas Greimas ir kiti. Taip kad aš „Minčiai" gerokai padėjau. Tada Žemeliui padėjau redaguot tą laikraštį ir kaupt apie save stipresnį bendradarbių būrį. Na, ir tuo pačiu, žinoma, jisai priklausė Laisvės kovotojams ir aš priklausiau, veikdavom toj Laisvės kovotojų organizacijoj. Jis kaip laikraščio redaktorius buvo kviečiamas į Vyriausio Lietuvos išlaisvinimo komiteto posėdžius kartais, arba pasitarimus, kaip visų laikraščių atstovai buvo kviečiami, taip ir „Minties". Tai man pasakojo, kai atvažiuodavo. Aš kurį laiką dirbau tame komitete, ir jis atvažiavęs pas mane apsistodavo, Henrikas Žemelis. Atsimenu, pirmą kartą, kai jis atvažiavo, tai pasakojo, kaip jis prisistatė kunigui Krupavičiui, kuris buvo VLIK'o pirmininkas tuo metu. Na, jis sako: „Prisistatau, kad esu „Minties" redaktorius." Tai Krupavičius pažiūrėjo į jį ir sako: „Ar tai tos „Minties", kuri ne visados išmintingai parašo?" Tokia kritika, žodžiu. Ir tai Krupavičius pasakė dėl to, kad „Minty" buvo kartais kritikuojamas VLIK'as. Ypač kritikuojamas už tai, kad ten per daug dominuoja viena žmonių grupė, vienas sparnas Lietuvos visuomenės, būtent, dominavo klerikalinis, krikdemiškas, krikščioniškai demokratiškas frontas. Na, tai „Minty" kartais parašydavo, – kadangi „Mintis" atstovavo liberalinį frontą, laisvesnį, – kartais parašydavo ir kritiškai apie tą pačią laisvinimo organizaciją, kurioj dominavo, daugumoj dominavo, ypač Kru-

pavičiui būnant pirmininku tos organizacijos, dominavo krikdemiškas blokas. Mes bandydavom surast šiokią tokią atsvarą, ypač jaunesnėj kartoj, kuri dar nebuvo susijungus su senoms partijoms anoj senoj Lietuvoj. Tai tos naujos idėjos, kurias platino „Mintis", turėjo gana didelį pasisekimą, žmonės mėgo, kad ne visi vienodai rašo. Sakysim, iškilo klausimas santykių su diplomatais, ypač su Lozoraičiu Stasiu, kuris buvo seniau Užsienio reikalų ministeris prie Smetonos, tautininkų laikais, o paskui, kai buvo paskirtas diplomatijos šefu, kai Lietuvą okupavo sovietai, jis turėjo jau vadovaut diplomatiniam korpusui kaip vienijantis organas. Vienijantis žmogus visos Lietuvos diplomatijos, kuri nepripažino Lietuvos prisijungimo į Sovietų Sąjungą. Ir kartais kildavo kova tarp diplomatų taktikos, kokios laikytis, dabar Lietuvai kovojant už savo ateitį, už savo nepriklausomybę – būsimą nepriklausomybę.

Apie Laisvės kovotojų sąjungą ir mano santykius... Aš nebuvau labai aktyvus narys, bet buvau narys, turėjau daug draugų toj organizacijoj. Ir paskui, vieną gerą dalyką, kad Laisvės kovotojai labai gerai prisidėjo prie studentų organizavimo. Ir aš pats šiuo atžvilgiu buvau gana aktyvus, kai organizavosi Šviesos studentų organizacija – šviesininkai. Tada jau gyvenau prancūzų zonoj, netoli Tiubingeno, su šviesininkais aš buvau nuo pat pradžios. Buvau, kai jie organizavosi, paskui dalyvavau jų veikloj, kartais paskaitas skaitydavau, dalyvaudavau jų veikloj, kadangi Tiubingene buvo jų centras. Tiubingeno universitete gana daug lietuvių studijavo ir ten ta organizacija kūrėsi. Tai čia buvo konkreti veikla ir kuri, man atrodė, čia yra rimtas dalykas, ir ta organizacija Šviesa buvo gana efektyvi. Ir turėjo gana didelį, didelį pasisekimą, galėjo net konkuruot su ateitininkais. Ateitininkai buvo taip pat veikli organizacija, ir moksleivių, ir studentų. Ir Šviesa pasidarė jau antra jaunimo organizacija. Skautai dar paskui buvo, kurie buvo vidury – tarp Šviesos ir ateitininkų: dalis buvo arčiau ateitininkų, dalis arčiau šviesininkų. Taip gimė tos trys organizacijos, išsivystė dar Vokietijoj. Paskui Amerikoj, jau po emigracijos 1948–1949 metų, jau kada daugumas atsidūrė Amerikoj ir Kanadoj, ir Australijoj, tada pradėjo vietoj šviesininkų organizuotis Santaros organizacija. Susijungė Vokietijos šviesininkai ir Amerikos santariečiai, susijungę sudarė federaciją Santaros-Šviesos. Federacija, kuri pradėjo leisti „Metmenis" ir vėliau „Akiračius", sudarė

gana kultūriniam išeivijos gyvenime vieną pagrindinių [frontų]... Galima sakyti, susidarė du frontai. Dešinysis frontas su ateitininkais, „Aidais“, „Draugu“ ir visu kitu ir liberalinis frontas, laicistinis dar kartais buvo vadinamas, ne antireliginis, bet ir ne religinis. Žodžiu, religijos atžvilgiu toks neutralus judėjimas santariečių ir šviesiečių. Tos dvi tendencijos gyvavo visą laiką, jos reiškiasi ir dabar, ir Lietuvoj.

Paskui susidūrimas įvyko dėl santykių su Lietuva, su senąja sovietine Lietuva. Mes buvom (santariečiai-šviesiečiai) už kaip galima artimesnių santykių palaikymą su Lietuva, nesvarbu, kad ji okupuota, bet Lietuvos žmonėms reikia palaikyt santykius. Reikia sekt, kas darėsi Lietuvoj: reikia sekt jų spaudą, literatūrą, mokslą ir neignoruot. Antra pusė buvo, kur kas griežtesnės linijos laikėsi, kad maždaug nieko nereikia pripažint, ką daro Lietuva, kadangi iš viso beveik nieko gero nedaro. Tai, maždaug, viską smerkt ir tuo pačiu nustatyt ne tik mus pačius prieš sovietus, bet bandyt ir visą pasaulį nustatyt prieš Sovietų Sąjungą. Žinoma, čia gera idėja, bet kai tiktai pagalvoji rimčiau, toks mažas kraštas ir tokia maža emigracija palyginus su pasauline istorija, tai tas mūsų antisovietiškumas labai didelės įtakos nepadarė pasauly. Dėl to, kad negi Amerika, Didžioji Britanija ar Prancūzija, ar Vokietija atkreips ypatingai daug dėmesio, ką sako Lietuva. Tu to negali nei laukt. Vis viena Lietuva per mažas kraštas, kad galėtų pravest pasaulinę įtaką pasauly. Paskui tam ir mes pritarėm, kad reikia ieškot artimesnio bendradarbiavimo su Latvija ir Estija. Tada, kai visos trys susijungė į tą kultūrinį judėjimą, kuris pradėjo leist „Baltic Review“ anglų kalba žurnalus ir organizacija anglų kalba tarp estų, latvių ir lietuvių, tada jau pasidarė ir šiek tiek įspūdingesnė veikla, ir turėjo reikšmių ir pasauly. Ir, taip sakant, galėjo išgirst balsą tos organizacijos, išgirst. Ir lenkai, ir čekai, galų gale ir amerikiečiai, ir anglai, ir vokiečiai, ir prancūzai. Tada jau balsas pasidarė svarbesnis. Tos idėjos tebegyvuoja ir dabar.

Kaip šis konfliktas tarp liberalų ir katalikų išryškėjo jau Vokietijoje? Prisimenant diskusijas dėl Ramono „Kryžių“ ir pan.

Taip, labai buvo aštrus ginčas. Matai, Ramono „Kryžiai“, ir aš esu apie juos rašęs, nepamenu, kuriam laikrašty... Žodžiu, buvo pastatytas klausimas, kad yra Lietuvai tik du keliai: arba į Maskvą, arba į Romą. Na, tai mes galvojom, kodėl gi tik du? Kodėl dar nėra kitų ke-

lių? Kodėl tik Maskva ir Roma? Reiškia, jeigu tu nesi geras katalikas, tai eini į Mask-vą? Kodėl būtinai į Maskvą? Gali nebūt, taip sakant, geras katalikas ir neit į Maskvą. Yra dar kiti keliai: yra Prancūzija, yra Amerika, yra Anglija, yra katalikiški kraštai, yra protestantiški kraštai, musulmoniški kraštai. Pasaulis įvairus ir daug yra idėjų. Tai va tas suskaldė visuomenę gana smarkiai, kadangi iš tikrųjų savotiškas nonsensas galvot, kad yra tik du keliai. Ir, žinoma, tas suskaldė, paaštrino santykius ir net tas tęsiasi iki dabar. Kai kas vis viena per siaurai dar žiūri. Jeigu, sakysim, vertinant sovietinį laikotarpį, kaip jį vertint? Ar jis nieko nedavė gero? Naudingo? Net nenorėdamas duot naudingo, gyvenimas pats vertė daryt ką nors naudingo. Aš visados sakau, kad Lietuvos elektrifikacija, kelių sutvarkymas, plentų sutvarkymas, dujų įvedimas į Lietuvą – tai yra tokie dalykai, kurie atsitiko anais laikais, sovietiniais, ir jų negali nubraukt. Tas atsitiko, ir tas naudinga Lietuvai. Ir tada buvo naudinga, ir dabar naudinga, ir ateity bus naudinga. Negali dabar sugadint Vilniaus–Klaipėdos plento tik dėl to, kad jį sovietai statė. Arba Ignalinos stotį, arba Elektrėnus, arba Kauno jūrą vėl užpilt, panaikint tik dėl to, kad sovietai ją sukūrė. Tai būtų labai nelogiška ir labai neišmintinga. Dėl to, kad namas, kuriame aš gyvenu, yra anais laikais pastatytas, būt nesąmonė jį griaut dėl to, kas jis anais laikais pastatytas. Ir daug dalykų, Santariškių ligoninės ir kt. dalykai Vilniuje, Kaune, Klaipėdoj. Miestai išaugo dvigubai, trigubai. Gyvenimas eina, nesvarbu, kokia valdžia yra. Kartais jis eina geriau, lengviau, kartais jis eina sunkiau, daugiau aukų reikalauja, bet gyvenimas eina. Gyvenimas eina vis viena, nežiūrint, ką valdžia daro. Be to, kaip sakydavo seniau, kiekviena valdžia yra iš Dievo. Tam tikra prasme, tas yra teisinga, kad kiekviena valdžia nori geriau padaryt. Nėra tokios valdžios, kuri dirbtinai norėtų prastai daryt. Kartais nemoka gerai daryt, nesupranta, nežino, kaip gerai valdyt kraštą, bet kad sąmoningai norėtų prastai valdyt, tai turbūt nėra tokios valdžios. Tai yra tik supratimo reikalas, kaip tu supranti gerą valdžią ir kaip tu supranti prastą valdžią. Mano galva, net ir sovietai, ypatingai tie pirmieji komunistiniai vadai, Leninas, sakysim, jis turėjo idėjas apie sukūrimą naujo pasaulio, tokio pasaulio, gero pasaulio, kuriame nebūtų per daug turtingų žmonių, kad nebūtų ir biednų žmonių. Idėjos buvo ne tokios ir blogos, bet vykdymas jų, įgyven-

dinimas, žinoma, buvo kitas dalykas. Ir čia priklausė ne dėl to, kad jis norėtų prastai daryt, jis norėjo gerai padaryt, bet nemokėjo, kaip gerai padaryt. Visa bėda, kad jis nemokėjo. Ir tas nėra taip lengva. Demokratija yra labai netobula valdymo sistema. Vieniems geriau pasiseka, kitiems ne taip gerai. Taigi, kad reikia žiūrėt reliatyviai į tokius dalykus. Nėra tokių absoliučių sprendimų, kad taip padarysi, ir viskas bus tvarkoj. Vienu laiku gal taip gerai padaryt, po kiek laiko galbūt kitaip reikia daryt. Taip, kad visados turi kritiškai žiūrėt į pasaulį.

Atsimenu, mano istorijos profesorius, kurį aš labiausiai mėgau, ir iš kurio aš daugiausia pasimokiau, buvo profesorius Levas Karsavinas. Tai jis dažnai pakartodavo per paskaitas ir primindavo studentams, kad istorikas turi visados būt bent truputį skeptikas. „Na, gerai, – jis mėgdavo sakyt, – didelis buvo žmogus Aleksandras Didysis arba Cezaris, arba Napoleonas, bet klaidų padarė." Žinoma, kad kiekvienas darė. Net apie šventuosius sakydavo: „Jis labai šventas, bet ne iš karto tuo šventu pasidarė". Apie šv. Augustiną kalbėdamas sakydavo, kad jis daug klaidų yra padaręs. Taip, kad visą laiką turi būti truputį skeptiškas žmogus. Truputį abejot. Ir geras istorikas, man atrodo, negali būt be to skepticizmo.

Vytautas Didysis, gerai, Didysis, nors tada jo niekas taip nevadino Didžiuoju, vėliau atsirado Didžiojo jam vardas. Daug didelių dalykų padarė, kaip apskritai sakysim, apie Lucko suvažiavimą, tai gali didžiuotis, kad suvažiavo visi Europos didieji žmonės ir kiek jie ten stumbrų ir briedžių suvalgė, ir kiek vyno išgėrė, tai tas labai smagu yra. Ir kažkur Lucke, palyginus nedideliam mieste, reiškia, buvo ir Vokietijos imperatorius, ir karaliai, tas gražu...

Tiek prišnekėjau, gal bus jums šiek tiek naudinga.

O dabar, grįžtant prie tų Laisvės kovotojų... Vis tiek tai buvo pogrindinė organizacija, kaip ateidavo nauji nariai, per pažintis, rekomendacijas?

Sakysim, kada Lietuvoj tas buvo, jau ten įsijungiant į tą Laisvės kovotojų sąjungą, tai jau ir rekomendacijos turi būt, ir priesaika yra. Ir prisieki, kad tu laikysies tų tikslų, kuriuos ta organizacija yra pasistačius. Bet paskui, sakysim, jau emigracijoj, kada tiesioginės kovos nebuvo, jau priešų tiesiogiai nebuvo, nei rusų, nei ukrainiečių, mes ten tiesiog ginklais nekovojom. Daugiau idėjiškai. Tai tada, sakysim, aš priesaikos nesu priėmęs. Kadangi aš įsijungiau į ją Vokietijoj, Lietuvoje

tik laikraščius pogrindinius platinau. Paskui pašnekėdavom, pasitardavom ir su Deksniu, ir su kitais susitikę.

Daug kas kritikavo, kad LLKS, atsikūrusi emigracijoje, tai nebėra ta pati organizacija, kokia buvo Lietuvos pogrindyje, tik pavadinimas tas pats.

Žinoma, emigracijoj kitos sąlygos susidaro. Galų gale Lietuvoj buvo labai svarbu vienybę išlaikyt, dėl to tokios sąlygos – jeigu vienybės nėra, visų pirma veikla negali būti efektyvi. O paskui, kai atsidūrėm Vokietijoj, jau vienybė ne taip svarbu. Dėl to, kad demokratiškam krašte esi, nuomonės turi skirtis. Jeigu tu priimi už savo programą demokratines idėjas, tu kovoji už demokratinę Lietuvą, tai aiškus daiktas, tu turi pripažint, kad gali būti kelios partijos, kelios ideologijos, keli veikimo būdai, metodų įvairių gali būt. Ir savaime demokratinio režimo nesukursi, jeigu vieną liniją visiems nustatysi. Neįmanoma vienos linijos nustatyt. Tai tada, žinoma, atsirado kova tarp idėjų, kartais ir labai aštri kova. Sakysim, tarp Laisvės kovotojų ir kai kurių kitų organizacijų kartais kova būdavo labai aštri. Labai griežta. Ir, kai sako, ant peilių eidavo vieni su kitais. Tas yra natūralu, būtina laisvoj visuomenėj. Idėjų kova. Labai gerai, kad ji reiškėsi. Tuo kaip tiktai emigracija pasižymi, kad jinai reikalinga, nors jos vaidmuo yra žymus tik dėl to, kad yra įvairių idėjų.

Bet ir Lietuvoj tos vienybės nebuvo, net ir tarp pogrindžio organizacijų. Jei paimsim tuos pačius Laisvės kovotojus ir frontininkus...

Buvo skirtumai. Bet tokie dalykai, sakysim, kaip kovot su priešu, priešas yra tas pats. Ir Laisvės kovotojų priešas yra sovietinė Lietuva ir komunizmas, ir fašizmas. Priešas yra tas pats. Ir ateitininkams, ir santariečiams, sakysim. Priešas yra tas pats. Mes kovojom prieš diktatūrą, mes kovojam už demokratiją. Bet ta kova gali būt įvairi, kova nebūtinai tais pačiais ginklais. Vienas gali naudot intelektualinius argumentus, intelektualinę kovą, kitas gali šiaip efektyvią – fizinę kovą. Gali, sakysim, atentatus ruošt, gali ką nors organizuot. Kovos metodai gali būt skirtingi, ir būna skirtingi. Bet idėja yra ta pati. Tarp tų organizacijų ir Laisvės kovotojų, ir Lietuvių fronto, buvo naujos idėjos, reiškia, nepriklausomoj Lietuvoj, Smetonos Lietuvoj jų nebuvo. Čia jau susikūrė okupacijos metais ir karo metu tos organizacijos (ir Laisvės kovotojai, ir Lietuvių frontas). Kiekviena, žinoma, norėjo turėt įtaką visuomenei. Ir

galvojo, tas yra natūralu, kad daro teisingai, kad tas kelias yra teisingas, jos metodai yra teisingi. Kita organizacija, Lietuvių frontas, galvojo, kad jie efektyviau veikia, kad jų metodai ir idėjos svarbesni Lietuvai. Ginčai visados gali būt. Ir, kas sugeba geriau padaryt, kas įtaką gilesnę padaro žmonėms, jaunajai kartai, priaugantiems žmonėms, tas turi arba geresnę idėją, arba jo idėjos geresnės, arba jo metodai veiklos yra geresni. Ir tas apsprendžia, kas didesnį pasisekimą turi.

Nuostabiai, sakysim, Santara skaičiais ypatingai niekad nesigyrė, niekados nesakė, kad mūsų masės yra. Tas skaičius nelabai svarbu, koks jis didelis yra, kad tu turi daug narių. Galbūt skautai, sakysim, skaičiumi pralenktų ir frontininkus, ir Laisvės kovotojus. Bet savo įtaka, ypač kultūrinėj, kūrybinėj srity, tai nuo skaičių ne visados priklauso. Kad organizacija turi daug narių, tai tas nereiškia, kad ji daug padaro. Kartais gali nedidelis būrys padaryt didelį darbą, o kartais ir labai didelis būrys nepadaro didelio darbo. Tai čia yra kai kur, sakysim, fizinėj srity, fizinį darbą dirbant, aiškus daiktas, kad skaičius yra labai svarbus. Be abejo, griovį kast, jei nenaudoji modernios technikos, daug vyrų greičiau iškas, negu mažai. Tai čia aišku. Fizinius darbus grynai padaryt, namą pastatyt, be abejo, daug žmonių greičiau pastatys, negu mažai. Bet kultūrinėj srity gerą operą parašyt, gerą romaną parašyt arba ką nors kita sukurt, kartais vienas žmogus gali labai daug padaryt.

Tačiau visą laiką ta įtampa, tas konfliktas (pvz., tarp katalikų ir liberalų) išeivijoje egzistuoja...

Tai čia yra natūralus procesas. Jisai buvo, jisai ir bus. Mūsų kraštas yra religiškai ne visiškai vieningas, žinoma, dominuojanti yra katalikų bažnyčia, bet yra ir kitos bažnyčios, protestantų ir kitos. Ir labai gerai, kad yra įvairios bažnyčios, įvairumas yra labai geras daiktas.

Bet tas konfliktas dažnai būdavo ne dėl religijos. Ir ne dėl kokių nors labai rimtų idėjų. Pavarčius spaudą atrodo, kad dėl smulkmenų... reikėjo kažkokios mažytės kibirkšties, ir viskas vėl užsiplieksdavo...

Tas teisybė. Sakysim, santykiai su Lozoraičiu. Smetonos valdžia jį paskyrė diplomatijos šefu. Dėl to daug kas nekvestionavo, maždaug, sutiko visi, kad jis turi tokį paskyrimą. Kiek jam reikšmės priduot, kiek jam svarbos priduot? Dėl to vieniems, ką jis padarė, ką jis pasakė, yra šventa. Kitiems atrodo, kas jis yra žmogus klystantis, kaip kiekvienas

gali klyst. Ir, žodžiu, kritiškai į jį žiūrėjo. Taip ir į visus... Sakysim, koks nors vyskupas pasakė, ar arkivyskupas, kardinolas ką pasakė, žinoma, daugiau dėmesio kreipė, negu ką paprastas žmogus pasakė. Tas nereiškia, kad kardinolas ar vyskupas, netgi pats popiežius kartais neklysta, arba kartais padaro neteisingą žingsnį. Ar gali padaryt. Gali suklyst. Tai taip pat ir ministeriai, ir partijų vadai, ir valstybės vyrai, ir prezidentai, ir ministeriai, ir generolai. Gali... Taip, visi mirtingieji. Napoleonas buvo didelis karo vadas, bet kai kurių klaidų padarė. Sakysim, žygis į Maskvą klaidingas buvo padarytas. Ir nereikalingas visai buvo, ir pražudė jį. Ir sugriovė viską, ką jisai padarė gero. Taip, kad kiekvienas žmogus gali suklyst...

Kelias į Vakarus

Vincą Trumpą kalbino Linas Saldukas

Norėčiau detaliau sužinoti apie Jūsų kelią iš Lietuvos, kurioje Vokietijos vietoje pirmiausia atsidūrėte? Kaip dažnai keitėsi Jūsų gyvenamoji vieta?

Išvažiavau iš Lietuvos 1944 metais rugpjūčio 2 dieną. Iš tėviškės išvažiavau kokį porą savaičių anksčiau, apie liepos mėnesio vidurį ar pirmoj pusėj liepos, jau Raudonoji armija buvo ties Dotnuva. O nuo mano tėviškės prie Ariogalos Dotnuva yra maždaug už 15 kilometrų. Tai tada jau pagalvojau, kadangi jau buvau nusistatęs važiuot į Vakarus, jau laikas pajudėt. Ir dviračiu išvažiavau iš tėviškės, ir atsidūriau anapus Nemuno, Suvalkijos pusėj pas savo bičiulį mokytoją Starkevičių, su kuriuo mes dirbom kartu Kauno Šančių gimnazijoj. Galvojom, kad ties Nemunu dar vokiečiai bandys laikytis, ir žiūrėsim toliau, ką daryti. Bet vieną kartą valgant pietus pamačiau per langą, kad vaikai sulipę į medį, žiūri ir vienas kitam rodo kažką. Išėjęs laukan paklausiau, ką ten matot. Sako: „Sovietų tankai važiuoja." Tai mes su mano draugu Starkevičium sėdom ant dviračių ir pasileidom Rytprūsių link. Buvo įdomus važiavimas, kadangi vokiečių kariuomenė tais pačiais keliais traukėsi atgal. Ir aš, atsimenu, paklausiau vieno vokiečio kareivio, kuris atrodė

suvargęs, basas, blogai apsirengęs. Sakau, vokiškai klausiu jo, kur dabar keliauji? Tai pasakė su tokia pikta rezignacija: „Nach Berlin" (Į Berlyną). Tai tada ir man pasirodė, kad turbūt jau nebeatsilaikys vokiečiai. Kaip nuvažiavom į pasienį ties Šakiais, už Šakių, ties Siesikais, dar per sieną nepraleido kurį laiką. Dvi, tris dienas turėjom trintis aplink sieną ir tiktai rugpjūčio 2 dieną atidarė sieną. Ir tada masės žmonių, kurios buvo pasieny, pasileido, reiškia, į Rytprūsius ir į Vakarus. Kaip kokia srovė prasiveržė.

Na, tai nuvažiavau su dideliais visokiais pergyvenimais. Dviratį paėmė mano pažįstamas karininkas, kuris važiavo arkliais, vežimu. Sako: „Dėk dviratį į vežimą ir važiuojam kartu". Taip, kad Rytprūsius pervažiavau arkliais iki Dancigo, dar truputį už Dancigo, kur buvo pabėgėlių stovykla. Ir ten reikėjo dar pagyventi pora dienų – trejetą toj stovykloj, ir paskui galėjau važiuot. Traukiniu išvažiavau į Vieną. Kadangi buvęs Vienoj anksčiau, 1943 metais, kada važinėjau po Vokietiją ir bandžiau Vienoj dirbt garsiajame imperiniame austrų imperijos archyve, kuris vadinosi *Haus und Stadt archiv* (reiškia, Habsburgų šeimos miesto ir valstybės archyvas). Na, bet ką ten mažai galėjau surast, tai grįždamas 1943 metais vėl į Lietuvą buvau Poznanėj, kuri vokiečių tada buvo užimta, vadinosi Posenu. Ir ten kurį laiką teko padirbt Poznanės archyve, vadinamojoj Račinskio bibliotekoj. Bet tai čia ankstyvesnė istorija.

Dabar iš Vienos, Viena buvo bombarduojama tuo metu. Ir mano sesuo, pabėgus anksčiau, jau buvo apsigyvenus Grace. Gracas irgi yra universitetinis miestas Austrijoj. Tai aš Vienoj buvau apsistojęs mažam viešbuty, kuriame gyveno kai kurie kiti lietuviai. Tarp jų ir rašytojas Rimkūnas, su kuriuo mes pažįstami anksčiau buvom, kadangi jis yra studijavęs Paryžiuj, taip kaip ir aš prieš karą esu studijavęs Paryžiuj. Tai susitikom ten Vienoj, jis pabėgęs iš Lietuvos, taip kaip ir aš, ir dar ten pora pažįstamų ar naujai susipažintų žmonių. Ir nutarėm kortas palošt, neturėdami ką veikt. Proferancą[305] palošt. Bet kažkaip man kilo galvoj mintis, kad reikia važiuoti į Gracą, kadangi sužinojau, kad mano sesuo yra Grace. Tai, sakau, būsim kartu. Ir išvažiavau į Gracą tą dieną, tai buvo turbūt rugsėjo pradžia. Matot, sieną peržengiau rugpjūčio 2 dieną, iki Vienos maždaug tęsėsi kelionė apie mėnesį laiko, daugiau

305. Preferancas – kortų žaidimas.

truputį, gal pusantro mėnesio, ir iš Vienos dabar važiuoju į Gracą, kur jau teko ilgiau pagyvent.

Bet įdomus daiktas, ant rytojaus skelbia per radiją ir laikraščiai rašė, kad Viena buvo smarkiai bombarduota tą pačią naktį, kada aš išvažiavau į Gracą. Ir kaip tiktai bomba pataikė į tą viešbutį, kuriame mes lošėme proferancą. Ir rašytojas, jaunas rašytojas Rimkūnas buvo užmuštas. Tame viešbutyje ir kiti lietuviai buvo užmušti. Tai likimas mane išgelbėjo. Kažkaip kilo mintis, kad reikia važiuot į Gracą. Atsikėliau, pabaigėm pulką, reiškia, apsimokėjau pinigus, kiek aš ten pralošiau ar išlošiau, ir atsisveikinau, ir išvažiavau. Ir tą pačią naktį bombardavo Vieną, reiškia, ir galėjau būt užmuštas ir aš, kadangi iš to mažo viešbučio nieko neliko. Bomba buvo pataikiusi į patį viešbutį. Tai toks nutikiminis dalykas, kuris atsitinka karo metu. Ir gali atsitikti – arba vienaip pasibaigt, arba kitaip pasibaigt.

Žodžiu, atsiradau Grace. Taip turbūt rugsėjo mėnesio pabaigoj, ir ten teko apie metus laiko pagyvent, kol reikėjo bėgt iš Graco. Kadangi per Jugoslaviją Raudonoji armija veržėsi jau į Austriją: iš vienos pusės į Vieną, ir kitos pusės nuo Jugoslavijos į Gracą. Ir žiūriu, kad ir ten yra nepakankamai saugu. Ir turėjau pabėgt iš Graco ir važiuot toliau į Vokietiją, į Vakarinę Vokietiją. Ir tada atsidūriau Bavarijoj, Plochingene, tokiam gražiam mieste Bavarijos, netoli Dunojaus upės. Ir ten dar teko išgyventi bombardavimus ir karą ir sulaukt karo pabaigos, kada vokiečiai kapituliavo prieš Vakarų sąjungininkus ir Vakarų valstybes. Ir tada atsikėliau į Miuncheną, iš Plochingeno į Miuncheną, ir tas turbūt buvo spalio mėnesį 1945 metais. O karas baigėsi, kažkas, gegužės mėnesį.

Tai va prasideda naujas laikotarpis, jau kaip pabėgėlio laikotarpis, vadinamas. Kadangi amerikiečių zona buvo, amerikiečiai turėjo vardą, pavadinimą mums visiems, visų tautų pabėgėliams ir belaisviams (ten buvo visų tautų iš Vakarų, ir Rytų Europos), vadino „išvietinti žmonės". Net tautybė ne taip svarbu, bet tiktai „išvietintas". Angliškai tas vadinosi „Displaced Persons", reiškia, „išvietinti asmenys". Tai vat aš tada ir pakliuvau tarp tų išvietintų asmenų. Ir Miunchene jų buvo labai daug. Man atrodo, buvo trys oficialios stovyklos. Aš pats gyvenau SS kariuomenės dalinių namuose, *SS Kaserne* vadinosi stovykla. Buvo lietuviai, lenkai, estai, latviai, turbūt ukrainiečių ir kitų tautybių žmo-

nių, žodžiu, didžiulės kareivinės, užimtos tų išvietintų žmonių. Va ten jau prasidėjo išvietintų žmonių arba, kaip „Displaced persons", reiškia DP, tai Pulgis Andriušis savo feljetonuose juos pradėjo vadinti „Dievo paukšteliais". „Displaced persons", reiškia, išvietinti asmenys, lietuviškai gerai išeina – „Dievo paukšteliai". (...) Visiškai kai kuria prasme surastas geras lietuviškas pakaitalas. Iš tikrųjų mes buvom kaip Dievo paukšteliai. Priklausėm nuo kažko, kažkas davė mums maisto, kažkas davė mums drabužių, kažkas davė viską, patalpas gyvent ir t. t.

Na, ir ten prasidėjo jau toks rimtesnis darbas. Reiškia, buvo du dalykai prieš akis. Vienas dalykas buvo, žinoma, kad mes esam amerikiečių zonoj. Kaip žinot, Vokietija buvo padalinta į keturias zonas: buvo amerikoniška Vokietija, britiška, angliška Vokietija, ir prancūziška Vokietija, ir sovietiška Vokietija. Keturios dalys Vokietijos. Aš pakliuvau iš pradžios į amerikonišką Vokietiją ir gyvenau ten maždaug pusantrų metų. Amerikoniškoj Vokietijoj ir pradėjom veiklą, tam tikrą veiklą. Kadangi susibūrė daug žmonių. Aš nežinau, kiek Miunchene tada gyveno lietuvių, bet ne mažiau kaip tūkstantis gyveno vien tik Miunchene. O aplinkui įvairiuose miestuose irgi buvo daug, taip kad va Miunchenas buvo didesnis centras. Ir Miunchene mes jau turėjom, maždaug, tris gimnazijas susiorganizavę. Dvi pilnas gimnazijas ir vieną nepilną, mažesnę, stovykla nesudarė pilnos gimnazijos. Ir visas jas jungt, maždaug. Mokytojai kartais tie patys būdavo vienoj ar kitoj gimnazijoj. Bet patalpos iš tikrųjų buvo vienoj stovykloj, kitoj stovykloj ir trečioj stovykloj, atskiros patalpos. Ir aš buvau vienos stovyklos, kuri, kaip sakiau, buvo SS kareivinėse (taip ir vadinosi *SS Kaserne* stovykla), reiškia, aš buvau neoficialus tos gimnazijos direktorius. Kadangi visos trys gimnazijos sudarė tik vieną gimnaziją, visų jų direktorius buvo Kazlauskas. Man atrodo, Kazlauskas Ignas, bet dėl vardo ne visai tikras esu. Tą galima patikrint kur nors apie Muncheno gimnaziją rašant, sakysim, Bostoniškėj enciklopedijoj galima būtų rast.

Bet aš buvau tos *SS Kasernes* gimnazijos direktorius. Reiškia, toks nepilnas direktorius, bet aukščiausias pareigūnas tos gimnazijos. Ir mes veikėm gana neblogai, per tuos metus, per kuriuos aš buvau ten. Buvo meistrų gabių tarp tų lietuvių, pabėgusių į Vokietiją. Vienas girininkas buvo, kuris nepaprastai sugebėjo iš paprasto kambario padaryt mokyk-

los kambarį, reiškia, ir suolus įrengt, ir visus baldus, kurie reikalingi yra mokyklai. Žmonės labai rūpestingai tą darė, su dideliu užsidegimu. Taip kad mokykla pradėjo veikti greitai ir gana gerai. Tarp tų pabėgusių žmonių (kaip aš sakiau, Miunchene jų buvo ne mažiau tūkstantis žmonių) buvo ir mokinių, ir mokytojų pakankamas skaičius. Taip, kad, sakysim, mūsų tose *SS Kaserne* gimnazijoj, toj buvo mokyklų personalas visai neblogas. Ir buvo specialistų: aš buvau istorikas, buvo ir literatūros specialistų, kalbų. Žinoma, kalba buvo pagrindinė, svarbiausia – tai anglų kalba, kadangi daugumas mūsų pabėgėlių galvojo, jeigu jau reiks ilgiau pasilikt, negrįšim namo, tai sekantis etapas bus Jungtinės Amerikos Valstybės arba Kanada. Tai daugiausia, ką galvojom, galvodami apie ateitį – galvojom, kad tolimesnė stotelė, tolimesnis sustojimas bus Amerikos Jungtinės Valstybės arba Kanada. Mažesnė dalis galvojo apie Australiją ar Angliją, o pati dauguma buvo už JAV.

Nuo kada pradėjo žlugti viltys, kad bus galima sugrįžti į Lietuvą?

Visiškai jos nežlugo ilgą laiką. Bet kai jau baigėsi karas ir pirmieji susitarimai Potsdame padaryti ir kiti, jau pasidalinta Vokietija, jau atplėšta nuo Vokietijos Rytprūsiai ir padalinti tarp Lenkijos ir Rusijos, jau buvo sunkiau galvot apie pasikeitimus. Atsimenu, atvažiavo į Miuncheną karo vadas amerikiečių, kariuomenės vadovas generolas Eizenhaueris. Ir mūsų delegacija lietuvių kartu su latviais ir estais nuėjom pas jį, žodžiu, išdėstyt savo padėtį. Ir, žinoma, pirmas klausimas iš jo pusės buvo: „Kodėl jūs nevažiuojat namo?“ Taip, kaip darė daugybė kitų tautybių, sakysim, prancūzai, belgai, ispanai ir kiti skubino kiek galima grįžti į namus, o mes, kiti čia, nenorim. Na, tai dėstom, kad prastai ten, kodėl negalime grįžt atgal ir kas mūsų ten laukia. Sako: „Aš ką tik grįžau iš Maskvos ir mačiau šokių ir dainų šventę. Mačiau lietuvius šokant, ir, man atrodo, labai gražiai, tautiškais rūbais apsirengusios mergaitės. Ir atrodo labai laimingi jie.“ Žinoma, generolas mūsų neįtikino. Bet mums buvo labai sunku įtikint generolą, kad ne taip yra, kaip galima pamatyt tą šokių šventėj. Na, bet kiekvienu atveju spaudimo didelio nebuvo važiuot. Sunkiau buvo, blogiau buvo rusų kilmės žmonėms. Sutartys buvo sudarytos anksčiau, kad šituos, ypač vadina-

mus vlasovininkus[306], kurie prisidėjo prie vokiečių armijos ir šiek tiek bandė kariaut prieš Sovietų Sąjungą, tai juos prievarta vertė grįžt. Jų likimas buvo gana žiaurus, reiškia, daug kas žudėsi, daug kas prievartos negalėjo pakęst. O, žinoma, tie, kurie grįžo, tai jų likimas irgi buvo labai sunkus. Tai matytis iš Solženicyno, – jis irgi buvo vienas iš tų, kuris buvo pakliuvęs į vokiečių belaisvę, paskui grįžo į Sovietų Sąjungą.

Aš turėjau šiek tiek patyrimo prieš atvažiuodamas į Miuncheną. Tiktai užėmus amerikonams Bavariją, reiškia, kaip tik ten buvo vlasovininkų stovykla, gana didelė, prie to Plochingeno, kur aš buvau laikinai apsistojęs. Ir kadangi aš šiek tiek mokėjau anglų kalbą ir mokėjau rusų kalbą neblogai, tai buvau vertėjas prie amerikiečių kariuomenės. Lankėmės toj rusų belaisvių stovykloj, toj vadinamoj Vlasovo armijos kareivių stovykloj. Atsimenu, važiuodavom į tą stovyklą ir ten bandydavo amerikiečiai, ir dalyvaudavo ir Raudonosios armijos karininkas, kartu bandydavo gražiuoju prikalbint Vlasovo armijos kareivius grįžti į Tėvynę. Ir kartoja tūlas tą žodį: „Rodina prostila“. Tėvynė atleido jūsų kaltes, reiškia, jūsų nuodėmes atleido. Bet, žinoma, daug kas jų netikėjo tais pažadais, kad „rodina prostila“. Tas amerikonų karininkas, rodos, pulkininko laipsnį turėjo, buvo gana supratingas žmogus. Jis buvo iš pietinių Valstybių Amerikos, kur mažiau buvo sovietinės įtakos. Tai jam buvo galima išaiškint, kodėl tie vlasovininkai nenori grįžti į tėvynę. Ir aš pats kalbėjau su juo. Iš pradžių jis klausė: „Kaip tai? Aš negaliu suprast: visų tautų kareiviai, kurie tarnavo vokiečių kariuomenėje, buvo paimti į vokiečių belaisvę, visi skuba grįžti į savo kraštus, o rusai, rusų kareiviai nenori grįžti. Irgi vokiečių belaisvėj buvę nenori grįžti į savo tėvynę?“ Tai aš jam paaiškindavau, kodėl tas. Ir jis suprato. Bet sako: „Mes sutartį tokią turim, kad turim juos grąžint. Jeigu sutartis numatė tarp Jungtinių Amerikos Valstybių ir Sovietų Sąjungos, kad jeigu jie negrįš gera valia, tai juos prievarta priverst grąžint. Mes tokią sutartį turim ir tą sutartį turim vykdyt.“ Tai slapta šitas karininkas, kuris buvo vietinės stovyklos komendantas, reiškia, to regiono, tai jis davė jiems žinot – jau šiąnakt bėkit visi. Ir sargybiniams sakė, kad kurie bėga, nie-

306. Buvusius generolo Vlasovo armijos kareivius. Andrejus Vlasovas (1900–1946) sovietų generolas, Antrojo pasaulinio karo metu vadovavęs rusų antikomunistiniam sąjūdžiui Vokietijoje.

ko nedaryt. Amerikiečių kareiviams, reiškia, kurie saugojo, sakė, leiskit jiems pabėgt, kurie nori pabėgt. Tai gana didelis skaičius pabėgo iš stovyklos. Ir tada pasipylė apylinkėj tų buvusių Vlasovo armijos karių, kurie pabėgo iš stovyklos. Bet buvo ir tokių, kurie pasiliko, kurie bandė nusižudyt, pjovėsi rankas su skutimosi peiliukais ir kaip kitaip bandė išvengt to. Bet geroka dalis, kurie buvo išgabenti sunkvežimiais į sovietų zoną ir ten atiduoti sovietų organams, valdžios organams. Tai kai pagalvoji šiaip sau, koks nežmoniškas susitarimas. Žinoma, daug kaltint negali nei amerikonų, nei kitų vakariečių, kadangi jie nepažino, kas yra, ką reiškia toks grąžinimas, prievarta grąžinimas. Bet, kaip sako, įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo jų vykdymo. Reiškia, vat ir čia negali kaltint, kad jie vykdė įstatymą, bet gali kaltint, kodėl išleido tokį įstatymą. O išleido jį dėl to, sutartį padarė dėl to, kad nežinojo, kas yra Sovietų Sąjunga. Juk reikia atsimint, kad Ruzveltas, Amerikos prezidentas, vadindavo Staliną dėde, reiškia, Onkel Džo, dėde Džo. Josifas Stalinas laikė jį kaip vyresniu dėde savo. Santykiai šeimyniški buvo. Ir neatrodė, kad jis darys tiek daug blogo. Mes patys, teisybę pasakius, neįsivaizdavom, nežinojom, kad gali daryt tokius dalykus, kokius darė. Tai tiktai mums akis atidarė ir man pačiam – birželio išvežimai.

Iki birželio išvežimų 1941 metais, 1940 metais, buvau Šančių gimnazijos mokytoju, aš tai jaučiaus beveik normaliai. Na, kažkas dedas, vieną kitą areštuoja žmogų, visos valdžios areštuoja žmonių. Čia gal biškį daugiau, bet šiaip nieko baisaus. Buvo kalbos ėję, atrodė, kad sudarinėjami kažkokie sąrašai, bet ką tie sąrašai reiškia, nežinojom. Aš pats nežinojau. Ir tiktai paskui birželio mėnesį, reiškia, einant per Vileišio aikštę Kaune, nežinau, kaip ji dabar vadinasi... Į Žaliakalnį, per Vileišio aikštę, pamačiau, kad sunkvežimių stovi begalybė, galbūt koks tūkstantis sunkvežimių. Pilna, beveik pilna aikštė Vileišio. Ir pagalvojau, kad jau tada kalbėjo, kad jau, jau jau... Gana daug kas, kur aš buvau svečiuose, kažkas pasakė, kad jau prasideda, prasideda vežimas. Ir eidamas namo per Vileišio aikštę pamačiau sunkvežimius, uždengtus brezentu, pagalvojau, kad jau čia kažkas negero. Bet parėjau namo, šeimininkei pasakiau, ką mačiau, kad kas gali būt, ir, sakau, būkim atsargūs. Bet nuėjau miegot. Ir tiktai apie penktą valandą ryto šeimininkė man pasakė: „Jau veža". Ir tada sužinojau, tada greitai atsikėliau ir išėjau iš namų bijodamas, kad ir aš galiu būti tuose sąrašuose. Ir važiavau į Šančius, į

gimnaziją, kur, galvojau, geriausia yra slėptis. Ir gyvenau kelias dienas gimnazijoj. Buvo turistinės lovelės, kur galima buvo pernakvot, reiškia, ir gyvent. Va, tik tada aš sužinojau, ką tai reiškia. Žaliakalny gyvenau, netoli Vileišio aikštės, nusileidau Žemaitės gatve žemyn į Laisvės alėją, iš kur ėjo autobusai į Šančius. Ir mačiau daug tokių žmonių kaip aš, laukia autobuso ne dėl to, kad kažkur jiems reikia važiuot, bet kad jie nuo kažko bėga. Ir kai sulipom į autobusą, vienas į kitą žiūrėt bijojom. Dėl to, kad visi jautėmės kaip nusikaltėliai, reiškia, kad tavęs neatpažintų.

Niekas nežinojo, kas šalia stovi...

Vat tada aš įsivaizdavau, kas yra. Ir, žinoma, paskui, kai mačiau gatvėmis vežamus žmones sunkvežimiuose, kurie buvo Vileišio aikštėj, va tada pasirodė, kas yra sovietinė santvarka. Iki tol gyvenom sau maždaug normaliai. Mokytojavau, dėsčiau istoriją, tiesa, kitaip, negu anksčiau būtum galėjęs dėstyt, bet vis viena ėjo gyvenimas. Tai nėra ko labai stebėtis, kad tokie amerikonai, kurie dar toliau nuo Sovietų Sąjungos, kad jie iš tikrųjų nesiorientavo. Ir jeigu generolas Eizenhaueris, pamatęs gražiai šokančias lietuvaites Maskvos dainų šventėj ir šokių šventėj, tai negalima stebėtis, kad jis manė, kad žmonės labai patenkinti. Šoka ir dainuoja...

Tai va toks vienas laikotarpis, žodžiu, ką galiu pasakyt iki to laikotarpio, kai aš atsidūriau Miunchene ir ten pradėjom jau organizuot šį tą. Kaip sakiau, gimnazija susiorganizavo. Žinoma, dar anksčiau komitetas susikūrė, Lietuvių komitetas, reiškia, tarpininkaut tarp amerikiečių administracijos ir mūsų. Paskui Raudonas Kryžius atsirado. Raudonojo Kryžiaus organizacija atsirado, kuri rūpinosi ryšiais su Amerika, ryšiais su Amerikos lietuviais, kad gautų šiokios tokios paramos iš ten ir maistu, ir drabužiais, ir kuo kitu. Ir gaudavom gana daug tos paramos. Ir kitokios organizacijos. Pradėjo organizuotis ir jaunimo organizacijos. Gimnazijoje pradėjo organizuotis skautai ir ateitininkai. Kitų, Miunchene būdamas tuo tariamu direktorium gimnazijos, nepastebėjau, kad būtų neolituanai ar varpininkai organizavęsi. Bet skautai ir ateitininkai tikrai pradėjo organizuotis. Ir taip padėjo kurtis gyvenimas, kultūrinis ir visuomeninis gyvenimas tų vadinamųjų „Dievo paukštelių“. Kai kas tuojaus pradėjo galvot ir apie laikraščius. Pirmiausia bent tokius vietinius, sakysim. Stovykloj tuojaus atsirado, kuris klauso žinias ir biuletenį paruošia, kas dedas pasauly. Reiškia, pranešimus daro,

organizacija šiokia tokia yra. Taip, kad jau prasideda tas gyvenimas, išeivių gyvenimas.

Bet man neilgai teko Miunchene gyvent. Tiktai maždaug vienus metus su trupučiu. Ir paskui aš gavau pakvietimą atvažiuot į prancūzų zoną, į vadinamą Pfulingeną, kur buvo nusikėlęs mūsų Vyriausiasis išlaisvinimo komitetas, garsusis VLIK'as. Ir ten mane pakvietė, ten buvo pažįstamų žmonių, kurie dirbo tam komitete, ypač tautininkams atstovavęs Balys Gaidžiūnas, agronomas, kuris baigė tą pačią Kėdainių gimnaziją kaip ir aš, ir buvom pažįstami iš gimnazijos laikų. Nežinau, kas dar. Turbūt mane žinojo ir daugiau žmonių, kadangi aš anksčiau dirbau „Lietuvos aide", Lietuvoj, 1938–1939 metais, 1940 metais iki okupacijos. Žodžiu, įtraukti į politinę veiklą. Ir aš išvažiavau. Atsisveikinau su Miunchenu, su gimnazija ir išvažiavau į prancūzų zoną netoli Tiubingeno. Tiubingenas buvo garsus universitetinis miestas Vakarų Vokietijoj, kur daug lietuvių studentų studijavo. O Pfulingenas netoli Tiubingeno, maždaug per 20 mylių. Ten buvo įsikūręs Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas. Tai aš ten persikėliau 1946 metų galbūt apie vasarą ar rudenį. Tai čia jau prasidėjo naujas periodas. Nuo to laiko gyvenau prancūzų zonoj iki 1949 metų, kada jau gavau leidimą važiuot į Ameriką, į Jungtines Amerikos Valstybes.

Gyvenimas Vokietijos DP stovyklose

Vincą Trumpą kalbino Linas Saldukas

Dabar grįžkime prie Miuncheno gimnazijos. Jūs minėjote, kad ji susidėjo kaip ir iš trijų dalių. Ar tai buvo laikoma viena gimnazija, ar tai buvo kaip ir trys gimnazijos su atskirais vadovais, direktoriais?

Buvo skaitoma kaip viena gimnazija, kaip viena. Mes tie, kurie vadovavom toms trims gimnazijoms, vadinomės iš tikrųjų „specdirektoriais" su direktoriaus teisėmis. Reiškia, buvom vyriausi savo skyriams, bet, galima skaityti, viena gimnazija buvo. Bet tiktai dėl to, kad stovyklomis skirstėsi žmonės: iš vienos į kitą gimnazistams būtų nepatogu važinėt, tada vis viena, tuojaus po karo, susisiekimas buvo gana sunkus, Miunchenas didelis miestas – tarp vienos Miuncheno dalies ir kitos.

Na, tai kiekvienoj stovykloj buvo suorganizuota atskira gimnazija. Bet administratyviniai, man rodos, direktorius buvo Ignas Kazlauskas.

Kokios buvo materialinės gimnazijos veiklos sąlygos? Ar labai sunkiai teko verstis su patalpomis ir pan.?

Sunkiausia, žinoma, iš pradžių buvo su patalpom. Kadangi tos kareivinės, SS kareivinės, buvo apleistos jau gerokai, net apdaužytos, kadangi karas ir bombardavimai palietė ir tas kareivines, bet susitvarkė gana greitai ir gerai. Tos materialinės sąlygos veikt gimnazijai palyginti buvo neblogos. Neblogos sąlygos, ir pradėjom dirbti gana normaliai. Žinoma, vadovėlių neturėjo mokiniai, reikėdavo daugiau dalykų diktuot, bet prisitaikėm prie to gana gerai. Aš dėsčiau istoriją, taip, kad neturėjau didelių problemų.

Amerikiečių karinė valdžia žiūrėjo į mus gana simpatingai ir užjautė mus, ir padėjo mums. Jeigu ko trūko, buvo galima kreiptis į vietinę Amerikos okupacinę vyriausybę – vadovybę, ir patenkindavo prašymus. Jeigu kokių nors, sakysim, sąsiuvinių ar popierio, ar ko nors reikėdavo, tai galima buvo pasirūpint, galima buvo gaut. Ir pradėjo veikt gana normaliai. Ir gana greit pradėjo mokykla veikt tuo laiku. Turbūt tuo laiku buvo ir pradžios mokykla. Buvo šeimos, kurios atbėga su mažais vaikais, atbėga į Vakarų Vokietiją, tie pradėjo eiti į pradžios mokyklą. Mūsų SS kareivinėse buvo ir pradžios mokykla šalia gimnazijos. Turėjom vieną mokytoją, kuri buvo Lietuvoj pradžios mokyklos mokytoja ir kuri dėstė ir Miunchene tarp pabėgėlių, reiškia, vaikų mokykloj. Raudonas Kryžius irgi veikė gana neblogai ir užsimezgė ryšiai, kaip sakiau, su Amerikos lietuviais, ir gaudavom per Šveicariją ir kitais keliais gaudavom iš Raudonojo Kryžiaus įvairią pašalpą ir maistu, ir vaistais, ir drabužiais, ir kitokiomis gėrybėmis. Bendrai maitinimas buvo neblogas. Ir amerikiečių okupacinė kariuomenė buvo gerai aprūpinta pati visokiomis gėrybėmis. Amerikai ir karo metu netrūko tų gėrybių, taip, kad gyvenimas greitai susinormavo, ir pasidarė gana normalus gyvenimas. Tiktai dėl to, kad gyvenom stovyklose, bet nebuvom varžomi – iš stovyklos galėjai išvažiuot, galėjai išeit. Aš pats važiavau į Hamburgą net tais pirmais metais, traukiniai veikė, pereit iš vienos zonos į kitą nebuvo didelio varžymo, nereikėjo vizų ar ko nors. Jeigu važiavai iš amerikiečių zonos į anglų zoną, tai pasieny patikrindavo kokį dokumentą, kad esi stovyklos gyventojas ir gali važiuot į kitą zoną.

Taip kad netrukus pradėjo organizuotis universitetas. Ir Miunchene, ir anglų zonoj Hamburge, prie Hamburgo, prie Brėmeno, reiškia, iš kurio paskui išaugo Pinebergo universitetas, kuris jau buvo pilnas universitetas. Tiktai jis nebuvo vien tik lietuvių, bet buvo kartu latvių ir estų, – lietuvių, latvių ir estų pilnas universitetas. Aš irgi buvau kviečiamas į tą universitetą, bet kadangi buvau pradėjęs dirbt politinėj srity – Lietuvos laisvinimo komitete – tai taip kad nieko neišėjo iš to. Nežinau, būčiau nuvažiavęs ar ne, bet turėjau ryšių su Baltijos universitetu. Vadinos Baltijos universitetas, arba Pinebergo universitetas, kadangi ilgiausią laiką jis buvo Pineberge. (...)

Ten buvo Čepėnas[307], Čepėnas dirbo. Šapokos, man atrodo, net nebuvo. Čepėnas ir turbūt Ivinskis kurį laiką dirbo Pinebergo universitete. Šapoka, man atrodo, gyveno Augsburge ir buvo Augsburgo gimnazijos direktorius ar mokytojas.

Aš dar norėčiau grįžti prie Miuncheno gimnazijos. Kas ten dirbo, kokios garsios, žinomos pavardės? Kiek maždaug mokėsi mokinių? Nėra tokios statistikos?

Mokinių, aš nepasakysiu kiek, bet buvo klasėj po 15, gal net iki 20 mokinių vienoj klasėj. Klasės paskutiniu metu, kai aš išvažiavau po metų, man atrodo, buvo visos aštuonios klasės. Ir visose klasėse buvo ne mažiau kaip 10 mokinių tikrai. Žodžiu, veikė beveik normali gimnazija. Vicedirektorė, mano pavaduotoja, buvo Putvinskaitė, Putvinskio, to garsaus Šaulių sąjungos kūrėjo ir vado, duktė. Tarp mokytojų buvo Kojelis, lotynų kalbos mokytojas buvo. Tas buvo 1946 metais, daugiau nei prieš 50 metų, ir aš, kaip sakoma, neilgai ten buvau, apie metus laiko buvau, taip, kad ne viską atsimenu iš to laikotarpio.

Žinau vieną atsitikimą, atsimenu iš to laikotarpio, kad pasklidę buvo gandai, kad, reiškia, Amerika ruošias pripažint Baltijos valstybių prijungimą prie Sovietų Sąjungos. Tai buvo labai didelis sujudimas, atsimenu, padarėm tokį susirinkimą tose SS kareivinėse, ir aš dar kalbėjau ten. Žodžiu, grasinom ir reiškėm nepasitenkinimą ir pyktį, kad apleidžia mus. Labai žmonės susijaudinę buvo. Kadangi, tarp kita ko, dar surišta buvo, kad, jeigu pripažintų prijungimą Jungtinės Amerikos Valstybės, tada, žinoma, būtų tas pats Prancūzijai, Anglija pasektų.

---

307. Pranas Čepėnas (1899–1980) – istorikas, visuomenininkas, 1944 m. pasitraukė į Vakarus, 1945–1949 m. dėstė Pabaltijo universitete Hamburge, 1949 m. persikėlė gyventi į JAV.

Būtų klausimas, ar mūsų prievarta negrąžintų į Lietuvą. Žinoma, mus tas daugiausia jaudino, bet, pasirodo, kad buvo nepagrįstas gandas. Didelis susijaudinimas, žmonės net verkė kai kurie. Labiausiai matėm, ir aš pats mačiau, kas atsitiko su tais vlasovininkais, su tais rusų kareiviais, kurie prievarta, reiškia, buvo grąžinami į Sovietų Sąjungą.

Tiesa... Gaška, du Gaškos net. Gaška buvo tam štabe Adamkaus, tai Remigijus, sūnus to Gaškos, kuris buvo mokytojas. Jo tėvas buvo agronomas, bet jis dėstė ar gamtą, ar kitus dalykus. Du Gaškos buvo. Čia vienas buvo Lietuvoj sovietinis veikėjas, kažkoks gana didelis pareigūnas, tos pačios šeimos. Tarp mokytojų buvo du Gaškos. Vokiečių kalbos mokytojas buvo taip pat, bet dabar neatsimenu jo pavardės. Lietuvis buvo. Jisai dėstė vokiečių kalbą. Sunkiausia, žinoma, buvo su anglų kalbos mokytojais. Mes turėjom mokytoją, bet jis nebuvo per daug stiprus. Kadangi Lietuvoje anglų kalba buvo trečioj, ketvirtoj vietoj: pirmoj vietoj buvo vokiečių kalba, antroj vietoj buvo prancūzų kalba, o anglų kalba jau mažiau. Aš buvau laimingas, kadangi Kėdainių gimnazijoj jau nuo 5 klasės buvo dėstoma anglų kalba. Tai aš ją tiek mokėjau, reiškia, 4 metus gimnazijoj mokiaus anglų kalbą, nors mokytojas buvo ne koks ir pats ne per daug gerai mokėjo angliškai, tik Amerikoj pagyvenęs kiek laiko ir nestudijavęs specialiai anglų kabos, bet išmokęs tiktai praktiškai angliškai. Bet vis viena šiek tiek mokėjau angliškai. (...) Be to, dar karo metu tokia garsi artistė Lietuvos buvo Babickaitė Unė, Unė Bei ją vadindavo. Tai jinai Amerikoj kurį laiką gyvenus, mokėjo anglų kalbą, tai aš pas ją ėmiau kelias valandas anglų kalbos...

Kokios galimybės buvo gimnaziją baigusiems abiturientams siekti aukštojo mokslo? Juk UNRRA buvo išleidusi potvarkį, kad tik 10 procentų pabėgėlių gali studijuoti vokiečių universitetuose. Ar pasinaudojo amerikiečių zonoje gyvenę lietuviai UNRRA Miuncheno ir Pabaltijo universitetais?

Į tą klausimą aš negalėčiau tiksliai atsakyt. Kadangi, kaip sakiau, gimnazijoj buvau tik pusantrų metų, prie manęs nebaigė dar, turbūt aštuntos klasės nebuvo. Buvo gal septynios klasės. Ir nebaigė mokiniai gimnazijos. Aš nežinau, kiek jų pateko į universitetus. Man atrodo, kad pripažindavo mūsų mokyklų baigimą kaip vokiškos vidurinės mokyklos baigimą. Ir jau į universitetus buvo galima stot. Dabar, aiškus

daiktas, antras dalykas buvo ir patys pabėgėlių, arba taip vadinamų DP (*displaces persons*), reiškia, universitetai. Mes turėjom vieną Baltijos kraštų universitetą, kuris buvo anglų zonoj ir iš pradžios buvo Hamburge, paskui Pineberge, ilgiausiai buvo Pineberge. Reiškia, ten galėjo studijuot baigę lietuviškas gimnazijas. Kurie atbėgo į Vokietiją baigę Lietuvos gimnazijas, tai ten nebuvo jokios bėdos, kad jie bus priimti studentais. Ir, aiškus daiktas, kurie baigė pabėgėlių gimnazijas, kad jie galėjo stoti į Pinebergo universitetą.

Panašus universitetas buvo ir Miunchene. Tai UNRRA išlaikomas universitetas, ir ten daugiau visiems pabėgėliams, visų kraštų – ir lenkams, ir ukrainiečiams, rusams ir kitiems, žinoma, ir lietuviams buvo galima studijuot. Žinoma, ir lietuviams buvo galima studijuoti. Tai antra galimybė. Kaip sakau, pagrindinis buvo Pinebergo universitetas, kuris iš tikrųjų gana gerai veikė. Nors mane ir kalbino ten važiuoti dėstyt į tą universitetą, bet aš jau buvau įsitraukęs į politinį darbą ir nenuvažiavau ten. Bet esu buvęs ten, esu nuvažiavęs, šnekėjęsis su profesoriais ir studentais. Man atrodo, kas jis gana gerai veikė, tas universitetas Pinebergo, latvių estų ir lietuvių pastangoms suorganizuotas. Ir daugiausia buvo tų trijų tautų profesoriai, galbūt vienas kitas vokietis ten pakliūdavo ir kitoks profesorius, bet dauguma buvo Latvijos, Estijos ir Lietuvos buvę universitetų profesoriai. Tai ten galėjo tęst toliau mokslą ir tęsė mokslą gana daug žmonių. Aš nežinau, kiek ten studentų būdavo tame universitete, bet jų būdavo gana nemažas skaičius. Ir įvairūs fakultetai buvo. Aš žinau, kai kurie studijavo literatūrą, meną ir t. t.

Dar viena aukštoji mokykla buvo tai Freiburgo meno mokykla. Čia dailininko Vytauto Jonyno pastangomis daugiausia suorganizuota ir daugiausia taikoma lietuviams, kadangi Jonynas vadovavo tai mokyklai. Bet buvo priimami ir kitų tautybių studentai, ypač baltiečių, latvių ir estų. Čia buvo išnaudota proga (kas liečia Freiburgo meno mokyklą), kad prancūzų zonoj vienas aukštųjų pareigūnų, toj okupacinėj valdžioj buvo generolas Šmitlenas[308], kuris dėstė anksčiau Lietuvoj prancūzų kalbą ir prancūzų kultūrą, buvo profesorius Kauno Vytauto Didžiojo universitete.

---

308. Raimondas Šmitleinas (*Raymond Schmittlein*) – prancūzų kalbininkas, politikas, 1945–1951 m. Vokietijoje Prancūzų zonos Švietimo komisijos pirmininkas.

Jis atvažiuodavo iš Prancūzijos ar gyveno Lietuvoj?

Gyveno Lietuvoj. Buvo net pramokęs gerai lietuvių kalbos ir pasidaręs didelis Lietuvos draugas. Ir kadangi jis tapo Vokietijoj okupacinės prancūzų dalies aukštu pareigūnu, tai jis galėjo daug padaryt. Jonynas buvo studijavęs Prancūzijoj, dar Smetonos laikais, ir, žodžiu, mokėjo prancūziškai, tai galėjo prieit prie prancūzų okupacinės valdžios Vokietijoje ir daug ko gaut, paramos ir pašalpos, ir t. t. Tokiu būdu ta mokykla galėjo pusėtinai gerai gyvuoti. Tarp kita ko, ir mane ten kvietė dėstyt meno istoriją, bet atsisakiau, kadangi aš per daug... aš mėgstu meną, bet teoretiškai jo nestudijavau. Gal išskyrus Lietuvos liaudies meną, kurį klausiau pas profesorių Galaunę. Tiesa, pas Baltrušaitį klausiau pasaulio meno istorijos, bet ypatingo specialaus dėmesio tam [neskyriau] ir jutau, kad būčiau nepasirengęs tam. Bet ta mokykla veikė gana gerai, ir gana daug lietuvių pasinaudojo ta mokykla ir išėjo paskui gana žymūs dailininkai, reiškia, atvažiavę į Ameriką tęsė toliau mokslus arba dirbo kaip dailininkai. Sakysim, Viesulas buvo iš Freiburgo meno mokyklos, ten dirbo garsūs dailininkai Viktoras Petravičius, Augius-Augustinavičius, Vizgirda turbūt taip pat. Gana daug žymių iš vyresnės kartos dailininkų dirbo kaip profesoriai Freiburgo meno mokykloje. Studentų nemažas būrys išėjo, kurie pradėjo savas studijas kaip tiktai Freiburgo meno mokykloje, Jonyno įsteigtoje ir Jonyno vadovaujamoj.

Tai tris mokyklas aš žinau: tai Pinebergo universitetas baltiečiams, Miunchene universitetas visiems, visoms tautybėms, visų tautų pabėgėliams, ir Freiburge Meno mokykla.

Freiburgo mokykla buvo kaip aukštoji ar kaip aukštesnioji?

Man atrodo, kad jinai buvo aukštoji mokykla. Žinoma, ji nebuvo akademijos pobūdžio, bet, reiškia, parengė pilną dailininką. Ir buvo suskirstyta profesijom: ar grafikas, ar skulptorius, ar keramikas. Manau, išėjo įvairių dailininkų iš tos mokyklos, įvairių žanrų dailininkų. (...)

Dabar čia Jonynas paliko turbūt savo archyvą, kai jisai mirė toj įstaigoj, kur mes čia dabar šnekam. Nes paskutinius mėnesius čia gyveno ir labai greitai mirė. Atvažiavus jam čia, jis greitai mirė. Įdomu tas buvo, kad paskutiniais mėnesiais jį buvo gerokai apėmusi Alzheimerio liga, buvo pametęs atmintį. Aš, sakysim, kai susipažinau su juo... Čia valgykloj susitikau pirmą kartą, jis žiūri į mane ir taip, atrodo, kad

prisimena ir negali atsimint. Sakau, Vytautai! (Mes geri pažįstami buvom, vardais vadinomės, nors jis truputį vyresnis, bet nedaug vyresnis, taip, kad tos pačios kartos žmonės esam.) Sakau, ar neprisimeni. Aš esu toks ir toks, esu Trumpa. Jis apsikabino mane: „Tai Trumpa tu". Ir taip, atrodė, mielai, šiltai sutiko, bet ant rytojaus vėl susitikom ir vėl jisai, matytis, kad nepažįsta manęs. Ir paskui gana staiga mirė. Kažkas jam pasidarė, nuvežė į ligoninę ir ligoninėj mirė.

Bet jis palikimą didelį paliko, daug laiškų turėtų būt, kadangi jis aktyvus žmogus Amerikoj buvo, paskui palaikė labai artimus ryšius su Lietuva. Ir čia, šioj srity jis daug galėtų pasakyt apie santykius, kokie jie galėjo būt. Kartais jis buvo nemėgiamas mūsų žmonių Amerikoj, lietuvių ir kritikuojamas už tų ryšių palaikymą su Lietuva, bet buvo daug tokių, kurie tą suprato ir kurie nesmerkė jo už tuos ryšius, kadangi, atrodė, nieko pavojingo Lietuvai nedara, o leidžia, duoda progos susipažint su užsieniečių lietuvių išeivių menu. Parodyt jų paveikslus, savo paveikslus parodyt, parodas paruošt ir t. t., sudaryt sąlygas ir kitiems nuvažiuot į Lietuvą. Tai, kad aš asmeniškai nesmerkiau jo už tai, ir man atrodo, kad jis nieko, taip sakant, blogo lietuvių tautai nepadarė savo tuo laisvesniu, jeigu galima pasakyt, bendradarbiavimu, bet draugavimu su Lietuva jis nieko baisaus nepadarė lietuvių tautai. (...) Aš manau, kad buvo naudinga, įdomu. Vis viena žmonės norėjo žinot, kaip ten lietuviai gyvena Amerikoj ar Kanadoj, ir negalima to paneigti.

O kaip, sakykite, grįžtant prie švietimo reikalų, prie studijų reikalų... Kokios galimybės buvo lankyt vokiškus universitetus?

Man atrodo, kad galimybės turbūt buvo neblogos. Aš iš to sprendžiu, kad labai daug kas lankė tuos universitetus. Ypač Vokietijos, net kai kuriuose ir Austrijos, sakysim, Insbruko universitete gana daug lietuvių buvo, turbūt ir Vienos universitete buvo, o, šita, Vokietijoj – Tiubingene. Tiubingenas buvo turbūt didžiausias centras lietuvių studentų. Sakysim, tokia organizacija kaip Šviesa, kuri Vokietijoj, Tiubingeno universitete, susiorganizavo. (...)

Ten aplink netoli buvo Freiburgo universitetas, paskui Štutgarto universitetas, Heidelbergas netoli ten. Ir visuose tuose universitetuose buvo lietuvių studentų, ir gana daug. Aš manau, kad labai mažai buvo, kurie sulaukė to amžiaus ir baigę vidurines mokyklas, kurie nebūtų

studijavę. Labai daug studijavo, kurie aštuoniolikos, devyniolikos metų vyrai, mergaitės sulaukę, stodavo į universitetą. Studentų buvo gana daug. Dėl to iškilo klausimas studentų organizacijų. Žinoma, tuojaus pat ėmė organizuotis ateitininkai, kadangi jie skaitlingi buvo ir Lietuvoj, ir čia tarp pabėgėlių jų, žinoma, buvo gana daug. Jie pirmieji pradėjo organizuotis. Atsirado pastangos ir kitoms studentų korporacijoms, kurios gyvavo savo laiku Vytauto Didžiojo universitete Kaune ir norėjo atgimt ir Vokietijoje, ir Austrijoje. Bet buvo dvi srovės. Vieni norėjo atgaivint buvusias studentų organizacijas. Varpininkai, valstiečių liaudininkų maždaug kryptimi einanti studentų korporacija, paskui neolituanų korporacija. Tos dvi korporacijos, kadangi tautininkų buvo labai daug tarp pabėgusių (kadangi valdžios partija), tautininkų buvo aukštesnių valdininkų, karininkų vaikai arba patys aukštesni valdininkai buvo pabėgėlių tarpe ir norėjo organizuoti. Ir susiorganizavo, ir gana intensyviai veikė Varpo organizacija ir Neolituanijos organizacija. Bet dar liko daug žmonių, kurie nepritarė arba nesutarė, neįėjo į tas organizacijas ir nebuvo ateitininkais. Tada ir kilo mintis organizuot tokią, kad nesusiskaldytų į mažas grupes, kad reikia naują organizaciją kurt. Tiubingene ir prasidėjo kūrimosi darbas naujos organizacijos, ir gimė studentų Šviesos organizacija. Čia buvo iniciatoriai tokie: Petras Jurkštas, Valiulis Jurgis (paskui pasivadinęs slapyvardžiu Drunga, paskui savo pavardę pakeitė, iš tikrųjų jo pavardė Valiulis). Kaip politinis pabėgėlis, kadangi jis buvo Laisvės kovotojų organizacijos kūrėjas Lietuvoje, paskui iš Laisvės kovotojų kai kurie studentai, ir pats Valiulis (jis buvo studentas, kada prisidėjo prie Laisvės kovotojų), tada jie perėjo į Šviesą. Šviesa perėmė kartu ir Laisvės kovotojų Lietuvoj idėjas. Daugmaž. Galbūt jas praplėsdami, pritaikydami daugiau jaunimui, bet tos pačios idėjos žmonės buvo. Tiubingene jie ten susikūrė ir gana plačiai išsiplėtė, apėmė visus Vokietijos universitetus. Visur atsirado tos organizacijos šalininkų ir visur atsirado tos organizacijos narių. Tai va, Valiulis buvo, Jurkštas Petras, Jesaitis (baigęs chemiją Vytauto Didžiojo universitete). Kai kurie studentai, kai kurie jau buvo baigę Lietuvos universitetą, darė doktoratus Vokietijoje ir organizavosi į tą Šviesos organizaciją. Vienas iš tų organizatorių buvau ir aš pats, reiškia, dalyvavau tuose susirinkimuose. Tiesa, dar vienas labai aktyvus – tai mano kraštietis Jaks-Tyris,

kuris žuvo automobilio katastrofoj kartu su Škėma. Audėnaitė ir Škėma, ir Jaks-Tyris, visi trys žuvo.

Koks buvo Šviesos organizacijos požiūris į Lietuvoj vykstančią išsilaisvinimo kovą? Pripažino ginkluoto pasipriešinimo galimybę ir būtinybę ar tiesiog rezervuotai į tai žiūrėjo?

Čia buvo turbūt du periodai. Pirmas periodas, kada organizavos 1946, 1947 metais Tiubingene. Pradžioj savo dar buvom to entuziazmo pagauti, tas partizaninis karas Lietuvoj vyko, ir gana smarkiai, visi domėjosi tuo, kas ten darosi, gaudė žinias, kurių, žinoma, nebuvo daug. Paskui antras laikotarpis, svarbesnis buvo vienas dalykas Lietuvos kovotojams – partizanams, kurie vis tikėjo, kad ateis pagelba iš Vakarų, daugiausia iš Jungtinių Amerikos Valstybių. Mums, žinoma, greitai aišku pasidarė, kad jokios pagelbos nebus, tikrai karinės pagelbos nebus, ir karo dėl Lietuvos nekils. Dėl to, kad, sakysim, man dar Miunchene tebesant 1946 metais ar 1947 metų pradžioj generolas Eizenhaueris atvažiavo į Miuncheną, ir mes suorganizavom delegaciją pas generolą Eizenhauerį – bandyt kalbėt apie pagelbą Lietuvai. Tai jisai nustebo. Sako: „Aš kaip tik grįžau ir Maskvos, ten buvo Dainų ir šokių šventė, ir mačiau jūsų lietuvaites šokančias ir tokios laimingos." Ir tuo pasibaigė pasikalbėjimas, maždaug, kad nieko tuo negalima pasiekt. Man asmeniškai, teisybė, teko dirbt su amerikiečių karine valdžia, kadangi šiek tiek angliškai mokėjau jau tada, gimnaziją baigęs su anglų kalba. Ten pradėjau tarnaut, ten, tokia prancūzų misija buvo, karinė misija, kuri specialiai rūpinosi prancūzų pabėgėliais Vokietijoje, bet rūpinosi ir kitais pabėgėliais. Kadangi aš prancūzų kalbą mokėjau, tai mane priėmė tarnaut į tą misiją. Tai aš ten turėjau progos susipažint su rusų pabėgėliais, kurių buvo labai daug, ypač daug Vlasovo vadinamos armijos žmonių. Ir su jais, jų stovykloj teko būt, ir kaip juos prievarta vertė grįžt į Rusiją, į Sovietų Sąjungą, tai čia buvo baisus dalykas. Aš pats kaip vertėjas esu dalyvavęs tuose pasitarimuose, tose rusų buvusių vlasovininkų kareivių stovyklose. Ir ten diskusijos buvo labai griežtos. Bet vis viena buvo susitarimas su Sovietų Sąjunga, Amerikos susitarimas, kad jie turi grįžt į Sovietų Sąjungą. Jeigu negrįžta geru noru, tai reiškia, prievarta juos išvežti. Bet pulkininkas toj apylinkėj, kur aš gyvenau (Bavarijoj, ne Miunchene, bet netoli Miuncheno), tas pulkininkas buvo

labai žmoniškas ir jis pasakė savo sargybiniams, kurie saugojo tą stovyklą, kad išleistų pabėgt. Kas nori, leistų pabėgt, kad jie negaudys ir prievarta neveš. Labai daug valsovininkų kareivių, kurie buvo pasidavę į vokiečių kariuomenę, tada išsibėgiojo ir nebuvo išvežti. Gana daug vis dėlto buvo susodinti į sunkvežimius, pervežti į sovietų zoną ir atiduoti į sovietų rankas.

Tai aš pats, ir daug kas, sakysim, tokius dalykus žinojom. Ir apie jokią pagalbą negalėjom ir galvot. Dabar klausimas buvo iškilęs... du klausimai. Ar reikia nutraukt santykius, visiškai nesirūpint, ką jie ten daro Lietuvoj, ar reikia bandyt vis viena susitikt su jais, šnekėt ir žiūrėt, ką galima mums padaryt iš savo pusės. Tai paskui atsirado idėja, prasidėjo jinai Vokietijoj, bet ypatingai paskui iškilo Amerikoj, kada Šviesos pavyzdžiu pradėjo organizuotis Santaros organizacija (paskui abidvi jos susijungė ir sudarė federaciją Santaros-Šviesos), tada iškilo ta idėja „Veidu į Lietuvą". Aš atsimenu, paskaitą laikiau Bostone, Kultūros klube (ten buvo Kultūros klubas, aš dabar nesu tikras, kas mane pakvietė, ar Santvaras, ar Girnius, abu priklausė tam Kultūros klubui), ir aš kalbėjau, kad reikia pažint, kas darosi Lietuvoj, reikia žinot, negalim mes ignoruot, kas darosi Lietuvoj. Ten dedasi ne viskas blogai, ir, aiškus daiktas, ten ne viskas gerai. Bet ne viskas blogai. Sakau, vien tik neigiamai žiūrėt į tuos dalykus, kad viskas blogai (kaip kad vienas laikraštis parašė, kad Kauno jūra yra gryna propaganda, kad jokios Kauno jūros nėra, tai sakau – jie gali įrodyt, kad yra, fotografijomis), sakau, toks griežtas neigiamas nusistatymas, kad ten nieko gero nėra, sakau, tas neteisingą vaizdą duoda. Ten yra šis tas. Ir pradėjom tą idėją „Veidu į Lietuvą", kad reikia žinot, kas yra ten bloga, kas ten yra gera, ir stengtis turėt teisingą vaizdą, tokį, koks iš tikrųjų buvo. Tas buvo nelengva sužinot, nelengva patirt, bet reikėjo stengtis tą patirt. Svarbiausia, nenutylėt. Man, asmeniškai, sakysim, didelį įspūdį padarė Vytauto Rimkevičiaus romanas „Studentai". Ir kai aš perskaičiau, tai pagalvojau, na, jeigu taip studentai Gegužės 1-ąją švenčia, važiuodami į Trakų ežerus ir maudydamiesi, ir žaisdami, tai, sakau, marksizmo-leninizmo nedaug toj Gegužės 1-oj yra.

Tai tokie dalykai pradėjo Šviesai rūpėt, o paskui tai ypatingai išsivystė Santaroj Amerikoj. Mes turėjom, žinoma, ir opoziciją. Daug kas

puolė tai, kad čia kovą silpnina prieš sovietus, prieš Sovietų Sąjungą, kad silpnina žmonių pasiryžimą kovot. Galbūt, tas gali būt. Bet kiti mes galvojom, kad vis viena teisybės negalima nuslėpt, reikia stengtis surasti teisybę. Aš, teisybę pasakius, kai gaudavom gerą knygą, sakysim, Lukšienės ar kitų, ar literatūrinį veikalą gerą, net to paties Sluckio ar kitų, aš žiūrėjau į jį beveik nuolaidžiau...

(...) Kavolis, kuris pasidarė Santaros *spiritus movens*, dar buvo tik gimnazistas Vokietijoj, studijavo jis jau Amerikos universitetuose. Bet šiaip labai daug kas iš Vokietijos studentijos, kurie studijavo Vokietijos universitete ir buvo Šviesos organizacijoj, paskui perėjo, beveik automatiškai perėjo į Santaros-Šviesos organizaciją. Įsijungė Šviesa į Santarą, o tradiciją norėdami pagerbt paliko tą vardą, Santaros-Šviesos federacija prisimint, kad prasidėjo nuo Šviesos. Bet viena organizacija buvo. Mes turėjom tą pačią idėją, pirminę idėją. Pagrindinė idėja buvo – pažint kaip galima geriau kraštą. Aš tada kalbėdamas Bostone kėliau mintį, kad Rusijos emigracija buvo nusistačiusi (ta porevoliucinė, po Spalio revoliucijos emigracija, kuri buvo labai didelė, nepaprastai didelė). Prancūzijoj, sakysim, aš studijuodamas mačiau – užplūdus buvo organizacijų rusų pabėgėlių, baisia daug, jau nekalbant apie Ameriką, kur dar daugiau buvo. Bet kuri nieko nesuvaidino kovojant su bolševizmu Rusijoj dėl to, kad nutraukė visus ryšius ir buvo įsitikinimas: juo Rusijai blogiau, tuo mums geriau. Be to, reikėjo laukt ilgai, kad tas blogėjimas Rusijoje pats nuvirstų, reikėjo laukt tarptautinės konjunktūros, kažko, dėl ko nuvirto santvarka. Bet Rusijos emigracija suvaidino labai mažą vaidmenį. Sakau, kad su mumis tas nebūtų. Tai buvom priėję tokios pozityvios nuomonės, kad reik pozityviai draugaut, bendraut su kraštu. Sakysim, kai pradėjo išleist atvažiuot į Ameriką ir Kanadą, ir į kitus kraštus, ar susitikt, ar nesusitikt, ar kalbėt, ar nekalbėt, ar kviest pas save, ar nekviest. Tai mūsų buvo nusistatymas: kiek galima daugiau susitikt, kiek galima daugiau pas save kviest, kiek galima daugiau šnekėtis ir t. t. Nebijot visiškai šnekėt. Ir, atrodo, kad tas buvo naudinga ir jiems, ir mums. Mums palaikyt lietuvybę, išlikt lietuviais buvo lengviau, kadangi skaitėm knygas, pradėjom skaityt žurnalus. Aš pats gaudavau, sakysim, „Literatūrą ir meną“, „Pergalę“, gaudavau „Kultūros barus“ ir kitus žurnalus ir laikraščius. Ir, žodžiu, galėjau maždaug sekt gyveni-

mą gana aktyviai. Jeigu, kaip sakau, gera knyga pasirodė, tai aš recenziją rašiau ir nebijojau pasakyt, kad tas veikalas yra įdomus, nežiūrint, kad jo įžangos ar prakalboj yra pacituota marksizmo-leninizmo stulpai: Marksas, Engelsas, Leninas ar Stalinas. Bet turinys jo kaip reikiant geras. Tai net vertindavau truputį palankiau Lietuvoje išleistus leidinius negu emigracijoj, negu išeivijoj išleistus, turėdamas galvoj, kas jų sąlygos yra sunkesnės, kad jiems yra sunkiau parašyt objektyvų veikalą negu mums.

O mes kad kartais būdavom neobjektyvūs Lietuvos atžvilgiu, tai jau aišku. Sakysim, išėjo kai kurie istoriniai veikalai ir kurie labai prasti buvo, per daug patriotiški, per daug neteisingi, neobjektyvūs. Sakysim, Jurgėla išleido „Lietuvos istoriją" anglų kalba. Man, kai ateidavo amerikietis studentas į Kongreso biblioteką ir prašydavo literatūros apie Lietuvą, kur nors iš Teksaso atvažiavęs ar iš kitur į Vašingtoną, aš sakydavau, o kokia kalba moki skaityt. Sako: „Daugiausia angliškai, šiek tiek gal rusiškai moku." Sakau, gaila, kad angliškai nerandu, kas būtų gerai parašyta. Ir negalėdavau rekomenduot, kadangi buvo sarmata rekomenduot tokią knygą, kuri buvo tokia neobjektyviai parašyta.

Paskui aš parašiau straipsnį, kaip rašyt istoriją svetima kalba, – tai reikia žiūrėt, kad svetimas žmogus, tos kalbos žinovas, skaitydamas nejaustų, kad čia rašo lietuvis. Kad jaustų, kad čia rašo istorikas. Ir aš daviau pavyzdį, kai rašiau savo knygą apie Baltiją Napoleono laikais ir citavau vieną prancūzų istoriką, kuris parašė prancūzų–anglų santykius Napoleono laikais. Ir skaitant tą knygą nežinai, ar prancūzas parašė, ar anglas. Ir iš tikrųjų, galėjo ir tas parašyt, ir tas. Nesijaučia to šališkumo, kad jis suktų į prancūzų arba į anglų pusę. Tai taip ir mums reikėjo. Bet per visą tą laiką, truputį sarmata prisipažint, kad mes nesugebėjom parašyt geros Lietuvos istorijos anglų kalba ir neparašėm. Daug kalbėjom, daug kombinavom, planavom, kas reikia parašyt, bet neparašėm. Aš buvau net pasiūlęs paskutinį variantą: tai tokio Helmano[309] vokiečio parašyta vokiečių kalba pusėtinai gera Lietuvos istorija – trumpas vadovėlis. Sakau, tik pakeitus, kai kurias klaidas ištaisius, galima būtų ją išversti į anglų kalbą ir išleisti angliškai.

---

309. Manfredas Helmanas (*Manfred Hellmann;* 1912–1992) – vokiečių istorikas, parašęs knygą „Grundzüge der Geschichte Litauens und des litauischen Volkes".

Ir Lietuvoj, man atrodo, nieko gero nėra išėję angliškai, kad ir lietuviškai. XX amžiaus, pavyzdžiui, istorija, tokios sintetinės nėra, tik atskiri klausimai nagrinėjami.

Geresnė padėtis su XIX amžium. Su XIX amžium čia yra geresni dalykai. XX amžiaus dar labai geros neturim.

Didelė problema yra tas patriotizmas ir nacionalizmas, kai įsivelia į tuos dalykus, tai labai sugadina tuos dalykus. Ot, ta Ivinskio kurta, kur jis prieš mirtį nepabaigė parašyt, Lietuva iki Vytauto laikų, tas pirmas tomas tai pusėtinai gerai parašyta. Pusėtinai parašytas Mindaugo–Algirdo–Gedimino laikotarpis. Vytauto yra blogiau, kadangi jis jau sirgo, ligonis buvo, ir Jatulis užbaigė Romoj, tai truputį silpnesnė yra. Bet šiaip labai gerai parašyta. Kadangi jį skaitydamas ir, sakysim, lenkas, ir vokietis, ir rusas, jo nešokiruos. Kad lietuvis visados buvo doras, teisingas, geras, o kitas buvo prastas, nedoras, kažkoks suktas, kreivas ir t. t. Tai vat tą trūkumą nelengva yra išgyvendint, bet reikia išgyvendint.

Aš klausydavau istoriko Prancūzijos Sorbonos universitete, tai aš tą mačiau, kaip stengėsi būt objektyvūs kitų tautų atžvilgiu. Sakysim, Cezario Galų karą dėstydami nei kiek nekėlė patriotizmo kažkokio ar kokių nors... Net ir dabar, sakysim, yra per daug Mindaugo kėlimas, nereikalingas, mano galva, reiktų šalčiau žiūrėt...

Kokie Miunchene ar kitose Jūsų gyventose vietose buvo lietuvių santykiai su kitais pabėgėliais? Kokiais kultūriniais aspektais lietuviai išsiskyrė ar neišsiskyrė iš kitų tautų?

Kaip, sakysim, palyginus lietuvių istoriją su lenkais, su latviais, su estais... Miunchene tai buvo gana daug. Kaip sakiau, buvau pačioj pradžioj 1945–1946 metais amerikiečių zonoj, gyvenau Miunchene ir ten darbavaus švietimo srity. (...) Ten, kur aš buvau, buvo tarptautinė stovykla SS kareivinėse. Na, žinoma, buvo ir kitos tautybės, jos darė tą patį, ką ir mes darėm. Latviai, bent daugiau mes bendravom su latviais, o estų buvo labai nedaug. Miunchene aš nežinau, ar jie turėjo mokyklą, ar ne, bet latviai tai tikrai turėjo gimnaziją, ir buvo bendradarbiavimas su latviais. Aš atsimenu, aš pirmą kartą turėjau kažką pasakyt, sveikint juos, latvių gimnazija ruošė savo nepriklausomybės šventę ar kita proga. Jie dirbo panašiai kaip ir mes, ir jų skaičius buvo nemažas. Sakysim, mes ten buvom suorganizavę iš kultūrinės veiklos tai poetų pasirody-

mą. Buvo tokie literatūriniai vakarai, ir buvo ypač pagarsėjusi keturių rašytojų kelionė po visą Vakarų Vokietiją: Santvaras, Brazdžionis, Pulgis Andriušis ir kas ketvirtas, dabar neatsimenu. Kai kurie jų keitėsi, bet jie buvo maždaug nuolatiniai, tai Santvaras, Brazdžionis, Pulgis Andriušis. Galbūt Bradūnas kartais būdavo, ir kiti, keisdavos, bet tie buvo nuolatiniai. Na, tai davėm progos – jie buvo atvažiavę į gimnaziją, padarėm literatūrinį vakarą. Tai jau buvo toks didesnis įvykis. Paskui buvo susiorganizuoti dainos – operos solistų koncertai. Ir vieną kartą, atsimenu, buvo 1946 metais, turbūt, Zaunienės-Leskaitienės koncertas. Gana įspūdingas.

Domo Zauniaus žmonos?

Taip, Zauniaus žmonos. Paskutinis vyras po Zauniaus mirties buvo Leskaitis, Leskaitienė ji buvo. Ir Leskaitis tenai dalyvavo tame koncerte. Buvo toks didesnis, kadangi jau Zaunienė buvo vis vien žinoma dainininkė, tai dalyvavo ir užsieniečiai – latvių, estų, lenkų ir kitų tautybių. Nors man asmeniškai ne per daug patiko – savo koncerto dalį ji pašventė liaudies dainoms, ir liaudies dainas taip liaudiškai stengės dainuot. Tai tas man ne per daug patika, aš daugiau mėgau, kai jinai dainavo operų arijas. Žinoma, tai ji gerai atliko, tą vaidmenį gerai atliko, gerai pristatė tas liaudies dainas. „Ėsk, karvute, žalią šieną, nešk man balto pieno..." – tokias, pačias primityviausias.

Taip, žodžiu, bendradarbiavimas šioks toks buvo su kitomis tautybėmis. Ir su lenkais, ir su latviais. Lenkų ten gana daug buvo, ir latvių gana daug toj Miuncheno stovykloj, kur aš buvau. O su kitom tautybėm buvo mažiau reikalų, su atskirais žmonėmis tiktai susitikdavom. Paskui, žinoma, bendri mūsų reikalai, sakysim, didelis įvykis buvo 1946 metais: tai vyko Pirmasis rašytojų suvažiavimas Augsburge. Rašytojų draugijos, kur buvo susirinkę maždaug visi iš visos Austrijos ir Vakarų Vokietijos, turbūt ir iš toliau atvažiavę. Buvo suvažiavę beveik visi rašytojai, kurie buvo pabėgę iš Lietuvos, pasitraukę iš Lietuvos ar gyvenę jau seniau užsienyje. Tas buvo labai įdomus dalykas, ypač įspūdingas buvo, kad ten dalyvavo tokie žmonės, kaip, sakysim, Vydūnas, ir gana aktyviai kalbėjo jis ten. Aš atsimenu, pažinojau jį iš Lietuvos, iš Kauno, esu girdėjęs studentu būdams jį kalbantį.

Klausėte jo paskaitų?

Paskaitas ne universitete, bet šiaip sau paskaitas, kai jis skaitydavo Kaune. Bet čia Augsburge buvo tas suvažiavimas, ir labai įspūdingas buvo. Ir iš tikrųjų ten daug buvo, labai gerai organizuotas, ir tikrai darė įspūdį, kad čia yra vis viena tiek daug žmonių pasitraukę iš Lietuvos. Tai palygint su tuo, kas vyko Lietuvoj tuo metu... gaudavai spaudą ir skaitydavai, kad šį tą ir Lietuvoj bandė daryt, tuos suvažiavimus rašytojų. Tai, žinoma, Lietuvos tie suvažiavimai gana skurdžiai atrodė tada, palyginus su tuo, ką mes galėjom padaryt Vokietijoj po karo. Didesnė dalis rašytojų šiaip ar taip pasitraukė į Vakarus. Čia buvo ir senoji karta rašytojų, kaip Brazdžionis, kaip Santvaras ir, kaip sakau, Vydūnas dalyvavo. Prie senosios dar reikia Radauską priskirt. Ir naujoji karta, naujoji generacija. Naujųjų jau dalyvavo Nagys ir Nyka-Niliūnas, Bradūnas, visa eilė. Tai buvo labai įspūdingas daiktas. Tai man gyvenant Miunchene, kadangi Augsburgas buvo netoli Miuncheno ir ten buvo nesunku nuvažiuot, tai toks buvo didesnis įvykis, kuris paliko įspūdį iki šiol iš 1945–1946 metų laikų.

Paskui aš 1946 metų pradžioj (pirmoj pusėj metų), išvažiavau į prancūzų zoną, tai tada jau nutrūko mano ryšys su Miunchenu ir su gimnazija, žinoma. Ir tada aš jau daugiau persimečiau į politinę veiklą, į VLIK'o veiklą, kadangi jų buvau iškviestas. VLIK'as buvo įsikūręs Reutlingene, Pfulingene netoli Tiubingeno – nedideli Švabijos miestai. Ir ten turėjau labai geras sąlygas, kadangi – prancūzų okupacinė valdžia prancūzų zonoj, kurioj aukštas pareigas užėmė generolas Šmitlenas. O Šmitlenas buvo prancūzų kalbos profesorius Vytauto Didžiojo universitete, žinoma, turėjo daug simpatijų Lietuvai ir buvo išmokęs lietuvių kalbą neblogai, būdamas kelis metus Lietuvoj. Ir, žodžiu, labai padėjo lietuviams. Prie jo priėjo, sakysim, dailininkas Jonynas, kuris savo laiku studijavo Prancūzijoj, reiškia, prancūziškos kultūros buvo. Ir galėjo įsteigt tą garsiąją meno mokyklą Freiburge, kuri buvo lietuviška meno mokykla, Jonyno vadovaujama. Ir gana daug menininkų, bendrai kultūrininkų daug gavo prieglobstį, gavo darbą kaip mokytojai toj mokyklos. Sakysim, Nyka-Niliūnas ten prancūzų kalbą dėstė ir kiti ten dirbo. Taip, kad prancūzų zonoj gana gerai kurį laiką veikt lietuviams ir politiškai, ir kultūriškai. Ten kaip tiktai ir buvo tas Čiurlionio an-

samblis įsikūręs, ir gyveno netoli Reutlingeno mažam miestely, ir galėjo gaut patalpas, galėjo gaut paramą iš prancūzų karinės vyriausybės, daugiausia generolo Šmitleno pagalbos.

Žodžiu, prancūzų karinė valdžia buvo palankiai nusiteikusi lietuviams.

Gana palankiai. Ir ten gana daug buvo galima padaryt, daugiau, negu amerikiečių zonoj. Kadangi amerikiečiai buvo daugiau pasidavę draugystei su Sovietų Sąjunga. Dvi didelės valstybės... Neturėjo jokių problemų, taip sakant, su Rusija kaipo tokia Amerikos sena draugystė su Rusija, ir caro laikais buvo gera draugystė... Net Aliaską galėjo nupirkt palyginus nebrangiai. Ir Luizianą galėjo nupirkt iš prancūzų...

Prancūzijoj buvo ypatingai geros sąlygos. Ir asmeniškai buvo neblogai gyvent, sakysim, ypač tiems, kurie mokėjo prancūzų kalbą. Aš pats ten buvau beveik įsūnytas, taip sakant, prancūzų valdžios. Jų krautuvėse galėjai pirkt, jų restoranuose galėjai valgyt, skaitė kaip savą žmogų.

O kitiems tas nebuvo galima daryt?

Ne visiems. Man tai buvo galima daryt. Lietuviai, kurie turėjo prancūzų kultūros, ar buvo mokęsi Prancūzijoj, tai jiems ypatingai buvo patogu. Tai tokiu atžvilgiu galėjo gana daug padaryt, galėjo gana daug pasiekt. Ir aš manau, kad meno mokykla, kurią įsteigė ir vadovavo Vytautas Jonynas, ji atliko didelį darbą kaupiant dailininkus. Ten galėjo pradėt dirbt Petravičius, Augustinavičius, Penčyla, Vizgirda, Valeška ir kiti. Jauni dailininkai galėjo rast gerą prieglaudą, darbo sąlygas. Paskui, toks, sakysim, Katiliškis rašytojas – irgi ten Freiburge gavo darbą, gavo pagrindus tęst toliau savo kūrybinį darbą ir galbūt net palygint geras sąlygas pastudijuot literatūrą ir t. t. Jie ten labai nevaržė žodžio profesiškai. Tai jeigu žmonės turėjo interesų kultūriniai dirbt, ir ten ne tiktai dailininkai, bet ten gana daug ir rašytojų grupavosi: Nyka-Niliūnas, Nagys ir kiti. Toks kultūrinis centras susidarė.

Maždaug tiek apie tą laikotarpį...

Jūs minėjot, kad stovyklose buvo nemažai lenkų. Ar jautėsi kokia nors įtampa santykiuose tarp lietuvių ir lenkų?

Buvo gana geras bendradarbiavimas su lenkais ir kitoms tautybėms, čekais, slovakais, jugoslavais. Turbūt su visom tautybėm, nekalbant apie latvius ir estus. Čia jau nuo pat pradžių stengtasi kiek galima drau-

giškesnius santykius palaikyt su latviais ir estais. Bet ir su lenkais buvo gana artimi ryšiai, ypač kai įsitraukė į mūsų veiklą Sidzikauskas, kuris labai gerai lenkiškai mokėjo, net sakydavo, kad jis per daug gerai kalba lenkiškai. Tada pas lenkus buvo nauja politinė idėja – intermariumo idėja, planas. Žodžiu, nuo Baltijos jūros iki Juodosios jūros ir iki Adrijos jūros, maždaug visų tautų sąjunga. Tokia tarp Vokietijos ir Prancūzijos, ir tų mažesnių tautų, ir Sovietų Sąjungos. Intermariumas – tarp dviejų jūrų. Iš vienos pusės Baltijos jūra iki Graikijos, Bulgarijos, Rumunijos prie Juodosios ir Adrijos jūros. Rusiją išmetant. Tų valstybių, iš kurių vėliau išsivystė Europos Sąjunga. Tada vėliau jau apėmė ir didžiąsias valstybes, o tada buvo tik tų nuskriaustų valstybių, Vokietijos ir Rusijos nuskriaustų valstybių sąjunga. Tai gana populiari idėja buvo, lenkai ją forsavo gana smarkiai ir jie buvo pasidarę kaip lyderiai dėl tos intermariumo idėjos. Jie patys aktyviausi buvo. Gal aktyvumą rodė tai pačiai idėjai čekai, slovakai, aš nežinau rumunų per daug, bulgarų ne per daug buvo, man bent neteko sutikt jų. Bet lenkai buvo labai aktyvūs to intermariumo idėjai. Žinoma, Lenkija būtų tarp tų valstybių pati didžiausia, lenkų tauta gyventojų skaičium... maždaug apie 30 milijonų. O kitose mažiau buvo ir Čekoslovakijoj, ir Jugoslavijoj, ir Rumunijoj, ir Baltijos valstybės mažesnės. Tai jie ten turės daugiau mažiau dominuojantį vaidmenį toj intermariumo valstybių kombinacijoj.

Tai va su lenkais šiaip santykiai buvo neblogi. Ir visose tose tarptautinėse organizacijoje (visos stovyklos priklausė iš pradžios UNRRA, o paskui IRO), tai ten buvo ir mūsų žmonių, ir lenkų, ir latvių, ir estų. Ir bendradarbiavimas buvo palyginti geras tarp tų visų tautų, toks gana nuoširdus bendradarbiavimas. Stengėsi padėt lenkai lietuviams, lietuviai lenkams, latviams ir vieni kitiems. Sakysim, su mokykla, jeigu reikėdavo kokių nors baldų ar ko, vieni kitiems stengdavomės padėt, suolus įrengt mokykloms ar ką nors kita. Ir dalyvaudavom bendrose iškilmėse, taip palaikydami vieni kitus. Gal buvo ir konkurencijos šiek tiek, bet šiaip sugyvenimas buvo neblogas. Dėl to, kad to paties likimo žmonės buvo.

Vilniaus klausimas nebuvo eskaluojamas?

Ne, žinoma, kadangi Vilnius bent jau formaliai jau buvo prijungtas prie Lietuvos, tai jau mes drąsiai jautėmės tuo klausimu. Lenkai gal

nebuvo patenkinti visiškai ta idėja, Vilniaus krašto prijungimo prie Lietuvos be jokių suvaržymų, be autonomijų. Bet faktą pripažino vis viena – būsimoj laisvoj Lietuvoj ir Lenkijoj Vilnius turėtų priklausyt Lietuvai. Tai jau tą maždaug prileisdavo lenkai, tai, kad turės Vilnius pasilikt Lietuvoj. Jau ten visokias teises lenkų mažuma Vilniaus krašte ir pačiam Vilniuj turės turėt, dėl tos kultūrinės autonomijos turėjom nusileist... Šiaip santykiai buvo neblogi.

Ar netrukdė lietuvių kultūriniam gyvenimui taip paplitęs lietuvių susiskaldymas į politines partijas, organizacijas? Ar nežiūrėjo vienas į kitą kaip į kokius priešus ideologine prasme?

Čia buvo gana opių klausimų, ir čia pat pergyveno didelę evoliuciją. Iš pradžios tas demokratinis momentas buvo akcentuojamas. Buvo ir kitų opių klausimų, sakysim, į Vyriausią išlaisvinimo komitetą kas gali įeit, ir buvo nacionalistų partija, kurį laiką buvo išskirta, dešinieji tautininkai (reiškia, smetoniški tautininkai) buvo išskirti. Kadangi VLIK'ą sukūrė iš tikrųjų toj bazėj, Lietuvoj pogrindy, tai tautininkai dalyvavo, dalyvavo liaudininkai, laisvės kovotojai, krikščionys demokratai, tos partijos jau visos dalyvavo kuriant VLIK'ą Lietuvos pogrindy dar karo metu. Dar prieš karui pasibaigiant. Ir paskui, kai atsidūrėm Vakaruose, tai buvo kritikos, kad, žodžiu, tautininkai turi deklaruot savo demokratiškumą, toks spaudimas buvo. Bet kai kurias, sakysim, nacionalistų partijas tai buvo pašalinę kurį laiką iš VLIK'o, kadangi skaitė kolaborantais su vokiečiais. Tada norėta gaut paramos iš amerikiečių, ir nenorėjo kompromituot save, kad toj mūsų emigrantinėj organizacijoj yra fašistiniai elementai, nacistiniai elementai, ir kad tuo nekaltintų ir nepakenktų. Žinoma, tas buvo menkas daiktas, tas nelabai rimtas daiktas, bet niekas tuo nesirūpino, buvo svarbu vis viena įrodyt, kad tu esi Vakarų žmogus. Ir ta prasme pavojingiausia labai greitai darėsi ne buvusi Vokietija, ne buvusi Italija, bet esanti Sovietų Sąjunga. Tai daugiau buvo bijoma poveikio į tą pusę, negu kad bendradarbiavimo su vokiečiais ar italais. Jau tas pavojus buvo praėjęs ir jį galima buvo užmiršt. Dabar antras dalykas tuo atžvilgiu įdomus – tai jaunimo, jaunosios kartos. Tai jau čia radikaliau buvo. Žodžiu, žinome, atsikūrė labai greitai pagrindinės organizacijos Vokietijoje, atsikūrė ateitininkai ir skautai. Tai čia buvo tos dvi organizacijos – labai greitai organizuotis

ir veikt, ir gana įspūdingai veikt. Ir net savo spaudą leist, visokiais suvažiavimais reikštis, ir vasaros stovyklomis ir t. t.

Kokie buvo tarpusavio santykiai, pavyzdžiui, tarp krikščionių demokratų ir tautininkų? Mes žinome, kad Lietuvoj tie santykiai buvo gana įtempti.

Tuo laiku, kai aš buvau VLIK'e, aš niekados neatstovavau jokiai partijai, bet buvau pakviestas tenai daugiau liaudininkų ir tautininkų susitarimu. Ir dalyvavau posėdžiuose, kol tie patys rabinai, vyriausi susirinkdavo partijų šulai. Ir būdavo ginčų labai aštrių, tarp, sakysim, tautininkų, liaudininkų... Aš ten prisiklausydavau ir galvodavau, kiek energijos eikvojama toms kovoms, tarpusavio kovoms. Kartais tos kovos buvo labai aštrios. Ypač du blokai: kairysis blokas ir dešinysis blokas. Dešinysis blokas tai maždaug krikščionys demokratai ir visi satelitai (tų satelitų buvo gana daug). Lietuvių frontas atskirą narį turėjo VLIK'e, Krupavičius atstovavo krikščionis demokratus, Brazaitis – Lietuvių frontą. Ir kartais jie tarp savęs smarkiai susipešdavo. Bet kai reikėdavo kovot su kairiuoju frontu, tai jie, žinoma, buvo visi kartu: Darbo federacija (Katilius buvo), ūkininkų sąjunga (Karvelis buvo). Atkūrė tas visas seimines organizacijas, seimines partijas, Lietuvoj kurios prieš 1926 metus buvo, ir jas įtraukė į VLIK'ą. Ir dabar dar atsirado naujos organizacijos, klaipėdiečių Mažosios Lietuvos rezistencinė organizacija. Jie pasistengė irgi savo žmogų prastumt į Mažosios Lietuvos organizaciją, nors keistoką, bet surado ir kataliką kažkokį, kuris ten jau veikė, kad palaikytų jų frontą. Tarpais buvo 10 partijų, 10 organizacijų, vadinosi politinės partijos ir kovos organizacijos dvi rūšys, reiškia, VLIK'o narių buvo. Tos senos politinės partijos jau buvo nepriklausomoj Lietuvoj, jos šiek tiek atsigavo visos ir emigracijoj. Kai kurios tiktai teoretiškai gyvavo, bet gyvavo vis viena. Bet naujų susikūrė, tų vadinamų kovos organizacijų: Mažosios Lietuvos, Vilniečių, Rytų Lietuvos, organizacijos pogrindinės. Čia vykdavo kova gana smarki, ką priimt, ką nepriimt. Man teko dalyvaut kartais tuose posėdžiuose, kai tokie klausimai iškildavo, tai pešdavosi smarkiai. Nežinau, ar dabartiniam Seime tokios diskusijos vyksta. Ir ten kokia konstitucija turės būti naujos Lietuvos, ir kiek turės įtakos į Lietuvos valdžią, ir kokia konstitucija remtis galės (jokiu būdu ne tautininkų konstitucija, ne Smetonos konstitucija, bet

kokia nors 1922 metų konstitucija). Tokie ginčai užimdavo labai daug vietos toj politinėj arenoj. Ir, žinoma, tai buvo labai neproduktyvus darbas. Nelabai reikalingas, tiktai savotiška gimnastika, politinė gimnastika, bet ne reali veikla. Ir tai, žinoma, kliudė padaryt geresnį darbą. Sakysim, aš ten priklausiau tokiai informacijos tarnybai, informuot apie Lietuvos reikalus pasauliui ir, jeigu galima, svetimom kalbom, na, ir labai sunku buvo, pvz., apie kultūrinius laimėjimus. Aš atsimenu, esu parašęs studijėlę, bet pakliuvo į VLIK'o posėdžius tas mano projektas, kaip aš įsivaizdavau tuos kultūrinius laimėjimus. Na, ir žinoma, tada pasirodė, kad aš nepakankamai iškėliau bažnyčios reikalus, nepakankamai iškėliau krikščionių demokratų vaidmenį ir katalikybės vaidmenį Lietuvos gyvenime. Ir tada buvo pavesta tas dalykas daryt Maceinai, ir taip iš mano darbo nieko neišėjo, ir iš Maceinos nieko neišėjo.

Irgi nepriėmė?

Kadangi vieno vieni kritikuoja, kito – kiti, atsilygindami. Ir tas buvo labai nenaudinga. Bet tokie dalykai buvo, ir nieko negali padaryt. Ir tą juto visi, kad tai yra teoretiška problema, faktiškai neturi didelės reikšmės, bet vis vien labai karštai statydavo tuos klausimus, labai karštai ginčydavosi dėl jų. Ir tas buvo viena iš kliūčių.

Bet šiaip kultūrinėj srityj, man atrodo, buvo padaryta ne taip jau mažai, ypač kas liečia literatūrą, istoriją. Yra padaryta ne taip ir mažai. Ir dirbo ten istorikai Romoj labai produktyviai ir gerai, ir Prancūzijoj. Gana daug padaryta. Dabar jau vien tokie darbai, kaip sakysim, Gimbutienės darbai, arba Greimo darbai, arba ir kitų. Tokie žurnalai, kaip, sakysim, „Aidai“ arba „Metmenys“... Yra padaryta gana daug, mes galim didžiuotis tais darbais. Aš visados, kai dirbau Kongreso bibliotekoj, tai, jei kas klausdavo informacijos apie Lietuvą, kas nors iš žmonių, iš užsieniečių, ne pačių lietuvių, tai duodavau ir parodydavau mūsų Enciklopediją, tuos 37 tomus. Sakau, jeigu kalbą mokat, rasit labai daug informacijos apie Lietuvą. Sakau, nė viena kita emigracija neturi tokio šaltinio. Net lenkų tokia sena emigracija, labai daug padariusi yra emigracijoje, bet tokio leidinio neturi. Nei latviai, nei jokia kita tauta neturi, kaip mes padarėm su enciklopedija.

Tikrai, didžiulis darbas padarytas.

Žinoma, labai didelis darbas. Ten yra daug klaidų, ir kai kas per daug yra iškelta, kai kas galbūt nepakankamai iškelta, tai tas nesvarbu.

Bet kaip informacijos šaltinis yra labai geras. Palyginus sąžiningi buvo, pažinau labai gerai tą kolektyvą, kuris dirbo Enciklopedijoj: Puzinas, Girnius, Čepėnas, Gimbutas tas pats. Visi labai plačių pažiūrų žmonės, iš pradžios dar, tiesa, kišosi Biržiška, tai dar ten buvo sunkumų. Sunkiau ėjo, – ko jis nemėgo, to jis nemėgo, ką mėgo, tą mėgo labai smarkiai. Bet paskui tai dirbo tolerantiškai, net nereikėjo daug kovot dėl to, kad tu parašysi daugiau ar mažiau apie kokį žmogų, tai priklausė nuo bendradarbių, kiek tu parašei. Bet redakcija praleido informaciją, svarbu, kad informacija būtų. Ir čia didelis darbas padarytas, labai didelis darbas.

Tarp Šviesos ir Santaros

Vincą Trumpą kalbino Daiva Dapkutė

(...) Žodžiu, tai prasidėjo nuo Šviesos, o paskui išaugo ir Santaros organizacija. Jos viena sekė kitą. Paskui Amerikoj susijungė, pasidarė Šviesos-Santaros federacija. Bet jau Šviesa nustojo aktualumo didesnio, o perėmė Santara vadovaut tam liberaliniam judėjimui, tom liberalinėms idėjoms. Ypač tokia teorine prasme liberalizmas kaip ideologija, liberalizmas kaip pasaulėžiūra, reiškia ne mažiau liberalizmas ekonomine prasme. Kai kur, sakysim, Anglijoj ar Prancūzijoj liberalizmas daugiau kaip ekonominė doktrina, bet mums tais laikais, neturint valstybės, ekonominiai klausimai nebuvo aktualūs. Vis viena neturėjom ūkio, organizacijų ūkio, ekonominių organizacijų, prekybos, pramonės, žemės ūkio. Tai ekonominė pusė liberalizmo mums mažiau rūpėjo. Mums rūpėjo pasaulėžiūra, ne ideologinė liberalizmo pusė, reiškia, sąžinės laisvės, bendrai laisvės, pažangos idėjos, apsisprendimo idėjos. Šitas daugiau rūpėjo. Intelektualinė laisvė, mokslo reikšmė žmonių gyvenime ir panašūs klausimai. Na, ir, žinoma, politiniai klausimai, laisvės idėja. Dėl to, kad mes tą kovą [vedėm] su tuo laiku, su esama Lietuvoj santvarka, kaip tiktai ir buvo liberalinės idėjos, kaip galima daugiau įpiršt komunistų partijai, komunistinei santvarkai, kad komunizmas suliberalėtų, kadangi pakeist negali, tai reikia bandyt pataisyt. Kas paskui buvo išreikšta šūkiu: „komunizmas humanišku veidu" arba „suhumanizuotas, sužmogintas komunizmas". Tarpais kiniškas komu-

nizmas buvo liberališkesnis, tarpais tas Mao Dzeduno[310] šūkis „leisk šimtui gėlių žydėt“ – kad ne viena gėlė, kad šimtas gėlių ir šimtas idėjų gali būti tam pačiam komunizme, ne tiktai viena idėja, Maskvos–Lenino–Stalino idėja. Gali būti kitokios idėjos. Tuoj atsirado Tito[311] idėja – Titas nuėjo truputį kitu keliu negu Maskva. Dar toliau nuėjo, persiėmė demokratinėmis liberalinėmis idėjomis, jo bendradarbis buvo Džilas[312], kuris, maždaug, skelbė tas pačias idėjas, kokias pas mus Santara skelbė. Liberalines idėjas, galima pasakyt. Žodžiu, tas bandymas doktriną, labai griežtą, labai organizuotą, stipriai tvarkomą iš viršaus komunizmą pakeist kitu, kuris nebūtų toks griežtas, kad galėtų pasireikšt įvairios nuomonės, įvairios pasaulėžiūros. Čia kaip tik ir buvo tokias mintis perkelt į Lietuvą. „Metmenys“, vėliau „Akiračiai“ platino jas, stengėsi pabandyt įpiršt Lietuvai ir atrodė, kad tarpais buvo gana efektyvu, surado atgarsį Lietuvoj. Ir Lietuvoj pradėjo rastis visokie nukrypimai nuo Lenino–Stalino doktrinos, disidentai atsirado, tokie judėjimai, ypač jaunimo, studentijos tarpe. Ir pasireiškė tas literatūroj, poezijoj. Tokios knygos ir rašytojai, kaip, sakysim Anielius Markevičius arba kaip Vytautas Rimkevičius, kurio „Studentai“ romanas (jums turbūt teko girdėt apie tokį?), jau buvo tokie liberalizmo pasireiškimai. Žinoma, juos sukritikuodavo iš viršaus, gaudavo per galvą, bet, reiškias, ėjo tuo keliu, ir visą laiką buvo gyvos tos idėjos Lietuvoj. Sakysim, tokio Jakubėno istorija, kur jisai buvo nužudytas 1953 metais, arba Borutos kazusas. Kazys Boruta, kuris visą laiką peikė, kartais laisviau leisdavo jam pasireikšt, kartais griebdavo ir stengėsi represuot, bet vis viena jis dirbo šitą, ir „Baltaragio malūnas“ turėjo didelės įtakos.

Norėtųsi grįžti prie Vokietijos laikotarpio. Kaip kūrėsi Šviesos organizacija, kokie žmonės jungėsi į ją? Ar tai buvo liberaliai nusiteikę žmonės, ar organizacija buvo tiktai kaip atsvara klerikalinei srovei?

Žinoma, pradėjo organizuotis dvi studentų organizacijos. Turbūt ėmė greičiausiai Vokietijoj ir Vakaruose. Bendrai tai ateitininkai ir

---

310. Mao Dzedunas (1893–1976) – Kinijos politinis veikėjas, pagrindinis kiniškojo komunizmo teroretikas, 1943–1976 Kinijos kompartijos pirmininkas.
311. Josipas Broz Titas (*Josip Broz* Tito; 1892–1980) – Jugoslavijos komunistų politinis ir karinis lyderis, vadovavęs Jugoslavijai po Antrojo pasaulinio karo.
312. Milovanas Džilasas (*Milovan Dilas;* 1911–1995) – Jugoslavijos politikas, komunistų ideologas, nuo 1953 m. Jugoslavijos vicepirmininkas.

tautininkai, arba neolituanai. Kadangi jų gana daug buvo pabėgusių į Vakarus, čia buvo šeimos, pabėgusios su vaikais, čia atsirado jaunoji karta, jinai galėjo organizuotis. Na, atsirado ir kitų, kurie kitaip galvojo. Čia buvo pirmiausia, kaip atsiskirt nuo tautininkų, nuo neolituanų, ir ypač artimiausiai, žinoma, nuo Lietuvos studentų organizacijų liberaliajam sparnui, tai buvo varpininkai (Kudirkos pasekėjai, pagal Kudirkos „Varpą"). Visą laiką veikė studentų varpininkų organizacijos Vytauto Didžiojo universitete ir kitose mokyklose Lietuvoj. Tai dabar ir iškyla klausimas, ar varpininkai turi atsigaut, pradėt organizuotis emigracijoje, ar ne? Ar reikia surast kokią naują organizaciją, kuri apimtų visus? Ir neolituanus, ir varpininkus, ir visokie aušrininkai (iš tikrųjų turėtų būti aušrininkai, buvo toks „Aušrinė" žurnalas, panašus į „Metmenis" ir į „Akiračius". Jis buvo pradėtas leist gerokai prieš Pirmą pasaulinį karą 1910–1909 metais. Tuo laikotarpiu pradėjo eit žurnalas „Aušrinė", kuris apjungė liberalinį jaunimą, visą liberalinę studentiją tais laikais, o daugiausia studijuojančius Rusijos universitetuose, arba kai kas ir Vakaruose studijuojantys, Šveicarijos, Prancūzijos ir Belgijos universitetuose). Va dabar ir iškilo klausimas, ar bandyt atgaivint tas liberalines organizacijas, studentų kairiąsias organizacijas, kurios apimtų ir tautininkus, neolituanus. Bandyt atgaivint, ar sukurt naują, kuri apjungtų visas? Ir ta idėja ką nors jauna sukurt ir bandyt apjungt laimėjo. Daugiausia čia buvo centras Tiubingenas, Tiubingeno universitetas. Ten studijavo daug lietuvių studentų ir tokie aktyvistai. Ir tarp aktyvistų, kurie ir sukūrė Šviesos organizaciją, buvo Karolis Drunga, arba Jurgis Valiulis (nors jis buvo baigęs universitetą, bet turėjo ryšius ir palyginus jaunas žmogus buvo), paskui Petras Jurkštas, Margeris Jesaitis, Algimantas Gureckas, Jaks-Tyris (kuris žuvo autokatastrofoj, buvo aktyvus Santaroj žmogus). Aš ten dalyvavau taip pat. Aš gyvenau tuo laiku Tiubingene, Reutlingene netoli Tiubingeno, ir dažnai nuvažiuodavau į Tiubingeną. Ir esu dalyvavęs tose diskusijose, kur buvo svarstoma organizacijos ideologija. Ir tokie aktyvūs buvo tie, kuriuos aš paminėjau: Petras Jurkštas, Algis Gureckas, Jesaitis...

Tai daugiausia buvo studentų akademikų organizacija?

Studentų akademikų.

Ar buvo ne studentiško amžiaus žmonių?

Tai va, ne studentiško amžiaus buvom, kaip sakau, Drunga buvo (bet labai aktyviai dalyvavo), aš buvau jau baigęs universitetą ir jau ne studentas. Šiek tiek prisidėjo ir vyresni: Šmulkštys (to dabartinio Šmulkščio, kuris dabar dirba pas Prezidentą, tėvas) senas valstietis liaudininkas, Bieliukas, taip pat buvo valstiečių liaudininkų žmogus, kuris buvo ir Šviesos narys. Jie organizavosi po truputį ir silpnai veikė varpininkai, ir dėl to, kad silpnai veikė, ir kad jų palyginti nedaug buvo, tai jie negalėjo didesnį vaidmenį vaidint, ir ypač konkuruojant su ateitininkais, kurie buvo gana gausi organizacija. Sakysim, renkant studentų bendrą valdybą, studentų organizacijų, vyko balsavimai...

Jeigu turit knygą „Lietuviškas liberalizmas", redaguotą Kavolio, tai ten, man atrodo, yra mano tas ilgas straipsnis apie liberalizmo istoriją Lietuvoj. Ir kitų yra, man atrodo, ir Drungos (Valiulio) straipsnis, ir Rastenio, tiesa, jis iš tautininkų, bet jis labai gerai prisijungė prie tos organizacijos ir paskui labai aktyviai dalyvavo Santaros organizacijoj – tai Vincas Rastenis. Toks buvo iš liaudininkų Bieliukas, kuris buvo artimas Santarai, iš tautininkų Rastenis, iš krikščionių demokratų Dambriūnas (buvo iš katalikų fronto, artimas toms idėjoms). Žodžiu, tokių liberalinių idėjų buvo ir krikščionių liberalų – liberalinis sparnas, kurie nebuvo tiktai krikščionys demokratai. Religinė ideologija buvo platesnė.

Grįžtant prie Šviesos organizacijos... tai buvo tiktai lietuvių studentų organizacija, ar nebuvo idėjų pritraukt kitų tautybių?

Galima sakyti, kad buvo bendradarbiaujama ir su latviais, ir su estais. Ypač turbūt Pineburgo universitete, kuris buvo Baltų universitetas, ne vienų lietuvių, bet buvo ir latviai, ir estai, ir lietuviai. Lietuviai buvo aktyviausi ten. Tai buvo tam tikri ryšiai ir su latvių, ir su estų jaunimo organizacijomis. Aš atsimenu, tais laikais Tiubingene nei latvių, nei estų daug nebuvo, bet ypatingai daug lietuvių, tai ten tas klausimas neiškilo – bendradarbiavimo su latviais ir estais. Bet, sakysim, Santaros laikais Amerikoj tai labai buvo artimi ryšiai su estais ir su latviais. Santaros suvažiavimuose, sakysim, Tabor farmoj, Mičigano valstijoj pas Bačiūną, paskui pas Adamkų, labai dažnai dalyvaudavo estų ir latvių žmonės, intelektualai, rašytojai, dalininkai ir paskaitas skaitydavo.

Paskui susiorganizavo tokia anglų kalba organizacija, reiškia, Baltų studijų organizacija, baltų kalbų ir istorijos organizacija, ir jie leido tą žurnalą „Baltic states“, ar „Baltic review“, dabar pamiršau... Paskui atsirado tas bendradarbiavimas, ir glaudus bendradarbiavimas, tarp lietuvių, latvių ir estų, jie čia pasireikšdavo net smarkiau, nei sakysim, lietuviai...

Kalbant apie Santaros-Šviesos organizaciją, norėčiau paklausti apie organizacinę struktūrą. Žinau, kad kūrėsi skyriai įvairiose vietose, įvairiuose universitetuose.

Buvo skyriai, centras buvo Tiubingeno universitete. Bet, be abejo, buvo ir kitur: ir Miunchene buvo, ir Hamburge buvo, ypač kai ten susikūrė Baltų universitetas, buvo ir kitur. Aš dabar nežinau, kur centro organizacija, valdyba buvo. Aš pačioj organizacijoj nedalyvavau, dalyvavau tiktai, kada reikėdavo pasaulėžiūros klausimus svarstyt, ideologinius klausimus svarstyt, bet pačioj organizacijoj aš nedalyvavau. Laisvės kovotojų sąjungoj tai aš dalyvavau, nes buvau valdybos narys kurį laiką.

Ar tai buvo kokia centralizuota organizacija, ar tie skyriai buvo savarankiški?

Labai buvo laisva ir Vokietijoj nebuvo labai griežtos organizacijos. Net dažnai mes nežinodavom, kas yra mūsų pirmininkas. Žinodavom, kad maždaug žmogus, apie kurį sukasi ta organizacija, tai yra Kavolis. Reiškia, asmuo, bet jis nebuvo renkamas į valdybą ar į valdybas, pirmininkus, nebūdavo ir protokolų pas mus rašoma, kas nutarta, nebuvo protokolai rašomi. Buvo kartais „Metmenyse“ straipsnis, praėjus tam suvažiavimui, kuris kas metai vykdavo, reiškia, aprašydavo, kas ten dėjosi. Bet organizacijos tokios nebuvo, nebuvo nario mokesčio, visiškai nebuvo, pinigus rinkdavom tie, kurie turėjom darbus ir gyvenom geriau. Tai paaukodavom pinigus, ir tokiu būdu išeidavo žurnalas. Galų gale žurnalą pirkdavo žmonės, pats padarė pinigus. Mes duodavom, dabar jau neatsimenu, 50 ar 100 dolerių į metus. Ir tokių žmonių, kurie aukojo tai organizacijai, buvo labai daug. Žodžiu, ekonomiški reikalai, pinigų reikalai išsispręsdavo savaime. Net buvo „Metmenų“ administracija, kuri rūpinosi išsiuntinėjimu žurnalų ir tokiais administraciniais reikalais. Paskui jau buvo susiorganizavę po Mackaus mirties, vadinosi Mackaus knygų leidimo fondas. Na, ten irgi buvo vienas žmogus – Gintautas Vėžys, kuris visą laiką buvo reikalų vedėjas to Mackaus fondo. Reikalų vedėjas ir vienintelis buvo žmogus, kuris sudarė lyg centrą San-

taros organizacijos. Paskui Marija Paškevičienė buvo kaip „Metmenų" žurnalo administratorė.

Rodos, Šviesos organizacija Vokietijoj buvo panaši į Santarą-Šviesą? Turbūt Santaros-Šviesos organizacijoj net neįmanoma kalbėt apie kažkokią narystę. Kiek yra narių, turbūt sunku net pasakyti...

Kiek buvo, nežinau... Aš tik žinau, kad vienu metu Šviesai turėjo būt daug prijaučiančiųjų, kadangi buvo bendra studentų valdyba visų lietuvių ir pirmininku buvo išrinktas šviesietis Petras Jurkštas, ir kelis metus, bent porą metų, Šviesa vadovavo visiems studentams Vokietijoje tada.

Ar buvo tuo metu kaupiamas koks nors archyvas? Ar sudaromi kokie organizacijos narių sąrašai?

Turbūt, kad ne. Nežinau, kiek yra išlikę, sakysim, pas Gintautą Vėžį tos medžiagos ar Kavolio archyve (...). Čia galėtų būti daugiausia administracinių susirašinėjimų, laiškų, reiškia, tam Kavolio archyve. Ir Vėžio archyve. Mackaus fondo archyve ir galbūt pas Mariją Paškevičienę Čikagoj galėtų būt, organizuojant suvažiavimus, sakysim. Kvietimai išsiuntinėti žmonėms, kurie kviečiami atvažiuot, pakviest, kam paskaitas skaityt, dažniausiai pats Kavolis darydavo tą. Aš pats gaudavau raštelį, ar galėtau pakalbėt tokiu ir tokiu klausimu, tas ir tas yra dabar aktualu. Bet labai iki minimumo, žodžiu, tie organizaciniai reikalai maža dėmesio atkreipė. Parodyt rezultatus, ką darom, ką galvojam, pasireikšt „Metmenyse", „Akiračiuose", kituose laikraščiuose ar knygas išleidžiant, bet organizaciniams reikalams kaip galima mažiau dėmesio buvo skiriama. Užtat nelengva, jeigu reiktų rašyt apie tai, tai nelengva... Daugiausia turi pasiremt „Akiračiais", „Metmenimis", kita spauda, kuri puolė, sakysim, kritikavo mums, ypač, sakysim „Varpas" dažnai užpuldavo, kadangi matydavo Santaroj konkurentus sau. Kurie eina maždaug tuo pačiu keliu ir tikslas yra panašus – kurt demokratinę pasaulėžiūrą, demokratinę visuomenę, liberalinę visuomenę, liberalines idėjas platint. Ir jie jautėsi, kad jie tą daro, ir būdavo susikirtimų – jie mus kritikuodavo, mes juos kritikuodavome.

Dar norėtųsi grįžti prie Šviesos organizacijos. Kiek žinau, Šviesa leido leidinį „Šviesa", ir jūs buvote susijęs. Ar šis leidinys išsiskyrė kuo nors (pvz., savo liberalumu) iš kitų leidinių? Kas dalyvavo šioje veikloje?

Aš atsimenu, kad stengėmės kiek galima plačiau pritraukt prie to žurnalo. Bet kiek pasisekė, praktiškai negalėčiau pasakyt. Neturiu, kaip

sakiau, net nei vieno numerio „Šviesos". Jeigu turint „Šviesos" numerius, tai ten šį tą surastum. Dabar, kas ten rašė? Aš žinau, kad ten rašė Drunga tas pats, ir turbūt Bieliukas, ir Rūkas, ir Jaks-Tyris, ir Gureckas. Aš nežinau, ar Jesaitis, ar rašęs yra ką nors, gal ne, bet dalyvavo tuose svarstymuose, ką rašyt ir kaip rašyt. Tie tokie aktyviausi buvo. Saulius, tiesa, Vytautas Saulius, kuris leido Henriko Radausko raštus, jo poeziją, reiškia, buvo aktyvus taip pat. Vytautas Saulius – jis buvo aktyvus „Šviesos" redakcijos narys.

Dėl „Šviesos" žurnalo platinimo. Turbūt žinot Joną Vizbarą, jis dabar gyvena Druskininkuose. Jis rašė Daliai Kuizinienei apie Šviesos organizaciją ir laiške minėjo, kad „Šviesos" leidiniai pasiekdavo net Lietuvą.

Ak, šitaip? Tas gali būt. Aš Vizbaro asmeniškai taip gerai nepažinau, bet žinojau, kad toks yra ir kad jisai yra šviesietis. Bet asmeniškai jo nepažinau. Tas gali būt..

Gali būti, kad pasiekdavo Lietuvą?

Gali būt. Jeigu jis taip tvirtina. Aš manau, kad kadangi mes tuo savo nariu skaitėm ir Deksnį, kuris buvo tų pačių idėjų. Atsimenu, pas mane buvo namuose Deksnys, aš su juo susitikdavau Tiubingene gana dažnai, kartais ilgai pasišnekėdavom, per visą naktį. Žodžiu, buvo lygiai tokių pat idėjų žmogus kaip ir kiti šviesiečiai, kaip Jurkštas ar kiti...

Dabar kita veikla. Žinau, kad Šviesa rengdavo stovyklas-suvažiavimus, ką vėliau perėmė ir Santara. Jūs dalyvavote tuose suvažiavimuose?

Ne, suvažiavimuose aš turbūt nedalyvavau. Būdavo susirinkimai, viešos paskaitos Tiubingene. Vieną kartą kalbėjo, žinau, Kairys, socialdemokratų atstovas VLIK'e, tada turėjo slapyvardį Kaminskas. Kaminskas-Kairys, reiškia. Aš pats esu kalbėjęs Tiubingene per kažkokį suvažiavimą, bet aš dabar neatsimenu, ką aš ten kalbėjau.

Būdavo dar kažkokios vasaros stovyklos?

Taip, vasaros stovyklos buvo, teisingai. Aš vieną kartą ir kalbėjau, kažkur tai buvo Vakarų Vokietijoj, kažkur prie Reino buvo stovykla.

Tiesa, Žymantas dar buvo gana aktyvus. Žymantas, Drungos draugas. Buvo labai aktyvus, paskui toj resistencinėj kovoj su britų anglų saugumu turėjęs reikalų. Paskui į Ameriką atvažiavo, gyveno Los Angeles ir mirė Los Angeles.

Ar tose Šviesos stovyklose dalyvaudavo tik šviesiečiai, ar dalyvaudavo ir kitų organizacijų atstovai?

Kviesdavo visus, taip, kaip paskui ir į Santaros suvažiavimus. Taip pat kviesdavo ir džiaugdavosi, kaip atvažiuoja, sakysim, tas pats Bradūnas (kelis kartus dalyvavo Santaros suvažiavimuose), Girnius dalyvavo, Nyka-Niliūnas dalyvavo mūsų suvažiavimuose Tabor farmoje, daug dalyvaudavo. Tas pats Rastenis dažnai dalyvavo, Jakubėnas, kompozitorius, muzikas.

Santara-Šviesa panašių stovyklų jau neberengdavo?

Rengdavo atskiri skyriai. Sakysim, žinau, kad Niujorko skyrius rengė tokius suvažiavimus – vasaros stovyklas Niujorko valstybėj. (...)

Kažkaip nėra jaunesnės kartos, kuri pakeistų. Nedaug atėjo į Santarą jaunesnės kartos. Kai kas sako, kad dėl savo liberalumo santariečiai nesirūpindavo savo organizacija, reklama, nepritraukdavo jaunesnių žmonių.

Taip, tas teisybė. Bet žiūrint į tuos bendrus suvažiavimus, kurie būdavo Tabor farmoj Mičigane, rudeninės tos, kartais aš vadindavau, rekolekcijos mūsų... tai tie suvažiavimai nemažėjo, nemažėjo dalyvių. Jau pačiais paskutiniais laikais aš nedalyvaudavau, bet šiaip kasmet važiuodavau ten ir visą laiką beveik didėjo skaičius, ir visados atsirasdavo naujų žmonių. Sakysim, paskui pradėjo smarkiai reikštis toks Žygas, ir dabar jis reiškiasi bendruomenės veikloj Amerikoj – Kęstutis Paulius Žygas. Jis atvažiuodavo į tą Tabor farmą dirbt virtuvėje – ten dirbdavo virtuvėj pas Bačiūną studentai vasarą, užsidirbdavo pinigų, kad paskui galėtų studijuot rudenį. Ir jis atvažiuodavo visai ne į Santaros suvažiavimą, atvažiavo į tą kurortą, į Tabor farmą dirbt, užsidirbt pinigų. Ir pradėjo lankytis susirinkimuose mūsų, ir jam patiko, ir pasidarė aktyvus santarietis, pradėjo pats paskaitas skaityt. Atsimenu, kaip jis pirmą kartą pasirodė, silpnai lietuviškai dar kalbėjo, bet jis susikirto su Nagiu (ten Nagys paskaitas skaitė), ir ten jis pasireiškė labai gerai. Tuojau mes pamatėm, kad iš jo gali pasidaryt labai fainas vyras. Ir pats pradėjo paskaitas skaityt, ir pats pradėjo rašyt. Jis yra architektas, architektūros klausimais labai pozityvus žmogus.

Tokių būdavo jaunų ir atsirasdavo. Tokia Bilaišytė, gaila, jauna mirė. Jau pasireiškė kaip santarietė. Jau spausdino savo literatūrinius

straipsnius ir poeziją. Ir kitų buvo. Taip, kad negalima sakyt, kad visai nesirūpino jaunąja karta. Bet tiktai organizacijos neturėjo, ir tiktai iš tos veiklos niekas nerašė protokolų, niekas nefiksavo tą, kas ten dalyvavo. Niekas nevedė sąrašų, kad dalyvavo, kas yra Santaros nariai. Bet tokių, žodžiu, prijaučiančių, buvo labai daug. Ir iš įvairių sričių. Sakysim, ten iš artimesnių universitetų, iš Detroito, Klivlando, Čikagos tai atvažiuodavo šeštadieniais. Šeštadieniais vykdavo literatūros vakarai, kartais net Ostrausko arba Landsbergio dramų vaidinimai. Tai suvažiuodavo daug žmonių į tuos suvažiavimus. Bet jų niekas neregistravo, sąrašus sunku būtų padaryt. Negalima sakyt, kad mažėjo Santaros veikla, narių skaičius, turbūt ne.

Galbūt narių skaičius nemažėjo. Bet turbūt pagrindas buvo ta vidurinioji, jaunesnioji karta. Paskui tokio didelio būrio nebeateidavo, ateidavo po vieną, po kelis, bet didesnės bangos prisijungusiųjų nebuvo.

Teisybė. Organizacinio darbo to trūko. Kavolis nemėgo to organizacinio darbo, jis maždaug idėjomis gyveno. Ne organizacija, bet idėjos turėjo jungt žmones.

Susirinkdavo... ten tokia daržinė, toj Tabor farmoj, susirinkdavo ten šimtai žmonių. Šeštadienį vakare ten ir, žinoma, tęsdavosi diskusijos. Visokių parengimų, per visą naktį.

Galbūt tai ir buvo šios organizacijos populiarumo priežastis... Kiek žinau, Santara-Šviesa buvo pirmoji organizacija, pradėjusi skelbt „Veidu į Lietuvą" idėją. O kaip buvo su Šviesos organizacija Vokietijoje? Ar buvo kokie nors ryšiai su Lietuva?

Mes turėjom, kiek aš žinau. Kadangi tie ryšiai visados būdavo slapti, daugiau mažiau, gal kartais per mažai slapti, kad patekdavo į sovietų rankas, bet mes turėjom ryšius. Sakysim, Drunga. Jis irgi buvo Lietuvoj, grįžo iš ten. Paskui Deksnys ir Vokietaitis palaikė ryšius, ir kiti. Žodžiu, tą idėją, kaip prieit prie Lietuvos, mes visados turėjom. Kaip bandyt kontaktus užmegzt. Vokietijoj dar to nebuvo daug, dėl to, kad ten pradžia visko. Bet paskui Amerikoj, Santara kai pradėjo veikt, vis viena veikė Santara-Šviesa maždaug tuo pačiu keliu, ėjo kaip Šviesa. Nebuvo visiškai nauja organizacija. Tai buvo praplėsta Šviesos organizacija. Apimt platesnius sluoksnius, kaip aš sakiau, ir kairiuosius, ir dešiniuosius, daugiau apimt. Visus, kuriems rūpi humanistinės liberalinės idėjos.

Kokie santykiai būdavo su kitomis organizacijomis? Tos pačios Šviesos santykiai su ateitininkais ar su tautininkais. Turbūt tokių konfliktų tuomet dar nebuvo, vėliau jie čia Amerikoje prasideda...

Nebuvo. Tose didelėse organizacijose buvo žmonių, kurie labai siaurai žiūrėjo ir nenorėjo palaikyt ryšių su kitomis organizacijomis ir, priešingai, buvo žmonių, kurie plačiai žiūrėjo ir kurie norėjo palaikyt. Ir pačių ateitininkų, sakysim, buvo žmonių, kurie labai veržėsi. Sakysim, tokie Kebliai (Keblienė rašytoja, kuri šią vasarą buvo atvažiavus, dabar iškrito man iš atminties jos mergautinė pavardė). Jie dalyvaudavo, nors ateitininkai, bet dalyvaudavo Santaros suvažiavimuose labai dažnai. Ir jinai, Keblienė, ir Keblys. Girnius, sakysim, stengėsi palaikyt ryšius. Girnius laikė paskaitą Santaros suvažiavime. Bradūnas skaitė eilėraščius, kelis kartus literatūros Santaros vakaruose dalyvavo. Taip kad Santara buvo atvira visiems ir priėmė visus, kas norėjo. Kai kurie paskui gana aktyviai pasireiškė. Dambriūnas, sakysim. Gana aktyviai pasireiškė „Akiračiuose", pasidarė nuolatinis bendradarbis.

Kalbėdami apie tokias organizacijas kaip Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga, Lietuvių rezistencinė santarvė, Šviesa ir pažvelgę atidžiau į šias organizacijas pastebėsime, kad yra žmonių, kurie dalyvauja ir Laisvės kovotojų veikloje, ir pereina į tą pačią Rezistencinę santarvę, jie aktyviai dalyvauja ir Šviesos organizacijoje. Tas pats Karolis Drunga, Bronys Raila, jei pažiūrėsim. Kas nulėmė tą pereinamumą? Kaip jūs manot? Bet būdavo ir priešingai, žmonės, kurie taip ir pasilikdavo toj vienoj organizacijoje, pvz., pasiliko toj pačioj Šviesos organizacijoj ir nenuėjo į Santarą-Šviesą. Ar tai susiję su asmenybėmis, ar kokia nors idėjų kaita?

Na, kaip. Čia sunku pasakyt. Kiekvienas žmogus pirmoj eilėj esi žmogus, paskui atiduodi save organizacijai, visas išvien nepriklausai. Tokie kaip Kavolis, sakysim, kurie įkvepia naujas organizacijas, tai jau jie... Bet šiaip žmogus tik dalim savo prisideda. Galų gale, gyvenimo sąlygos taip susideda, turi visus darbus dirbt kitus. Tu negali pasiduot tik vienai organizacijai visas žmogus. Tik dalis tavo nueina su organizacija. Taip kaip ir čia...

Apie žurnalistinį darbą ir kitus atradimus

Vincą Trumpą kalbino Dalia Kuizinienė

(...) tai buvo tuo metu, kai universitetą baigęs nuvažiavau į Paryžių. Ir, žodžiu, paėmiau iš savo atstovybės (tada dar ambasadorių nebuvo, dabar tik atsirado mūsų ambasadoriai, tada buvo ministeriai) Klimo raštą ir nuėjau į Užsienio reikalų ministerijos archyvą. Žodžiu, pažiūrėt, ką ten rasiu Lietuvai įdomaus. Na, tai buvo įdomus pasikalbėjimas su to archyvo darbuotoju, nežinau, koks jo ten laipsnis buvo, bet vienas iš archyvo darbuotojų. „O, – sako – apie Lietuvą, tamsta, čia nieko nerasi. Apie Lenkiją – taip." Aš, sakau, gerai, bet aš vis tiek noriu pasižiūrėt. Gal aš ką nors surasiu. Kadangi Lietuvos ir Lenkijos tokie ryšiai buvo gana artimi, jeigu kalba apie Lenkiją, tai labai sunku išvengt kalbėt apie Lietuvą. Ir paskui nustebau, kaip beskaitydamas tuos dokumentus randu vieno lietuvio, Lietuvos didiko Paco (to paties Paco, kuris statė Švento Petro ir Povilo bažnyčią, ne statė, bet fundavo), laišką. Laišką, parašytą iš Grinkiškio. O Grinkiškis yra artima parapija nuo mano tėviškės. Tai taip Paryžiaus Užsienio reikalų ministerijos archyve randi jau labai tokį lietuvišką liudijimą. Žinoma, laiškas rašytas prancūziškai, bet kai aš nunešiau tam valdininkui, tam darbuotojui, kurs archyve dirbo, sakau, kad jūs sakėt, kad čia nieko apie Lietuvą nerasiu, bet aš radau, ir netoli mano tėviškės miestelio Grinkiškio parašytą laišką, va jis yra archyve Paryžiaus Užsienio reikalų ministerijos. Taip, kad kartais netikėtai surandi ką nors.

Aš neseniai „Drauge" skaičiau, kad taip pat ir Čikagos bibliotekoje yra fantastiškų lietuviškų knygų, net tų egzempliorių, kurių Lietuvoje niekas nematęs. Gana stebuklingas dalykas.

Taip. Aš tą straipsnį „Drauge" irgi skaičiau ir nustebau, ir labai gerai, kad Čikagoj tokius dalykus patyrinėja lietuviai, suranda. Kas ten, Giedrius Subačius? Taip, tai gerai. Aš manau, kad ir kitur suras. Ne vien tik Čikagoj. Tiktai reikia nuvažiuot, reikia ištirt. Lenkijoj, sakysim, ypatingai daug medžiagos yra Lietuvos istorijos tyrimams, dar daug kas neištirta.

Aš mėginsiu tada grįžt prie mūsų dar prieš gerą porą mėnesių minėtos temos, gal mes tada atsitiktinai apie tą „Mintį" šnekėjom, tad

vėl noriu grįžti į Vokietijos stovyklų laiką, į „Minties" laikus. Man atrodo, kad tai buvo poleminis dienraštis, spausdinęs daug poleminių straipsnių. Ar Jūs buvot redakcijos narys, ar vienas iš bendradarbių? Kas sudarė bendradarbių branduolį visą?

Aš dabar, kai galvoju, jau daug laiko praėjo. Reiškia, „Mintis" pasirodė gana anksti. Jos iniciatorius buvo toks Jonas Vasaitis, jis buvęs pradžios mokyklos mokytojas Lietuvoj, ir kažkaip jam kilo mintis išleist laikraštį. Ir tas laikraštis buvo gana skurdus. Iš pradžios 1946-ais metais jis pradėjo tą darbą dirbt, ir, žinoma, mažai nusimanė apie žurnalisto darbą, bet turėjo gerų norų ir šiek tiek pinigų. Išleist kaštuoja pinigą. Bet, man atrodo, 1946 metų pabaigoj, o greičiausia 1947-ais metais atvažiavo į Memingeną (kur tas laikraštis pasirodė, Memingene, Vakarinėj Vokietijoj), atvažiavo naujas redaktorius Henrikas Žemelis. Tada jau prasidėjo ir mano bendradarbiavimas su „Mintim", ir „Mintis" pasidarė visiškai moderniškas, kaip sakant, šių dienų laikraštis, ir išeidavo net kelis kartus į savaitę. Taip, kad buvo vienas svarbiausių laikraščių Vokietijoj.

Sakykit, kiek jisai buvo paplitęs kitur? Ar tik buvo toje vietovėje, kur buvo leidžiamas, ar jis paplisdavo po kitas stovyklas? Kaip jūs manot?

Aš manau, kad jis paplito visoj Vokietijoj ir už Vokietijos sienų. Aš manau, kad jo vienas kitas numeris pasiekdavo ir Lietuvą. Tais laikais labai griežtai žiūrėjo į tuos dalykus, bet aš manau, turbūt, pasižiūrėjus kur nors, slaptuose archyvuose, galima rasti būtų, saugumas turėjo domėtis šiais leidiniais. Matai, „Mintis"... Aš nebuvau redakcijos narys, bet, kadangi su Henriku Žemeliu mes esam iš vieno krašto, iš vienos gimnazijos, tik jis viena klase už mane buvo gimnazijoj aukščiau, tai mes jau geri pažįstami buvom Kėdainiuose, o paskui, kai jis pradėjo redaguot tą laikraštį „Mintį", ir, žinoma, aš jam daug padėjau. Kadangi jis literatūrinį gyvenimą mažiau pažino, daugiau pažino visuomeninį gyvenimą, lietuvių politinį gyvenimą, bet kultūrinį ir literatūrinį gyvenimą mažiau. Tai aš daugiausia prisidėjau prie to, kad „Mintis" pasidarė gana svarbus ir literatūrai laikraštis. Dėl to turbūt ne be mano įtakos ten pradėjo rašyt ir Greimas, ir, sakysim, Raila...

Raila, kiek prisimenu, siuntė straipsnius apie prancūzų literatūrą iš Paryžiaus.

Taip, taip. Ir Gimbutienė, ir paskui daugelis jaunesnių poetų. Radauską aš esu prikalbinęs rašyti į „Mintį", Leskaitį. Leskaitis daugiau

žinomas kaip žurnalistas ir savo laiku buvo parašęs romaną. Reiškia, buvo ir rašytojas. Jis parašė ilgą straipsnį apie Amerikos literatūrą, tai buvo tada labai naudinga, nauja. Ir įdomu. Ypač tiems, kurie galvoja arba negalvoja, bet svajoja pakliūt į Ameriką. Tuo metu tai buvo labai naudinga medžiaga, ir žmonės skaitė. Aš manau, kad „Mintis" buvo vienas populiariausių laikraščių Vokietijoj. Turėjom kelis laikraščius. Aš dabar visų pavadinimų neatsimenu. Žinau, „Mūsų kelias" ėjo, tai buvo daugiau tautininkų laikraštis...

Ten Vytautas Alantas rašė vedamuosius.

Taip, ten daugiau. Paskui „Žiburiai" ar „Tėviškės žiburiai"...

„Žiburiai" ir „Tėviškės garsas".

Taip, Augsburge. Tai buvo daugiau katalikiškas laikraštis („Žiburiai"). Vitėnas kurį laiką redagavo, paskui perėjo dirbt į „Voice of Amerika" (Amerikos balsą) perėjo dirbt. Kuris dabar parašė tą straipsnį ilgą „Drauge" apie pastangas tik iškelt mus visus iš Vokietijos į Hondurą, į Pietų Ameriką, ir ten sukurt Naują Lietuvą emigracijoje. Bet iš tų planų nieko neišėjo.

„Mintis" pasidarė iš tikrųjų ir politinis laikraštis, ir kultūrinis laikraštis. Ypač daug apie literatūrą ir istoriją, ir kitus dalykus rašydavo. Skyrėsi nuo kitų laikraščių dar ir tuo, kad buvo savarankiškas. Negalima sakyt, kaip, sakysim, apie „Kelią" ar kaip ten vadinosi tautininkų laikraštis – kad jis tautininkų laikraštis, maždaug kritiškai atsilieptų apie Smetonos režimą, jau ten sunkiau buvo tam laikraštyje. „Mintis" galėjo rašyt ir už Smetoną...

„Mintis" buvo gana liberali...

Taip, buvo liberali. Mes su Žemeliu sutarėm dėl to, kad nereikia bijot kritikuot, sakysim, buvusio Lietuvos nepriklausomybės laikotarpio, tarpukario Lietuvos, nebūtina tik žmonėms sakyt, kad viskas ten gera ir gražu buvo. Toli gražu ne viskas buvo gera ir gražu. Joks režimas, jokia santvarka nėra gera ir graži. Tiktai gerai ir graži. Kaip Čerčilis yra pasakęs gana teisingai: „Demokratija yra prastas režimas, bet niekas nesugalvojo geresnio iki šiol." Tuo ir gera, kad ją gali kritikuot. Tad ir „Mintis" kritikavo. Tada labai veikė smarkiai tas Vyriausias Lietuvos išlaisvinimo komitetas, prancūzų zonoj įsikūręs, kur generolas Šmitlenas labai globojo jį, buvęs Lietuvoj prancūzų kalbos profesorius Vytauto

Didžiojo universitete. Žodžiu, pažino gerai Lietuvą, ir lietuviai mokėjo prie jo prieit, ir jis labai padėjo mums politiškai veikt. Na, ir ten įsikūrė VLIK'as, ir gana smarkiai veikė. Ir aš kurį laiką dirbau ten.

O, įdomu. Šito visai nežinojau apie Jus.

Dirbau. Mane pakvietė Gaidžiūnas. Turbūt girdėjot, Gaidžiūnas po nepriklausomybės atkūrimo grįžo į Lietuvą ir greit mirė. Yra kartu agronomas, kartu ir poetas. Išleidęs keletą poezijos knygų.

Jo poezija nebuvo pati geriausia? Bet jis daug žurnalistikoj reiškėsi?

Taip, jis redagavo „Dirvą" ilgą laiką, daug pasižymėjo, ir jis aktyviai veikė politikoj, reiškia, tautininkų partiją atstovavo, net VLIK'ą (tą Išlaisvinimo komitetą) organizuojant Lietuvoj jis aktyviai veikė. Paskui buvo net išvežtas į lagerį Vokietijoj už politinę veiklą, taip, kad jisai aktyvus buvo. Ir kadangi mes irgi esam tos pačios Kėdainių gimnazijos žmonės, aš jį pažinau iš Kėdainių gimnazijos, o paskui ir susidraugavau su juo. Tai jie įsikūrė prancūzų zonoj Reutlingene, Pfullingene. Pfullingenas buvo laikomas Lietuvos sostine tuo laiku. Dar ne Čikaga. Vėliau Čikaga pavirto Lietuvos sostine. Bet tuo laiku buvo Pfullingenas Lietuvos sostinė.

Tai ten buvo didžiausias lietuvių sambūris?

Ne tiek daug žmonių ten buvo, bet jau tokios visos viršūnės: kunigas Krupavičius, Sidzikauskas, Brazaitis-Ambrazevičius ir visi kiti, Gaidžiūnas ir kiti, profesorius Kairys, Bielinis. Daug žmonių. Ir jie suorganizavo tokį informacijos skyrių prie Vyriausio išlaisvinimo komiteto. Informacijos skyrių, ir aš kaip tiktai buvau kviečiamas dirbti tam informacijos skyriuje.

To Jūsų gyvenimo tarpsnio visai nežinojau. Kokia pradžia ten buvo?

Aš prieš tai buvau Miuncheno gimnazijos mokytojas ir beveik pusiau direktorius. Kadangi trys gimnazijos buvo Miunchene suorganizuotos. Trys stovyklos lietuvių buvo, ir kiekvienoj stovykloj buvo gimnazija, bet skaitėsi tai viena gimnazija. Bet kiekviena ta gimnazija veikė autonomiškai. Nors bendras direktorius tų trijų buvo, bet aš buvau vienas iš tų trijų gimnazijų vadovas. Na, tai paskui mane iškvietė į Pfullingeną, į Reutlingeną, į prancūzų zoną. Aš atsisakiau nuo tų pareigų

gimnazijoje ir išvažiavau turbūt 1946 metų žiemą ar 1947 metų pradžioje. Iš Miuncheno persikėliau gyvent į prancūzų zoną. Buvau aš geram punkte, geroj vietoj, reiškia, bet politinį gyvenimą, kas dėjosi politiškai išeivijos gyvenime, turėjau gerą progą sekt. Mes gaudavom spaudos daugiau iš viso pasaulio, stengdavomės gauti ir iš Lietuvos. Reiškia, ir propagandinę, ir kitokią spaudą sekt, kas darosi Lietuvoje. Žinoma, čia buvo labai opus klausimas. Nusistatymas buvo ieškot daugiau juodų okupacijos dėmių, kas natūralu. Bet mes buvom „Mintis", kuris ir išsiskyrė iš kitų laikraščių, kurie tos teorijos griežtai laikėsi. Kad maždaug ką nors gera pasakytų apie Lietuvą, to meto Lietuvą... O mes „Minty" su Žemeliu sutarėm, kad reikia teisybę sakyt, maždaug teisybę. Ir jeigu kas yra, jeigu pasirodo gera knyga ar meno kūrinys, ar poezijos knyga, tai ją nereikia smerkt, reikia pripažint jos vertę. Dabar iš antros pusės, jeigu ką nors kvailai emigracija daro, išeivija ką nors kvailai daro, rašo, nereikia ir to slėpt. Reikia iškelti tas kvailybes arba nesąmones, ir jas iškelt, apie jas rašyt. Tik tokiu būdu žmonės gaus tikrą vaizdą, koks gyvenimas yra, ką mes padarom ir ką Lietuva padaro. Ir tokiu būdu galima sukelt susidomėjimą vieni kitais. Reiškia, mes galvojome, jeigu mes stengsimės subjektyviai įvertint Lietuvą, tai Lietuva stengsis su mumis užmegzt kokį nors ryšį, kaip suprast tai, ką mes darom. Tiesiog niekas tada negalėjo užsiprenumeruot ir skaityt laikraščių, emigracijoje, leidžiamų laikraščių Lietuvoje. Mes žinojom, kad, jei mes parašysim ką nors gera apie Cvirką ar Salomėją Nėrį, ar kitus rašytojus ir gyvus dar esančius, tai Lietuvoje stengsis tokias žinias paskleist, kad ten ir ten rašo apie tą ir tą, rašo tas ir tas. Sakysim, ką rašo Greimas, ar ką rašo Gimbutienė, ar ką rašo Nyka-Niliūnas ar Henrikas Nagys, ar kiti žinomi rašytojai, žinomi literatūros žinovai, specialistai, – stengsis ir Lietuvoj sužinot tą. Tokiu būdu turėjo užsimegzt toks savotiškas bendradarbiavimas tarp vienų ir kitų. Kai kas nenorėjo to bendradarbiavimo visai, o mes – priešingai – mes norėjom. Norėjom bendradarbiavimo. Ir čia susidarė gana tokia, tarpais gana aštri padėtis. Kai kas mums įtarė, kad mes esam kolaborantai. Tai reiškia, nepakankamai griežtai kovojam prieš okupantus, prieš okupaciją.

Vėliau ta pati nuomonė ir Amerikoj egzistavo?

Taip, taip. Persikėlė tas pats ir į Ameriką. Jau didesniu mastu. Žinoma, ir Lietuva keitėsi, ir daugiau pradėjo bendradarbiaut su pasauliu,

atvažiuot vieni kiti galėdavo, išvažiuot iš Lietuvos, jau apsikeitė, pagerėjo padėtis. Tai va, „Mintis" – 1946, 1947, 1948, 1949 metai, iki 1949 metų maždaug pabaigos – tai „Mintis" yra suvaidinusi didelį vaidmenį ta prasme, kas reikia sekt, kas dedas Lietuvoj, ir reikia kritiškai įvertint, ką mes darom čia, išeivijoj. Kad negalima kelt, ką mes darom – kad yra nepaprastai gerai, nepaprastai daug mes padarom – o jeigu iš tikrųjų tie dalykai nėra tokie dideli ir svarbūs. Sakysim, išėjo Alanto ar Santvaro eilėraščių rinkinys prastas, tai tokie propagandiniai eilėraščiai, tai mes kaip tiktai nebijojom tą pasakyt. Jeigu kokį nors politinį sprendimą daro tas Laisvinimo komitetas, kuris mums atrodė neracionalus, nepakankamai apgalvotas, tai mes tą pasakydavom. Vieną kartą atvažiavo tas Vyriausias komitetas, sukviesdavo redaktorius laikraščių pas save į prancūzų zoną ir norėdavo pasišnekėt, kad maždaug vieną liniją surastume, kad nebūtų skaldymosi. Skilimo labai bijojo, skilimo, skaldymosi į grupes ir partijas. Tai pirmą kartą, kai atvažiavo Žemelis, aš ten dirbau VLIK'e, tai pasakojo man. Prisistatė (VLIK'o pirmininkas buvo kunigas Krupavičius), tai jis prisistatė, žodžiu, esąs „Minties" redaktorius. Tai Krupavičius pasakęs: „Ar tai tos „Minties", kuri ne visados išmintingai parašo?" Tai ne visados patikdavo tas. Bet Krupavičius buvo pakankamai didelis žmogus ir patyręs politikas ir suprato, kad negali visi vienodai galvot. Taip, kaip jis galvoja, ar kaip kiti galvoja. Kiekvienas gali savaip. Tai va šitą momentą reikia pabrėžt, kalbant apie laikraščius, spaudą Vokietijoj. „Mintis" buvo vienintelis laikraštis, kuris laikėsi tos linijos, kad reikia maždaug efektyviai blaiviai rašyt ir apie tai, ką daro išeivija, ir ką daro Lietuva. Jeigu yra geras dalykas padarytas, ar gera knyga išleista, ar geras straipsnis žurnale pasirodęs, reiškia, nenutylėt apie tai. Informuoti išeiviją, kad žinotų. Kardelis, buvęs „Lietuvos žinių" redaktorius, žinomas žurnalistas, geras žmogus, nusipelnęs, sako: „Ką jie ten giriasi apie Kauno jūrą, jokios Kauno jūros nėra, čia yra tik bolševikinė propaganda". Na, žinai, pasirodo, kad ta jūra yra, bet neigt tokiu neigimu labai susikompromituoja visos išeivijos veiklą. Jeigu taip pradėsi neigt, kad lietuvių kalbos žodyno neleidžia, sakysim, neminėsi, kad išeina vienas tomas, kitas tomas, trečias tomas – tokius dalykus reikia minėt. Ir kad elektrifikacija Lietuvoj vyksta, negali paneigt, kad vyko elektrifikacija. Ir kad režimas šiek tiek keičiasi Lietuvoj. Negalima

sakyt, kad nesikeitė, taip kaip buvo Stalino laikais, taip ir pasiliko. Keitėsi. Daug kas keitėsi. Tai va mes pradėjom tą liniją varyt...

Buvo studentų organizacija Šviesa. Vokietijoj aktyviai veikė kurį laiką ir net nukonkuravo seną studentų organizaciją ateitininkus, jų narių skaičius, žinoma, buvo didesnis. Ir Šviesa kėlė kaip tik tas naujas idėjas: sekt Vakarų demokratiją, sekt Vakarų kultūrą, rašyt apie tai. Ir vienu laiku net studentų organizacinę veiklą perėme į savo rankas šviesiečiai, jie nukonkuravo ateitininkus.

Jie leido ir kultūrinį žurnalą. Jūs buvot vienu metu vienas iš redaktorių.

Tas išėjo gal 1949-ais metais. Ir aš labai nedaug ten galėjau padaryt, kadangi išvažiavau į Ameriką. Ir paskui nustojo eiti ir tas žurnalas. Tada jau atsirado „Metmenys" Amerikoje. Bet tuomet mes buvom gana aktyvūs. Tą straipsnį, kur man davei, kur pasidarei nuorašą, apie tuos „Tremties metus". Aš jau tai parašiau blaiviau, ne tiktai girdamas, bet ir kritikuodamas.

Man rodos, tai buvo kritiška normali recenzija, kur buvo stengiamasi įžiūrėt problemos esmę, o ne tik išvardinti, kokie autoriai rašė. Nes visos kitos recenzijos, kiek teko skaityt apie „Tremties metus", tai buvo gražus paminėjimas, kas ką rašo, išvardijimas daugybės pavardžių ir pasidžiaugimas, koks tai reikšmingas įvykis. Aišku, tai buvo reikšmingas įvykis, bet tai buvo gana probleminė situacija...

Tai mes va tokių dalykų nevengdavom. Ir susiorganizavo gana geras būrys bendradarbių, ir gana įdomus laikraštis yra.

(...) Tai va, jeigu apie tą „Mintį" šnekant, tai sakau, svarbiausias nuopelnas „Minties", kad ji pradėjo tokį blaivesnį požiūrį į Lietuvą. Svarbu pažint, kas darosi Lietuvoj, ir pažint tikrai ne propagandiškai. Ne ieškot vien tiktai blogų pusių. Objektyviai, kiek galima objektyviau vertinti ir literatūrą, ir kultūrinį gyvenimą, ir mokyklas, ir laikraščius, ir žurnalus, ir knygų leidimą, ir kraštotyros darbus, kuriuos dirbau gana intensyviai. Ir anais laikais Sovietinėj Lietuvoj, negalima paneigt, kas buvo gerai sporte, kad „Žalgiris" gerai lošė krepšinį, nebuvo ko slėpt, vis viena čia mums buvo garbė, jeigu jie sumušė. Aš atsimenu, aš jau Amerikoj buvau, atvažiavo vairuotojai-irklininkai į Ameriką ir jie ten gerai pasirodė. Na, tai mes (aš tada jau Vašingtone gyvenau) padarėm balių, susitikimą su jais. Mes susirinkom visi, padraugavom labai drau-

giškai, su tais jaunais vyrais, kurie rungėsi su amerikiečiais irklininkais, ir neprastai pasirodė, ir mums buvo smagu su jais padraugaut. Ir aš ten būdams, aš nei kiek neneigiau. Sakysim, Palčinskaitė buvo atvažiavus Violeta, aš ją pavedžiojau, Vašingtoną parodžiau. Ir Keidošius, ir kiti rašytojai, ir žurnalistai, ir studentai, buvo ir studentų. Taip, kad stengdavomės palaikyt santykius. Ir čia vat „Mintis" ir pradėjo tą liniją. „Mintis" buvo pirmas laikraštis išeivijoj, kuris truputį pažiūrėjo kitaip. Kai kas už tai labai pyko, kad neva tai drausmės nesilaiko. Bet, žinai, kartais kultūriniame gyvenime drausmė yra labai žalinga. Jeigu tą sakai, ką valdžia nori, kad tu sakytum, tai jokia demokratija.

O sakykit, kaip jūs žiūrėjot vis tiek „Mintyje"?.. Jonas Mekas straipsnius, sakyčiau, gal šiek tiek drastiškus spausdino apie meną – menas turi būti laisvas, su prierašais, kad kalbą taisyti draudžiama. Algirdas Landsbergis su žvilgsnininkais[313]. Vadinasi, jaunųjų kalba gal net chuliganiška, tokia yra...

Kaip tik to norėjom. Ir stengdavomės įtraukt kaip galima daugiau žmonių, ypač jaunų žmonių, kaip Mekas.

Mes šiaip religiniu, politiniu atžvilgiu nieko neišsiskyrėm. Ateitininkai pas mus galėjo dalyvaut ir dalyvavo, sakysim, Kebliai: Keblys, Keblienė-Bogutaitė. Nyka-Niliūnas, buvęs ateitininkas, dalyvaudavo ir „Metmenyse", daug rašęs ir spausdino eilėraščius, dienoraščius ir visa kita. Bradūnas tas pats dalyvaudavo. Kelis kartus aš jį esu sutikęs Santaros-Šviesos suvažiavime. Ir vieną kartą buvo, jau vėliau, gal apie 1970-us metus. Dar vėliau truputį, dalyvavo ir Mekas. Pirmą kartą atvažiavo iš Niujorko Mekas, ir aš tada buvau tam suvažiavime rudenį, rugsėjo mėnesį (man atrodo, apie pradžią rugsėjo). Ir literatūros vakaras. Susirinkdavo, šeštadienį būdavo literatūros vakaras. Ir tada susirinkdavo gana daug žmonių. Ir Tabor farma garsioji – gal koki pora šimtų ar daugiau atvažiuodavo iš Čikagos, iš Detroito, iš Klevelando. Na, ir skaitė eilėraščius Nagys ir Mekas. Iš prozaikų tai Katiliškis daugiausia ten reiškėsi, kartais Landsbergis, kartais Kostas Ostrauskas ką nors paskaitydavo iš savo dramų. Na ir pirmas skaitė Henrikas Nagys. Jis labai gerą balsą

---

313. Literatų grupė (Jonas ir Adolfas Mekai, Algirdas Landsbergis, Leonas Lėtas-Adamkevičius) 1946–1949 m. leido avangardinį žurnalą „Žvilgsniai". Žurnalo autoriams prilipo vardas žvilgsnininkai.

turėjo. Jeigu taip Nyka-Niliūnas nemėgo skaityt savo poezijos, ir čia jį buvo sunku prikalbint, kai jis atvažiavo čia. Tai jisai ir ten nedalyvaudavo, o Nagys – priešingai. Labai mėgo, jis puikiai deklamavo, puikų balsą turėjo, gerai skaitė, galėjo konkuruot Brazdžioniui. Kaip Brazdžionis sukėlė furorą Lietuvoj, tai ir Nagys galėjo tą padaryt, bet jo sveikata to neleido. Bet, reiškia, kadangi jis būdavo beveik kas metai, tai, žinoma, žmonėms jau jokia ypatinga naujiena. Tai jam taip paploja, žinai, ir viskas. Na, o dabar Mekas išeina. Jau jis pagarsėjęs kaip filmininkas, ir rodė tam suvažiavime savo filmus, tuos, tokius moderniškus, kokių nematai amerikoniškam Holivude. Ir štai išeina skaityt poezijos. Tada jo buvo išėjęs rinkinys „Pavieniai žodžiai". Ir tokia keista poezija: „Kieme kūdra, kūdroj plaukia antis, antis tą ir tą..." – bet publika su ovacijom sutiko. Jis, tiesa, dar taip proletariškai atrodė: su kareiviška striuke, taip atrodė toks biednas, reiškia, niujorkietis. Publika baisiai šiltai jį sutiko. Ta poezija jo paprasta, tokia... kartais gera, vis viena gera.

Be to, jis labai įtaigiai moka pateikti savo tekstus...

Taip, taip. Ir jis gražiai paskaitė, Nagiui nepatiko tas. Nagiui nepatiko, ir jis po to vakaro, po tos literatūrinės valandėlės pradėjo gert. Jis turėjo tą bėdą. Jis buvo alkoholikas pasidaręs. Bet paskutiniu laiku jis jau gydėsi nuo to. Aš manau, kad tas prasidėjo nuo jo atšalimo, jis po to jau pradėjo atšalt nuo Santaros-Šviesos ir rečiau atvažiuodavo į suvažiavimus.

Va, Jūs taip vaizdžiai tą papasakojot, tai aš pasakysiu, kodėl manyje tai sukėlė tiek daug vaizdų, kadangi Mockūnas yra atsiuntęs nuotraukas būtent iš tos Santaros, kur buvo Mekas ir Nagys. Ir jie kartu sėdėjo. Ir visos nuotraukos Jūsų pasakojimo metu man praplaukė. Kažkada Maironio muziejuj, gal prieš kokius aštuonerius metus: Mekas iš tiesų užsisvajojęs, toks ilgais plaukais, su alaus buteliu, atsipalaidavęs...

Taip, taip. Viena išvaizda, žinoma, jo... Kildavo problema, klausimas, kaip patraukti žmones, kad suvažiuotų daugiau. Kad įtaką didesnę padarytų. Na, ir mes čia, – žinoma, Kavolis čia vadovaudavo, bet ir kiti visi – kad reikia padaryt įdomiai. Reiškia, nieko nebijot. Reikia iš Lietuvos pakviest, jeigu galima. Pradėjo... paskui atvažiuodavo 3–4 rašytojai: Martinaitis ir kiti. Geda. Su Geda susitinku Los Andžele, prisistatau aš pats, sakau, mano pavardė tokia ir tokia. O aš, sako, tave žinau nuo 1959

metų, kada „Mintis“ pradėjo eit, vėliau – kada „Metmenys“ pradėjo eit, sako, jau aš tave žinau. Tai išgėrėm po čerką tada ir susipažinom asmeniškai. Taip, kad didžiausias, žinoma, buvo skandalas tai, kada krepšininkai iš Amerikos atvažiavo į Lietuvą. Nors jie nekaip čia pasirodė...

Tas daug metų, man rodos, nenuėjo nuo spaudos puslapių...

Taip, bet mes rėmėm tą. Santariečiai rėmė tą, aš pats aukojau pinigų tai kelionei, reiškia, ir kiti. Ir pritarėm, kad reikia tą daryt. Žinoma, kai kas mus kritikavo smarkiai, kad čia jau yra kolaboracija su okupantu. Šiek tiek yra tos kolaboracijos, bet, iš antros pusės, įtaką darai. Įtaką darai žmonėms ir Lietuvoj, laisviau galvot, – reiškia, pasaulis neužmiršęs Lietuvos taip pat, Vakarai neužmiršę yra. Tai tas buvo, aš skaitau, abipusiai naudinga: ir mums, emigrantams, naudinga buvo, kadangi daugiau lietuvių kultūra rūpinomės, ir ypač naudinga buvo Lietuvai, jauniems žmonėms. Čia prasidėjo nuo „Minties“. „Mintis“ pradėjo tą liniją tokią laikyt, ir paskui Amerikoj „Metmenys“ ir Santara-Šviesa, organizacija, tai gerai, labai gerai tą frontą, aš skaitau, kad padarė didelę įtaką į Lietuvos atgimimą. Aš skaitau, kad net ir Sąjūdis... tas pirmasis, reiškia, pasireiškimai Akademijoj, Mokslų akademijoj...

Aš manau, kad daugumai kultūrininkų vienaip ar kitaip „Metmenys“ buvo prieinami.

Šitas buvo naudingas darbas... Jau paskui neišvengė jo toks Kazakevičius ir kiti. Paminėdavo „Pergalėj“ – naujas „Metmenų“ numeris, bent jau turinį įdeda. Jau, žodžiu, geležinė uždanga pasidarė skylėta.

(...)

Aš buvau pasirengusi klausinėti apie „Šviesos“ žurnalą, kur buvote vienas iš redaktorių.

Buvau iš pradžių redaktorius. Bet labai miglotai atsimenu, dėl to, kad mano galva tuo metu buvo pramušta kuo greičiau išvažiuot į Ameriką. Kaip ir visų. Dar atsirado kliūčių. Kai kas apskundė, kad aš su vokiečiais bendradarbiavau, tai reikėjo aiškintis. Taip, kad aš daug ypatingai dėmesio tam žurnalui nekreipiau, ten buvo kolektyvas: Vytautas Saulius jau technišką darbą dirbo, Saulius redagavo, Rūkas Antanas buvo, turbūt Jesaitis Margeris buvo. Ten buvo keletas žmonių, Jaks-Tyris, tie, kurie dalyvavo Šviesos organizacijoj. Kurie steigėjai Šviesos organizacijos, kurie programą išdirbo, programą sukūrė Šviesos organi-

zacijos, tokią liberalinę programą... ir tie žmonės buvo ten, bet aš dabar neatsimenu, kaip atrodė tas žurnalas. Aš labai mažai jo mačiau.

Žurnalo išėjo apskritai tik septyni numeriai.

A... septyni numeriai. Ar turi biblioteka visus septynis numerius?

Gavom dabar su Kviklio archyvu daugumą numerių. Yra ir pirmi. Gal net ir visi bus, kai viską sužiūrėsim. Mes kai žiūrim į tą ar kitą žurnalą, mes turim kiekvienas savo interesus. Aš žiūriu daugiausia, kokie rašytojai, kokios recenzijos, kokie kultūros pobūdžio straipsniai buvo.

Jei aš turėčiau rankose, aš neturiu nei vieno...

Reikia atsivežt pas Jus, galbūt, kai pamatysit, daug ką prisiminsit. Ar ne?

Va, va. Aš vieną epizodą tik gerai prisimenu, rodos, sakiau, reiškia, gavom tą novelę iš Škėmos.

Škėma atsiuntė novelę apie partizanus. Reiškia, 1941-ųjų metų sukilimas, karo pradžioj, prieš vokiečiams ateinant. Reiškia, tas lietuvių frontininkų sukilimas 1941 metų birželio mėnesį, vidury birželio, maždaug, kada visi tie išvežimai buvo didieji, kartu tuo pačiu metu ir sukilimas, ir vokiečių atėjimas – labai turtingas laikotarpis, na. Ir jis tą aprašo toj savo novelėj, reiškia, ir tuos partizanus. Škėma bendrai toks aštrus rašytojas. Jis neidealizuoja jų, kad jie yra žmonės, vyrai, ir pasitaikė ten mergaitė gražesnė, tai jie tuos šautuvus metė į šalį ir pradėjo flirtuot su mergaite. Žodžiu, ir taip pavaizdavo tą, kiek aš dabar atsimenu. Na, ir mes sudėjom, kadangi gera mintis. Aš nebuvau to sukilimo gerbėjas bendrai, kadangi čia jis su vokiečių pagalba, jis suorganizuotas buvo iš Berlyno, iš Vokietijos vis vien ėjo instrukcijos, ką daryt ir kaip daryt. Ne, tos instrukcijos buvo labai žiaurios ir prastos, ne, tokios nacistinės, – įvest tokią santvarką Lietuvoj, kokia buvo Vokietijoje. Aš nebuvau, žodžiu, entuziastas, rėmėjas, tai man patiko kritiškas tas Škirpos žvilgsnis į tą sukilimą, į 1941 metų birželio mėnesio. Kad gavau (mano adresu jis buvo) laišką iš Mykolo ir Vaclovo Biržiškos. Ir žinot, aš labiausiai nustebau, Vaclovas Biržiška, šiaip jau kairus žmogus, liberalas, prijaučiantis mūsų organizacijai buvo, kaip ir Mykolas Biržiška, visi trys Biržiškos... Tokį piktą laišką, kaip jūs drįstat dėt tokį šmeižiantį sukilimą, novelę tokią. Tai va aš tą epizodą prisimenu gerai. Aš prisimenu gerai, gaila, to laiško neturiu. Per tas keliones...

Laiško nespausdino „Šviesa"?

Ne, ne. Jis buvo atsiunčiamas ne spausdinti, o redaktoriui, kadangi mane asmeniškai pažinojo iš universiteto, tai aš ten turėjau reikalų su juo, ypatingai su broliu, su Mykolu Biržiška. Tai man asmeniškai siuntė laišką. Nebuvo toks atviras laiškas. Tai buvo net pažymėta, kad jis netelpa į žurnalą. Bet, žodžiu, labai kritiškas. Ir tiesiog protestavo, kodėl mes, taip sakant, giname tą novelę. Va tą momentą šiek tiek atsimenu.

Šiaip ar buvo kokių kontroversijų, kai ką nors spausdinot?

Būdavo, aš daugiausia su Saulium šnekėdavau, bet ir su kitais. Drunga ten būdavo. Tiesa, tie, kurie gyveno Tiubingene arba aplink Tiubingeną. Daugiausia Tiubingene sukosi ta akcija Šviesos organizacijos. Aš gyvenau netoli Tiubingeno, Vaikingene, tai nedaug, maždaug 20 km nuo Tiubingeno. Tai jie atvažiuodavo pas mane, ir mes aptardavome tuos reikalus. Atsimenu, pirmas susirinkimas buvo redakcijos, Rūkas mane užpuolė, ką jūs čia šaukiat susirinkimą, kai neturit programos. Ir iš tikrųjų neturėjom mes tos programos. Tą programą reikėjo įsigyt begyvenant, ne taip, kad iš anksto sugalvota. Tad nieko neturėjom, nei instrukcijų iš kur nors. Patys susimetėm, susigalvojom, kad reikia išleisti tokį žurnaliuką, ir išleidom. Nebuvo kada analizuot. Dėl to, kad buvo laikotarpis, kai visus buvo apėmusi emigracija į Ameriką, į Australiją, į kitus kraštus, į Kanadą. Buvo ant nosies kiekvienam. Pagrindinė problema buvo visų.

Naują knygą pasitinkant

Į „Akiračių" klausimus atsako Vincas Trumpa

Tai apie Tavo knygą, Vincai... Kodėl būtent ėmeisi Napoleono tematikos?

Na, čia turbūt reikia nurodyt dvi priežastis. Viena, tai buvo prieš porą, trejetą metų sukaktuvės. Sukaktis Napoleono gimimo. Tada „Aidai" užsakė man parašyt straipsnį apie Napoleoną. Aš parašiau tą straipsniuką. Tokią bendrą Napoleono charakteristiką. Na, ir kai kam tas mano straipsniukas patiko, gavau komplimentų iš kelių prietelių, ir pagalvo-

jau, – kadangi rašydamas tą straipsnį jau sukaupiau medžiagos, – pagalvojau, gal verta išplėst. O antra priežastis tai eina labai, labai toli atgal. Į anuos senus laikus, kada aš studijavau Paryžiuj. Prieš karą. Ten studijuodamas ir dirbdamas archyvuose užtikau tris tomus Napoleono konsulo Klaipėdoje pranešimų, kurių iki to laiko niekas nebuvo naudojęs. Kadangi aš tuo laiku buvau užsiėmęs kita tema, tik peržiūrėjau tuos tomus, pažiūrėdamas, kokios ten įdomios medžiagos būtų ir Lietuvai. Prancūzų konsulas, sėdėdamas Klaipėdoj, be abejo, negalėjo išvengt nepaminėjęs padėties Lietuvoj. Ir iš tikrųjų ten buvo tokios medžiagos.

Reiškia, ne karo metu tasai konsulas ten buvo?

Buvo Napoleono laikotarpy iki 1812 metų.

Toks, maždaug, Rusijos stebėtojas...

Taip, taip... Ir Rusijos stebėtojas, ir anglų stebėtojas. Kadangi, nors rusai turėjo sutartį su Napoleonu, tačiau jos nevykdė, ir vedė prekybą su Anglija. Napoleono tikslas buvo sustabdyt visą prekybą su Anglija. Ir Baltijos jūra buvo likusi vienintelė vieta Europoj, per kur dar galėjo eit Anglijos, o vėliau ir Amerikos prekyba su Europa. Visa kita Europa buvo griežtose Napoleono rankose. Tai aš pasidariau kai kurias ištraukas iš tų dokumentų. Ten buvo Klaipėdos miesto planai, – miesto, ir ypač uosto... Gražus, net, man atrodo, spalvotas planas buvo padarytas to konsulo ar konsulato pareigūnų. Ir kitos įdomios medžiagos ten buvo. Apie prekybą, apie šmugelį, kuris ėjo per Klaipėdą, reiškia, anglų ir kitų. Tai ot, pirma mano mintis ir buvo susidomėjimas Napoleonu ir jo reikšme Lietuvai. Ekonomine reikšme.

O dabar, šitam savo darbe, ar pasinaudojai tais dokumentais?

Deja, ne! Ištraukos, nuorašai, kuriuos tada padariau, – viskas pasiliko Lietuvoj. Nežinau dabar, ar žuvo, ar galbūt dar yra ten. Aš palikau savo tėviškėj, ir likimo nežinau.

Tai čia dar lieka galimybių istorikui.

Taip. Aš manau, kad tie dokumentai Paryžiuj nežuvo. Kadangi Paryžius karo metu nebuvo bombarduotas, esu tikras, kad tie dokumentai tebėra prancūzų Užsienio reikalų ministerijos archyve. Koks nors istorikas tikrai turėtų atkreipti į juos dėmesį. Tikrai.

Dabar, po karo, atsidūręs Amerikoj, kurį laiką studijavau Kalifornijos universitete Los Angeles. Tarp kitų, ten buvo ir daniškos kilmės profesorius, profesorius Westergaard'as, kuris, kaip danas, domėjosi

Baltijos jūra. Aš pas jį rašiau seminaro darbą apie Napoleono kontinentalinę blokadą ir Baltiją. Ir, atrodo, šitas darbas man pavyko. Profesorius buvo tuo darbu sužavėtas ir siūlė tęst, plėst tą darbą, ir eventualiai padaryt iš jo disertaciją. Na, tada aš, atvažiavęs į Vašingtoną, patyrinėjau, ką Amerikos archyvai tuo klausimu duoda.

Napoleonas visomis jėgomis stengėsi sulaikyti anglų prekybą su Baltijos jūra, bet truputį pro pirštus žiūrėjo į Amerikos prekybą su Baltijos jūra, kadangi Amerika faktiškai buvo neutrali. Tokiu būdu Amerikos laivai galėdavo pusėtinai laisvai atplaukt į Baltijos jūrą ir ten prekiaut. Tuo metu, 1809-ais metais, per tuos tris, keturis metus, Amerika vedė labai intensyvią prekybą su Baltijos erdve.

Įskaitant net ir Klaipėdą?

Įskaitant ir Klaipėdą, bet Klaipėdą mažiau. Kadangi ten kaip tiktai sėdėjo tas prancūzų konsulas, kuris saugojo, kad nepakliūtų kokios prekės, ypač anglų prekės. Bet, sakysim, su Ryga ir su Petrapiliu Amerikos prekyba buvo labai intensyvi! Niekados po to Amerika taip labai nesidomėjo Baltijos jūra kaip per tuos kelis metus. Tarpais po porą, trejetą šimtų laivų per vasarą iš Bostono, iš Salemo, iš New Yorko, iš Baltimorės, iš Filadelfijos ir iš kitų uostų atplaukavo į Baltijos jūrą. Žinoma, kaip sakiau, Napoleonas net reikalavo iš Rusijos užleist Rygą ir Taliną. Užtat Amerika čia buvo labai svarbus faktorius. Labai svarbus. Ir, žinoma, Amerika taip pat padarė gerą biznį. Amerikos laivynas per tuos keletą metų nepaprastai išaugo. Amerika pasidarė pirmaeilė jūrų valstybė. Net anglai nusigando, kad čia ateina tikras jų konkurentas jūrose. Kas vėliau ir įvyko. Aš, būdamas Vašingtone, peržiūrėjau archyvus. *National Archives*, Kongreso bibliotekos rankraščių skyrių, *General Accounting Office* rankraščių skyrių ir kitus. Radau gana daug medžiagos kaip tiktai Amerikos–Baltijos prekybai, ir ją panaudojau knygoje.

Taigi, Napoleonas ir Lietuva – įdomi tema. Ot, tai kuriozas, kai dabar skaitome dabartinę Lietuvos istoriografiją. Jie yra priversti vadinti tą karą prieš Napoleoną berods Tėvynės išsilaisvinimo karu... Tarsi okupacinė caro valdžia Lietuvai būtų buvus Tėvynė. Betgi Napoleonas Lietuvai buvo labiau pageidautinas okupantas.

Įdomus dalykas... Aš savo darbe tik šiek tiek prabėgomis tą problemą liečiu, kadangi man rūpi daugiau ekonominė, ne politinė istorija.

Bet Lietuvoj, iš vienos pusės, buvo didelis Napoleono laukimas. Žmonės laukė, kad Napoleonas atneš laisvę. Ypač žemesnieji sluoksniai: baudžiauninkai, valstiečiai. Tarp tų pačių Napoleono konsulo Klaipėdoje dokumentų yra ir poteriai, vertimas į prancūzų kalbą poterių „Tėve mūsų", kuriuos neva kalbėjo Lietuvoje žmonės į Napoleoną. Tas rodo, kad žmonės laukė Napoleono, tikėjosi, jog jis atneš laisvę. Žinoma, jie ne tiek galvojo apie politinę laisvę, bet apie socialinę laisvę, kad baudžiavas panaikins. Galų gale, Napoleonas visur ir naikino baudžiavas, kur tik ėjo. Dabar, kas liečia vadovaujantį sluoksnį, didikus, ypač Adomą Čartoriskį, Vilniaus universiteto kuratorių, ir Mykolą Kleopą Oginskį (kurie, neabejotinai, tuo melu vadovavo Lietuvos gyvenimui) – jie buvo Napoleono atžvilgiu skeptiški. Oginskis buvo nusivylęs Napoleonu. Jis jį labai gerai pažino. Jis buvo pirmasis iš Lietuvos–Lenkijos didikų, kuris užmezgė ryšius su Napoleonu dar 1796-ais metais, kada Napoleonas tik paprastu generolu tebuvo. Jis buvo vienas iš iniciatorių tų garsiųjų lenkų legionų. Bet vėliau kelis kartus apsivylė.

O ar buvo Napoleono priešininkų reakcinės dvarininkų valdžios tarpe? Ar nebuvo baimės prieš tą jo baudžiavos panaikinimą?

Šito gal mažiau buvo. Mat, reikia turėt omeny, kad tuo laiku labai stipriai veikė Vilniaus universitetas. O Vilniaus universitete vyravo gana liberalinės nuotaikos, ir paveikė daugumą Lietuvos aukštosios visuomenės. Daugiausia per jų vaikus, kurie studijavo Vilniaus universitete. Įtikino, kad baudžiavos yra prastas dalykas, kad baudžiavas reikia panaikinti. Patys Lietuvos bajorai pradėjo reikalaut baudžiavų panaikinimo. Žinom, kad Karpis ir kiti dvarininkai tuo metu patys savo valia panaikino baudžiavą savo dvaruose. Taip, kad šita socialine prasme nebuvo daug opozicijos. Daugiau jos buvo politine prasme, nes nesitikėjo, kad Napoleonas ką gero atneš.

Kaip tai atsitiko, kad Lietuvos teritorija, palyginus su kitom Pabaltijo valstijom, gavo tokią išskirtiną padėtį? Kitur visgi baudžiavą panaikino kada? – Maždaug XVIII šimtmečio gale...

Ne, XIX šimtmečio pradžioj. Latvijoj, Estijoj baudžiava buvo panaikinta maždaug 1817–19 metais, jau po Napoleono.

Tai kodėl Lietuvoj baudžiava tuo metu pasiliko?

Tuo metu vyko didelis judėjimas tuo klausimu. Pirmoj eilėj Vilniaus universitete. Net Vilniaus seimelis buvo priėmęs rezoliuciją panaikinti

baudžiavą Lietuvoj. Ir pasiuntė tą rezoliuciją carui Aleksandrui Pirmajam. Bet rusų valdžia tam pasipriešino.

O kodėl jie nesipriešino Latvijoj?

Nežinau tiksliai kodėl. Ten įtakos turėjo vietiniai žmonės, ypač vokiečių baronai, kurie buvo prie caro labai įtakingi. Ten ir praėjo baudžiavos panaikinimas, o Lietuvoj nepraėjo. Reikėjo laukti maždaug 50 metų, kol baudžiava buvo panaikinta.

Atrodo labai savotiška, kad tokio dalyko pasėkos dar ir dabar statistiškai beveik atsekamos.

Iš to didelis skirtumas pasidarė! Vienas dalykas, žinoma, tai mūsų naudai išėjo. Būtent, kad Lietuvoj baudžiava buvo panaikinta geresnėmis sąlygomis kaip kad Latvijoj ir Estijoj. Latvijoj ir Estijoj baudžiava buvo panaikinta be žemės. Valstiečiams buvo duota laisvė, bet neduota žemės. Žemė vis tiek pasiliko vokiečių ir rusų dvarininkų rankose. Tas, žinoma, paskatino žmones eiti į miestus. Ir Latvijoj ir Estijoj pradėjo labai augt miestai. Ryga mano knygos nagrinėjamu metu turėjo apie 30 000 gyventojų, o per XIX šimtmetį jų priaugo iki pusės milijono.

Ar Vilnius tais laikais buvo didesnis, ar panašaus dydžio?

Vilnius turėjo irgi maždaug apie tiek pat gyventojų. Bet Vilnius neaugo taip smarkiai, kadangi Lietuvoj buvo baudžiava. Nebuvo iš ko Vilniaus papildyt. O tuo tarpu Latvijoj ir Estijoj iš kaimų į miestus plūdo laisvę gavę žmonės. Tuo būdu Latvijoje ir Estijoje susidarė buržuazija, miestiečių luomas, o Lietuva miestiečių luomo neturėjo. Beveik visiškai neturėjo. Miestai buvo apsėsti žydų ir kitų mažumų, o lietuviai liko tiktai kaime.

Sudėtingos tos istorinės įtakos. Baigiam apie napoleonmetį, – kokie kiti istorijos laikotarpiai, ar kokios istorinės problemos Tave domina šiom dienom?

Aš turiu dar vieną darbą, kurį galvoju kada nors pabaigt. Tai būtų panagrinėjimas mūsų istorijos, Lietuvos istorijos, XIX amžiuje.

Ar viso XIX amžiaus?

Taip. Viso. Jeigu aš jį kada užbaigsiu. Nežinau, kaip aš jį galutinai pavadinsiu. Būtų galima pavadint „Lietuva XIX amžiuje" arba „Lietuvių tauta XIX amžiuje". Man atrodo, kad iki šiol šitas laikotarpis mūsų istorijoj nėra labai teisingai nušviestas. Mes priėmėm lenkišką pažiūrą, lenkišką XIX amžiaus istorijos sampratą. Reiškia, kas buvo nenaudin-

ga Lenkijai, tas atrodė nenaudinga ir Lietuvai. Ne visiškai taip buvo. Žinoma, dalis lietuvių tautos, ypač vadovaujantis sluoksnis ir geroka dalis kunigų, dvasiškijos, gyveno tais pačiais idealais kaip ir lenkai. Bet didžiausia dalis – liaudis, žemesnieji sluoksniai, mažai tuo domėjosi ir mažai tai jiems tebuvo svarbu. Sakysim, charakteringas daiktas, kad Lietuvoj visi sukilimus, 1831 metų ir 1863 metų sukilimus, vadino „lenkmečiais". Pirmasis lenkmetis, antrasis lenkmetis... Reiškia, čia yra lenkų reikalas, čia nėra tikras lietuvių tautos reikalas. Daukantas, sakysim, labai aiškiai tą klausimą iškėlė. Sako, „Vieni ponai yra, ar kiti, – turėdamas galvoj rusus ir lenkus. – Katrie geresni, – sako, – sunku pasakyt."

Bet ar galima tapatinti 1831 ir 1863 metų sukilimus?

Yra tam tikras skirtumas, bet iš esmės tas pats. Politinis tikslas buvo tas pats: atkurti Lenkiją su Lietuva imtinai. 1863 metų sukilime, žinoma, jau daugiau pasireiškia socialinis momentas: reikalavimas žemės, reikalavimas laisvės. Ir, žinoma, pradėjo reikštis ir grynai lietuviškas elementas. Daugiau mužikų, daugiau valstiečių dalyvavo sukilime negu 1831 metais. O kai kuriems sukilimo vadams prisiėjo kreiptis į juos net lietuvių kalba. Sakysim, toks kunigas Antanas Mackevičius kartais sakydavo sukilėliams kalbas lietuviškai. Bet pas sukilimo vadus, išskyrus galbūt Kostą Kalinauską, dar buvo gyva ta pati respublikos atstatymo idėja. Atstatyti respubliką, kur Lietuva būtų integrali Lenkijos dalis. 1863-čių metų pralaimėjimas tam tikra prasme išėjo lietuvių tautai į naudą. Kadangi po to jau beveik visiškai žlugo ta idėja atstatyt respubliką. Bent niekas jau rimtai negalvojo, kad tai dar yra įmanomas dalykas!

Ar ta istorija būtų daugiau politiniai orientuota? Dabartinis žvilgsnis į XIX-tą šimtmetį yra beveik tiktai kultūriškas...

Aš manyčiau, kad reikia ir vieno, ir kito... Ir trečio... Reikia visus momentus paliest. Žinoma, politiškai, kada tauta neturi savo valstybės, politika yra menka iš viso. Žinai, labai sunku be valstybės tautai politikuoti. Tiesa, jau į XIX-to šimtmečio pabaigą, po „Aušros", ypač susikūrus politinėms partijoms, socialdemokratams, demokratams ir krikščionims demokratams, XX-to amžiaus pradžioj jau pradėta politikuoti.

Užsibrėžei didelį darbą. Ar tai bus lietuvių tautos istorija, ar Lietuvos, tai yra Lietuvos teritorijoje vykusi istorija?

Aš kaip tiktai noriu dėmesį daugiau kreipt į lietuvių tautos istoriją. Mano tikslas būtų išaiškinti, kaip gimė nauja tautinė Lietuva. 1918-tų

metų Lietuva. Šitas darbas būtų lyg įvadas į Vasario 16-tą. Kaip atsirado Vasario 16-tos idėja, kaip ji augo. Kaip ji pamažu, nuo žemaičių romantikų, nuo Strazdelio, Poškos ir Stanevičiaus, kurie tik taip maždaug uoste užuodė truputį, kad čia kas nors gali išsivystyt, išaugo į lietuvių tautos idėją. Ir kaip tas jausmas stiprėjo per visą XIX-tą amžių. Iš antros pusės, kaip silpnėjo tie elementai, kurie priešinosi ir trukdė tam lietuviškam gaivalui augti ir stiprėti. Kaip tas vadovaujantis prolenkiškas unijinis sluoksnis silpnėjo visą laiką. Žinoma, čia atėjo į pagalbą ir rusų valdžia. Kadangi vienas sukilimas nepasisekė, daug aukų atnešė. O antras sukilimas, po kurio Muravjovas labai negailestingai naikino tą unijinę idėją, ir sudavė, galima sakyt, beveik mirtiną smūgį.

Šiuo atveju rusų tautos vaidmuo gana dvilypis. Be abejo, jie sutramdė unijinį pradą, bet ir labai žiauriai suvaržė lietuviškąjį.

Taip, šitą dalyką irgi būtų įdomu išaiškint.

Bendrai būtų įdomu išaiškint, kodėl Rusijos imperijai būtent tas kraštas taip ypatingai knieti... Nei ten uostas geras, nei ten ką... Kodėl jiems latviai atrodė daug priimtinesni už lietuvius?

Aš skaitau, kad jie to iš viso nesuprato. Reikia turėt galvoj, kad inteligentijos sluoksnis Rusijoj buvo labai skystas. Žmonių su galva labai mažai buvo! Biurokratai, kurie tvarkė Lietuvą, gubernatoriai, vicegubernatoriai, ispravninkai, pavietų viršininkai ir visoki kitoki pareigūnai nesuprato reikalų. Jie, daugumas, laikė, kad čia yra lenkiškas kraštas. O Lenkija Rusijai buvo suprantamas priešas, ir didelis priešas, ir reikšmingas priešas. Ir reikėjo su juo kovoti.

Betgi Lenkijoje nebuvo spaudos draudimo!

Lenkijoj kai ką leido. Kai kas iš rusų suprato, kad Lenkijos nepasiseks išlaikyti. Bet jokiu būdu nereikia prileist, kad prie Lenkijos būtų prijungta ne tik Lietuva, bet... lenkai pretendavo į Gudiją ir Ukrainą. Kadangi tai buvo senosios respublikų žemės. Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės žemės! Tai kartu ir visa...

Ukrainoj taip pat nebuvo spaudos draudimo!

Taip. Ukrainoj jie skaitė, kad tai yra rusiškas kraštas, ar pasidarys rusiškas kraštas. Gudijoj buvo spaudos draudimas, bet daugiau dėl religinio reikalo. Dėl to, kad unitų daug buvo. O šiaip rusai pradėjo kovą prieš lietuvių tautą tiktai į XIX-to amžiaus pabaigą. Tiktai nuo „Auš-

ros" ir ypač nuo „Varpo" laikų, kai „Varpas" ir kiti laikraščiai tuo metu užėmė labai griežtą anticarinę ir antirusišką liniją. Tiktai tada rusų administracija ir centras, Petrapilis, pradėjo galvot, kad: „A, palauk!.. Mes kovojom su lenkais, bei dabar štai atsiranda dar lietuvių tauta, kuri irgi nori nepriklausomybės, savarankiškumo, laisvės!.." Tada tai prasidėjo kova. Bet iš tikrųjų spaudos uždraudimas faktiškai buvo prieš lenkų kalbą Lietuvoj.

Bet tuo tarpu ir per spaudos draudimo laikotarpį lenkas dvarininkas Lietuvoje galėjo užsisakyt lenkišką laikraštį, o lietuviško ne! Atseit, vis tiek draudimas buvo prieš „litovski jazik", ne prieš „polski jazik"!

Na, taip... Čia, matai, reikia turėt galvoje, kad rusai pripažino lenkų tautą kaip tam tikrą vienetą. Tuo tarpu lietuvių tautos nenorėjo pripažint. Tam pačiam Petrapily lenkų kalba leido laikraščius.

O ir Vilniaus krašto sulenkinimas įvyko XIX-tojo šimtmečio antrojoj pusėj, po rusų valdžia!

Ne visiškai antroj pusėj.

Ligi to laiko Vilniaus apylinkės daugmaž dar buvo lietuviškos.

Vilniaus kraštas ir Rytų Lietuva, žinoma, daugiausia sulenkėjo okupavus Lietuvą Rusijai, per visą XIX-tą amžių. Nesakyčiau, kad lenkinimas prasidėjo po 1864-tų metų sukilimo. Ne. Jis vyko visą laiką, per visą XIX-tą amžių ir anksčiau.

Tai – jei ta antilenkiška politika, jei tokia egzistavo, buvo siaubingai neefektinga!

Na, matai, ką tai reiškia „antilenkiška politika..." Labai daug buvo Rusijoje lenkų tautos draugų!.. Prisiminkim, kaip karštai, kaip entuziastingai sutiko Mickevičių! Ir Maskvoj, ir Petrapily, ir Kryme! Ant rankų tiesiog nešiojo. Rusų grafai ir bajorai tiesiog mušėsi, kad tik Mickevičius pas juos lankytųsi! Polonofilų buvo labai daug! Caras Aleksandras I-asis buvo aiškus polonofilas! Bet buvo ir karštu Lenkijos priešu, kaip Muravjovas, sakysim! Muravjovui atrodė, kad didžiausias Rusijos priešas yra lenkas. Tokių buvo ir daugiau. Ypač slavofilai, rusai nacionalistai, kurie galvojo apie visų slavų sujungimą į Rusijos valdžią, – jiems lenkai buvo rakštis! Bet tai tik dalis rusų visuomenės. Šiaip, gubernatoriai, kurie atvažiuodavo į Lietuvą, dažniausiai būdavo geriausi lenkų draugai. Muravjovui tiktai išvažiavus iš Vilniaus Kaufmanas dar

laikėsi maždaug tos pačios politikos, o sekantis Vilniaus generalgubernatorius vedė jau prolenkišką politiką Vilniuj! Draugavo su lenkais ir vykdė lenkišką politiką.

Tai teigi provokuojančią mintį (kuri, be abejo, suras ir priešininkų), kad 1864-tų metų revoliucija turėjo ir teigiamų pasėkų lietuvių tautai. O kaip apie Antrojo pasaulinio karo pakeitimus?.. Ar čia būtų kas teigiamo?

Taip, čia provokuojanti mintis... Ar galima būtų išvest tam tikrą analogiją... Gal reikėtų paaiškint vieną dalyką dėl 1864-tų metų sukilimo, kurį aš iš dalies jau minėjau. Tai, kad baudžiava Lietuvoj, norint daugiau įskaudint dvarininkus, buvo panaikinta geresnėm sąlygom. Ir čia rusai, tas pats Muravjovas, kuris pačioj Rusijoj buvo prieš baudžiavos panaikinimą, Lietuvoj, norėdamas pasiknist po dvarininkų pamatais, nusprendė: „Gerai, duosim baudžiauninkam žemės!" Ir davė žemės, ir palyginus ne tokiom blogom sąlygom! Tai, žinoma, išėjo lietuvių tautai į naudą, kadangi sustiprino valstiečių sluoksnį, iš kurio išaugo tautinis atgimimas. Dabar, jeigu grįžtumėm į mūsų laikus, į Antrąjį pasaulinį karą... Žinoma, jau čia lenkiškas elementas mažiau turėjo reikšmės. Bet, aš skaityčiau, kad Vilniaus klausimo sprendimui Antras pasaulinis karas buvo naudingas. Kažin, ar bet kokiomis kitomis sąlygomis, sakysim, jeigu Rusija ir Vokietija abi būtų pralaimėjusios karą, kaip daug kas mūsų galvojom ir laukėm, kad tie du priešai susinaikins vienas kitą ir tada mažoms tautoms pasidarys geresnis gyvenimas, – jeigu taip būtų atsitikę, aš nežinau, ar lietuvių tautai problemos būtų lengvesnės. Jeigu, sakysim, būtų taiką diktavę prancūzai, anglai ir, žinoma, lenkai, kaip svarbiausi sąjungininkai, dėl kurių ir prasidėjo Antrasis pasaulinis karas, tai būtų buvę kitaip. Būtų galima prileisti mintį, kad Amerika būtų linkusi Vilniaus kraštą eventualiai prijungti prie Lietuvos... Bet daug mažiau palankiomis sąlygomis.

Betgi Amerika turbūt būtų buvus už plebiscito idėją.

Jeigu plebiscito idėja būtų pravesta, tai būtų davus mums labai prastus rezultatus. Kiekvienu atveju, būtų išgauta kultūrinės autonomijos ir visokios kitokios autonominės garantijos, jeigu Vilnius ir būtų prijungtas prie Lietuvos. Tikrai būtų buvę daug sunkumų, pavyzdžiui, sulietuvinti Vilniaus universitetą.

Na, gal ir taip. Gal pasakytum ką, Vincai, apie istoriko darbą emigracijoje?

Istorikui turbūt yra sunkiau gyvent svetimam krašte, kaip kuriam kitam, gal išskyrus archeologą. Sakysim, rašytojui lengviau gyvenant svetimam krašte reikštis kaip lietuviui rašytojui. Istorikui ypač sunku. Užtat ir darbai čia mūsų visų yra toki daugiau pagalbiniai, negu rimtos istorinės studijos. Rimtai savo istoriją studijuoti galima tiktai savam krašte, kur archyvai, dokumentai, kur visa literatūra. Taip, kad tai yra tik pusiau rimtas, pusiau mokslinis darbas.

Bet yra archyvų, svarbių Lietuvos istorijai, kaip tik ne Lietuvoj!

Taip, tai dar viena priežastis, kodėl aš pasirinkau tą darbą. Kad galėjau panaudot Amerikos archyvus. Berods pirmą kartą. Kiek man žinoma, nė vienas net Amerikos istorikas nėra jų plačiau panaudojęs. Ta prasme yra galima šį tą padaryti. Bet tada turi imti daugiau pasaulinio masto temas. Kaip ir mano tema. Ji yra pasaulinės istorijos tema, liečianti šiek tiek Lietuvą, bet netiesioginiai. Romoje sėdint galima labai gerai studijuoti, sakysim, bažnytinius reikalus, kiek jie rišasi su Lietuva. Ir Ivinskis, ir Gidžiūnas, ir Krasauskas, ir Rabikauskas, ir kiti gražiai pasinaudojo jėzuitų ir Vatikano archyvų medžiaga. Vokietijoj taip pat galima rast įdomios medžiagos Lietuvos istorijai. Taip pat ir Prancūzijoj, Švedijoj ir kitur. Dabar, kas liečia Lietuvos istorikus, Lietuvos istorikų darbus Lietuvoj, tai čia, žinoma, reikia turbūt išskirt gal tris laikotarpius. Pirmajame laikotarpyje, iki Stalino mirties ir dar truputį po to, bet koks rimtesnis istorijos tyrinėjimo darbas buvo beveik neįmanomas. Net archeologiją, net pačią seniausią istoriją reikėjo tempt ant marksistinio kurpalio, ir labai sunku buvo tikrai objektyviai, šaltai ir teisingai nušviest vieną ar kitą laikotarpį. Vėliau padėtis šiek tiek pasikeitė ir šiek tiek pagerėjo. Dabar jau viduramžinę Lietuvos istoriją galima nagrinėt pusėtinai objektyviai. Ką ir rodo, sakysim, to paties Pašutos darbas, kuris yra rimtas ir geras darbas. Gaila, kad jo vertimas į lietuvių kalbą atliktas labai nerūpestingai ir prastai. Tą patį būtų galima pasakyt ir apie kai kuriuos Dundulio, Jurginio, Jaso, Jučo ir kitų darbus. Blogiau yra, kada artėjama prie naujesnių ir naujausių laikų. Čia dar kol kas yra gana sunku nešališkai, objektyviai nagrinėt istoriją taip, kaip iš tikrųjų jinai buvo.

Ar tik tie du periodai?

Taip, du. Trečias labai trumpas. Tai vadinamas atlydžio laikotarpis. Chruščiovinis laikotarpis, kada atrodė, kad galbūt galima bus objektyviau nagrinėt visą istoriją. O dabar prasidėjo stagnacijos, stabilizacijos periodas. Man atrodo, čia analogiją galima pravest su krikščionybės istorija. Tie labai maži šaltiniai, kurie buvo krikščionybei atsirandant ir vystantis, vėliau įgavo be galo didelę reikšmę. Taip sakant, kelios užuominos iš Kristaus ir apaštalų gyvenimo vėliau įgavo tokią didelę reikšmę, kad iš tų kelių duomenų reikėjo sukurt labai didelį dalyką. Dabar bandoma panašiai su komunizmo, marksizmo ar socializmo istorija Lietuvoje. Čia iš šakalio bandoma vežimas priskaldyti, nes kelių įvykių reikšmė ateičiai pasidarė labai didelė. Visas gyvenimas ant to pagrindo dabar tvarkomas. Dėl to juos reikia labai išpūst. Ir užtat dabar atsiranda visa literatūra: kaip, kur pasirodė pirmasis marksistas Lietuvoj, kaip ten Vilkavišky pravažiuodamas stotyje ar Kybartuose buvo Leninas apsistojęs, ar Vilniuj kas nors „Iskrą" nešiojo...

Kažin? Tu sakai, kad tie maži įvykiai davė Lietuvos dabartiniam gyvenimui labai daug. Tai implikuoja, kad tie maži įvykiai buvo lemtingi, ką, būtent, ir bando jie tenai įrodyt. Mums, betgi, atrodo, kad tie įvykiai neturėjo jokios reikšmės! Ta prasme, kad galėjo jie būt, ar nebūt, vis tiek – rusų kariuomenė buvo tas lemiantis faktorius, kuris davė tą „daug".

Teisingai. Matai, aš čia kalbu ne savo vardu. Aš čia kalbu tų vardu, kurie tiems įvykiams priskiria labai daug reikšmės. Jiems atrodo, kad komunistų partija Lietuvoj, arba marksistai, jau vaidino kažkokį vadovaujantį vaidmenį maždaug nuo XIX-to amžiaus antros pusės, kai tiktai Marksas savo pirmuosius raštus paskelbė. Užtat ir gaunasi ta neproporcija.

Bet krikščionybė pati davė! Ji pati laimėjo! Be svetimos kariuomenės pagalbos.

Taip. Bet kokiam nors kiniečiui budistui, žiūrint į tuos pirmus du, tris krikščioniškos veiklos šimtmečius, turėtų atrodyti, kad tai buvo toks smulkus dalykėlis, kad neverta rimtoje istorijoje apie tai šnekėt! Įdomu, kad, pavyzdžiui, gana plati Romos imperijos literatūra beveik visiškai neminėjo krikščionybės. Tik kai patys krikščionys ėmė kurti

savo literatūrą, sukūrė savo šventuosius, kankinius, stebuklus ir t. t. Tik dėlto, kad rezultatai buvo tokie dideli, tie įvykiai pasidarė nepaprastai svarbūs. Apie juos reikėjo labai daug rašyti, ir rašė labai daug. Atrodė, kad visa istorija čia pasisuko. Dabar komunistai patys bando tikėt ir kitus įtikinti, kad komunizmas yra ateities gyvenimo būdas, ir tiems įvykiams užtat priskiriama tiek daug reikšmės. Ar iš tikrųjų taip bus, kitas klausimas. Aš tik konstatuoju faktą, kaip tos idėjos šalininkai, nuoširdžiai ar nenuoširdžiai, bando galvoti. Iš Dzeržinskio pasirodymo Kaune bandoma padaryti didelis dalykas, nors Kaune tuo laiku beveik niekas jo nežinojo. Kaip beveik niekas nežinojo apaštalo Petro ano laiko Romoje. Vėliau reikėjo jį iškelt, kadangi jis reprezentavo krikščionybės idėją. Taigi tik ta prasme aš vedu analogiją.

Tos jų pastangos kartais gana naivios... Ar nėra jose ir tam tikro lietuviško marksistinio patriotizmo? „Žiūrėkit, mes irgi turėjom marksistų, mes irgi prisidėjome prie komunizmo statybos!"

Taip. Galima ir tokią mintį prileisti. Gaila, mes neturėjom stiprių marksistų komunistų. Gal tik Kapsukas... Galbūt Angarietis. Bet vis vien jų, ypač Angariečio, raštai nėra tokio aukšto lygio. Jokiu būdu negalima jų lyginti su rusų marksistais – Plechanovu, Leninu, Bucharinu ir kitais.

Stalino raštai taip pat nėr aukšto lygio!

Kiek jis pats rašė, žinoma, klausimas galėtų būt keliamas. Bet jie nėra kvaili. Nėra. Aš esu perskaitęs gana daug Stalino kalbų ir raštų. Bet kas liečia, sakysim, Plechanovą, Leniną, Bachariną, kad ir tą patį Trockį ir visą eilę kitų. Tai intelektualiai (ir visais kitais atžvilgiais) buvo stiprūs žmonės. Stiprūs. Didelės asmenybės!

Apie Trockį ir Bachariną nesiginčysime.

Užtat gaila, kad ir dabar neatsiranda prakilnesnių lietuvių marksistų: teoretikų ir praktikų. Dabar, sakysime, ekonominio gyvenimo niekaip negali sutvarkyti Rusija. Jeigu atsirastų tikrai gabių ekonomistų lietuvių, ar latvių, ar estų... Mes, atrodo, per 20 metų įrodėm, kad galime ekonomišką gyvenimą ne taip blogai tvarkyt. „Pienocentras", „Lietūkis", „Linas" ir visos tos kooperacijos, „Maistas"... Gana gerai veikė ir gana gerai tvarkėsi. Man atrodo, kad rusai galėtų pasikviesti tokius žmones, technokratus, specialistus, ir atiduot jiems ekonomiką tvarkyti. Jie ir patys įsitikinę, man atrodo, kad nemoka ekonomiškų reikalų tvarkyt, bet neatsiranda ir iš mūsų žmonių... Galbūt sąlygų nėra.

Na, o pabaigai ko linkėtum Lietuvos istorijai, Vincai? Ne būsimajai – čia labiau pranašų reikalas – bet tikrajai, praėjusiai istorijai.

Berods Lenkijoje juokaujama, kad marksistui sunkiausia numatyti savo praeitį. Tai ypač buvo tikra Stalino laikais: vienas kitas praeities darbelis ar ryšys galėjo labai brangiai kaštuoti. Nors dar tokios baimės šešėlis ir dabar pasilikęs, bet šiuo metu į praeitį, kaip ir į dabartį galima žiūrėti atviresnėmis akimis. Neseniai perskaičiau Justo Paleckio atsiminimus apie 1926 metus Lietuvoje („Žingsniai smėly"). Gana geri tai atsiminimai, dėl to, kad duoda palyginti teisingą to laikotarpio vaizdą. Iš kai kurių paskutinių istorinių studijų galima pasidaryti išvadą, kad atėjo laikas blaiviai ir teisingai nagrinėti mūsų praeities problemas. Deja, tai ne visados galima pasakyti apie emigrantinius istorinius veikalus. Vis dar, atrodo, daug kas nesupranta, kad iš praeities klaidų daugiau galima pasimokyti, negu iš praeities žygdarbių. Man atrodo, kad vienas pagrindinių lietuvių istorikų uždavinių – įjungti mūsų tautos istoriją į platesnę viso to regiono ir viso pasaulio istoriją. Čia gali suvaidinti nemažą vaidmenį ir išeivijos istorikai. Tikiuos, kad ir mano ką tik pasirodęs darbas yra šioks toks indėlis į tos rūšies istorinę literatūrą.

Akiračiai, 1973, nr. 3(47), p. 13, 15, 16

Nuo istorijos iki žurnalistikos

Vincas Trumpa, istorikas, žurnalistas, „Akiračių" bendradarbis praeitų metų gruodžio 2 d. atšventė 70 m. amžiaus sukaktį. Kilęs iš Kėdainių apskrities, studijavo V. D. Universitete, Paryžiuje ir vėliau JAV-bėse. Parašė istorinį veikalą „Napoleonas, Baltija ir Amerika".

Pokalbį pravedė „Akiračių" redakcijos narys Henrikas Žemelis, V. Trumpos jaunystės draugas. Abu artimai bendradarbiavo kuriant išeivijos spaudą Vokietijoj ir čia, Amerikoje.

Praeitų metų gruodžio 2 d. atšventei 70-tą gimimo sukaktį. Ką galėtum pasakyti apie tai?

Sekdamas mūsų seną tradiciją, mieliau švenčiu savo vardo dieną. Užtat visiškai nesistebiu, kad ir kiti mano gimimo dienos beveik visiš-

kai neprisiminė. Kadangi nepriklausau jokiai ideologinei ar politinei grupuotei, tad ir bendraminčių beveik neturiu. Kaip žinai, ir Dantė tokius neapsisprendėlius patalpino į pačią blogiausią pragaro vietą. Bet kaip kitaip žmogus išlaikysi bent šiokią tokią galvojimo ir tikėjimo nepriklausomybę. O dėl senatvės tai tik tiek galėčiau pasakyti, kad juo toliau, juo mažiau belieka senų žmonių. Turbūt ateis laikas, kai nei vieno seno nebebus. Visi būsime jauni, kaip tu ir aš.

Tave dažnai žmonės pavadina istoriku, bet tu taip pat gana aktyviai reiškies spaudoje. Katra sritis arčiau prie širdies?

Nei viena, nei kita. Aplamai esu tinginys ir nemėgstu jokių rašto darbų. O kad taip galėčiau sekti sportą ir skaityti kriminalinius romanus! Gimnaziją baigiant direktorius Kartanas, kuris buvo kartu ir matematikos mokytojas, patarė studijuoti matematiką. Man labiausiai patiko gamtos mokslai, bet žymaus folkloristo Jurgio Elisono paragintas ėmiau studijuoti lietuvių kalbą ir literatūrą, o po vieno semestro persimečiau į istoriją. Čia daugiausia nulėmė nepalyginamos prof. Leono Karsavino paskaitos. Patiko ir kiti istorikai: Ignas Jonynas, Adolfas Šapoka, I. I. Lappo. Taip ir pasidariau šioks toks istorikas. Bet iš tikrųjų savo specialybėje dirbti teko vos keletą metų.

Spaudoje bendradarbiauti pradėjau dar gimnazistu būdamas. 1940 m. buvau priimtas į Lietuvos žurnalistų sąjungą. Atsidūręs užsienyje taip ir mėčiausi tarp istorijos ir žurnalistikos. Žinia, kaip sunku tyrinėti savo krašto istoriją gyvenant svetur.

Kaip žiūri į paskutiniuosius Lietuvos įvykius: karą ir pokarį?

Nors Lietuvai nepasisekė išlaikyti pilnos nepriklausomybės (o kas jau yra taip visiškai nepriklausomas!), ji iš paskutinių audringų įvykių išsisuko ne taip jau blogai. Turiu galvoje tą faktą, kad pirmą kartą savo istorijoje Lietuva yra su Vilniumi ir Klaipėda. Ir niekados tie abu probleminiai miestai nebuvo tokie lietuviški, kokie jie yra šiandien. Štai kas padeda man nugalėti tą baisų pesimizmą, su kuriuo taip daug kas žiūri į dabartinę mūsų krašto padėtį ir į Lietuvos ateitį. Žinoma, sunku bus pamiršti žydų tragediją ir pokario pilietinio karo beprotybę.

Bet sakyk, ar ne per daug lengvai kai kurie mūsų kairieji nuėjo bendradarbiauti su sovietais, o dešinieji – su nacine Vokietija? Ar čia nebus kaltas buvęs Smetonos režimas?

Nemanau. Kuri kita tauta išsilaikė geriau už mūsų tautą? Nebent Danija, bet į ją ir spaudimas buvo daug mažesnis. Nemanau taip pat, kad jeigu Lietuva tada būtų buvusi demokratinė valstybė, jos likimas būtų kitoks. Mano nuomone, gerai, kad 1939 m. neskelbėme karo Lenkijai ir neėmėme Vilniaus. O 1940 m. nebuvo jokios galimybės, kad ir simboliškai, priešintis Sov. Sąjungai.

Kaip su istorijos rašymu dabartinėje Lietuvoje?

Kalbant apie senuosius laikus ir šaltinių leidimą, padėtis nėra labai bloga. Blogiausia su XIX ir XX amžiais. Vadinamos marksistinės-lenininės metodologijos pritaikymas čia dažnai iš esmės iškreipia istorinio proceso vaizdą, nors pastaruoju metu objektyviau pradedama žiūrėti į „Aušros" ir „Varpo" gadynę. Faktografinė medžiaga dažnai būna teisinga, tik išvados šlubuoja. Bet iš teisingų faktų, manau, žmonės ir patys pasidaro teisingas išvadas.

Žinau, kad tu nuo seno esi už kultūrinius ryšius su Lietuva. Akiralininkai irgi darė įvairių bandymų ta kryptimi, bet ligi šiol rezultatai menki. Kodėl?

Savotiškai didžiuojuos tuo, kad esu vienas pirmųjų, aiškiai ir pozityviai pasisakęs už tampresnius ryšius tarp išeivijos ir krašto. Jau 1959 m. Bostone tuo reikalu skaičiau paskaitą, kurią A. Vaičiulaitis, tuometinis redaktorius, atspausdino vedamuoju „Aiduose", tiesa, pridėdamas pastabą, kad straipsnis diskusinis. Berods abu už tai gavome šiek tiek mušti. Šiandien, dėkui Dievui, net ir labai nusipolitikavusios PLB seimas priima rezoliuciją, kad izoliacija Lietuvai yra kenksminga ir kad reikia „plėsti išeivijos... ryšius su tėvynėje gyvenančiais tautiečiais".

Dėl tų ryšių gavosi savotiškas paradoksas: kol mūsų veiksniai bijojo tų ryšių kaip velnias kryžiaus, anoji pusė juos favorizavo. Dabar, atrodo, lyg anoji pusė tų ryšių vis labiau nusigąsta, prieidama ligi tokių nesąmonių, kaip apsunkinimo įsigyti iš ten knygą ar žurnalą, arba uždarydama prie Vilniaus universiteto rengiamus lituanistinius vasaros kursus. Kaip ten bebūtų, ta kryptimi reikia dirbti ir toliau. Labai sveikintinos iniciatyvos ėmėsi dabartinis AABS pirmininkas prof. W. R. Schmalstieg'as,

užmegzdamas ryšius tarp tos labai gyvos organizacijos ir Estijos, Latvijos ir Lietuvos Mokslų akademijų. Tuo galėtų pasekti ir mūsų Lituanistikos institutas bei Liet. katalikų mokslo akademija.

Kaip žiūri į ypač pastaruoju metu padidėjusias varžytines dėl durų varstymo Vašingtone?

Iš to matau tik tiek naudos, kad vienas kitas mūsų jaunesnis žmogus įsitaisys geresnį darbą Vašingtone, o gal ir pradės vaidinti didesnį vaidmenį abejose JAV politinėse partijose. Tikėkimės, kad jiems ir toliau vis dar šiek tiek rūpės ir Lietuvos reikalai. Mūsų bendrinėms politinėms organizacijoms reikėtų vengti susidėti su viena ar su kita Amerikos politine partija. Netikiu, kad iš esmės būtų galima pakreipti JAV užsienio politiką, kuri ligi šiol pasižymėjo beveik visišku mažų tautų ignoravimu (išskyrus, žinoma, Izraelį). Užtat nenuostabu, kad vadinamajame Trečiajame pasaulyje Sovietų Sąjunga turi daugiau šalininkų negu Amerika. Būtų įdomu šiuo atžvilgiu palyginti sovietinį federalizmą su JAV federalizmu. Bet tai jau per daug išpūstų tą mudviejų pasikalbėjimą.

Kaip žinia, labai reklamuojama šiais metais įvykstanti Šv. Kazimiero 500 metų mirties sukaktis. Ką galėtum apie tai pasakyti?

Kaip sunku mums su kardinolais, taip sunku ir su šventaisiais, o esame, rodos, toks geras katalikiškas kraštas. O gal kaip tik dėl to mums ir nereikalingi nei kardinolai, nei šventieji. Dėl paties Šv. Kazimiero – laukiu pasirodant S. Sužiedėlio monografijos. Žinau, kaip jis moka gražiai ir sodriai rašyti. Palygink tik jau senesnę jo knygelę apie Šv. Kazimierą su didesniu, bet sunkiai paskaitomu, Z. Ivinskio Šv. Kazimieru.

Nesijausdamas kompetentingas kalbėti Kazimiero Kazimieraičio šventumo klausimu (nebuvo jis didelis šventasis, jeigu tokiomis pačiomis kategorijomis būtų galima kalbėti apie šventuosius kaip apie rašytojus), pasitenkinsiu tik pora žodžių dėl jo lietuviškumo. Kaip žinia, jo tėvas Kazimieras Jogailaitis, Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis, gimė, kai Jogailai jau buvo 77 metai. Ne tik Dlugošas, šventojo namų mokytojas, bet ir pats Vytautas abejojo, ar jis buvo tikras Jogailos sūnus. Pats šventasis buvo Kazimiero Jogailaičio ir vokietės (ar austrės) Elžbietos sūnus, labiau domėjęsis Vengrijos sostu negu Lietuva. Iš visų savo 26 metų gyvenimo (jis sirgo ir mirė džiova) bent porą metų praleido jis Lietuvoje. Čia (Gardine) jis ir mirė. Nėra jokių duomenų nei apie

jo tėvo, kuris iš viso buvo didelis nemokša, nei apie šventojo lietuvių kalbos mokėjimą. Šventuoju jis buvo paskelbtas tik XVII a. pradžioje, o Lietuvos patronu dar vėliau.

Dėl Šv. Kazimiero kulto Lietuvoje galbūt verta prisiminti, ką rašė apie tai „Ūkininkas" (taip vadinosi „Varpo" satelitas laikraštis) 1896 m.: „Beveik prie kiekvieno upelio stovi Šv. Jono koplytėlė, o niekur nesimato Šv. Kazimiero, nors jis Lietuvos patronas. Be to, nieko nekenktų statyti paminklus ne tik šventiesiems, bet ir kitiems mūsų tautos geradariams, kaip Vytautui, Kęstučiui, Gediminui ir kitiems. Juk vis dėlto didvyrių paminklai pakelia tautos dvasią. Taigi lietuviai, nebodami maskvėnų draudimo, pasirūpinkite pakeles išpuošti gražiomis šventųjų ir ne šventųjų skulptūromis". Toks raginimas berods galiotų ir šiandien.

Įdomu, kaip toji sukaktis bus prisiminta Lietuvoje, Romoje ir pasaulyje. Žinia, Rytų Vokietija labai iškilmingai paminėjo Liuterio 500 m. gimimo sukaktį praeitais metais. Žinoma, Šv. Kazimieras nebuvo Lietuvai tas pat, kas Liuteris Vokietijai. Jis ne tik nevertė Šv. Rašto į lietuvių kalbą, bet vargu ir poterius sumesdavo lietuviškai.

Esi parašęs knygą „Napoleonas, Baltija, Amerika" (A. Mackaus fondo leidinys). Kokia jos pagrindinė idėja?

Du dalykus turėjau prieš akis. Pirma, būdamas vienas iš nedaugelio prancūziškosios istorinės mokyklos mokinys (porą metų studijavau Sorbonoje), visados nemažai dėmesio skyriau stiliui. Man atrodo, istorinis veikalas ne tik turi būti teisingas ir objektyvus faktologiniu žvilgsniu, bet ir patrauklus ir lengvai paskaitomas. Nežinau, kaip man tas pasisekė. Džiaugiuos, kad ir sovietiniai istorikai ima skirti daugiau dėmesio stiliui (turiu galvoje, pavyzdžiui, prof. M. V. Nečkinos veikalą apie dekabristus). Antra, norėjau iškelti Baltijos jūros reikšmę Europos ir pasaulio istorijoje. Kadaise rusų istorikas Forstenas (1857–1910) buvo pradėjęs labai rimtai skelbti šaltinius ir nagrinėti Baltijos klausimo istoriją. Deja, ligi šiol jis berods nesurado pasekėjo. Vienu metu maniau, kad mūsų jaunas istorikas Romas Misiūnas pasuks tuo keliu, ypač paskaitęs jo gražią studiją apie Šventosios uostą XVIII a. pabaigoje. Jo geras slaviškųjų ir skandinaviškųjų kalbų mokėjimas būtų labai naudingas tokioms studijoms.

Truputį stebiuos, kad tas mano darbelis nesurado beveik jokio atgarsio Lietuvoje, nors jis yra totališkai apolitinis. Berods tik „Kultūros barai" jį trumpai paminėjo.

Kaip jautiesi Kalifornijoje ir kokie ateities planai?

Beveik 30 metų išgyvenęs Vašingtone, sugrįžęs į Kaliforniją pastebėjau vieną keistoką reiškinį: juo žmonės gyvena toliau nuo sostinės, juo jiems ta sostinė atrodo labiau visagalinti ir visaišmananti.

Kai kurie politiniai sąjūdžiai gali atsirasti tik Kalifornijoje (kaip visokie rezoliucijų komitetai). Būdamas iš prigimties skeptikas, dažnai prisimenu žinomo Švedijos XVII a. politiko Oxenstiernos žodžius: atsimink, sūnau, kaip mažai proto ir išminties reikia valdyti kraštui. Gyvendamas Vašingtone tuo ir pats galėjau įsitikinti. O ir dabar, sekdamas garsiąsias spaudos konferencijas, tiesiog drebu, kad ir vėl nebūtų pasakytas koks nors nonsensas. Deja, tarp Kalifornijos lietuvininkų (ir ne tik lietuvininkų) dar vis daug kas tiki senuoju popiežininkų tvirtinimu: *Roma locuta, causa finita.* Vašingtonas tars žodį, ir viskas išsispręs.

Neturiu jokių ateities planų. Knisuos po truputį mūsų XIX a. istorijoje ir džiaugiuos pietinės Kalifornijos klimatu, vis laukdamas ir nesulaukdamas pranašaujamo žemės drebėjimo. O gal ką gamta neišgali, kada nors žmogus ją sudrebins. Mano amžiui jau ir tas nelabai baisu.

Akiračiai, 1984, nr. 1(155), p. 7, 8

Istorikui Vincui Trumpai – 80

Į redakcijos nario H. Žemelio klausimus atsako gerb. istorikas

Nuo paskutinio pašnekesio praėjo dešimtmetis. Tas dešimtmetis pasižymėjo įvykiais, kurių nesitikėjome sulaukti. Kokia buvo pagrindinė priežastis, privedusi prie komunizmo žlugimo Sovietų imperijoje?

Netikiu istorinio proceso dėsningumu. Istorikai privalo kaip galima tiksliau aprašyti patį istorinį procesą, o ne ieškoti jame priežastingumo, progreso, ekonominio ar dialektinio materializmo ir kitokių dėsnių. Rusijos komunizmą, kaip ir visą Sovietų imperiją, reikia laikyti

viena didžiule istorine klaida, pagimdyta dviejų beprotiškų pasaulinių karų. Reikia stebėtis ne dėl to, kad tokia klaida buvo padaryta, bet kad ji taip ilgai galėjo išsilaikyti. Visi laisvai galvojantys žmonės žinojo ir žino, kad žmogui įgimta yra klysti (*errare humanum est*). Tokių klaidų arba kvailysčių pilna žmonijos istorija. Populiari istorikė Barbara Tuchman paraše visą stambų veikalą apie istorines klaidas, pradedant Trojos ir baigiant Vietnamo karu. Man ypač patinka to veikalo pavadinimas: „The March of Folly" (Beprotybės maršas), 1984. Gera tema geram kompozitoriui. Tik gaila, kad gerbiama istorikė nepanoro kalbėti apie pačią didžiausią beprotybę – sovietinę imperiją. Tačiau kas tada, ypač Vakaruose, neklydo, vertindami Rusiją ir Sovietų Sąjungą?

Ką, žiūrėdamas iš istorinės perspektyvos, gali pasakyti apie Lietuvos nepriklausomybės atstatymą?

Be abejo, visi džiaugiamės, kad Lietuva vėl laisva ir nepriklausoma, nors ir laisvė, ir nepriklausomybė – reliatyvios sąvokos. Svarbiausia, kad ji dabar, pirmą kartą savo istorijoje, yra su Vilniumi ir su Klaipėda. Už jos ribų belieka tik Mažoji Lietuva, kuri kada nors susijungs su visa Lietuva, kaip jau prieš 75 metus skelbė Prūsų Lietuvos tautinė taryba Tilžėje. Mes visi tuo karštai tikime. Iš tikrųjų net ir sovietinės imperijos metu niekas viešai nešnekėjo, kad Lietuva nebuvo laisva ir nepriklausoma. Man atrodo, visiškai beprasmiškos ir nereikalingos kalbos apie Lietuvos sugrįžimą į Europą ar ypač į Vakarus. Lietuva jau nuo Mindaugo ir Gedimino laikų buvo Europoje ir niekados nenustojo joje būti. O Vakarai – tik dalis Europos.

Sąjūdis vadovavo Lietuvai kelyje į nepriklausomybę. Kodėl jis pralaimėjo paskutiniuose seimo ir prezidento rinkimuose?

Nenorėčiau sutikti su Tavo tvirtinimu, kad Sąjūdis ir sąjūdininkai paskutiniuose rinkimuose pralaimėjo. Pralaimėjo iš tikrųjų tik dešinysis jo sparnas, kuris nukrypo nuo pagrindinės Sąjūdžio idėjos apjungti kaip galima platesnius Lietuvos gyventojų sluoksnius į kovą dėl demokratijos ir nepriklausomybės. Prasidėjęs universitetiniuose ir akademiniuose sluoksniuose, Sąjūdis ėmė kalbėti viso krašto vardu. Patriotines kalbas ir patriotines giesmes (Lietuvos himną ir „Lietuva brangi") tada lygiai garsiai reiškė ir komunistai, ir nekomunistai. Tarp kita ko, Lietuvos komunistų partija buvo gana lietuviška. Kai kardinolas Vincentas Sladkevičius, Algirdas Brazauskas ir prof. Vytautas Landsbergis spaudė

vienas kitam ranką, visa Lietuva buvo Sąjūdyje. Tą sakė ir Baltijos kelias nuo Vilniaus iki Talino.

Deja, kraštutinius dešiniuosius, matyt, išgąsdino tokia vienybė. Negalimas daiktas, kad būsimose valdžios struktūrose sėdėtų kartu komunistai ir nekomunistai, rezistentai ir kolaborantai, Sibiro tremtiniai ir jų budeliai. Blogiausia, imta rūšiuoti žmones į patriotus ir nepatriotus, dorus ir nedorus. Reikia pirmiausia apsivalyti nuo visų tų, kurie kalti dėl Lietuvos okupacijos ir sovietizacijos. Blogiausia, tokių kaltininkų ieškota ne Maskvoje, o Vilniuje. Lyg, rodos, patys Lietuvos gyventojai Lietuvą okupavo ir sovietizavo. Kad taip stengėsi įrodinėti Maskva, nereikia stebėtis, bet kai taip bando kalbėti vadinama patriotiška ir dora Lietuva, kažkur nesusiveda galai. Lyg, rodos, ne Stalinas ir ne Berija nustatė, kas ir kiek iš Lietuvos turi būti ištremta. Didelę dalį Lietuvos gyventojų ypač išgąsdino, kai vadinama patriotinė spauda („valstybės laikraštis" „Lietuvos aidas") tiesiog pasigardžiuodamas ėmė skelbti archyvinę NKVD medžiagą ir pagal tai spręsti, kas kaltas, nors tokį sprendimą galėtų padaryti tik teismas. Mano galva, tai ir buvo tas daiktas, kuris daugiausia ir sugriovė tegu ir romantišką vienybės miražą ir labiausiai atsiliepė į seimo ir prezidento rinkimų rezultatus.

Kaip Tau atrodo dabartinė darbiečių politika? Ar ji nėra prorusiška?

Man atrodo, dabartinė Lietuvos vyriausybė norėtų palaikyti gerus santykius su visais kaimynais ir ne kaimynais. Taip ir turėtų būti. Pavojingesnė ir tikrai neišmintinga būtų šiuo metu antirusiška, antilenkiška ar kitokia antipolitika. Nenorėtųsi, kad Lietuvoje atsitiktų kas nors panašaus kaip Gruzijoje. Su Boriso Jelcino vyriausybe galima ir reikia palaikyti kiek galima geresnius santykius.

Papasakok šiek tiek apie savo knygą „Lietuva XIX-tame amžiuje" ir kitus savo darbus.

Labai džiaugiuos, kad šis mano straipsnių rinkinys, kurį suredagavo Liūtas Mockūnas ir išleido A. Mackaus vardo fondas, buvo palankiai sutiktas Lietuvoje. Kai kas net siūlo leisti naują jo laidą. Kaip žinoma, pastaruoju metu atsirado nemažas būrys jaunesniųjų Lietuvos istorikų, kurie labai rimtai, atsiremdami į naują archyvinę medžiagą, studijuoja Lietuvos atgimimo istoriją. 1990 m. išėjo pirmas tųjų studijų tomas. Prisipažinsiu, buvau tiesiog sujaudintas, kai autografuodami man tą leidinį

jie pavadino mane savo „neakivaizdiniu mokytoju". Tik-rai nesu vertas tokio komplimento, bet priimu jį kaip visų mano pastangų įvertinimą truputį kitaip pasižiūrėti į XIX a. Lietuvos istoriją. O gyvenant toli nuo Lietuvos ir dirbant visokius su istorija nieko bendro neturinčius darbus tai buvo nelengva. Ypač esu dėkingas kolegai Egidijui Aleksandravičiui, kuris labai šiltai, nors ir kritiškai, atsiliepė apie šį mano veikalą pirmiausia „Lituanistikoje" (1990 m., nr. 2), o dabar tą recenziją įtraukė į savo straipsnių rinkinį „XIX amžiaus profiliai". Noriu paminėti taip pat, kad jau anksčiau, daugiausia prof. Vytauto Merkio rūpesčiu, buvo išleista Lietuvoje mano studija „Napoleonas, Baltija, Amerika" (Vilnius, „Mokslas", 1989 m.). Jos pirma laida taip pat priklauso A. Mackaus fondui. Jai parašyti gerokai pasinaudojau ir gausiais Amerikos archyvais, ypač JAV konsulų pranešimais, kurie 1807–1812 m. buvo apsėdę beveik visus Baltijos jūros uostus. Norėčiau atkreipti Lietuvos istorikų dėmesį į Prancūzijos užsienio reikalų ministerijos archyvą, kur yra dar niekieno nepanaudoti berods trys tomai Napoleono konsulo Klaipėdoje pranešimų taip pat iš 1808–1812 m.

Koks išeivijos vaidmuo Lietuvos atstatyme? Ar ne per daug laikome save visažinančiais ir kritikuojame Lietuvos valdžią?

Visados buvau nuomonės, kad negalima nusigręžti nuo krašto, kad reikia kaip galima geriau jį pažinti, nes lemiamas balsas visados priklausys kraštui. Prof. Steponas Kairys (Kaminskas) pavadino tai „veidu į Lietuvą politika". Dėl to galbūt ir mūsų įtaka kraštui buvo didesnė negu tų, kurie visiškai izoliavosi nuo krašto.

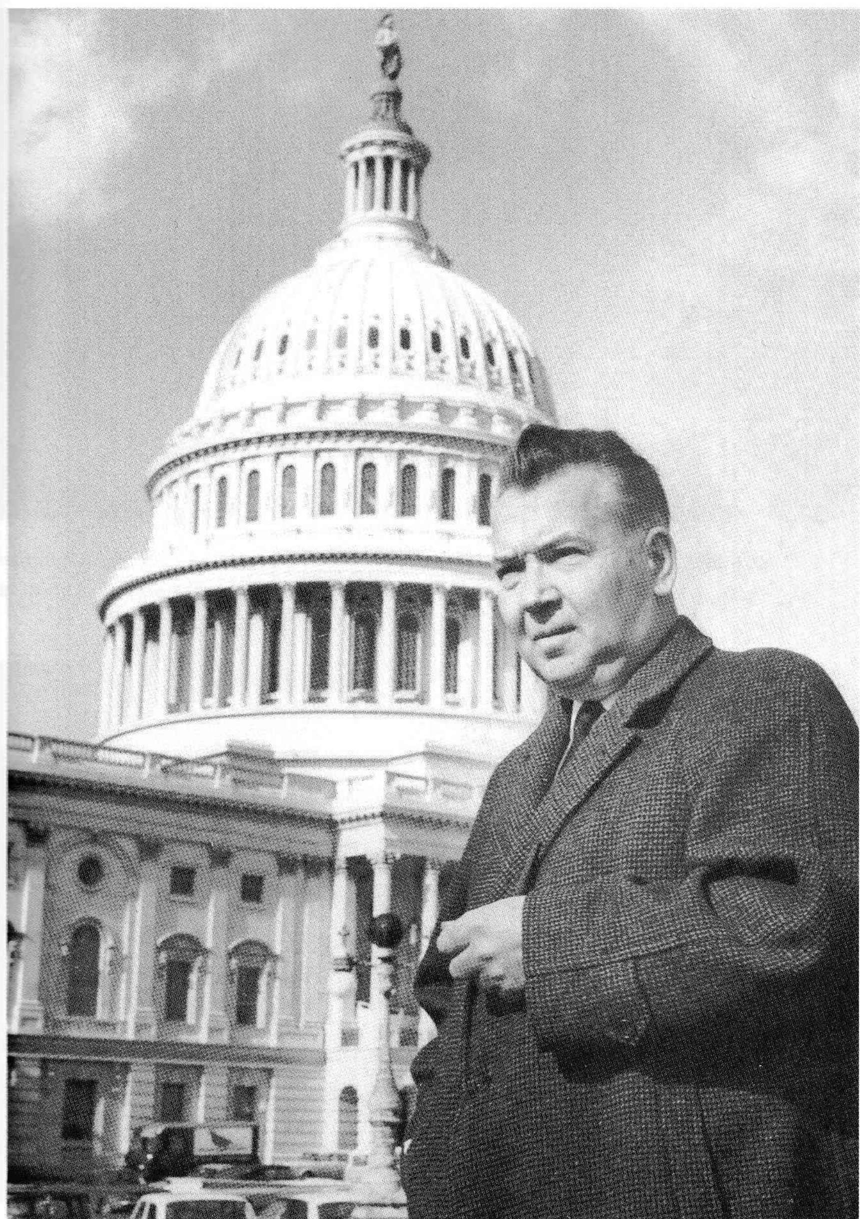
Dabar, gyvenant ypač sunkius laikus, Lietuvai labiausiai reikalinga mūsų materialinė pagalba ir mūsų sugebėjimai („know-how") verslo bei laisvos rinkos problemose. Be abejo, galima tik pasijuokti iš kai kurių mūsų pastangų paveikti ir net diriguoti Lietuvos politinį gyvenimą. Lietuvybės išlaikymas visados buvo ir visados bus pagrindinis mūsų rūpestis. Šiuo atveju kraštas mums labiau reikalingas negu mes kraštui.

Kaip atrodys ateinantis dešimtmetis?

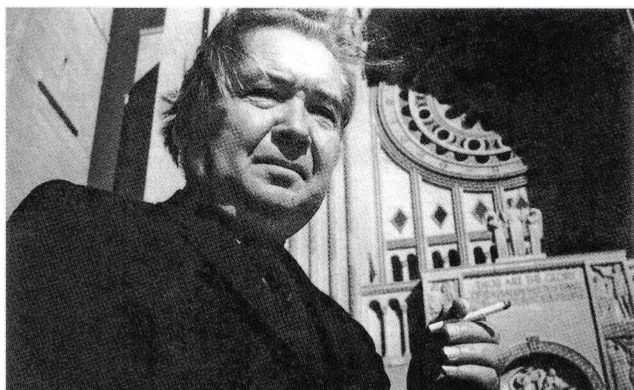
Apie tai galbūt būtų kompetentingesnė kalbėti kokia apsukri čigonė burtininkė arba gausūs mūsų tele-evangelistai, kurie, kaip sakoma, kalba visados taip, lyg jie Dievulį nešiotųsi savo kišenėje. Mums kitiems mirtingiesiems nežinomi ir neaiškūs Viešpaties keliai. Visados buvau

optimistas ir toks tebesu sulaukęs 80 metų. Tikiu geresne ir gražesne Lietuvos ateitimi. Galbūt didžiausias mūsų rūpestis – Mažoji Lietuva, kuri buvo labiau nusiaubta ir suniokota nei bet kuri kita Lietuvos dalis. Tai labai įdomiai aprašė Juozas Aputis savo apysakoje „Skruzdėlynas Prūsijoje". Užtat ypač vertinu tokius darbus kaip Viliaus Pėteraičio studiją „Mažoji Lietuva ir Tvanksta", kurioje smulkiai aprašyti visi Mažosios Lietuvos vandenvardžiai (hidronimai). Tikiu, kad Mažoji Lietuva susijungs su visa Lietuva.

Akiračiai, 1994, nr. 2(256), p. 9

Vincas Trumpa Vašingtone 1965 m.

Vincas Trumpa Vašingtone 1977 m.

Lituanistikos instituto suvažiavimas Vašingtone 1964 m. K. Ostrauskas, V. Viliamas, J. Aistis, (?), V. Trumpa, B. Saldukienė, D. Krivickas

Algimantas Mackus, Henrikas Nagys, Valdas Adamkavičius, Marius Katiliškis, Juozas Bačiūnas, Vincas Trumpa, Rita Žukaitė

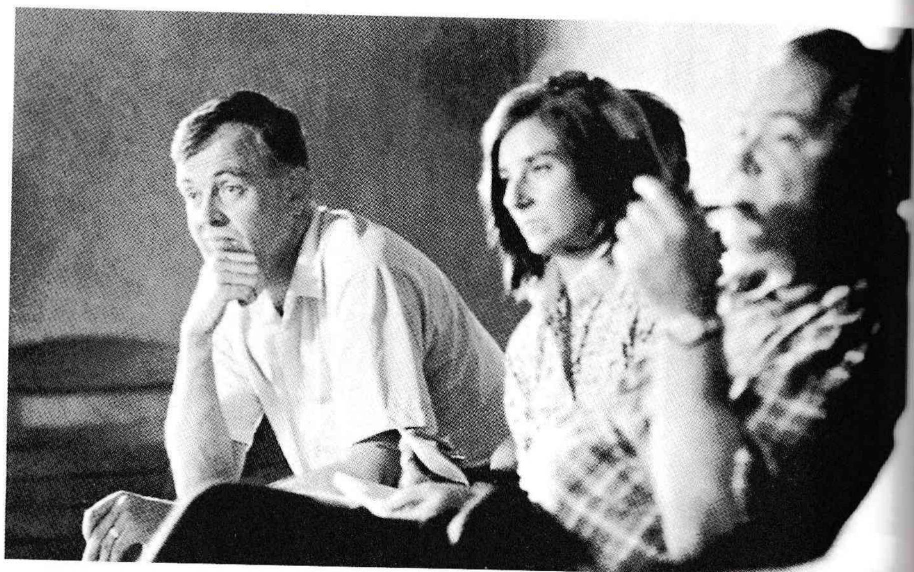
23.9.48

Henrikai,
Siunciu atsakyma "Zibùriams" ir labai prasau ji nieko nelaukiant idéti,nes kitaip gali gautis nereikalingas visuomenés klaididinimas.Parsiau ji placiau,paliesdamas gerokai ir "Ziburius",mat tuo bus is karto nusauta du zuikiai.Tiesiog esu dékingas p.L.D.kuris išlindo "Ziburiuose",nes kitaip nebutu patogu anuos visus reikalus minéti. Pas mane daugiau nieko naujo.Dél to atitaisymo (klaidu korekturos) nezinau kaip atsitiko,kad jus neidéjot.Tai labai blogai ir noréciau,kad daugiau tokie dalykai nepasikartotu.
Viso gero

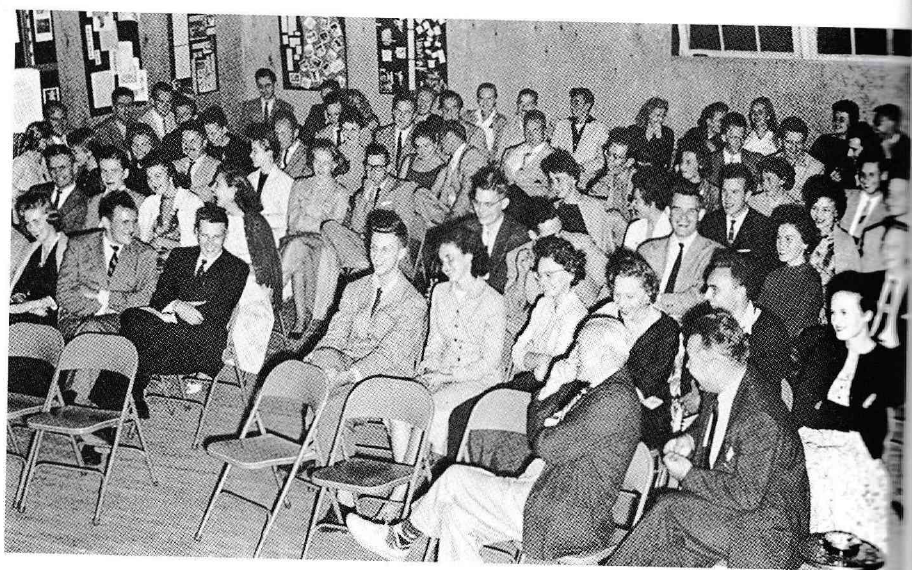
tavo

Vincas

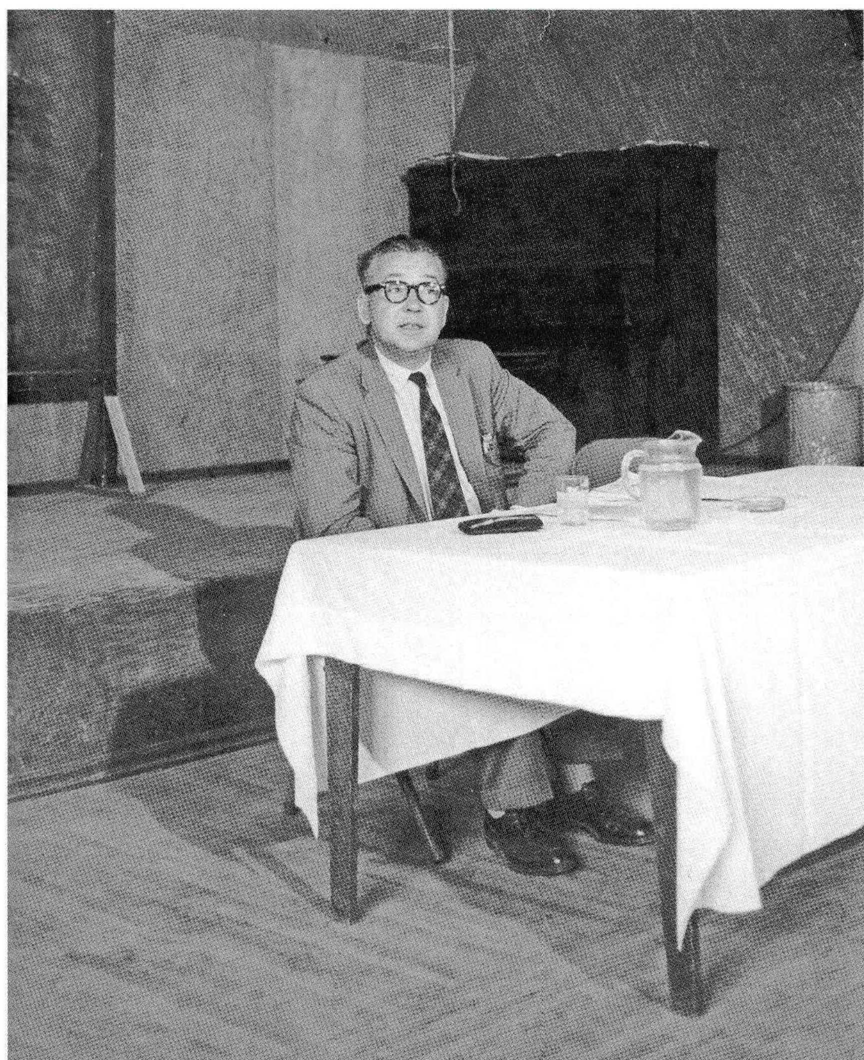
P.S. Eidamas į paštą buvau užėjęs pas Ritą. Pasikalbėjom apie „Mintį". Žinai, ji paskutiniu laiku pasidarė labai blanki. Rodos, mūsų nuomonė buvo visados, kad antikomunistinė linija turėtų būti daugiau pravesta. Kitaip „Mintis" [illegible] [illegible] platintoja. Kai atvažiuosi, plačiau pasikalbėsim V.T.

Zenonas Rekašius, Henrieta Vepštienė, Vincas Trumpa

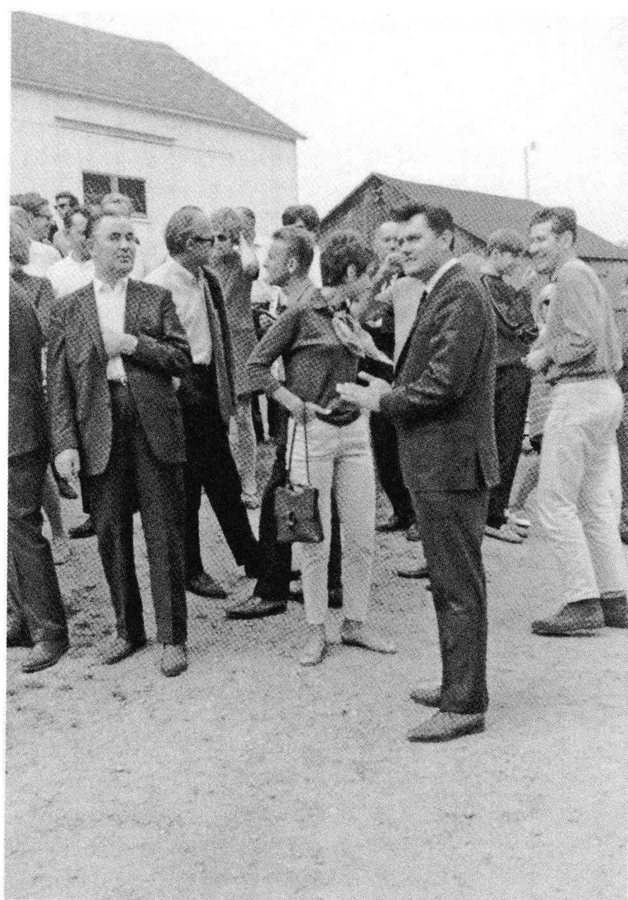

Linksma nuotaika literatūros vakare. Priekyje dešinėje sėdi Juozas Bačiūnas ir Vincas Trumpa

Vincas Trumpa skaito paskaitą Santaros-Šviesos suvažiavime 1961 m.

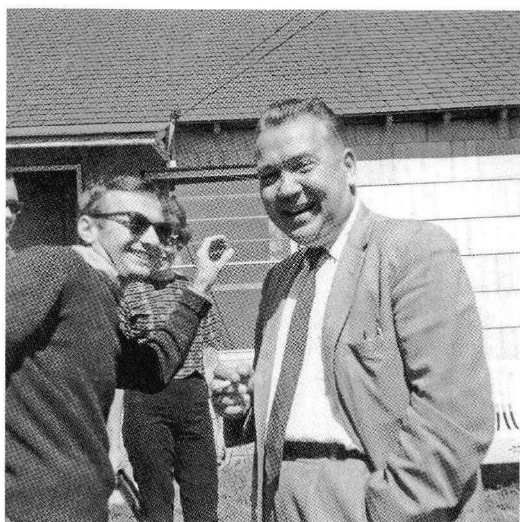

Santaros-Šviesos suvažiavime pertraukos metu

Santaros-Šviesos suvažiavimas.
Iš kairės:
stovi Vincas Trumpa,
priešais – Valdas Adamkus,
už jo matyti
Liūtas Mockūnas

Santaros-Šviesos suvažiavime 1960 m. Pirmas iš kairės stovi Vincas Trumpa

Vytautas Vepštas ir
Vincas Trumpa 1961 m.

Santaros-Šviesos suvažiavime 1961 m.: Henriko Nagio sūnus Gintaras, Henrikas Nagys, Nijolė Šmulkštienė, (?), Vytautas Kavolis, Rita Kavolienė, Vincas Trumpa, Vytautas Vepštas

1952, lapkr. 29 d.
Vašingtonas

Mielas Henrikai,

Taigi įklimpau Vašingtone, kaip musė išrūgose. Nežinau, kada išsikapstysiu. Kartais jau atrodo spjaut į viską kas yra ir leistis namolei, tačiau, žiūrėk, vėl kokia zakiba ir vėl turi kelias dienas laukti, kad po tų kelių dienų paaiškėtų kiaušo šiaudas. Dabar esu tvirtai nusistatęs dar porą savaičių palaukti ir jei per tą laiką arba Eisenhaweris nepakvies į savo kabinetą, arba kitas koks panašus darbas neatsiras, tada tikrai pasakysiu sudiev ir važiuosiu namo.

Beje, toks gyvenimas neleidžia susikoncentruoti ties jokiomis problemomis, nes esi nei pasodintas nei paleistas. Įdomesnių pasikalbėjimų čia turiu tik su pulk. Škirpa. Šiaip jau koloniją mažai ir politikuoti vengsta. Užtat jaučiuos visiškai išsikritęs iš rimties. Neturiu progos net jūsų laikraščio pasiskaityti.

Būk geras ir parašyk, kas naujo tavo rajonuose.

Beje, gal turi kokių nuotraukų padaręs. Iš mano fotografijų mano nieko neišėjo. Vieną siunčiu tau, o kitą perduok Danutei, nes, rodos, tai jos kūno dalis po objektyvu buvo pakliuvusi.

Linkių dienų Soladžių familijai ir Sodžiams

Visa geriausio tavo Vincas

Vincas Trumpa ir Henrikas Žemelis Fontanoje pas Žemelius

1990.X.29.

Mielas Henrikai,

pakliuvai, broli, į bėdą. Iš visų pusių pradeda Tave kapoti. Bet nenusimink. Kaip senas rezistentas, žinai, juo daugiau pusių, tuo geriau. Nusistebėjau tokiu piktu A. Nako laišku, kodėl, šiaip jis žmogus nėra piktas. Bet kaip senovės romėnai sakydavo: Jupiteri, tu pyksti, vadinasi, esi neteisingas. Manau, jis vertas tik humoristinio atsakymo. Juk ir tu nesakei rimtai, kad jis šaukė visiems lipti ant laužo!

Sakei, ir Naimas užsirūstino. Kaip frontininkas liko frontininku. Seniau Los Angeles frontininkai jį laikė beveik išdaviku, pasidavusiu antirezistencininkams. Ligi šiol jie norėjo ištiminin. Kanto Bendruomenėje, kaip savo daržę. Dabar užmynėte jiems ant mazolių. Skandalas!

Man į tą ginčą nėra kaip kištis. Tu, manau, supranti dėl ko. Man ypač gaila Lino. Ar ne per daug jis pradėjo visus kapoti (Daugėla, Meščauskas ir kt.). Iš esmės jis geras vyras, tik nežino, kad politikoje negalima drožti tiesiog į akis, kad ir teisybę.

Nelsienė turi labai turtingą vyrą (milijonierių), todėl ji gali švaistytis. Pasirodo, Kongresas atmetė tuos 25 milijonus Baltijos kraštams, kuriais Nelsienė kaip didžiuojasi. Tuo pačiu metu paskyrė 700 milijonų Izraeliui. Surask tu, žmogau, teisybę!

Manau, be reikalo spausdinate tuos Čiurinsko laiškus, jie visiškai neįrodo, kad taip rašytų koks didelis tipas. O kas tas Čiurinskas? Tik be reikalo vietą užima.

Esu ~~[illegible]~~ tikras, Tu kaip senas vilkas, atlaikysi visus puolimus. Sveikinu Gertrūdą

Tavo vienas

P.S. Pergalės 10 numeryje yra labai geras Juditos Vaičiūnaitės vedamasis. Verta perspausdinti Akiračiuose. Raila nenori prarasti dolerių iš Miuncheno radijo, kuris taip pat yra Frontininkų rankose.

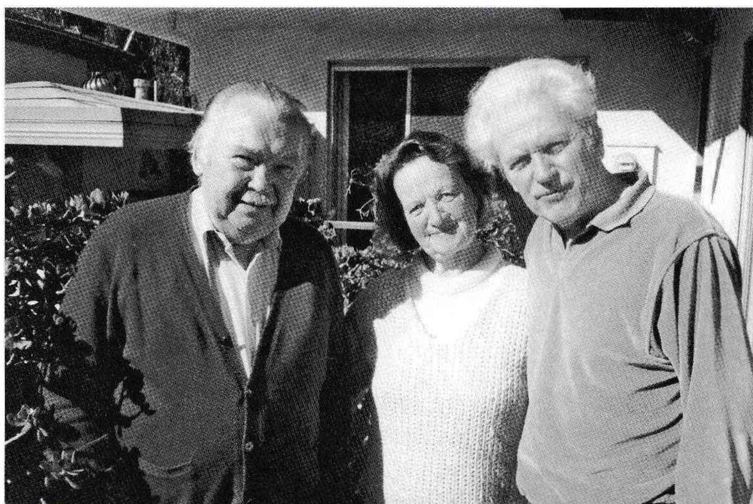
Vincas Trumpa ir Kostas Ostrauskas. Santa Monika, 1988 m.

Vincas Trumpa

Vincas Trumpa

Vincas Trumpa, Alė Rūta ir Kostas Ostrauskas. Santa Monika, 1988 m.

Vincą Trumpą sveikina 80 metų jubiliejaus proga. Los Andželas, 1994 m.

HV

1994.06.22

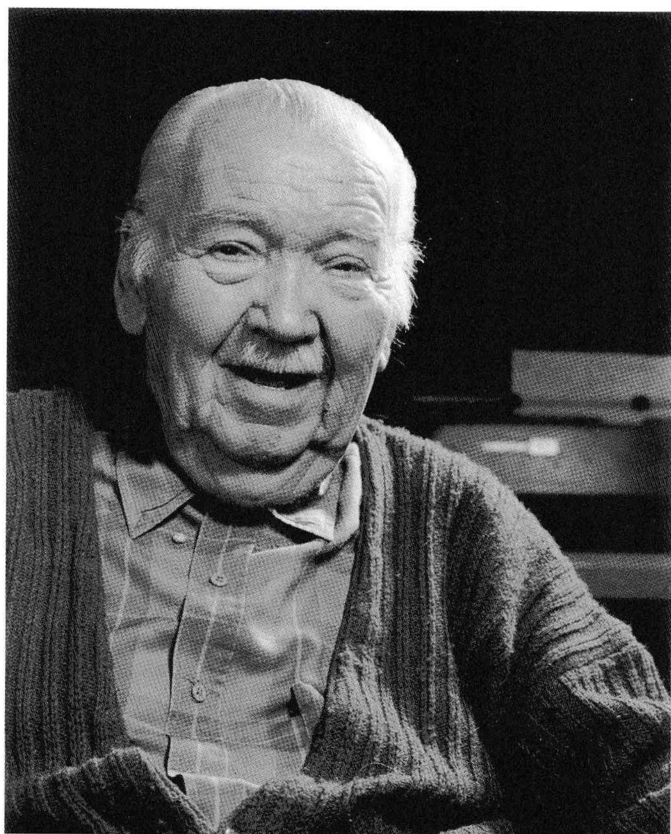
Miela Henrieta,

nežinau nei kaip Tau padėkot, nei kaip atsilyginti už tokį puikų exlibrisą. Žinau, Tu esi mūsų poetų Laura, bet atsimink, kad Klėja buvo ne tik istorijos, bet ir poezijos mūza. Matyt, taip tų dviejų menų yra kažkas bendro. Kiekvienu atveju, labai labai Tau ačiū. Be to, atsimink, kad mudu abu esame iš tos pačios Šiaurės pakrančių.

Beje, jeigu iš Tavęs priklauso, padaryk viską, kad Juliaus Kaupo raštai kaip galima greičiau pasirodytų. Tuo reikalu rašiau ir Gintautui ir pridėjau savo čekį.

Tavo
Vincas

Santa Monica

Vincas Trumpa

SANTRUMPOS

ALT – Amerikos lietuvių taryba
BALF – Bendras Amerikos lietuvių šalpos fondas
BDPS (bdps) – Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdis
CK – Centro komitetas
DP – *Displaced Persons* (Išvietintieji asmenys)
IRO – *International Refugee Organization* (Tarptautinė pabėgėlių organizacija)
JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos
JT – Jungtinės Tautos
LAF – Lietuvių aktyvistų frontas
LF – Lietuvių fondas
LII – Lietuvių išeivijos institutas
LKP – Lietuvos komunistų partija
LKS – Laisvės kovotojų sąjunga
LLKS – Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga
LNT – Lietuvos nepriklausomybės talka
LRS – Lietuvių rezistencinė santarvė
NKVD – *Narodnyj komisariat vnutrennich del* (Vidaus reikalų liaudies komisariatas)
PL (pl) – Pasaulio lietuvis
PLB – Pasaulio lietuvių bendruomenė
RS – Rezistencinė santarvė

SD (sd) – socialdemokratai

SLA – Susivienijimas lietuvių Amerikoje

TSRS – Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga

UD – Užsienio delegatūra

UNRRA – *United Nations Relief and Rehabilitation Administration* (Jungtinių tautų pagalbos ir atkūrimo administracija)

USA – *United States of America*

VDU – Vytauto Didžiojo universitetas

VK – Vykdomasis komitetas

VL (vl) – valstiečiai liaudininkai

VLAK – Vyriausiasis Lietuvos atstatymo komitetas

VLIK (vlik) – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

Tr245 Vinco Trumpos korespondencija : šaltinių publikacija / Vytauto Didžiojo universitetas. Lietuvių išeivijos institutas ; sudarytojos Daiva Dapkutė ir Dalia Kuizinienė. – Vilnius : Versus aureus, 2013. – 336 p. – (Egzodo archyvas / redakcinė kolegija: Egidijus Aleksandravičius (pirmininkas) ... [et al.])
Kn. taip pat: Liberalaus tautiškumo darbininkas / Egidijus Aleksandravičius, p. 11–15.

ISBN 978-9955-34-383-7

Knygoje publikuojami žymaus išeivijos istoriko, žurnalisto, publicisto Vinco Trumpos (1913–2002) emigracijoje rašyti laiškai Henrikui Žemeliui, Broniui Railai, Vytautui Kavoliui, Kostui Ostrauskui, Liūtui Mockūnui, Gintautui Vėžiui, Henrietai ir Vytautui Vepštams ir kitiems asmenims. Laiškai nėra oficialūs, daugiausia rašyti geriems pažįstamiems ir artimiems draugams, taigi juose nestinga humoro, saviironijos bei V. Trumpai būdingo atviro žodžio. Antroje knygos dalyje publikuojami įvairūs pokalbiai ir interviu su V. Trumpa 1997 m. jam grįžus gyventi į Lietuvą.

UDK 323.15(1-87)+070(73)](=172)(044.2)+
821.172(73)-94

VINCO TRUMPOS KORESPONDENCIJA

Šaltinių publikacija

Redaktorė *Onutė Gudžiūnienė*
Viršelio dailininkas *Saulius Bajorinas*
Maketuotoja *Silvija Graliauskienė*

Išleido „Versus aureus“ leidykla
Rūdninkų g. 10, LT-01135 Vilnius
el. p.: info@versus.lt | www.versus.lt

Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, Vilnius
www.petroofsetas.lt